

भारत का राजपत्र

The Gazette of India

भारताचे राजपत्र

असाधारण
EXTRAORDINARY
असाधारण

भाग 12 अनुभाग 1
Part XII Section 1

भाग बारा अनुभाग १

प्राधिकार से प्रकाशित

PUBLISHED BY AUTHORITY
प्राधिकाराद्वारे प्रकाशित

सं० १]	नई दिल्ली, ५ अगस्त १९९३/१४ श्रावण (शक) १९१५	[खंड
No. 1]	NEW DELHI, 5th AUGUST 1993/14 SHRAVAN (SAKA) [1915	[Vol.
अंक १]	नवी दिल्ली, ५ अगस्त १९९३/१४ श्रावण (शक) १९१५	[खंड ४

स्वतंत्र संकलन म्हणून फाईल करण्यासाठी या भागाता येगळे पृष्ठ क्रमांक दिले आहेत.

विधि और न्याय मंत्रालय

(विधायी विभाग)

नई दिल्ली, दिनांक ५ अगस्त १९९३/१४ श्रावण (शक) १९१५

भारतीय दंड संहिता, 1860 का मराठी अनुवाद राष्ट्रपती के प्राधिकार से प्रकाशित किया जावा है और प्राधिकृत पाठ (केंद्रीय विधि) अधिनियम, 1973 (1973 का 50) की धारा 2 के खंड (क) के अधीन यह मराठी भाषा में उसका प्राधिकृत पाठ समझा जायेगा।

MINISTRY OF LAW AND JUSTICE
(LEGISLATIVE DEPARTMENT)

New Delhi, dated 5th August 1993/14 Shravan (Saka) 1915

The Translation in Marathi of The Indian Penal Code, 1860 is hereby published under the authority of the President and shall be deemed to be the authoritative text thereof in Marathi under clause (a) of section 2 of the Authoritative Texts (Central Laws) Act, 1973 (50 of 1973).

भाग बारा—१

विधि इन्याय मंडळात्मक

(विद्यार्थी विभाग)

नवी दिल्ली, दिनांक ५ ऑगस्ट १९९३/१४ आवण (शके) १९९५

भारतीय दंड संहिता, १८६० या अधिनियमाचा मराठी अनुवाद याद्वारे राष्ट्रपतीच्या प्राधिकाराने प्रसिद्ध करण्यात येत असून, 'प्राधिकृत पाठ (केंद्रीय विधि) अधिनियम, १९७३' (१९७३ चा अधिनियम त्रिमांक ५०), याच्या कलम २, खंड (क) अन्वये हा अनुवाद त्वा अधिनियमाचा मराठी भाषेतील प्राधिकृत पाठ आहे असे समजले जाईल.

निवैशास्त्री

INDEX

अधिनियमाचे नाव Name of the Act	पृष्ठ क्रमांक Page No.
भारतीय दंड संहिता, १८६० The Indian Penal Code, 1860	३

भारतीय दंड संहिता, १८६०

(तम १८६० चा अधिनियम क्रमांक ४५)'

[६ ऑक्टोबर, १८६०]

[दिनांक १४ डिसेंबर १९१२ रोजी यथाविद्यमान]

प्रकरण १ के

प्रकरण १ के

ज्याअर्थी, [भारताकरता] एवं सर्वसाधारण दंड संहिता उपबंधित करणे समयोचित आहे; प्रास्ताविका आशीर्वाद पुढीलप्रमाणे अधिनियमित करण्यात येत आहे:—

१. या अधिनियमान्म 'भारतीय दंड संहिता' असे मृद्गले जाईल आणि '[त्याचा विस्तार "[जम्मू संहितेचे नाव व व काश्मीर राज्य खेरीज करून] संपूर्ण भारतावर] असेल.

२. अत्येक व्यक्ती वा संहितेच्या उपबंधाना विरोधी अशा ज्या कृतीबद्दल किंवा अकृतीबद्दल ती भारतात केलेल्या * * * *[भारतात] दोषी असेल त्या प्रत्येक कृतीबद्दल किंवा अकृतीबद्दल या संहिते-अपराधांबद्दल शिक्षा घाली शिक्षेच पाव होईल, अन्यथा नाही.

१. 'भारतीय दंड संहिता' हा अधिनियम 'वृद्धांड विधि अधिनियम, १९४१' (१९४१ चा ४) घालारे वन्द्रावर विस्तारित करण्यात आला आहे व

वंचाळ परगांधाराये 'संचाळ परगणे जमाकंदी विनियम, १८७२' (१८७२ चा ३)-कलम २द्वारे;

पंच पिपळीवरमध्ये 'पंच पिपळोद विधि विनियम, १९२९' (१९२९ चा १)-कलम २ व अनुसूची घालारे;

खोडमाळ जिल्हामध्ये 'खोडमाळ विधि विनियम, १९३६' (१९३६ चा ४) कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे; आणि

अंगुल विल्हारायाये 'अंगुल विधि विनियम, १९३६' (१९३६ चा ५)-कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे, अंद्यात घोषित करण्यात आले आहे.

'अनुसूचित जिल्हे अधिनियम, १८७४' (१८७४ चा १४)-कलम ३.(क) घाली हा अधिनियम तुडील अनुसूचित जिल्हामध्ये अंभलात आल्याचे घोषित करण्यात आले आहे, ते म्हणजे, संयुक्त प्रांत वृद्धांड जिल्हे-भारताचे राजपत्र, १८७६, भाग १ ला, पृष्ठ ५०५; हजारीबाग, लोहरदाग (जाताचा रांची जिल्हा) कलकत्ता राजपत्र, १८९९, भाग १ ला, पृष्ठ ४४ पहा; आणि मानभूम व परगणा दालभूम आणि शिल्पूम जिल्हातील कोल्हाण-भारताचे राजपत्र, १८८१, भाग १ ला, पृष्ठ ५०४.

त्याचे अधिनियमाच्या कलम ५ घाली हा अधिनियम लुशाई टेकडधांवर विस्तारित करण्यात आला आहे.— पहा, भारताचे राजपत्र, १८९८, भाग २ रा, पृष्ठ ३४५.

१९६२ चा विनियम १२-कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे गोवा, दमण व दीव यावर;

१९६३ चा विनियम ६-कलम २ व अनुसूची १ ली यांद्वारे दादरा व नगरहवेली यावर;

१९६३ चा विनियम ७-कलम ३ आणि अनुसूची १ ली यांद्वारे पांडिचेरीवर आणि १९६५ चा विनियम ८-कलम ३ आणि अनुसूची यांद्वारे लस्तवीद, मिनिकांय व अमीनदीवी या वेटांवर हा अधिनियम विस्तारित करण्यात आला आहे.

२. क्रमांक: अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५० आणि १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे "विटिंग इंडियाकरिता" या शब्दाएवजी दाखल केले.

३. क्रमांक: १८९१ चा अधिनियम १२-कलम २ व अनुसूची १ ली, अनुकूलन आदेश, १९३७ अनुकूलन आदेश १९४८ आणि अनुकूलन आदेश, १९५० यांद्वारे मूळ शब्द वरीलप्रमाणे विशेषित करण्यात आलेले आहेत.

४. १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे "भाग से राज्ये खेरीजकरून" घालेली दाखल केले.

५. १८९१ चा अनिधियम १२-कलम २ व अनुसूची १ ली यांद्वारे "उक्त १ मे, १८६१ रोजी लिहा ल्यांस्कर" हा यजकूर निश्चित केला.

६. क्रमांक: अनुकूलन आदेश, १९३७, अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५० आणि १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे 'उक्त राज्यक्षेत्र' हा मूळ शब्दोलेल्ला वरील-प्रमाणे विशेषित करण्यात आलेला आहे.

भाग बारा—१३

जे अपराध ३. [भारताबाहेर | केलेल्या अपराधावृद्धल | कोणत्याही भारतीय कायद्यानुसार] संघरक्षा भारताबाहेर केलेले केली जाण्यास पात्र असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीवर तिने [भारताबाहेर] केलेल्या कोणत्याही कृतीवृद्धल असतील पण ज्यांची जण काही अशी कृती [भारतामध्ये] केलेली होणी असे समजून या संहितेच्या उपबंधानुसार कारवाई कायद्यानुसार केली जाईल.

भारतात संपर्कशिक्षा
करता येईल अशा
अपराधावृद्धल शिक्षा.

संहितेची ४. [(१) भारताच्या नागरिकाने भारताबाहेर केलेला कोणताही अपराध ;
(२) भारतात नोंदवलेल्या कोणत्याही जहाजावर किंवा विषानावर—मग ते कोठेही असो—कोणत्याही प्रयुक्ती. व्यक्तीने केलेला कोणताही अपराध,

यांनादेखील या संहितेचे उपबंध लागू असतील.]

स्पष्टीकरण—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ “अपराध” या शब्दामध्ये, जी जी कृती [भारतात] केली मेली तर या संहितेखाली शिक्षापाव होईल असा, [भारताबाहेर] केलेल्या प्रत्येक कृतीचा समावेश आहे.

[उदाहरण]

* * * ‘क’ [हा] [भारताचा नागरिक] असून | युगांडामध्ये खन करतो. [भारतात] जेथे तो सापडेल अशा कोणत्याही स्थळी खुनावृद्धल त्यांची संपरिक्षा व दोषसिद्धी केली जाऊ शकते.
*** * * *

विवक्षित कायद्यावर ५. भारत सरकारच्या सेवेतील अधिकारी, भूसैनिक, नौसैनिक किंवा वायुसैनिक यांच्या बंडावृद्धल किंवा पहून जाण्यावृद्धल शिक्षा करण्याबाबतच्या कोणत्याही अधिनियमाच्या उपबंधावर अथवा परिणाम होणार कोणत्याही विशेष किंवा स्थानिक कायद्याच्या उपबंधावर या अधिनियमामध्ये अंतर्भूत असलेल्या कोणत्याही नाही. गोष्टीमुळे परिणाम होणार नाही.]

प्रकरण ३ रे

सर्वसाधारण स्पष्टीकरण

संहितेतील व्याख्या ६. या संहितेत सर्वत्र प्रत्येक अपराधाची व्याख्या, प्रत्येक दंडविषयक उपबंध व अशा प्रत्येक अपवादास अधीन व्याख्येचे किंवा दंडविषयक उपबंधाचे प्रत्येक उदाहरण ही, “सर्वसाधारण अपवाद” या नावाच्या प्रकरणात समजावयाच्या जे अपवाद अंतर्भूत आहेत त्यांची अशा व्याख्येत, दंडविषयक उपबंधात, किंवा उदाहरणात जरी पुनरावृत्ती केलेली नसली तरी, त्या अपवादास अधीन असल्याचे मानले जाईल.

उदाहरणे

(क) या संहितेतील ज्या कलमांत अपराधाच्या व्याख्या अंतर्भूत आहेत त्यात, सात वर्षे वयाखालील बालक असा अपराध करू शकत नाही असे व्यक्त केलेले नाही; पण सात वर्षे वयाखालील बालकाने केले असेल असे कोणतेही कृत्य अपराध होत नाही असा उपबंध करण्याच्या सर्वसाधारण अपवादास त्या व्याख्या अधीन आहेत असे अद्याहूत समजावयाचे आहे.

१. क्रमशः अनुकूलन आदेश, १९३७, अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५० आणि १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांद्यारे “उक्त राज्य शेवांच्या मर्यादांच्या बाहेर” हे मूळ शब्द वरीलप्रमाणे विशेषित करण्यात आलेले आहेत.

२. अनुकूलन आदेश, १९३७ याद्यारे “गव्हर्नर जनरल ऑफ इंडिया-इन-कौमिल यांने संमत केलेल्या कोणत्याही कायद्यानुसार” याएवजी दाखल केले.

३. क्रमशः अनुकूलन आदेश, १९३७, अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५० आणि १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांद्यारे ‘उक्त राज्यक्षेत्रे’ हा मूळ शब्दोत्तलेख वरीलप्रमाणे विशेषित करण्यात आलेला आहे.

४. १८९८ चा अधिनियम ४-कलम २ द्वारे मूळ कलमाएवजी दाखल केले.

५. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे खंड (१) ते (४) यांच्याएवजी दाखल केले.

६. क्रमशः अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५० आणि १९५१ चा अधिनियम ३-कलम

३ व अनुसूची यांद्यारे ‘विटिश इंडिया’ हा शब्दोत्तलेख वरीलप्रमाणे विशेषित करण्यात आलेला आहे.

७. १९५७ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची ररी यांद्यारे “उदाहरणे” याएवजी दाखल केले.

८. कित्ता कलम ३ व अनुसूची ररी यांद्यारे “(क)” हे अक्षर वगळले.

९. अनुकूलन आदेश, १९४८ याद्यारे “नेटिब इंडियाचा प्रजाजन असलेला हमाल” याएवजी दाखल केले.

१०. अनुकूलन आदेश, १९५० याद्यारे “भारतीय अधिवास असलेला विटिश प्रजाजन” याएवजी दाखल केले.

११. कित्ता-द्वारे उदाहरणे (व), (ग) व (घ) वगळली.

१२. कित्ता-द्वारे मूळ कलमाएवजी वाखल केले.

(ग) मद्रास विधि संहितेतील १८९६ चा^१ विनियम ७ वा याकालील बाब्यांची संपरीक्रमा व निर्णय करण्याचा अधिकार असलेला पंचायतीवा यादस्य हा न्यायाधीश होय.

(घ) ज्या आरोपाचे प्रकरण दुसऱ्या न्यायालयाकडे संगरीकार्य पाठवण्याचाच केवळ अधिकार आपणांस आहे त्या आरोपाच्या निवापात अधिकारिता वापरणारा अधिकारी हा न्यायाधीश नव्हे.

“न्यायालय”. २०. “न्यायालय” हा जब्द, केवळ एकटधाने न्यायिकतः काम करण्यास विधितः अधिकारप्राप्त झालेला न्यायाधीश किंवा निकाय म्हणून न्यायिकतः काम करण्यास विधितः अधिकारप्राप्त झालेल्या न्यायाधीशांचा निकाय जेव्हा न्यायिकतः काम करत असेहा तेच्छा, असा न्यायाधीश किंवा न्यायाधीशांचा निकाय दर्शवतो.

इवाहरज

मद्रास विधि संहितेतील १८९६ चा^१ विनियम ७ वा याकाली काम करणारी व दाब्यांची संपरीक्रमा आणि निर्णय करण्याचा अधिकार असलेली पंचायत ही, न्यायालय होय.

“लोकसेवक”. २१. “लोकसेवक” हा जब्द, यात यापुढे दिलेल्यापैकी कोणत्याही वर्गातल मोडणारी असली दर्शवतो, ते असे:

* * * *

दुसरे—[भारताच्या] भूमेनेतील, [नोमेनेतील किंवा यायुमेनेतील] प्रत्येक राजादिष्ट अधिकारी;

[तिसरे—प्रत्येक न्यायाधीश—एकटधाने किंवा एकाद्या ध्वनिनिकायाची सदस्य म्हणून कोणतीही अभिनिर्णयाची कार्ये पार पाढण्यास विधितः अधिकार प्रदान झालेली कोणतीही व्यक्ती घरून;]

चवथे.—न्यायालयाचा अधिकारी या नात्याने कोणत्याही विधिविषयक किंवा तस्यविषयक बाबीचे अन्वेषण करणे किंवा तीवर अहवाल देणे, अथवा कोणतीही दस्तऐवज तयार करणे, अधिप्रमाणित करणे किंवा जपून ठेवणे, अथवा कोणतीही मालमत्ता ताब्यात घेणे किंवा तिची विलहेवाट लावणे, अथवा कोणत्याही न्यायिक आदेशिकेची अमलबजावणी करणे, अथवा कोणतीही शपथ देवविणे, अथवा भाषांतर करून सांगणे, अथवा न्यायालयात सुव्यवस्था राखणे हे ज्याचे कर्तव्य असेल असा न्यायालयाचा प्रत्येक अधिकारी [समापक, प्रापक किंवा आयोगी यांमुळा], आणि न्यायालयाने अशी कोणतीही कर्तव्ये पार पाढण्यासाठी खास प्राधिकूट केलेली प्रत्येक व्यक्ती;

पाचवे.—न्यायालयाला किंवा लोकसेवकाना साहाय्य करणारा प्रत्येक ज्युरी-सदस्य, न्यायमहायक किंवा पंचायतीचा सदस्य;

सहावे.—कोणत्याही न्यायालयाने किंवा अन्य कोणत्याही सधेय लोक प्राधिकरणाने ज्याच्याकडे कोणतीही कज्जा किंवा वाब निर्णयासाठी किंवा अदृश्यालासाठी निर्देशित केलेली असेल असा प्रत्येक लवाद किंवा अन्य व्यक्ती;

सातवे.—ज्या पदाच्या योगे कोणत्याही असलीस स्थानवद्ध करण्याचा किंवा स्थानवद्धतेत ठेवण्याचा अधिकार आपणांस प्राप्त होतो असे पद धारण करीत असेल ती प्रत्येक व्यक्ती;

आठवे.—[शासनाचा] अधिकारी या नात्याने आरोधाना प्रतिबंध करणे, अपराधाची खबर देणे, अपराधांता न्यायासनासमोर आणणे, अथवा सावंजनिक आरोग्य, सुरक्षितता किंवा सोय याचे रक्षण करणे हे ज्याचे कर्तव्य असेल तो [शासनाचा] प्रत्येक अधिकारी;

१. मद्रास दिवारी न्यायालये अधिनियम, १८७३ (१८७३ चा ३) यांदारे निरसित;

२. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे पहिला खंड वगळला.

३. क्रमशः अनुकूलन आदेश, १९३७, अनुकूलन आदेश, १९४८ आणि अनुकूलन आदेश, १९५० यांदारे “भारत सरकारच्या किंवा कोणत्याही शासनाच्या सेवेत असलेला कवीनव्या” हा मजकूर वरील प्रमाणे विशेषित करण्यात आलेला आहे.

४. १९२३ चा अनिवार्य १०, कलम २ व अनुसूची १ ली यांदारे “किंवा नोमेनेतील” या शब्दाएवजी घालते.

५. १९६४ चा अधिनियम ४०, कलम २ द्वारे पूर्वीच्या खंडाएवजी दाखल केले.

६. किंता—कलम २ द्वारे समाविल केले.

७. अनुकूलन आदेश १९५० द्वारे ‘काउन’ याएवजी दाखल केला जो अनुकूलन आदेश, १९३७ द्वारे ‘सरकार’ याएवजी दाखल केला होता.

(ख) 'क' हा पोलीस अधिकारी, ज्याने खून केला आहे अशा 'य' ला बॉर्टाविना पकडतो. येथे 'क' हा गैर परिरोधाच्या अपराधाबद्दल दोषी नाही; कारण 'य' ला पकडण्यात तो विधित बळ होता, आणि घटणा ती बाब "जी गोष्ट करण्याम एव्हाची व्यक्ती वळ आहे अशी कोणतीही गोष्ट तिने केली असता ती अपराध होत नाही" असा उपत्रंध करण्यात नव्यसाधारण अपवादाखाली येणे.

७. या संहितेच्या कोणत्याही भागात स्पष्टीकरण केलेला प्रत्येक शब्दप्रयोग या संहितेच्या प्रत्येक एकदा स्पष्टीकरण केलेल्या भागात स्पष्टीकरणानुसृप वापरण्यात आला आहे.

शब्दप्रयोगाचा अर्थ.

८. "तो" हे सर्वतोष व त्याचे साधित शब्द कोणत्याही व्यक्तीबद्दल—मग ती पुरुष असो वा "लिंग", स्त्री-वापरण्यात आले आहेत असे समजावे.

९. संदर्भवरूप विशुद्ध दिसून आले नाही तर, एकवचनार्थी शब्दांमध्ये अनेकवचनाचा समावेश "वचन". आहे व अनेकवचनार्थी शब्दांमध्ये एकवचनाचा समावेश आहे.

१०. "पुरुष" हा शब्द कोणत्याही वयाचा पुरुषजातीचा मनुष्यप्राणी दर्शवतो. "स्त्री" हा शब्द "पुरुष" कोणत्याही वयाचा स्त्रीजातीचा मनुष्यप्राणी दर्शवतो.

"स्त्री".

११. "व्यक्ती" "इसम" या शब्दांमध्ये कोणत्याही कंपनीचा किंवा संत्राचा अथवा व्यक्ति- "व्यक्ति"/ "इसम". निकायाचा—मग तो निगमित असो वा नसो—समावेश आहे.

१२. "जनता" या शब्दात, कोणताही लोकवर्ग किंवा कोणताही जनसमाज याचा समावेश आहे "जनता".

१३. ["क्वीन" याची व्याख्या.] अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे निरसित.

[१४. "शासनाचा सेवक" हे शब्द शासनाने किंवा त्याच्या प्राधिकारान्वये सेवेत चालू ठेवलेला, "शासनाचा सेवक", नियुक्त केलेला किंवा कामावर लावलेला कोणताही अधिकारी किंवा सेवक दर्शवतात.]

१५. ["क्रिटीग इंडिया" याची व्याख्या.] अनुकूलन आदेश, १९३७ द्वारे निरसित.

१६. ["भारत सरकार" याची व्याख्या.] अनुकूलन आदेश, १९३७ द्वारे निरसित.

[१७. "शासन" हा शब्द केंद्र शासन किंवा एव्हाचा *** राज्याचे शासन दर्शवतो.] "शासन".

[१८. "भारत" याचा अर्थ जमू व काश्मीर राज्य व्हेरीजकहन भारताचे राज्यक्षेत्र असा आहे.] "भारत".

१९. "न्यायाधीश" हा शब्द, न्यायाधीश मृणून अधिकृतपणे नामनियुक्त केलेली व्यक्तीच केवळ "न्यायाधीश". नव्हे तर, जी जी व्यक्ती दिवाणी अथवा फौजदारी अशा कोणत्याही वैध कायंवाहीमध्ये निर्णयिक न्याय- निर्णय किंवा ज्यावर अपील केले नाही तर जो निर्णयिक होऊ शकेल असा न्यायनिर्णय किंवा दुसऱ्या एव्हाचा प्राधिकाराने कायदम केला तर जो निर्णयिक होऊ शकेल असा न्यायनिर्णय देण्यास विधित: अधिकार प्राप्त झालेली व्यक्ती आहे अशी, किंवा

असा न्यायनिर्णय देण्यास ज्या व्यक्तिनिकायाला विधित: अधिकार प्राप्त झालेला असेल त्या व्यक्ति- निकायापैकी एक आहे अशी.

प्रत्येक व्यक्तीदेखील दर्शवतो.

उदाहरण

(क) १८५९ चा अधिनियम १० याखालील दावामध्ये अधिकारिता वापरणारा जिल्हाधिकारी हा न्यायाधीश होय.

(ख) या आरोपाबद्दल द्रव्यदंडाची किंवा कारावासाची शिक्षा—मग त्यावर अपील होत असो वा नसो देण्याचा अधिकार आपणास आहे त्या आरोपाच्या मंदव्यापात अधिकारिता वापरणारा दंडाधिकारी हा न्यायाधीश होय.

१. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे मूळ कलमाएवजी दावल केले.

२. १९५१ चा अधिनियम ३, कलम ३ व अनुसूची याद्वारे "भाग क" हे शब्द बगळले.

३. किंतु—कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे हे कलम अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे समाविष्ट करण्यात आलेल्या पूर्वीच्या कलमाएवजी घातले. मूळ कलम १८ हे अनुकूलन आदेश, १९३७ द्वारे निरसित केले होते.

नववे.—एक अधिकारी या नात्याने [शासनाच्या] वर्तीने कोणतीही मालमत्ता ताब्यात घेणे, स्वीकारणे, ठेवणे किंवा खर्च करणे, अथवा [शासनाच्या] वर्तीने कोणतेही सर्वेक्षण, निर्धारण किंवा संविदा करणे अथवा कोणत्याही महसूल-आदिशिकेची अंमलबजावणी करणे, अथवा [शासनाच्या] आर्थिक हितसंवधावर परिणाम करणाऱ्या कोणत्याही वावीचे अन्वेषण करणे किंवा तीव्र अहवाल देणे, अथवा [शासनाच्या] आर्थिक हितसंवधाशी संबंधित असा कोणताही दस्तऐवज तयार करणे, अधिप्रमाणित करणे किंवा जपून ठेवणे, अथवा [शासनाच्या] * * * आर्थिक हितसंवधाच्या रक्षणाबाबतच्या कोणत्याही कायद्याच्या भागास प्रतिवध करणे हे ज्याचे कर्तव्य असेल असा प्रत्येक अधिकारी;

दहावे.—एक अधिकारी या नात्याने कोणत्याही गावाच्या, नगराच्या किंवा जिल्ह्याच्या कोणत्याही धार्मिकेतर सामायिक प्रयोजनासाठी कोणतीही मालमत्ता घेणे, स्वीकारणे, ठेवणे किंवा खर्च करणे, कोणतेही सर्वेक्षण किंवा निर्धारण करणे, कोणतीही पटटी किंवा कर वसूल करणे अथवा कोणत्याही गावातील, नगरातील किंवा जिल्हातील लोकांचे हक्क विनिश्चित करण्यासाठी कोणताही दस्तऐवज तयार करणे, अधिप्रमाणित करणे किंवा जपून ठेवणे हे ज्याचे कर्तव्य असेल असा प्रत्येक अधिकारी;

[अकारावे.—ज्या पदाच्या योगे मतदारायादी तयार करण्याचा, प्रकाशित करण्याचा, राखण्याचा किंवा सुधारण्याचा अथवा निवडणकीचे किंवा निवडणकीच्या भागाचे चालन करण्यात्रा अधिकार आपणास प्राप्त होतो असे पद धारण करीत असेल ती प्रत्येक व्यक्ती ;]

[बारावे.—(क) शासनाच्या सेवेत असेली किंवा त्याच्याकडून वेतन मिळणारी अथवा एखादे सार्वजनिक काम करण्याबद्दल शासनाकडून फीच्या किंवा कमिशनच्या रूपात पारिश्रमिक मिळणारी ;

(ख) स्थानिक प्राधिकरणाच्या अथवा केंद्रीय प्रांतिक किंवा राज्य अधिनियमाद्वारे किंवा त्याखाली स्थापन केलेल्या महामंडळाच्या अथवा 'कंपनी अधिनियम, १९५६' (१९५६ चा १) याच्या कलम ६१७ मध्ये केलेल्या व्याख्येप्रमाणे असलेल्या शासकीय कंपनीच्या सेवेत असलेली किंवा त्याच्याकडून वेतन मिळणारी,

प्रत्येक व्यक्ती.]

उदाहरण

नगरपालिका आयुक्त हा लोकसेवक होय.

स्पष्टीकरण १.—वरीलपैकी कोणत्याही वर्णनात मोडणाऱ्या व्यक्ती लोकसेवक असतात-मग त्या शासनाने नियुक्त केलेल्या असोत वा नसोत.

स्पष्टीकरण २.—“लोकसेवक” हा शब्द जेथे जेथे येतो तेथे तेथे तो, लोकसेवकाचे स्थान प्रत्यक्षात धारण करत असलेल्या प्रत्येक व्यक्तीला अनलकून असल्याचे समजप्पात येईल मग ते स्थान धारण करण्याचा तिच्या हक्कात काहीही कायदेवैषयक उणिव असो.

[स्पष्टीकरण ३.—“निवडक” हा शब्द ज्या प्राधिकरणाबाबत निवडीची पढत ही कोणत्याही कायद्याद्वारे किंवा त्याखाली निवडणुकीच्या स्वरूपात विहित केलेली असते अशा कोणत्याही वैधानिक, नगरपालिकीय किंवा इतर लोक प्राधिकरणाच्या—मग त्याचे स्वरूप कोणतेही असो—सदस्यांची निवड करण्याचा प्रयोजनार्थ घ्यावयाची निवडणूक दर्शवतो।]

* * * * *

२२. “जंगम मालमत्ता” या शब्दामध्ये, जमीन आणि भू-संलग्न असलेल्या किंवा भू-संलग्न असेल “जंगम मालमत्ता”. अशा कोणत्याही वस्तुबरोबर कामयाच्या जखडल्या गेलेल्या गोळी व्येरीजकरून प्रत्येक वर्णनाच्या मूर्त मालमत्तेचा समावेश अभिप्रेत आहे.

२३. “गैर लाभ” म्हणजे तो लाभ होणारी व्यक्ती जिला विधित हक्कदार नाही अशा माल-“गैर लाभ”. मतेचा वेकायदेशीर साधनाद्वारे लाभ होय.

“गैर हानी” म्हणजे हानी होणारी व्यक्ती जिला विधित हक्कदार असेल अशा मालमत्तेची “गैर हानी” वेकायदेशीर साधनाद्वारे हानी होय.

जेव्हा एखादी व्यक्ती काहीतरी गैरपणे ठेवून घेते, त्याचप्रमाणे जेव्हा अशी व्यक्ती गैरपणे संपादन “गैरपणे लाभ करते तेव्हा, अशी व्यक्ती गैरपणे लाभ मिळवते असे म्हटले जाते.

मिळविणे”.

जेव्हा एखादा व्यक्तीला कोणत्याही मालमत्तेपून गैरपणे दूर ठेवले जाते, त्याचप्रमाणे जेव्हा त्या “गैरपणे हानी व्यक्तीस मालमत्तेपून गरपणे वंचित केले जाते तेव्हा, अशी व्यक्ती गैरपणे हानी सोसते असे म्हटले जाते. सोसणे”.

१. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे ‘काऊन’ याएवजी दाखल केले. अनुकूलन आदेश, १९३७ द्वारे ‘शासन’ या ऐवजी ‘काऊन’ हा शब्दोलेख घातला होता.

२. १९६८ चा अधिनियम ८०-कलम २ द्वारे विविध शब्द गाळले.

३. कित्ता-४०-कलम २ द्वारे पूर्वीच्या खंडाएवजी दाखल केला.

४. कित्ता-४०-कलम २ द्वारे स्पष्टीकरण ४ गाळले.

५. १९२० चा अधिनियम ३९-कलम २ द्वारे नामाविष्ट केले.

"अप्रामाणिक- २४. जो कोणी एखाद्या व्यक्तीस गैर लाभ व्हावा किंवा दुमऱ्या व्यक्तीची गरहानी व्हाबी या पणाने". उद्देशाने जेव्हा कोणतीही गोष्ट करतो तेव्हा, तो ती गोष्ट "अप्रामाणिकपणी" करतो असे म्हटले जाते.

"कषटीपणाने". २५. एखाद्या व्यक्तीने जर लुवाडण्याच्या उद्देशाने एखादी गोष्ट केली तर, तिने ती गोष्ट "कषटी पणाने" केली असे म्हटले जाते, परंतु एरव्ही नाही.

"समजण्यास २६. एखाद्या व्यक्तीम जर एखादी गोष्ट समजन चालण्यास पुरेसे कारण असेल तर, तिला तसे कारण". समजण्यास कारण असल्याचे म्हटले जाते, पण एरव्ही नाही.

**पत्नीच्या,
कारकुनाच्या** २७. जेव्हा मालमत्ता एखाद्या व्यक्तीच्या कारणे त्या व्यक्तीच्या पत्नीच्या, कारकुनाच्या किंवा

**चाकराच्या
कब्जातील मालमत्ता** स्पष्टीकरण.—तात्पुरली किंवा विशिष्ट प्रसंगी कारकून किंवा चाकर या नात्याने नोकरीस ठेवलेली व्यक्ती या कलमाच्या अर्थानुसार कारकून किंवा चाकर असते.

"नकलीकरण". २८. जर एखाद्या व्यक्तीने एक वस्तु दुसऱ्या वस्तुशी सदृश अशी केली आणि त्या सदृश्याच्या साहाय्याने फसवणक करण्याचा किंवा उद्देश असेल किंवा त्यामुळे फसवणक होणे संभवनीय असल्याची तिला जाणीव असेल तर, ती "नकलीकरण" करते असे म्हटले जाते.

[**स्पष्टीकरण १.**—नकलीकरणासाठी नकल तंतोतंत असणे अत्यावश्यक नाही.]

स्पष्टीकरण २.—जेव्हा एखादी व्यक्ती एक वस्तु दुसऱ्या वस्तुशी सदृश अशी करील आणि त्यामुळे एखाद्या व्यक्तीची फसगत होण्यासारखी असेल तेव्हा, विरुद्ध शाब्दीत होत नाही तोपर्यंत असे गृहीत घरले जाईल की, एक वस्तु याप्रमाणे दुसऱ्या वस्तुशी सदृश अशी करण्याच्या व्यक्तीचा त्या सदृश्याच्या साहाय्याने फसगत करण्याचा उद्देश होता किंवा त्यामुळे फसगत होणे संभवनीय असल्याची तिला जाणीव होती.]

"दस्तऐवज." २९. "दस्तऐवज" हा शब्द, कोणत्याही वाबीचा पुरावा म्हणून अक्षरे, आकडे/आकृत्या किंवा चिन्हे असे जे साधन वापरण्याचे उद्दिष्ट असेल किंवा वापरता येईल त्या साधनाने किंवा अशा एकाहून अधिक साधनांनी कोणत्याही पदार्थावर व्यक्त केलेली किंवा रेखलेली किंवा अभिलिखित केलेली ती बाब दर्शवतो.

स्पष्टीकरण १.—अक्षरे, आकडे/आकृत्या किंवा चिन्हे कोणत्या साधनाद्वारे किंवा कोणत्या पदार्थावर काढली आहेत अथवा तो पुरावा न्यायालयात वापरण्याचा उद्देश आहे किंवा तेथे वापरता येईल की नाही हे विनम्रहस्याने आहे.

जदाहरणे

संविदेच्या अटी व्यक्त करणारा जो लेख त्या संविदेचा पुरावा म्हणून वापरता येईल तो दस्तऐवज होय.

वैकरवरील धनादेश हर दस्तऐवज होय.

मुख्यत्यारनामा हा दस्तऐवज होय.

पुरावा म्हणून जो वापरण्याचा उद्देश आहे किंवा जो वापरता येईल तो नकाशा किंवा तो आराखडा दस्तऐवज होय.

निदेश किंवा अनुदेश अंतभूत असलेला लेख हा दस्तऐवज होय.

स्पष्टीकरण २.—वाणिज्यिक किंवा अन्य परिपाठाअन्वये ज्यांचे स्पष्टीकरण केले जाते अशी अक्षरे, आकडे/आकृत्या किंवा चिन्हे यांद्वारे जे काही व्यक्त केलेले अमेल ते जरी प्रत्यक्षपणे तसे व्यक्त केलेले नसले तरी, अशी अक्षरे, आकडे/आकृत्या किंवा चिन्हे यांद्वारे ते या कलमाच्या अर्थानुसार व्यक्त केले असल्याचे मानले जाईल.

जदाहरणे

'क' आपल्या आदिष्टाम प्रदेश असलेल्या विनियमपदाच्या भागे आपले नव लिहितो. न्यापारी परिपाठाअन्वये स्पष्ट केल्यानुसार पूऱ्यांकनाचा अर्थ असे आहे की, त्या विपत्ताची रक्कम धारकास द्यावयाची आहे पाठांकन हा दस्तऐवज आहे व "धारकास द्यावेत" हे शब्द किंवा त्या आशयाचे शब्द जणू काही साक्षरीच्यावर लिहिले असावेत असे ममजन त्याचरीतीने त्याचा अर्थ लावला पाहिजे.

"मूल्यवान रोखा." ३०. "मूल्यवान रोखा" या शब्दांद्वारे, जो दस्तऐवज म्हणजे ज्यांद्वारे कोणत्याही वैध हक्काची निमित्ती, विस्तारण, हस्तांतरण, निर्वद्धन, विलोपन किंवा परिमोचन केले जाते अथवा आपण वैध दायित्याला अधीन आहोत किंवा आपणास विवशित वैध हक्क नाही असे कोणीही व्यक्ती अभिस्वीकृत करते असा दस्तऐवज आहे किंवा तसा असल्याचे दिसते ती दस्तऐवज दर्शवला जातो.

उदाहरण

'क' विनिमयपत्राच्या प्रागे आपले नाव लिहितो, जी व्यक्ती त्या विपद्धाची आवेदेशीर धारक होईल अशा कोणत्याही अवक्तीला त्यावरील हक्क हस्तांतरित होणे हा या पृष्ठांकनाचा परिणाम असल्या मुळे ते पृष्ठांकन म्हणजे "मूल्यवान रोखा" होय.

३१. "मूल्यपत्र" हा शब्द कोणत्याही मृत्युपत्रीय दस्तऐवज दर्शवतो.

"मूल्यपत्र".

३२. या संहितेच्या प्रत्येक भागामध्ये, संदर्भावरूप विश्व उद्देश दिसून येत असल्यास ते खेरीज-कृतीचा निर्देश करून एरव्ही, केलेल्या कृतीचा निर्देश करणाऱ्या शब्दांच्या व्यापीत अवैध अकृतीदेखील येतात. करणाऱ्या शब्दांमध्ये जवेष्य अकृतीचा समावेश आहे.

३३. "कृति" हा शब्द एक कृती व त्याचप्रमाणे कृतीची मालिकादेखील दर्शवतो; "अकृति" "कृति". हा शब्द एक अकृती व त्याचप्रमाणे अकृतीची मालिकादेखील दर्शवतो. "अकृति".

[३४. जेव्हा दोन किंवा अधिक व्यक्तीनी, त्या सर्वांच्या समान उद्देशाच्या पुरःसरणार्थ गुन्हेगारी दोन किंवा अधिक कृती केलेली असते तेव्हा, अशापैकी प्रत्येक व्यक्ती जणू काही ती कृती तिने एकटीनेच केलेली असावी व्यक्तीनी समान त्याचप्रमाणे त्याच रीतीने त्यावृद्ध दायी होते.]

उद्देशाच्या
पुरःसरणार्थ केलेल्या
कृती.

३५. जी कृती गुन्हेगारी जाणीव किंवा उद्देश असताना ती करण्यात आली एवढाच कारणाने जेव्हा अशी कृती गुन्हेगारी स्वरूपाची असते ती जेव्हा केव्हा दोन किंवा अधिक व्यक्तीनी केलेली असते तेव्हा, अशा व्यक्ती-गुन्हेगारी जाणीव पैकी जो अशी जाणीव किंवा उद्देश असताना त्या कृतीत सामील होतो तो प्रत्येकजण जणू काही ती किंवा उद्देश असताना जाणीव किंवा उद्देश असताना त्याने एकट्याने ती कृती केलेली असावी त्याचप्रमाणे त्याच रीतीने दायी होतो. करण्यात आत्याच्या कारणाने गुन्हेगारी स्वरूपाची असते तेव्हा.

करण्यात आत्याच्या
कारणाने गुन्हेगारी
स्वरूपाची असते
तेव्हा.

३६. जेथे जेथे कृतीद्वारे किंवा अकृतीद्वारे विवेकित परिणाम घडवून आणणे किंवा तो परिणाम अंशत: कृतीद्वारे घडवून आणण्याचा प्रयत्न करणे हा अपराध असतो तेथे तेथे, अंशत: कृतीद्वारे व अंशत: अकृतीद्वारे आणि अंशत: परिणाम घडवून आणणे हा तोच अपराध असतो असे समजावदाचे असते.

अकृतीद्वारे घडवून
आणलेला परिणाम.

उदाहरण

'क' हा अंशत: 'य' ला अन्न देण्याचे अवैधपणे टाळून व अंशत: 'य' ला मारहाण करून, आणणे किंवा तो परिणाम अंशत: कृतीद्वारे घडवून आणतो. 'क' ने खून केलेला आहे.

३७. जेव्हा एकादा अपराध निरनिराळ्या कृती करून केला जातो तेव्हा, जो कोणीही एकटाच अपराधाला घटकभूत उद्देशपूर्वक सहकार्य देतो त्याने तो अपराध केला असे होते.

निरनिराळ्या
कृतीपैकी एक कृती
करून सहकार्य.

उदाहरण

(क) 'क' आणि 'ख' हे त्याच्यापैकी प्रत्येकाने स्वतंत्रपणे व निरनिराळ्या वेळी 'य' ला विषाचे लहान लहान मितभाग देऊन त्याचा खून करावा असे मिळून ठरवतात. 'क' व 'ख' हे 'य' चा खून करण्याच्या उद्देशाने ठरल्यानुसार विष देतात. 'य' हा त्याला याप्रमाणे देण्यात आलेल्या विषाच्या अनेक मितभागाच्या परिणामामुळे मरण पावतो. याबाबतीत 'क' व 'ख' खून करण्याच्या कामी, उद्देशपूर्वक सहकार्य करतात व त्याच्यापैकी प्रत्येकजण जिच्यामुळे मूल्य घडून येतो अशी कृती करतो म्हणून ते दोघेही, जरी त्याच्या कृती वेगवेगळ्या असल्या तरी, त्या अपराधावृद्ध दोषी आहेत.

(ख) 'क' व 'ख' संयुक्त उरुंगाधिकारी आहेत व त्या नात्याने त्यांच्याकडे आलटून पालटून 'य' या कैद्याचा एका वेळेस सहासहा तासांसाठी ताबा असतो. 'य' चा मूल्य घडवून आणण्याच्या उद्देशाने 'क' व 'ख' हे 'य' ला देण्यासाठी म्हणून त्याना पुरवठा केलेले अन्न, आपापल्या देखरेलीच्या वेळात त्याला देण्याचे अवैधपणे टाळून, तो परिणाम घडवून आणण्याच्या कामी जाणावुन्नी सहकार्य करतात. 'य' भुकेपायी मरण पावतो. 'क' व 'ख' दोघेही 'य' च्या खुनावृद्ध दोषी आहेत.

(ग) 'क' या तुरंगाधिकाच्याकडे 'य' या केवाचा ताता आहे. 'क' हा 'य' चा मृत्यु घडवून आणण्याच्या उद्देशाने 'य' ला अशा पुरवण्याचे अवैधपणे टाळतो; त्याचा परिणाम म्हणजे 'य' चा शक्ती वरीच क्षीण होते, पण ती उपासमार त्याचा मृत्यु घडवून आणण्यास सुरेणी नाही. 'क' ला त्याच्या पदावलन काढून टाळण्यात येते आणि 'ख' त्याचा उत्तराधिकारी होतो. 'क' री संगतमत किंवा लहकार्य न करता, आणि 'य' ला अशा देण्याचे अवैधपणे टाळण्याने आपण त्याच्या मृत्यूला कारण होण्याचा संभव आहे ही जाणीब असताना 'ख' तसेकरतो. 'य' भूकेपाणी मरण पावतो. 'ख' खुनावदूल दोषी आहे, पण 'क' ने 'ख' जी लहकार्य केलेले तसल्याने 'क' केवळ खुन करण्याच्या प्रथलावदूल दोषी आहे.

गुन्हेगारी कृतीत निबद्ध असलेल्या व्यक्ती निरनिराळ्या अपराधांवदूल दोषी आहे

३८. जेथे निरनिराळ्या व्यक्ती एखादी गुन्हेगारी कृती करण्यात सहभागी किंवा निबद्ध असतील तेथे, त्या कृतीमुळे त्या निरनिराळ्या अपराधांवदूल दोषी होऊ शकतील.

उदाहरण

'क' हा 'य' वर अशा गंभीर प्रकोभक परिस्थितीत हल्ला करतो की, त्याने 'य' ला ठार मारणे म्हणजे 'खुन' या सशरात न मोडारां केवळ संशोष मनुष्यवध ठरू शकेल. 'ख' हा 'य' वदूल द्वेषभाव असताना व त्याला मारण्याच्या उद्देशाने आणि त्याच्या वाक्तीत प्रकोभकारण नसताना 'य' ला ठार मारण्यास 'क' ला साहाय्य करतो. यावाचतीत 'क' व 'ख' दोषेही 'य' चा मृत्यु घडवून आणण्याच्या कामात सहभागी असले तरी, 'ख' खुनावदूल दोषी आहे व 'क' केवळ संदोष मनुष्यवधावदूलच दोषी आहे.

"इच्छापूर्वक". ३९. एखादी व्यक्ती ज्याद्वारे एखादा परिणाम घडवून आणण्याचा तिचा उद्देश होता त्या साधनाद्वारे अथवा ज्यामुळे तो परिणाम घडून येण्याचा संभव आहे अशी तिळा त्याचा वापर करण्याच्या वेळी जाणीब होती किंवा तसेस समजण्यास कारण होते त्या साधनाद्वारे तो घडवून आणते तेव्हा, तो परिणाम तिने इच्छापूर्वक घडवून आणला असे म्हटले जाते.

उदाहरण

'क' एका भोठ्या नगरातील वस्ती असलेल्या धरास रात्री जबरी चोरीचे काम सुकर करण्यासाठी आग लावतो व अशा प्रकारे एका व्यक्तीचा मृत्यु घडवून आणतो. यावाचतीत मृत्यु घडवून आणावा असा 'क' चा उद्देश नसेल आणि आपल्या कृतीमुळे मृत्यु घडून आल्यावदूल त्याला खदही होईल. तथापि, जर आपण मृत्युस कारणीमूळे होण्याचा संभव होता याची त्यास जाणीब असेल तर, त्याने तो मृत्यु इच्छापूर्वक घडवून आणला असे होते.

"अपराध". ४०. या कलमाच्या खंड २ व ३ यांवाली नमूद केलेली [प्रकरण] व कलमे खेरीजकरून अन्यत्र "अपराध" हा शब्द या संहितेसाठी शिक्षापाद केलेली गोष्ट दर्शवतो.

प्रकरण ४ ये, "[प्रकरण ५ चे-क] यांमध्ये आणि पुढील कलमासध्ये म्हणजेच, कलमे [६८, ६९, ६६, [६७,] ७१], १०९, ११०, ११२, ११४, ११५, ११६, ११७, १८७, १९४, १९५, २०३, २११, २१३, २१४, २२१, २२२, २२३, २२४, २२५, ३२७, ३२८, ३२९, ३३०, ३३१, ३३७, ३४८, ३४८, ३८९ व ४४५ यांमध्ये "अपराध" हा शब्द या संहितेसाठी किंवा यात यापुढे केलेल्या व्याख्येप्रमाणे असलेल्या कोणत्याही विशेष किंवा स्थानिक कायद्यावाली शिक्षापाद असलेली गोष्ट असा कायद्यावाली सहा महिने किंवा त्याहून अधिक मुदतीच्या कारावासाच्या शिक्षेस—मग ती द्रव्यदंडानह असी वा त्याविना असो—यात असते तेव्हा "अपराध" या अद्दला तोच अर्थ असतो.]

"विशेष कायदा". ४१. "विशेष कायदा" म्हणजे विशिष्ट विषयाला लाग असलेला कायदा होय.

१. १८३० चा अधिनियम २७-कलम २ द्वारे मूळ कलमांवजी ताखल केले.
२. १९३० चा अधिनियम ८-कलम २ व अनुसूची १ली यांद्वारे 'प्रकरण' याएवजी दाखल केले.
३. १९१३ चा अधिनियम ८-कलम २ द्वारे समाविष्ट केले.
४. १८८२ चा अधिनियम ८-कलम १ द्वारे समाविष्ट केले.
५. १८८६ चा अधिनियम १०-कलम २(१) द्वारे समाविष्ट केले.

४२. "स्वासिक कायदा" शब्द [*[भारतालीक]*] के बड़े विशिष्ट भागालाच "स्वासिक कायदा" नाम समझले लोग होते।

४३. "अवैध" हा शब्द, जी गोट्ट अपराध असेल किंवा फायदाहारे मना करण्यात "अवैध" आणी असेल, किंवा जी दिवाणी कारवाईचे आशारकाऱ्य होते असेल अशा प्रत्येक गोट्टीला लागू आहे; आणि एखादी व्यक्ती तिनें जी कोणतीही गोट्ट न करणे हे अवैध असते ती गोट्ट "करण्यास विधित: करण्यास विधित: बळ असते" बळ असते।

४४. "कृति" हा शब्द कोणताही अस्तीला तिचे प्रीती, मन, लौकिक किंवा मालमता याच्या "कृति"; बाबतीत अवैधप्रयोगे घडवून आणलेला कोणताही अपाय दर्शवतो।

४५. संदर्भाविस्तु विशद काही दिसत नसेल तर, "जीवित" हा शब्द मनुष्यप्राण्याचे जीवित "जीवित" दर्शवतो।

४६. संदर्भाविस्तु विशद काही दिसून येत नसेल तर, "मृत्यु" हा शब्द मनुष्यप्राण्याचा मृत्यु "मृत्यु" दर्शवतो।

४७. "प्राणी" हा शब्द मनुष्यप्राण्याहून अन्य कोणताही सजीव प्राणी दर्शवतो। "प्राणी"।

४८. "जलयात" हा शब्द मनुष्यप्राणी किंवा मालमता जलयाती वाहून नेण्याताठी तपार "जलयात"; केलेली कोणतीही बस्तु दर्शवतो।

४९. "वर्ष" हा शब्द किंवा "महिना" हा शब्द जेथे जेथे वापरलेला असेल तेथे तेथे, वर्षाची "वर्ष" किंवा महिन्याची गणता त्रिटिश कालगणतेशमाणे करावयाची असते असे समजायात यावे। "महिना";

५०. "कलम" हा शब्द, या संहितेच्या प्रकरणाचे त्रे भाग त्यामागे जोडलेल्या संक्षादणंक "कलम"; वाक्डणाहारे देण्वेगळे वापरले असतील त्यांपैकी एक भाग दर्शवितो।

५१. "शपथ" या शब्दात विधित: शपथएवजी योजलेले गांधीर्वूपूक दृढक्यवत् व लोकसेवका- "शपथ"; समोर करावयाचे किंवा शावितीसाठी उपयोगात आणावयाचे म्हणून—प्रग ते न्यायालयात वरो वा नसी- विधित: भावशक किंवा प्राधिकृत केलेले कोणतीही अधिकायन याचा समावेश आहे।

५२. एखादी गोट्ट जेव्हा प्रामाणिकपणाने आणि यथायोग्य काळजी खेऊन व अवैधत ठेवून केली "सद्भाव"; जाते किंवा समजली जाते ती "सद्मावूर्वक" केली आहे किंवा समजली येली आहे असे म्हटले जाते।

[५२-क. कलम १५७ आणि कलम १३० मध्ये वावीव्यतिस्तित, एखाद्या व्यक्तीला तिच्या "आसरा देवे". पतीने किंवा पतीने आसरा दिलेला असेल अशा प्रकरणी, "आसरा देवे" या शब्दात एखाद्या व्यक्तीला निवारा, अन्धाणी, रीसा, कपडे, शस्त्रे, दारगोळा किंवा ने-आण करण्याची साधने पुरवणे किंवा एखाद्या व्यक्तीला गिरफदारी चुकवण्यासाठी कोणत्याही साधनांनी—या ती या कल्पात नमूद केलेल्या प्रकारची असोत किंवा नसोत—सहाय्य करणे याचा समावेश आहे।]

प्रकरण ३ रे

शिक्षाविषयी

५३. अपराधी या संहितेच्या उपर्यांसाली यांचा शिक्षाना पात्र आहेत त्या अशा:—

शिक्षा.

पहिली—मृत्यु;

[दुसरी—आजीव कारावास;]

* * *

तीव्री—कारावास हा दोन प्रकारचा असतो:—

(१) सम्रम म्हणूने सस्तमजुरीचा;

(२) साधा;

पाचवी—मालमतेचे सम्पर्क;

सहावी—द्रव्यदंड.

१. अनुकूलन आवेश, १९४८ द्वारे "त्रिटिश इंडियाच्या" यांगेवजी दाखल केले.

२. १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांदारे 'राज्य' यांगेवजी हा शब्दोलेल वातला अनुकूलन आवेश, १९५० द्वारे 'प्रत' यांगेवजी 'राज्य' असा शब्दोलेल वातला होता.

३. १९५२ चा अधिनियम ४८-कलम ३ व अनुसूची २ री यांदारे "समाविष्ट राज्यक्षेत्रांच्या" हा मजकूर नाळला.

४. १९५२ चा अधिनियम ८-कलम २ द्वारे संजाविष्ट केले.

५. १९५५ चा अधिनियम २६-कलम ११३ व अनुसूची यांदारे "इमरी" मूळ मजकूराएवजी दाखल केले (१. जानेवारी, १९५६ रोजी व तेजळापासून).

६. १९५९ चा अधिनियम १७-कलम २० द्वारे रांड लिपरा नाळला (६ एप्रिल, १९५९ रोजी व तेजळापासून).

भाग बारा-२३

“काळे पाणी” [५३क. (१) पोटकलम (२) व पोटकलम (३) याच्या उपबंधाच्या अधीनतेने, त्या त्या द्वा निर्देशाचा अर्थ काळी अमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्यातील अथवा अशा कोणत्याही कायद्याच्या किंवा कोणत्याही निरसित अधिनियमितीच्या आधारे परिणामक असलेल्या कोणत्याही सलेखातील किंवा आदेशातील “जन्मठेप काळे पाणी” या निर्देशाचा अर्थ “आजीव कारावास” असा लावाला जाईल.

(२) एखाद्या मुदतीची काळ्या पाण्याचा शिक्षादेश “फोजदारी प्रक्रिया सहिता (विशेषधन) अधिनियम, [१९५५]” (१९५५ चा २६) याच्या प्रारंभापूर्वी देण्यात आला असेल अशा प्रत्येक प्रकरणी, अपराध्याला जणू काही तितक्याच मुदतीची संश्रम कारावासाची शिक्षा देण्यात आली असावी असे समजून त्याप्रमाणे त्याच रीतीने याच्याबाबत कायद्याही केली जाईल.

(३) त्या त्या काळी अमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्यातील एखाद्या मुदतीची काळ्या पाण्याची शिक्षा अथवा त्याहून कमी अशा कोणत्याही मुदतीची काळ्या पाण्याची शिक्षा (मग ती कोणत्याही नावाने संबोधलेली असो) याचा कोणताही निर्देश गालिल्यात आला असल्याचे मानले जाईल.

(४) त्या त्या काळी अमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्यातील “काळे पाणी”—

(क) या शब्दप्रयोगाचा अर्थ जर जन्मठेप काळे पाणी असा असेल तर, अशा कोणत्याही निर्देशाचा अर्थ आजीव कारावासाचा निर्देश म्हणून लावाला जाईल;

(ख) या शब्दप्रयोगाचा अर्थ जर त्याहून कमी अशा कोणत्याही मुदतीची काळ्या पाण्याची शिक्षा असा असेल तर, असा कोणताही निर्देश गालिल्यात आला असल्याचे मानले जाईल.]

मृत्युची शिक्षा ५४. मृत्युचा शिक्षादेश देण्यात येईल त्या प्रत्येक प्रकरणी, [समुचित शासन] अपराध्याच्या परिवर्तित करून संमतीवाचून ती शिक्षा या संहितेद्वारे उपवंशित केलेल्या अन्य कोणत्याही शिक्षेत परिवर्तित करून सौम्य करणे. करू शकेल.

आजीव ५५. [आजीव कारावासाचा] शिक्षादेश देण्यात येईल त्या प्रत्येक प्रकरणी, [समुचित शासन] कारावासाची संमतीवाचून ती शिक्षा जास्तीत जास्त चौदा वर्धाविहूद्द घडलेल्या अपराधावहूल असेल त्या प्रकरणी, केंद्र शासन वर्णनाच्या कारावासाच्या शिक्षेमध्ये परिवर्तित करून सौम्य करू शकेल.

“समुचित शासन” याची व्याख्या. [५५क. चौपक्षाब्या व पंचावक्षाब्या कलमांमध्ये “समुचित शासन” याचा अर्थ, पुढीलप्रमाणे आहे:—

(क) जेथे शिक्षादेश हा मृत्युचा शिक्षादेश असेल किंवा संधराज्याच्या शासनशक्तीच्या व्याप्तीत येणाऱ्या बाबीसंबंधीच्या कोणत्याही कायद्याविहूद्द घडलेल्या अपराधावहूल असेल त्या प्रकरणी, केंद्र शासन; आणि

(ख) जेथे शिक्षादेश हा (मग तो मृत्युचा असो वा नसो) राज्याच्या णामनशक्तीच्या व्याप्तीत येणाऱ्या बाबीसंबंधीच्या कोणत्याही कायद्याविहूद्द घडलेल्या अपराधावहूल असेल त्या प्रकरणी, ज्या राज्यामध्ये अपराध्यास शिक्षा ठोठावाऱ्यात आले असेल त्या राज्याचे शासन.]

५६. [पूरोपियनांना व अमेरिकनांना दिलेली सक्तमजुरीची शिक्षा दहा वर्षाहून अधिक पण आजिव नव्हे अशा शिक्षेवाक्रत परंतुक.] ‘फोजदारी विधि (वांशिक भेदभाव उच्चाचान) अधिनियम, १९५९’ (१९५९ चा १३) याद्वारे निरसित (६ एप्रिल १९५९ रोजी व तेव्हापासून).

शिक्षेच्या मुदतीचे अंश परिणामाने करून ठरवताना, आजीव [कारावास] हा वीम वर्षाच्या अंश. “[कारावासाशी] तुल्य म्हणून मानला जाईल.

१. १९५५ चा अधिनियम २६-कलम ११३ व अनुसूची यांदारे समाविष्ट केले. (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेव्हापासून).

२. १९५७ चा अधिनियम ३६-कलम ३ व अनुसूची २ री याद्वारे “१९५४” याएवजी दाखल केले.

३. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “केंद्र शासन किंवा अपराध्याला ज्यामध्ये शिक्षा देण्यात आलेली असेल त्या प्रांताचे प्रांतिक शासन” याएवजी घातले. हा दुहेरी अवतरण चिन्हांत दिलेला मजकूर अनुकूलन आदेश, १९५३/द्वारे “भारत सरकार किंवा अपराध्याला ज्यामध्ये शिक्षा देण्यात आलेली असेल त्या चिकाणच्या शासनाला” याएवजी दाखल केला.

४. १९५५ चा अधिनियम २६-कलम ११३ व अनुसूची याद्वारे ‘मूळ मजकूराएवजी’ दाखल केले. (१ जानेवारी १९५६, रोजी व तेव्हापासून).

५. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “अपराध्याला ज्यामध्ये शिक्षा देण्यात आलेली असेल त्या प्रांताच्या प्रांतिक शासनाला” याएवजी घातले. हा दुहेरी अवतरण चिन्हांत दिलेला मजकूर अनुकूलन आदेश, १९५३ द्वारे “भारत सरकारला किंवा अपराध्याला ज्यामध्ये शिक्षा देण्यात आलेली असेल त्या चिकाणच्या शासनाला” याएवजी दाखल केला होता.

६. अनुकूलन आदेश, १९५३ द्वारे घानलेल्या कलम ५५ के ऐवजी हे कलम अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे दाखल करण्यात आले.

५८. [काळजा पाण्याची शिक्षा आलेल्या अपराध्यांना काळजा पाण्यावर पाठवले जाईपर्यंत कसे बाबाबाब्याचे.] 'फौजदारी प्रक्रिया संहिता (विशेषज्ञ) अधिनियम, १९५५' (१९५५ चा २६) कलम ११७ व अनुसूची यांदारे निरसित (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेव्हापासून).

५९. [कारावासाएवजी काळजा पाण्याची शिक्षा.]

किता—कलम ११७ व अनुसूची यांदारे निरसित (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेव्हापासून).

६०. अपराधी कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाच्या शिक्षेला पात्र असेल अशा प्रत्येक शिक्षा प्रकरणात, अशा अपराध्याला शिक्षा देणाऱ्या न्यायालयाने शिक्षादेशात, असा कारावास संपूर्णतः सश्रम (कारावासाच्या असावा अथवा असा कारावास संपूर्णतः साधा असावा अथवा अशा कारावासाचा एसादा भाग सश्रम विवक्षित व बाकीचा साधा असावा असावा असे निवेशित करणे विधिमान्य असेल.

प्रकरणांमध्ये)

संपूर्णतः किंवा

अशतः सश्रम किंवा
साधी असू शकेल.

६१. [मालमत्तेच्या समपहरणाचा शिक्षादेश.] 'भारतीय दंड संहिता (विशेषज्ञ) अधिनियम, १९२९' (१९२९ चा १६) कलम ४ द्वारे निरसित.

६२. [मृत्युची, काळजा पाण्याची किंवा कारावासाची शिक्षा यांना पात्र असलेल्या अपराध्यांबाबत मालमत्तेचे समपहरण.] किता—कलम ४ द्वारे निरसित.

६३. द्रव्यदंड किती रकमेपर्यंत असावा ती मर्यादा व्यक्त केलेली नसेल तेथे, अपराधी ज्यास पात्र द्रव्यदंडाची रकम होतो त्या द्रव्यदंडाच्या रकमेवर मर्यादा असणार नाही, पण ती रकम बेसुमार असणार नाही.

६४. [कारावास व त्याचप्रमाणे द्रव्यदंड या शिक्षेस पात्र असलेल्या अपराधाबद्दल ज्यामध्ये द्रव्यदंडाची—मग तो कारावासासहित असो वा त्याविना असो—शिक्षा झाली असेल अशा भरप्पाबद्दल प्रत्येक प्रकरणी,

कारावासाची
शिक्षा.

आणि [कारावास किंवा द्रव्यदंड किंवा] फक्त द्रव्यदंड या शिक्षेस पात्र असलेल्या अपराधाबद्दल अपराध्याला ज्यामध्ये द्रव्यदंडाची शिक्षा झाली असेल अशा प्रत्येक प्रकरणी.]

अशा अपराध्यास शिक्षा देणाऱ्या न्यायालयाने शिक्षादेशात असे निवेशित करणे विधिमान्य असेल की, द्रव्यदंडाचा भरणा करण्यात कसूर झाल्यास, अपराध्याला कारागृहात टाकण्यात यावे आणि हा कारावास, त्याला जी कारावासाची शिक्षा ठोठावण्यात आली आहे अथवा शिक्षा-परिवर्तनामुळे तो ज्याला पात्र होऊ शकेल अशा इतर कोणत्याही कारावासापेक्षा अधिक असेल.

६५. अपराध हा कारावासाच्या व त्याचप्रमाणे द्रव्यदंडाच्या शिक्षेस पात्र असेल तर, न्यायालय द्रव्य- कारावास आणि दंडाचा भरणा करण्यात कसूर केल्याबद्दल अपराध्याला जितक्या मुदतीसाठी कारागृहात टाकण्याचा निवेश द्रव्यदंड ही शिक्षा देईल ती मुदत अपराधासाठी निश्चित केलेल्या कमाल मुदतीच्या कारावासाच्या एक-चतुर्थांशापेक्षा अधिक देता येण्यासारखी असणार नाहो.

असेल तेव्हा, द्रव्यदंड न भरप्पाबद्दलच्या कारावासाची मर्यादा.

६६. द्रव्यदंडाचा भरणा करण्यात कसूर केल्याबद्दल न्यायालय जो कारावास देईल तो कारावास अपराध्याला अपराधाबद्दल ज्या प्रकारचा कारावास दिला जाऊ शकला असता अशा कोणत्याही वर्णनाचा असू शकेल.

द्रव्यदंड न भरप्पाबद्दल कोणत्या वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा.

६७. अपराध फक्त द्रव्यदंडासच पात्र असेल तर, [न्यायालय द्रव्यदंडाचा भरणा करण्यात कसूर केल्याबद्दल जो कारावास देईल तो साधा असेल, आणि] न्यायालय द्रव्यदंडाचा भरणा करण्यात कसूर झाल्यास अपराध्याला जितक्या मुदतीसाठी कारागृहात टेवण्याचा निवेश देईल ती मुदत पुढील प्रमाणापेक्षा अधिक असणार नाहो,—म्हणजेच, द्रव्यदंडाची रकम पात्र लाग्यापेक्षा अधिक नसेल तेव्हा तो कारावास जास्तीत जास्त दोन महिन्यांपर्यंत कितीही मुदतीचा असेल आणि रकम शंभर लाग्यापेक्षा अधिक नसेल तेव्हा तो कारावास जास्तीत जास्त चार महिन्यांपर्यंत कितीही मुदतीचा असेल आणि इतर कोणत्याही प्रकरणी, जास्तीत जास्त सहा महिन्यांपर्यंत कितीही मुदतीचा असेल.

अपराध फक्त द्रव्यदंडास पात्र असेल तेव्हा, द्रव्यदंड न भरप्पाबद्दल कारावास.

१. १८८२ चा अधिनियम ८—कलम २ द्वारे "अपराध्याला द्रव्यदंडाची शिक्षा झाली असेल अशा प्रत्येक प्रकरणी" याएवजी हे दाखल करण्यात आले.

२. १८८६ चा अधिनियम १०—कलम २१ (२) द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

३. १८८२ चा अधिनियम ८—कलम ३ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

द्रव्यदंडाचा ६८. द्रव्यदंडाचा भरणा करण्यातील कमुरीबद्दल देण्यात आलेला कारावास, हा जेव्हा जेव्हा भरणा होताच द्रव्यदंड भरण्यात येईल किंवा विधिप्रक्रियेनुसार वसूल करण्यात येईल तेव्हा समाप्त होईल.
कारावास समाप्त होणे.

द्रव्यदंडाचा ६९. द्रव्यदंडाचा भरणा करण्यातील कमुरीबद्दल ठोठावण्यात आलेल्या कारावासाची मुदत संपाद्या-प्रमाणिशर हिस्सा पूर्वी जर, द्रव्यदंडाचा काही हिस्सा भरण्यात किंवा वसूल करण्यात आला व भरणा करण्यातील कमुरी-भरण्यात आल्यावर बहलच्या कारावासापैकी जितक्या सुदतीचा कारावास भोगण्यात आण्या तितकी मुदत ही द्रव्यदंडापैकी कारावासाची त भरलेल्या हिण्याणी प्रमाणणी अमलेल्या मयदिपेक्षा कमी नमेल तर, कागवास समाप्त होईल.

उदाहरण

'क' याला गंभर रुपये द्रव्यदंड व तो न भरल्यास चार महिन्यांच्या कारावासाची शिक्षा ठोठावण्यात आली आहे. या प्रकरणी, कारावासाचा एक महिना संपाद्यापूर्वी जर पंचाहतर रुपये द्रव्यदंड भरण्यात किंवा वसूल करण्यात आला तर, पहिला महिना संपला की लगेच 'क' ला मुक्त करण्यात येईल. जर पहिला महिना संपाद्याच्या वेळी किंवा 'क' कारावासात असेपर्यंतच्या काळात नंतर कोणत्याही वेळी पंचाहतर रुपये भरण्यात किंवा वसूल करण्यात आले तर, 'क' ला ताळकाळ मुक्त करण्यात येईल. कारावासाचे दोन महिने संपाद्यापूर्वी द्रव्यदंडापैकी पन्नास रुपये भरण्यात किंवा वसूल करण्यात आले तर, दोन महिने पूर्ण आले की लगेच 'क' ला मुक्त करण्यात येईल. जर दोन महिने संपाद्याच्या वेळी किंवा 'क' कारावासात असेपर्यंतच्या काळात नंतर कोणत्याही वेळी पन्नास रुपये भरण्यात किंवा वसूल करण्यात आले तर, 'क' ला ताळकाळ मुक्त करण्यात येईल.

सहा वर्षांच्या आत ७०. भरणा व्हावयाचा राहिलेला द्रव्यदंड किंवा त्याचा कोणताही भाग, शिक्षादेश देण्यात किंवा कारागृहात आल्यापासून सहा वर्षांच्या आत कोणत्याही वेळी किंवा शिक्षादेशनुसार अपराधी सहा वर्षापेक्षा दीर्घ असताना द्रव्यदंड कालावधीच्या कारावासास पाव असेल तर तो कालावधी समाप्त होण्यापूर्वी कोणत्याही वेळी वसूल करता वसुलीपेक्षा येईल; आणि अपराधाच्या मृत्युनंतर जी कोणती मालमत्ता त्याच्या कृतांवहूल विधिं दायी होऊ शकेल ती त्याच्या मृत्युमुळे या दायित्वातून मुक्त होत नाही. दायित्वातून मुक्त होत नाही.

अनेक अपराध मिळून ७१. अपराध असलेली कोणतीही गोष्ट अनेक भागानी बनलेली अमून, त्यापैकी कोणताही भाग हा स्वयमेव अपराध असेल त्या वावतीत, अपराधातला त्याच्या अशा अपराधापैकी एकापेक्षा अधिक अपराधावहूलची जिक्षा देण्यात येणार नाही—माव तसे स्पष्टपणे उपर्युक्त केले असेल तर गोष्ट अलाहिदा. शिक्षेची मर्यादा.

त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या ज्या कोणत्याही कायद्याद्वारे अपराधांची व्याख्या दिलेली असेल किंवा त्यावहूल शिक्षा देण्यात येत असेल त्या कायद्याच्या दोन किंवा अधिक वेगवेगळ्या व्याख्यानुसार एकादी गोष्ट ही, अपराध असेल त्या वावतीत, किंवा,

ज्याच्यापैकी एक किंवा एकादून अधिक कृती स्वयमेव अपराध ठरण्यासारख्या आहेत अशा अनेक कृती मिळून एखादा वेगळाच अपराध घडत असेल त्या वावतीत,

त्या अपराधातला, त्याची संपरीक्षी करणारे न्यायालय अशापैकी कोणत्याही एक अपराधावहूल जितकी कडक जिक्षा देऊ शकेल असते त्यापेक्षा अधिक कडक जिक्षा देण्यात येणार नाही।

उदाहरणे

(क) 'क' हा 'य' ला काढीने पन्नास तडाके हाणतो. येथे 'क' ने संपूर्ण मारहाणी द्वारे आणि ती संपूर्ण मारहाण ज्या प्रहारातील मिळून बनली त्या प्रत्येक प्रहाराद्वारेदेवील 'य' ला इच्छापूर्वक दुखापत करण्याचा अपराध केलेला असू शकेल. जर 'क' हा प्रत्येक प्रहारावहूल शिक्षेस पाव असता तर प्रत्येक प्रहारागणिक एक वर्ष याप्रमाणे त्याला पन्नास वर्ष कारागृहात ठेवता आले असते, परंतु तो संपूर्ण मारहाणीवहूल फक्त एकाच शिक्षेस पाव आहे.

(ख) परंतु, 'क' हा 'य' ला मारहाण करता असताना 'म' मध्ये पडला व 'क' ने 'म' वर उद्देशपूर्वक तडाका हाणला तर, 'म' वर केलेला प्रहार हा ज्या कृतीद्वारे 'क' हा 'य' इच्छापूर्वक दुखापत करतो त्याचा भाग नसल्यामुळे 'क' हा 'य' ला इच्छापूर्वक दुखापत केल्यावहूल एक जिक्षेल आणि 'म' वर केलेल्या प्रहारावहूल दुसऱ्या जिक्षेला पाव आहे.

७२. न्यायनिर्णयात विनिर्दिष्ट केलेल्या अनेक अपराधापैकी एका अपराधाबद्दल एखादी व्यक्ती अनेक अपराधापैकी दोषी आहे, परंतु त्यापैकी कोणत्या अपराधाबद्दल ती दोषी आहे ते शंकास्पद आहे, असा न्यायनिर्णय एकाबद्दल दोषी देण्यात आलेल्या सर्व प्रकरणी, सर्व अपराधासाठी सारखीच शिक्षा उपबंधित केलेली नसेल तर त्यापैकी असलेली व्यक्तित्वापैकी कोणत्या अपराधाबद्दल दोषी आहे ते शंकास्पद असल्याचे न्यायनिर्णयात नमूद केलेले असेल तेव्हा त्या व्यक्तीला शिक्षा.

७३. न्यायालयाला या संहितेखाली ज्या अपराधाबद्दल एखाद्या व्यक्तीला सधम कारावासाची एकांत बंदिवास शिक्षा देण्याचा अधिकार आहे त्या अपराधाबद्दल जेव्हा केवळ त्या व्यक्तीला सिद्धदोष ठरवण्यात येईल नेव्हा, न्यायालय त्याच्या शिक्षादेशाद्वारे असा आदेश देऊ शकेल की, अपराधाला ज्या कारावासाची शिक्षा दिलेली असेल त्यापैकी कोणत्याही एका किंवा अनेक अंशाकालपुरते—पण सर्व मिळून तीन महिन्यांपेक्षा अधिक काळ नाही—पुढील प्रमाणानुसार त्याला एकांत बंदिवासात ठेवण्यात यावे, ते प्रमाण असे:—

कारावासाची मुदत सहा महिन्यांपेक्षा अधिक नसेल तर, जास्तीत जास्त एक महिना इका काळ;

कारावासाची मुदत सहा महिन्यांपेक्षा अधिक असेल आणि [एक वर्षप्रिक्षा अधिक नसेल] तर, जास्तीत जास्त दोन महिने इतका काळ;

कारावासाची मुदत एक वर्षप्रिक्षा अधिक असेल तर, जास्तीत जास्त तीन महिने इतका काळ.

७४. एकांत बंदिवासाच्या शिक्षादेशाची अमलवजावणी करताना, असा बंदिवास कोणत्याही एकांत बंदीवासाची प्रकरणी एका वेळी चौदा दिवसांपेक्षा अधिक असणार नाही व एकांत बंदिवासाच्या कालावधीच्या दरम्यानची कालांतरे अशा कालावधीच्या व्याप्तीपेक्षा कमी असणार नाहीत. आणि ठोठावण्यात आलेला कारावास तीन महिन्यांपेक्षा अधिक असेल तेव्हा, एकांत बंदिवास हा दिलेल्या संपूर्ण कारावासाच्या कोणत्याही एका महिन्यामध्ये सात दिवसांपेक्षा अधिक असणार नाही व एकांत बंदिवासाच्या कालावधीच्या दरम्यानची कालांतरे अशा कालावधीपेक्षा कमी व्याप्तीची असतील.

[७५. जो कोणी,—

(क) या संहितेतील प्रकरण १२ वे किंवा प्रकरण १३ वे किंवा त्याहन प्रकरण १२ वे किंवा प्रकरण १३ वे किंवा अधिक मुदतीच्या कारावासाच्या शिक्षेस पात्र असलेल्या अपराधाबद्दल [भारतातील] एखाद्या यादाली पूर्वी दोषसिद्धी आली असता, त्यादालील विवक्षित अपराधाबद्दल वाढीव शिक्षा.

* * * * *

त्यास सिद्धदोष ठरवलेले असताना, त्या दोहीपैकी कोणत्याही प्रकरणाखाली तितव्याच मुदतीच्या त्याच प्रकारच्या कारावासाच्या शिक्षेस पात्र असलेला कोणताही अपराध केलाबद्दल दोषी होईल तो [आजीव कारावासास] किंवा दहा वर्षप्रियत अमू शकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्यातरी एका वर्षाताच्या कारावासास पात्र ठरेल.

प्रकरण ४ थे

सर्वसाधारण अपदाद

७६. जी व्यक्ती एखादी गोष्ट करण्यास विधित: बद्द आहे किंवा जी व्यक्ती ती गोष्ट करण्यास विधित: बद्द आपण विधित: बद्द आहोत असे विधिविषयक चक्रभूलीमुळे नव्हे तर तथ्यविषयक चक्रभूलीमुळे मदभाव पूर्वक समजते अशा व्यक्तीने केलेली ती गोष्ट ही अपराध होत नाही.

उदाहरणे

(क) 'क' हा सेनिक विधिविहित समादेशांना धरून त्याच्या वरिष्ठ अधिकाऱ्याच्या आदेशावरूप जमावावर गोळीवार करतो. 'के' ने काहीही अपराध केलेला नाही.

१. १९८२ चा अधिनियम ८, कलम ५ द्वारे "वर्षप्रिक्षा कमी असेल" याएवजी हे दाखल करण्यात आले.

२. १९९० चा अधिनियम ३, कलम २ द्वारे मूळ कलमांप्रवर्जी हे कलम दाखल करण्यात आले.

३. क्रमशः अनुकूलन आदेश, १९८८, अनुकूलन आदेश, १९५० आणि १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची याद्वारे "ब्रिटिश इंडिया" याएवजी वरील शब्दांलेख दाखल करण्यात आला.

४. १९५१ चा अधिनियम ३, कलम ३ द्वारे खंड (क) च्या शेवटी असलेला "किंवा" हा शब्द व खंड (ख) वगळण्यात आला.

५. १९५५ चा अधिनियम २६, कलम ११७ व अनुसूची याद्वारे 'मूळ मञ्जुकुराएवजी' हा शब्दलेख दाखल करण्यात आला. (१ जानेवारी, १९५६ रोजी व तेव्हापासून).

(ख) न्यायालयाचा अधिकारी 'क' याला त्या न्यायालयाने 'म' ला अटक करण्याचा आदेश दिलेला असता, यथाप्रोग्य चौकणी केल्यानंतर तो 'य' ला 'म' समजूत अटक करतो. 'क' ने काहीही अपराध केलेला नाही.

न्यायिकता कार्य ७३. कायद्याने न्यायाधिकाराला दिलेला आहे असवा दिला असल्याचे तो सद्भावपूर्वक समजतो करत असताना अशा कोणत्याही अधिकाराराचा वापर करण्यासाठी तो न्यायिकतः कार्य करत असताना त्याने जे केले असेल न्यायाधीशाची कृती ते काहीही अपराध होत नाही.

न्यायालयाच्या ७४. न्यायालयाचा न्यायनिर्णय किवा आदेश याला अनुसृत जी गोष्ट केली आहे किवा त्याद्वारे न्यायनिर्णयाला जिला समर्थन मिळाले आहे ती जर असा न्यायनिर्णय किवा आदेश अंमलात असताना केलेली असेल तर किवा आदेशाला अशी कोणतीही गोष्ट अपराध होत नाही,—मग असा न्यायनिर्णय किवा आदेश देण्याची न्यायालयाला अनुसृत केलेली अधिकारिता नव्हती असे असले तरी हरकत नाही—मात्र ती कृती करणारी व्यक्ती न्यायालयाला अशी कृती अधिकारिता होती असे सद्भावपूर्वक समजत असली पाहिजे.

विधितः समर्थन ७५. एखादी कृती करण्यास या व्यक्तीला विधितः समर्थन मिळालेले आहे किवा जी व्यक्ती तसे स्वतःला चूकभूलीमुळे सद्भावपूर्वक समजते अशा व्यक्तीने केलेली ती गोष्ट अपराध होत नाही.

समर्थन आहे असे तथ्यविषयक चूकभूलीमुळे समजणाऱ्या व्यक्तीने केलेली

उदाहरण

'क' ला जी गोष्ट खन असल्याचे वाटते ती गोष्ट 'य' करत असताना 'क' त्याला पाहातो प्रत्यक्षात खून करणाऱ्या व्यक्तीना पकडण्याचा जी अधिकार कायद्याने सर्व व्यक्तीना दिलेला आहे त्याचा सद्भावपूर्वक चालवलेल्या आपल्या सर्वोत्तम निर्णयबुद्धीनुसार वापर करून 'क' हा 'य' ला योग्य प्राधिकाऱ्यांसमोर आणण्यासाठी त्याला सक्तीने ताब्यात घेतो. 'य' स्वसंरक्षणार्थ तसे करत होता असे मागाहून आढळून आले तरीही, 'क' ने काहीही अपराध केलेला नाही.

कायदेशीर कृती ८०. कायदेशीर रीतीने कायदेशीर साधारानी आणि योग्य ती काळजी व खबरदारी घेऊन एखादी करताना अपघात. कायदेशीर कृती करत असताना अपघाताने किवा दुर्दैवाने, आणि कोणताही गुन्हेगारी उद्देश किवा जाणीव नसताना जी गोष्ट हातून घडते अशी कोणतीही गोष्ट अपराध होत नाही.

उदाहरण

'क' हा लहान कुन्हाडीने काम करत असतो, तिचा मुंदा उडतो आणि बाजूस उभ्या असलेल्या माणसाला लागून तो मरतो. येथे, 'क' कडून योग्य खबरदारी घेण्यात कसूर झाली नसेल तर, त्याची कृती क्षम्य आहे आणि ती अपराध नव्हे.

अपहानी करण्याचा ८१. कोणतीही गोष्ट जर अपहानी करण्याचा गुन्हेगारी उद्देश नसताना आणि शरिराची किवा संभव असलेली, वर्ष मालमत्तेची अन्य अपहानी होऊ नये म्हणून किवा ती टाळण्यासाठी सद्भावपूर्वक केलेली असेल तर, त्या गुन्हेगारी उद्देश-गोष्टीमुळे अपहानी होणे संभवनीय आहे याची जाणीव असताना ती केली गेली एवढ्याच केवळ कारणाने शिवाय आणि अन्य ती गोष्ट अपराध होत नाही.

अपहानी होऊ नये म्हणून केलेली कृती. स्पष्टीकरण.—जिला प्रतिवंध करावयाचा किवा जी टाळावयाची ती अपहानी अशा स्वरूपाची किवा इतकी अतिनिकट होती काय की, यायोगे ती कृती तिच्यामुळे अपहानी होण्याचा संभव आहे अशी जाणीव असताना करणे हे समर्थनीय किवा क्षम्य होईल हा अशा प्रकरणी तश्याचा प्रश्न असतो.

उदाहरण

(क) आगबोटीचा कप्तान 'क' अकस्मात आणि न्यायाच्या पक्षी कोणताही दोष किवा हयगय नसताना, अशा परिस्थितीत मापडतो की, आगबोट थांबवू शकण्यापूर्वी त्याने आपल्या बोटीचा. मार्ग बदलला नाही तर, अपरिहार्यपणे 'ख' या बोटीशी टक्कर होऊन तिच्यावरील वीस किवा तीस उतारूसह ती बुडणार, आणि मार्ग बदलल्याम त्यामुळे 'ग' या बोटीशी टक्कर होऊन तिच्यावरील फक्त दोन उतारूसह ती बुडण्याचा धोका त्याला पत्करावा लागणार, पण त्यातून ती कदाचित पारही पडू शकेल. यावाबतीत जर 'ग' या बोटीशी टक्कर करून तिला बुडण्याचा कोणताही उद्देश नसताना व 'ख' या बोटीतील उतारूसा होणारा धोका टाळण्यासाठी सद्भावपूर्वक 'क' ने आपला मार्ग बदलला आणि जीमुळे परिणामी 'ग' या बोटीशी टक्कर होऊन ती बुडण्याचा संभव आहे हे त्याला माहित होते ती कृती करून त्याने ती बोट बुडवली तरी, जर अशी वस्तुस्थिती आढळून आली की, जो धोका टाळण्याचा त्याचा उद्देश होता तो अशा प्रकारचा होता की, जेणेकरून, 'ग' या बोटीशी टक्कर होऊन ती बुडण्याचा धोका पत्करणे क्षम्य होईल तर, तो अपराधावृद्धल दोषी होत नाही.

(ख) मोठी आय लागलो असता, तो भडका पसरू नये यासाठी 'क' घरे पाडून टाकतो. मानवी जीवित किवा मालमत्ता दाढळवाच्या उद्देशाने सद्भावपूर्वक तो हे करतो. यावावतीत, टाढळवाची अपहानी अशा स्वरूपाची व इतकी अतिनिष्ट होती की, ज्यायेगे 'क' ची कृती अस्य ठरते असे आढळून आल्यास, 'क' त्या आराधावइल दोषी होत नाही.

८२. सात वर्षे द्वाखालील बालकाने केलेली कोणतीही गोष्ट अपराध होत नाही.

सात वर्षे वया-
खालील बालकाची
कृती.

८३. जी गोष्ट सात वर्षांदरील व बारा वर्षांखालील वयाच्या एखाद्या बालकाने केली असून सात वर्षांवरील व त्या प्रसंगीच्या आपल्या दर्तनाचे स्वरूप व परिणाम अजमावता येण्याइतपत पुरेशी परिपक्वता त्याच्या बारा वर्षांखालील अपरिपक्व समजशक्तीला आलेली नाही अशी कोणतीही गोष्ट अपराध होत नाही.

सात वर्षे वया-
खालील बालकाची
कृती.
असलेल्या बालकाची
कृती.

८४. जी व्यक्ती एखादी गोष्ट करण्याच्यावेळी त्या कृतीचे स्वरूप काय आहे अथवा आपण जे मनोविकल व्यक्तीची करत आहोत ते गैर किवा कायद्याच्या विश्व आहे हे जाणण्यास मनोविकलतेमुळे असमर्थ असेल कृती. त्या व्यक्तीने केलेली अशी कोणतीही गोष्ट अपराध होत नाही.

८५. जी व्यक्ती एखादी गोष्ट करण्याच्या वेळी त्या कृतीचे स्वरूप काय आहे अथवा आपण स्वतःच्या इच्छे-जे करतो आहोत ते गैर किवा कायद्याच्या विश्व आहे हे जाणण्यास नशेमुळे असमर्थ असेल त्या व्यक्तीने विश्व नशा केलेली अशी कोणतीही गोष्ट अपराध होत नाही, मात्र ज्यामुळे तिला नशा चढली ते द्रव्य तिला तिच्या चढवण्यात आल्यामुळे निर्णयबुद्धी चालवण्यास असमर्थ ज्ञालेल्या व्यक्तीची कृती.

८६. जेव्हा केलेली कृती ही विशिष्ट जाणीविने किवा उद्देशाने केलेली असल्याशिवाय अपराध ज्यामध्ये विशिष्ट होत नाही अशा प्रकरणांनच्ये, जी व्यक्ती नशेच्या अवस्थेत ती कृती करते त्या व्यक्तीला नशा चढली उद्देश किवा जाणीव नसती तर जी जाणीव तिला झाली असती ती जणू काही त्या व्यक्तीला होती असे समजून तिच्या विश्व आवश्यक असते कायद्याही केली जाण्यास ती पात्र असेल, मात्र ज्यामुळे नशा चढली ते द्रव्य तिच्या नकळत किवा तिच्या असा अपराध नशा इच्छेविश्व तिला पाजण्यात आलेले नसावे.

८७. जिच्यामुळे मृत्यु किवा जबर दुखापत घडून यावी असा उद्देश नाही आणि जिच्यामुळे मृत्यु जिच्यामुळे मृत्यु किवा जबर मुळे होणारा कोणताही अपाय सोसाय्यास जिने व्यक्त किवा उपलक्षित संमती दिली आहे अशा अठरा दुखापत घडून यावी वर्षे वयाखालील कोणत्याही व्यक्तीला तो अपाय झाला किवा तो व्यावा असे कर्त्ताला उद्देशित होते या असा उद्देश नाही कारणाने; अथवा तिच्यामुळे होणाच्या कोणत्याही अपायाचा धोका पत्करण्यास अशा ज्या कोणत्याही व्यक्ती किवा तसा संभव संमती दिली आहे तिला त्या गोष्टीमुळे तो अपाय होणे संभवनीय असल्याची कर्त्ताला जाणीव होती या असल्याची जाणीव नाही अशी संमतीने केलेली कृती.

उदाहरण

'क' व 'य' हे करमणुकीवातर एकमेकांवरोवर शस्त्रक्रीडा करण्याचे ठरवतात. याप्रमाणे शस्त्रकीडा करण्याच्या ओवात गैर डाव नसताना जो कोणताही अपाय होइल तो सोसाय्यास प्रत्येकाची संमती असल्याचे या ठरावात उपलक्षित आहे, आणि न्याय्यपणे खेळत असताना, 'क' कडून 'य' ला दुखापत तर, 'क' चा काहीही अपराध होत नाही.

८८. जिच्यामुळे मृत्यु घडून यावा असा उद्देश नाही अशी जी गोष्ट एखाद्या व्यक्तीच्या हितासाठी मृत्यु घडवून सद्भावपूर्वक करण्यात आली असून तिच्यामुळे घडणारा कोणताही अपाय सोसाय्यास, किवा त्या अपायाचा आण्याचा उद्देश धोका पत्करण्यास तिने व्यक्त किवा उपलक्षित संमती दिलेली असेल तर, अशा कोणत्याही व्यक्तीला नसताना, व्यक्तीची हितासाठी तिच्या तो अपाय झाला किवा तो व्यावा असे कर्त्ताला उद्देशित होते किवा तो होण्याचा संभव असल्याची संमतीने सद्भाव-पूर्वक केलेली कृती.

उदाहरण

एका वेदनापूर्ण विकाराने पीडित असलेल्या 'य' चा विशिष्ट शस्त्रक्रियेमुळे मृत्यु घडून येणे संभवनीय आहे अशी जाणीव असताना, पण 'य' चा मृत्यु घडवून आण्याचा उद्देश नसताना आणि 'य' च्या हिताचा उद्देश सद्भावपूर्वक वाळगून 'क' हा शल्यचिकित्सक 'य' च्या संमतीने त्याच्यावर ती शस्त्रक्रिया करतो. 'क' ने काहीही अपराध केलेला नाही.

बालकाच्या किंवा ८९. वारा वयस्कालील वयाच्या किंवा विकल मनाच्या एखाद्या व्यक्तीच्या हितासाठी पालकाने अभिष्ट व्यक्तीच्या किंवा ज्याच्याकडे त्या व्यक्तीचा कायदेशीर रक्षणभार आहे अशा अन्य इसमाने अथवा त्याच्या अगर हितासाठी पालकाने तिच्या व्यक्त किंवा उपलक्षित संमतीनिशी सुदभावपूर्वक केलेली कोणताही गोष्ट, तिच्यामुळे त्या व्यक्तीला किंवा पालकाच्या जो कोणताही अपाय घडेल, किंवा घडावा असे कर्त्याला उद्देशित असेल, किंवा घडण्याचा संभव असत्याची संमतीनिशी सद्भाव- कर्त्याला जाणीव असेल त्या अरायामुळे अपराध होत नाही; परंतु— पूर्वक केलेली कृती.

परंतुके. एक.—उद्देशपूर्वक मृत्यु घडवून आणण्याचा, किंवा मृत्यु घडवून आणण्यासाठी केलेल्या प्रयत्नाच्या बाबतीत हा अपवाद लागू असणार नाही;

दोन.—कोणताही गोष्ट करण्याचा व्यक्तीला त्या गोष्टीमुळे मृत्यु घडून येणे संभवनीय आहे अशी जाणीव असेल तर, ती गोष्ट मृत्यु किंवा जबर दुखापत टाळणे याहून अथवा कोणताही भीषण रोग किंवा विकलता वरी करणे याहून अन्य कोणत्याही प्रयोजनासाठी करण्याच्या बाबतीत हा अपवाद लागू असणार नाही;

तीन.—इच्छापूर्वक जबर दुखापत करण्याच्या, किंवा जबर दुखापत करण्यासाठी प्रयत्न करण्याच्या बाबतीत हा अपवाद लागू असणार नाही—मात्र मृत्यु किंवा जबर दुखापत टाळण्यासाठी अथवा कोणताही भीषण रोग किंवा विकलता वरी करण्यासाठी ते केले असेल तर गोष्ट वेगळी;

चार.—जो कोणताही अपराध करण्याच्या बाबतीत हा अपवाद लागू होण्यासारखा नाही त्याच्या अप्रेरणाच्या बाबतीत तो लागू असणार नाही.

उदाहरण

मुतखडा काढन टाकण्यासाठी आपल्या अपत्यावर शस्त्रकिंवा केल्यास त्यामुळे त्याचा मृत्यु घडून येण्याचा संभव असल्याची जाणीव असताना, पण त्या अपत्याचा मृत्यु घडून यावा असा उद्देश नसताना ‘क’ आपल्या अपत्याच्या हितासाठी त्याच्या संमतीशिवाय त्याच्यावर शल्यचिकित्सकाकरवी शस्त्रकिंवा करवडो अपत्याला वरे करणे हे ‘क’ चे उद्दिष्ट होते, असे असल्यामुळे तो अपवादाच्या कक्षेत येतो.

भयापेटी किंवा ९०. जर इजा होण्याच्या भयापेटी किंवा एखाद्या तथ्यावाबतच्या गैरसमजापोटी संमती देण्यात गैरसमजापेटी आलेली असून, अशा भयामुळे किंवा गैरसमजामुळे ती संमती देण्यात आली हे ती कृती करणारी व्यक्ती संमती दिली जाणन असेल किंवा असे समजण्यास तिला कारण असेल तर, अथवा असल्याची जाणीव असणे.

अभिष्ट व्यक्तीची जर एखाद्या व्यक्तीने संमती दिली असून, आपण ज्याला संमती देत आहेत त्याचे स्वरूप व संमती परिणाम समजण्यास ती मतोविकलतेमुळे किंवा नशेमुळे असमर्थ असेल तर; अथवा

बालकाची संमती. वारा वर्ष वयस्कालील व्यक्तीने संमती दिलेली असता, संदर्भविऱन काही विश्वद दिसून येत नसेल तर, ती संमती या संहितेच्या कोणत्याही कलमाला उद्देशित असलेली अशी संमती नव्हे.

ज्या कृती त्यांच्या- ९१. ज्या कृती संमती देणाऱ्या किंवा जिच्या वरीने संमती दिली जाते त्या व्यक्तीला त्यामुळे मुळे होण्याच्या जो कोणताही अपाय घडेल, किंवा घडावा असा उद्देश असेल, किंवा घडण्याचा संभव असल्याची जाणीव अपायाच्या असेल त्या अपायामुळे नव्हे तर स्वतंत्रपणे अपराध ठरवात, त्याना कलमे ८७, ८८ व ८९ यांमधील अपवाद निरपेक्षतेने अपराध लागू होणार नाहीत.

आहेत त्या वगळणे.

उदाहरण

गर्भसाव घडवून आणणे (एखाद्या स्त्रीचे प्राण वाचविण्यासाठी तो सद्भावपूर्वक घडवून आणलेला असेल तर गोष्ट वेगळी) हा, त्यामुळे त्या स्त्रीला जो कोणताही अपाय घडेल किंवा घडावा असा उद्देश असेल त्यामुळे नव्हे तर स्वतंत्रपणे अपराध आहे म्हणून तो “अशा अपायामुळे” अपराध होत नाही, आणि असा गर्भसाव घडवून आणण्यास त्या स्त्रीने किंवा तिच्या पालकाने दिलेल्या संमतीमुळे त्या कृतीचे समर्थन होत नाही.

सद्भावपूर्वक ९२. कोणताही गोष्ट एखाद्या व्यक्तीच्या हितासाठी सद्भावपूर्वक केलेली असून, संमती दर्शवणे एखाद्या व्यक्तीच्या त्या व्यक्तीला शक्य नाही अशी परिस्थिती असेल तर, अथवा ती व्यक्ती संमती देण्यास असमर्थ असून, हितासाठी संमती- तिला हितकारक होईल अशाप्रकारे ती गोष्ट करण्यासाठी वेळीच ज्याच्याकडून संमती मिळवणे शक्य शिवाय केलेली कृती. होईल असा तिचा कोणीही पालक किंवा ज्याच्याकडे तिचा कायदेशीर रक्षणभार आहे असा अन्य इसम नसेल तर, त्या व्यक्तीची संमती न घेताही ती गोष्ट केली तरी, तिच्या योगे त्या व्यक्तीला कोणताही अपाय घडल्यास त्यामुळे ती गोष्ट अपराध होत नाही; परंतु—

परंतुके. एक.—उद्देशपूर्वक मृत्यु घडवून आणण्याच्या, किंवा मृत्यु घडवून आणण्यासाठी प्रयत्न करण्याच्या बाबतीत हा अपवाद लागू असणार नाही.

बोन.—कोणताही गोष्ट करणाऱ्या व्यक्तीला, त्या गोष्टीमुळे मृत्यु घडून येणे संभवनीय आहे अशी जाणीव असेल, तर ती गोष्ट मृत्यु किंवा जवर दुखापत टाळजे याहून अथवा कोणताही भीषण रोग किंवा विकलता बरी करणे याहून अन्य कोणत्याही प्रयोजनासाठी करण्याच्या बाबतीत हा अपवाद लागू असणार नाही.

तीन.—मृत्यु किंवा दुखापत टाळजे याहून अन्य कोणत्याही प्रयोजनासाठी इच्छापूर्वक दुखापत करण्याच्या किंवा दुखापत करण्यासाठी प्रयत्न करण्याच्या बाबतीत हा अपवाद लागू असणार नाही.

चार.—जो कोणताही अपराध करण्याच्या बाबतीत हा अपवाद लागू होण्यासारखा नाही त्याच्या अपव्रेण्याच्या बाबतीत तो लागू असणार नाही.

उदाहरणे

(क) 'य' आपल्या घोड्यावरून पडतो व बेणुद्ध होतो. 'य' वर कवटीला भोक पाडण्याची शस्त्र-किंवा करणे आवश्यक आहे असे 'क' या शल्यचिकित्सकाला आढळून येते. 'य' ला स्वतःचा निर्णय करण्याची सक्ती पुन्हा प्राप्त होण्यापूर्वी, 'क' हा 'य' चा मृत्यु घडवा या उद्देशाने नव्हे, तर 'य' चे हित व्हावे या सद्भावनेने ती शस्त्रक्रिया करतो. 'क' ने काहीही अपराध केलेला नाही.

(ल) ~~प्राप्त~~ वाघ 'य' ला पळवून नेतो. वाघावर गोळी झाडल्यास त्या गोळीने 'य' कदाचित भासला जाईल ~~प्राप्त~~ संभव आहे हे जाणूनही पण 'य' ला मारण्याच्या उद्देशाने नव्हे, तर 'य' चे हित व्हावे या सद्भावनेने 'क' वाघावर गोळी झाडतो. 'क' च्या गोळीने 'य' ला प्राणघातक जखम होते. 'क' ने काहीही अपराध केलेला नाही.

(ग) 'क' या शल्यचिकित्सकाला असे दिसून येते की, एक बालक अपघातात सापडलेले असून ताबडतोब शस्त्रक्रिया केला नाही तर, तो प्राणघातक ठरण्याचा संभव आहे. बालकाच्या पालकाकडे विनंती करण्यास वेळ नाही. बालकाच्या विनव्यांस न जुमानता त्याच्या हिताच्या उद्देशाने 'क' सद्भाव-पूर्वक ती शस्त्रक्रिया करतो. 'क' ने काहीही अपराध केलेला नाही.

(घ) आग लागलेल्या घरात 'क' हा 'य' या मुलासह आहे. खालचे लोक घोंगडी पसरून धरतात. घराच्या गच्चीवरून मुलाला खाली टाकल्यास, त्याच्या पडण्यामुळे मूळ मरण्याचा संभव असल्याची जाणीव असून, पण मुलाला मारण्याच्या उद्देशाने नव्हे, तर मुलांच्या हिताच्या उद्देशाने सद्भावपूर्वक तो तसे करतो. या बाबतीत वरून पडल्यामुळे ते मूळ मेल तरी, 'क' ने काहीही अपराध केलेला नाही.

स्पष्टीकरण.—नुसता आर्थिक फायदा म्हणजे कलमे ८८, ८९ व ९२ यांच्या अर्थानुसार हित नव्हेत.

१३. सद्भावपूर्वक केलेले कोणतेही निवेदन ज्या व्यक्तीला ते करण्यात आले तिच्या हितासाठी सद्भावपूर्वक केलेले असेल तर, त्या व्यक्तीला होण्याच्या कोणत्याही अपायामुळे ते अपराध होत नाही. केलेले निवेदन.

उदाहरण

'क' हा शल्यचिकित्सक एका रुग्णाला, तो जगू शकणार नाही हे आपले मत निवेदन करतो. त्या धक्क्यामुळे रुग्ण मृत्यु पावतो. या निवेदनामुळे रुग्णांचा कदाचित मृत्यु घडेल असा संभव आहे याची 'क' ला जाणीव असली तरी, त्याने काहीही अपराध केलेला नाही.

१४. खून आणि मृत्युच्या शिक्षेस पात असलेले देणविरोधी अपराध खेरीजकरून, एखादी गोष्ट धमक्यांदारे जी करण्याच्या वेळी एखाद्या व्यक्तीवर, ती केली नाही तर परिणामी त्या व्यक्तीचा किंवा त्या व्यक्तीच्या कूटी करण्याची त्यावेळी हजर असलेल्या कोणत्याही जवळच्या नातलगाच्या तात्काळ मृत्यु घडेल किंवा त्याला जवर सक्ती व्यक्तीवर शारीरिक अपाय घडेल अशी धास्ती बाजवीपणे निर्माण करण्याचा धमक्यामुळे ती गोष्ट करण्याची सक्ती होते ती कूटी. होते तेव्हा, तिने केलेली ती गोष्ट अपराध होत नाही—मात्र ती कूटी करण्याच्या व्यक्तीने स्वतः होऊन, अथवा तात्काळ मृत्यु किंवा जवर शारीरिक अपाय याहून सोम्य असा अपाय स्वतःला घडेल अशा बाजवी धास्तीपटी, जेणेकरून तिच्यावर अशी वळजवरी होईल अशी परिस्थिती ओढवून घेतलेली असता नये.

स्पष्टीकरण १.—जी व्यक्ती स्वतः होऊन, किंवा मारहाणीच्या धमकीमुळे दरोडेखोरांच्या टोळीत त्याचे खरे स्वरूप जाणत असताही सामील होते त्या व्यक्तीला विधितः अपराध असेल अशी कोणतीही गोष्ट करण्यास तिच्या साथीदारांनी सक्ती केली या कारणावरून, ती व्यक्ती या अपवादांच्या फायदा मिळण्यास हक्कदार आहे.

स्पष्टीकरण २.—दरवडेखोरांच्या टोळीने एखाद्या इसमाला पकडले व तात्काल मृत्युची धमकी देऊन त्याला विधितः अपराध असेल अशी गोष्ट करण्यास भाग पाडले तर, —उदाहरणार्थ, दरवडेखोरांना एका घरात प्रवेश करून ते लुटता यावे म्हणून आपली हत्यारे घेऊन त्या घराचा दरवाजा फोडण्याची एखाद्या लोहारावर सक्ती करण्यात आली तर, ती या अपवादाचा फायदा मिळण्यास हक्कदार आहे.

१५. एखाद्या गोष्टीमुळे होणारा कोणताही अपाय जर इतका अल्प असेल की, कोणीही सर्वसामान्य अल्पसा अपाय बुद्धीची व वृत्तीची व्यक्ती अशा अपायावरूप तकार करणार नाही तर, तिच्यामुळे तसा अपाय झाला करणारी कूटी, किंवा ती व्हावा असा उद्देश होता किंवा ती होण्याचा संभव असल्याची जाणीव होती या कारणाने अशी कोणतीही गोष्ट अपराध होत नाही.

खाजगीरीत्या बचाव करण्याच्या हक्काविषयी

खाजगीरीत्या बचाव
करण्याच्या ओधात
केलेल्या मोष्टी.

शरीराचा व
मालमत्तेचा
खाजगीरीत्या बचाव
करण्याचा हक्क.

९६. खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा हक्क बजावण्यासाठी केलेली गोष्ट अपराध होत नाही.

९७. कलम ९९ मध्ये अंतभूत असलेल्या निवृद्धांच्या अधीनितेने, प्रत्येक व्यक्तीला—

एक—मानवी शरीराला बाधक होणाऱ्या कोणत्याही अपराधामुळे, तिचे स्वतःचे शरीर आणि अन्य कोणत्याही व्यक्तीचे शरीर;

दोन—चोरी, जबरी चोरी, आगढीक किंवा फौजदारीपात्र अतिक्रमण याच्या व्याख्येत येणारा अपराध अथवा चोरी, जबरी चोरी, आगढीक किंवा फौजदारीपात्र अतिक्रमण करण्याचा प्रयत्न वा स्वरूपातील कोणत्याही कृतीपासून स्वतःची किंवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीची जंगम किंवा स्थावर मालमत्ता,

दाचा बचाव करण्याचा हक्क आहे.

मनोविकल, इत्यादी
व्यक्तीच्या
कृतीपासून
खाजगीरीत्या बचाव
करण्याचा हक्क.

९८. जी कृती एखादा विविध अपराध ठरली असती ती करण्याचा व्यक्तीच्या बालवयामुळे, तिच्या ठायी परियक्व समजशक्तीचा अभाव असल्यामुळे, तिच्या मनोविकल्पेमुळे किंवा ती नशत असल्यामुळे अथवा तिचा काही गैरसमज झाला असल्यामुळे ती कृती अपराध होत नसेल तेहां, प्रत्येक व्यक्तीला ती कृती अपराध असती तर त्या कृतीपासून खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा जो हक्क मिळाला असता तोच हक्क असतो.

उदाहरणे

(क) 'य' वेडाच्या भरात 'क' ला ठार मारण्याचा प्रयत्न करतो; 'य' कोणत्याही अपराधाबद्दल दोषी नाही, पण 'क' ला 'य' शहाण असता तर, जो खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा हक्क मिळाला असता तोच हक्क आहे.

(ल) 'क' ज्या घरात प्रवेश करण्यास विधित हक्कदार आहे त्या घरात तो रात्रीच्या वेळी प्रवेश करतो. 'क' ला प्रामाणिकपणे घरफोड्या समजून 'ख' त्याच्यावर हल्ला करतो. देये गैरसमजाने 'क' वर हल्ला चढवल्यामुळे 'य' काही अपराध करत नाही. पण 'क' ला 'य' ने त्या गैरसमजाने ते कथ केले नसते तर 'य' पासून खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा जो हक्क मिळाला असता तो हक्क 'क' ला आहे.

९९. ज्या कृतीमुळे मृत्युची किंवा जबर दुखापतीची वाजवी धास्ती निर्माण होत नाही ती कृती एखादा लोक सेवकाने आपल्या पदाधिकाराच्या आभासामुळे सद्भावपूर्वक कार्य करताना केलेली असेल किंवा करण्याचा प्रयत्न केलेला असता, तो निदेश काटेकोरपणे विधित: समर्थनीय नसला तरी त्या कृतीपासून खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा हक्क नाही.

ज्या कृतीमुळे मृत्युची किंवा जबर दुखापतीची वाजवी धास्ती निर्माण होत नाहो ती कृती, एखादा लोकसेवकाने आपल्या पदाधिकाराच्या आभासामुळे सद्भावपूर्वक कार्य करताना निदेशावरून केलेली असता किंवा करण्याचा प्रयत्न केलेला असता, तो निदेश काटेकोरपणे विधित: समर्थनीय नसला तरी, त्या कृतीपासून खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा कोणताही हक्क नाही.

लोक प्राधिकाराच्यांच्या संरक्षणाचा अवलंब करण्याइतपत अवधी असेल त्या प्रकरणी खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा कोणताही हक्क नाही.

खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा हक्क, बचावासाठी जितका अपाय करणे आवश्यक असेल त्याहून हक्क बजावता येईल. अधिक अपाय करता येण्याइतपत व्यापक नसतो.

स्पष्टीकरण १.—एखादी व्यक्ती लोकसेवकाने लोकसेवक या नात्याने केलेल्या किंवा करण्याचा प्रयत्न केलेल्या कृतीपासून खाजगीरीत्या बचाव करण्याच्या हक्कपासून वंचित होत नाही—मात्र, ती कृती करणारा इसम असा लोकसेवक आहे याची तिला जाणीव किंवा तसे समजाधास कारण असता कामा नये.

स्पष्टीकरण २.—एखादी व्यक्ती, लोकसेवकाच्या निदेशावरून केलेल्या किंवा करण्याचा प्रयत्न केलेल्या कृतीपासून खाजगीरीत्या बचाव करण्याच्या हक्कपासून वंचित होत नाही—मात्र तो कृती करणारा इसम असा निदेशावरून कृती करत आहे हे तिला माहीत असले तर किंवा तसे समजाधास कारण असेल तर गोष्ट वेगळी अथवा त्या इसमाने आपण कोणत्या प्राधिकरान्वये कृती करीत आहोत ते सांगितले तर किंवा त्याच्याकडे लेखी प्राधिकारापत्र असल्यास, मागणी केली असता असे प्राधिकारापत्र त्याने काढून दासवले तर गोष्ट वेगळी.

१००. शरीराचा खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा हक्क वापरण्याचा प्रसंग ज्यामुळे उद्भवतो तो शरीराचा खाजगीरी-अपराध यात यापुढे नमूद केलेल्यापैकी कोणत्याही वर्णनाचा असेल तर, लगतपूर्व कलमात उल्लेखिलेल्या त्या बचाव करण्याचा निर्बंधाच्या अधीनतेने, तो हक्क इच्छापूर्वक हल्लेखोराचा मृत्यु घडवून आणण्याइतपत किंवा त्याला अन्य हक्क हा, मृत्यु घडवून आणण्याइतपत केव्हा व्यापक असतो—

पहिले.—ज्या हमल्याच्या परिणामी एरव्ही मृत्यु होईल अशी वाजवी धास्ती निर्माण होईल असा हमला;

दुसरे.—ज्या हमल्याच्या परिणामी एरव्ही जबर दुखापत होईल अशी वाजवी धास्ती निर्माण होईल असा हमला;

तिसरे.—बलात्कार करण्याच्या उद्देशाने केलेला हमला;

चौथे.—निसर्गक्रांतिरुद्ध लैंगिक वासनापूर्ती करण्याच्या उद्देशाने केलेला हमला;

पाचवे.—अपनयन किंवा अपहरण करण्याच्या उद्देशाने केलेला हमला;

सहाचे.—एखाद्या व्यक्तीला ज्या परिस्थितीत परिरुद्ध केल्यास आपल्या सुटकेसाठी तिला लोक-प्राधिकाऱ्यांकडे धाव घेणे शक्य होणार नाही अशी वाजवी धास्ती निर्माण होईल अशा परिस्थितीत तिला गैरपणे परिरुद्ध करण्याच्या उद्देशाने केलेला हमला.

१०१. जर तो अपराध लगतपूर्व कलमात नमूद केलेल्यापैकी कोणत्याही वर्णनाचा नसेल तर, असा हक्क मृत्युहून शरीराचा खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा हक्क इच्छापूर्वक हल्लेखोराचा मृत्यु घडवून आणण्याइतपत अन्य अपाय व्यापक नसतो,—पण कलम ९९ मध्ये उल्लेखिलेल्या निर्बंधाच्या अधीनतेने, तो हक्क हल्लेखोराला मृत्युहून करण्याइतपत केव्हा अन्य कोणताही अपाय इच्छापूर्वक करण्याइतपत व्यापक असतोच.

१०२. शरीराचा खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा हक्क, अपराध करण्यात आला नसला तरी शरीराचा खाजगीरी-तो अपराध करण्याच्या प्रथत्वामुळे किंवा धमकीमुळे शरीराला धोका असल्याची वाजवी धास्ती निर्माण होईल अशा व्यापक व्यापक असतोच. हक्क सुरु होण व वालू राहणे.

१०३. जो अपराध करण्यात आल्यामुळे किंवा करण्याचा प्रयत्न करण्यात आल्यामुळे मालमत्तेचा मालमत्तेचा खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा हक्क वापरण्याचा प्रसंग उद्भवतो तो अपराध यात यापुढे नमूद खाजगीरीत्या बचाव केलेल्यापैकी कोणत्याही वर्णनाचा असेल तर, कलम ९९ मध्ये उल्लेखिलेल्या निर्बंधाच्या अधीनतेने, तो करण्याचा हक्क हा, हक्क इच्छापूर्वक अपकृत्यकर्त्याचा मृत्यु घडवून आणण्याइतपत व्यापक नसतो, तो वर्णने अशी—

पहिले.—जबरी चोरी;

दुसरे.—रात्रीची धरकोडी;

तिसरे.—जी इमारत, तंबू किंवा जलधान माणसांचे वसतिस्थान म्हणून किंवा मालमत्तेच्या अभिरक्षेचे स्थान म्हणून वापरले जाते अशा कोणत्याही इमारतीला, तंबूला किंवा जलधानाला आग लावून आगळीक करणे;

चौथे.—खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा असा हक्क वापरला नाही तर, मृत्यु किंवा जबर दुखापत होईल अशी ज्यामुळे वाजवी धास्ती निर्माण झाली असेल अशा परिस्थितीत चारी, आगळीक किंवा गृह-अतिक्रमण.

१०४. जो अपराध करण्यात आल्यामुळे किंवा करण्याचा प्रयत्न करण्यात आल्यामुळे खाजगीरीत्या असा हक्क मृत्युहून बचाव करण्याचा हक्क वापरण्याचा प्रसंग उद्भवतो तो चोरीचा, आगळीक करण्याचा, किंवा फौजदारीपान्ह अन्य अपाय अतिक्रमणाचा अपराध असून लगतपूर्व कलमात नमूद केलेल्यापैकी कोणत्याही वर्णनाचा नसेल तर, तो करण्याइतपत केव्हा हक्क इच्छापूर्वक अपकृत्यकर्त्याचा मृत्यु घडवून आणण्याइतपत व्यापक नसतो,—पण कलम ९९ मध्ये व्यापक असतो. उल्लेखिलेल्या निर्बंधाच्या अधीनतेने, तो हक्क अपकृत्यकर्त्याला मृत्युहून अन्य कोणताही अपाय इच्छापूर्वक करण्याइतपत व्यापक असतोच.

१०५. मालमत्तेचा खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा हक्क मालमत्तेला धोका असल्याची वाजवी मालमत्तेचा धास्ती निर्माण होते तेव्हा सुरु होतो. खाजगीरीत्या बचाव

चोरीपासून मालमत्तेचा खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा हक्क अपराधी हा मालमत्तेसह काढता करण्याचा हक्क सुरु घेईपर्यंत अथवा एकतर लोक प्राधिकाऱ्यांचे साहाय्य मिळविण्यात घेईपर्यंत किंवा अशी मालमत्ता परत मिळविण्यात घेईपर्यंत चालू राहतो.

जबरी चोरीपासून मालमत्तेचा खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा हक्क हा, जोपर्यंत अपराधी कोणत्याही व्यक्तीचा मृत्यु किंवा तिला दुखापत किंवा गैर निरोध करीत आहे तोपर्यंत किंवा करण्याचा प्रयत्न करीत आहे तोपर्यंत अथवा जोपर्यंत तात्काळ मृत्युचे किंवा तात्काळ दुखापतीचे किंवा तात्काळ व्यक्तिगत विरोधाचे भय असते तोपर्यंत चालू राहतो.

फौजदारीपात्र अतिक्रमण किंवा आगळीक घापासून मालमत्तेचा खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा हक्क, जोपर्यंत अपराधी फौजदारीपात्र अतिक्रमण करण्याचे चालू ठेवतो तोपर्यंत चालू राहतो.

राज्याच्या घरफोडीपासून मालमत्तेचा खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा हक्क, जोपर्यंत अशा घरफोडीमुळे सुरु झालेले गृह-अतिक्रमण चालू असते तोपर्यंत चालू राहतो.

निर्देश व्यक्तीला

१०६. ज्यामुळे मृत्युची वाजवी धास्ती निर्माण होते असा हमल्याचासून खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा हक्क धोका करण्याचा हक्क वापरात असताना जर बचाव करू पाहणारी व्यक्ती निर्देश व्यक्तीला अपाय होण्याचा धोका असेल तेव्हा, पत्करल्याशिवाय तो हक्क परिणामकारकपणे वापरू शकत नाही अशा परिस्थितील सापडली तर, खाजगी-प्राणघातक रीत्या बचाव करण्याचा तिचा हक्क तो धोका पत्करण्याइतपत्र व्यापक असतो.

हमल्यापासून
खाजगीरीत्या बचाव
करण्याचा हक्क.

उदाहरण

'क' वर एक जमाव हल्ला करतो व त्याचा खून करण्याचा प्रयत्न करतो. जमावावर गोळीबार केल्याशिवाय तो खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा आपला हक्क परिणामकपणे वापरू शकत नाही व जमावात मिसळलेल्या लहान मुलांना अपाय होण्याचा धोका पत्करल्याशिवाय तो गोळीबार करू शकत नाही. याप्रमाणे गोळीबार केल्याने त्याच्याकडून त्यांपैकी कोणाही मुलाला अपाय झाला तर, 'क' ने अपराध केला असे होत नाही.

प्रकरण ५ वे

अपप्रेरणाविषयी

एकादा गोष्टीचे
अपप्रेरण.

१०७. जेव्हा एखादी व्यक्ती—

एक.—एखादी गोष्ट करण्यास कोणत्याही व्यक्तीला चिथावणी देते तेव्हा; किंवा

दोन.—अन्य एका किंवा अधिक व्यक्तींवरोबर ती गोष्ट करण्याच्या कोणत्याही कटात सामील झाली असता, त्या कटाला अनुसरून आणि ती गोष्ट केली जाण्यासाठी एखादी कृती किंवा अवैध अकृती घडून येते तेव्हा; किंवा

तीन.—ती गोष्ट करण्यास अपप्रेरणा दिली असे होते. अवैध अकृतीद्वारे उद्देश्यपूर्वक सहाय्य करते तेव्हा;

तिने ती गोष्ट करण्यास अपप्रेरणा दिली असे होते.

स्पष्टीकरण १.—जी व्यक्ती एखादे महत्वाचे तथ्य प्रकट करण्यास ती बद्द असताना त्याबाबत बुद्धिपुरःसर अपवेदन करून अथवा ते बुद्धिपुरःसर लपवून इच्छापूर्वक एखादी गोष्ट करविते किंवा घडवून आणत अथवा करवण्याचा किंवा घडवून आणण्याचा प्रयत्न करते तिने ती गोष्ट करण्यास चिथावणी दिली असे होते.

उदाहरण

'क' हा लोक अधिकारी 'य' ला गिरफदार करण्यास न्यायालयाकडून वॉरंटाद्वारे प्राधिकत झाला आहे. 'ख' ला ते तथ्य आणि तसेच 'ग' हा 'य' नाही हेही माहित असताना, तो 'ग' हा 'य' आहे असे 'क' ला बुद्धिपुरःसर अपवेदन करतो, आणि त्याद्वारे 'ग' ला उद्देश्यपूर्वक 'क' करवी गिरफदार करवतो. याबाबतीत 'ख' ने 'ग' ला गिरफदार करण्याच्या कामी चिथावणी देऊन अपप्रेरणा दिली असे होते.

स्पष्टीकरण २.—जो कोणी, एखादी कृती करण्यापूर्वी किंवा करतेवेळी, ती करणे सुकर व्हावे यासाठी एखादी गोष्ट करतो आणि त्याद्वारे ती कृती करणे सुकर करतो तो ती कृती करण्याच्या कामी सहाय्य करतो असे म्हटले जाते.

अपप्रेरक.

१०८. जी व्यक्ती एखादा अपराध करण्यास अपप्रेरणा देते अथवा अपराध करण्याची क्षमता असणाऱ्या व्यक्तीने अपप्रेरकप्रमाणे त्याच उद्देश्याने किंवा जाणिवेने केल्यास जी कृती अपराध ठरेल ती कृती करण्यास अपप्रेरणा देते त्या व्यक्तीने अपराधाचे अपप्रेरण केले असे होते.

स्पष्टीकरण १.—अपप्रेरक स्वतः एखादी कृती करण्यास बद्द नसला तरीही ती कृती अवैधपणे दाळण्यास अपप्रेरणा देणे हा अपराध ठरू शकेल.

स्पष्टीकरण २.—अपप्रेरण हे अपराध ठरण्यासाठी अपप्रेरित कृत्य केले गेले पाहिजे किंवा अपराध ठरण्यासाठी आवश्यक तो परिणाम घडवून आणला गेला पाहिजे अशी आवश्यकता नाही.

उदाहरण

(क) 'क' हा 'ख' ला 'ग' चा खून करण्यास चिथावणी देतो. 'क' हा 'ख' ला खून करण्यास अपप्रेरणा दिल्याबद्दल दोषी आहे.

(ख) 'क' हा 'ख' ला 'व' चा खून करण्यास चिथावणी देतो. 'ख' हा चिथावणीप्रमाणे 'व' ला भोक्तकतो. 'व' ची जवळ वरी होते. 'क' हा 'ख' ला खून करण्यास चिथावणी दिल्याबद्दल दोषी आहे.

स्पष्टीकरण ३.—अपप्रेरण व्यक्तीकडे अपराध करण्याची विधितः क्षमता असली पाहिजे अथवा तिच्या ठायी अपप्रेरकाचाच गुह्येगारी उद्देश किंवा जाणीव अगर कोणताही गुह्येगारी उद्देश किंवा जाणीव असली पाहिजे अशी आवश्यकता नाही.

उदाहरण

(क) अपराध करण्याची विधितः क्षमता असणाऱ्या आणि 'क' सारखा उद्देश असणाऱ्या व्यक्तीने जी कृती केल्यास अपराध होईल ती कृती करण्यास 'क' हा गुह्येगारी उद्देशने एखाद्या वालकाल किंवा वेडधाला अपप्रेरणा देतो. येथे कृती करण्यात येवो वा न येवो—'क' हा अपराधास अपप्रेरणा दिल्याबद्दल दोषी आहे.

(ख) 'क' हा 'य' चा खून करण्याच्या उद्देशने, 'य' च्या मृत्यूस कारणीभूत होईल अशी कृती करण्यास 'ख' या सात वर्षे वयाखालील मुलाला चिथावणी देतो. चिथावणीचा परिणाम म्हणून 'क' च्या अनुपस्थितीत 'ख' ती कृती करतो आणि त्यामुळे 'य' च्या मृत्युला कारण होतो. येथे, 'ख' कडे अपराध करण्याची विधितः क्षमता नव्हती तरी जणू काही 'ख' कडे अपराध करण्याची विधितः क्षमता असावी आणि त्याने खून केलेला असावा अशा प्रकारे त्याच रीतीने शिक्षा होण्यास 'क' पात्र आहे आणि म्हणून तो मृत्यूच्या शिक्षेस पात्र आहे.

(ग) 'क' हा 'ख' ला एका राहत्या घराला आग लावण्यास चिथावणी देतो. 'ख' त्याच्या मनोविकल्पेमुळे त्या कृतीचे स्वरूप काय आहे हे किंवा आणण चुकीचे किंवा कायदाविरुद्ध असलेली गोष्ट करत आहेत हे जाणण्यास असमर्थ असून, 'क' च्या चिथावणीचा परिणाम म्हणून घराला आग लावतो. 'ख' ने कोणताही अपराध केलेला नाही, परंतु 'क' हा राहत्या घराला आग लावण्याच्या अपराधाला अपप्रेरणा देण्याबद्दल दोषी आहे, आणि त्या अपराधासाठी उपबंधित केलेल्या शिक्षेस पात्र आहे.

(घ) 'क' हा चोरी करण्याच्या उद्देशने 'य' च्या मालकीची मालमत्ता 'य' च्या कवजातून काढून घेण्यास 'ख' ला चिथावणी देतो. 'क' ती मालमत्ता 'क' च्या मालकीची आहे असा 'ख' चा समज करून देतो. ती मालमत्ता 'क' ची आहे असे खोरखर समजून 'ख' ती मालमत्ता 'य' च्या कवजातून काढून घेतो. 'य' चुकीच्या समजुतीने कृती करत असल्यामुळे, त्याने ती मालमत्ता अप्रामाणिकपणाने काढून घेतली असे होत नाही, आणि म्हणून त्याने चोरी केली असे होत नाही. परंतु 'क' हा चोरीस अपप्रेरणा देण्याबद्दल दोषी आहे व तो जणू काही 'ख' ने चोरी केलेली असावी त्याप्रमाणे त्याच शिक्षेला पात्र आहे.

स्पष्टीकरण ४.—अपराधास अपप्रेरणा देणे हा अपराध असल्यामुळे अशा अपप्रेरणास अपप्रेरणा देणे हा देखील अपराध आहे.

उदाहरण

'य' चा खून करण्यास 'ग' ला चिथावणी देण्यासाठी 'क' हा 'ख' ला चिथावणी देतो. त्याप्रमाणे 'ख' हा 'य' चा खून करण्यास 'ग' ला चिथावणी देतो आणि 'ख' च्या चिथावणीच्या परिणामी 'ग' तो अपराध करतो. 'ख' हा त्याच्या अपराधाबद्दल खुनाची शिक्षा होण्यास पात्र आहे, आणि, 'क' ने 'ख' ला अपराध करण्यास चिथावणी दिलेली असल्यामुळे 'क' देखील त्याच शिक्षेला पात्र आहे.

स्पष्टीकरण ५.—कट करून अपप्रेरणा देण्याचा अपराध घडण्यासाठी, जी व्यक्ती अपराध करते त्या व्यक्तीशी अपप्रेरकाचा एकविचार झाला पाहिजे अशी आवश्यकता नाही. ज्या कटाच्या अनुरोधाने अपराध करण्यात आंला त्यामध्ये तो सामील असला तरी पुरेसे आहे.

उदाहरण

'क' हा 'ख' शी एकविचाराने 'य' वर विषप्रयोग करण्याची योजना आखतो. 'क' ने विष द्यावयाचे यावद्दल एकमत होते. नंतर 'ख' हा एका तिन्हाईत व्यक्तीने विष द्यावयाचे आहे असे सांगून पण 'क' चा उलेल न करता 'ग' ला ती योजना समजावून सांगतो. 'ग' विष पैदा करण्याचे कबूल करतो आणि सांगितलेल्या पढतीने त्याचा वापर करण्यासाठी ते पैदा करून 'ख' कडे सुपूर्व करतो. 'क' विष देतो. परिणामी 'य' मरतो. येथे 'क' आणि 'ग' यांनी मिळून कट केलेला नसला तरी ज्याच्या अनुरोधाने 'य' चा खून झाला त्या कटामध्ये 'ग' सामील झालेला आहे. म्हणून, या कलमामध्ये व्याख्या केलेला अपराध 'ग' ने केलेला आहे, आणि तो खुनाबद्दलच्या शिक्षेस पात्र आहे.

भारताचा हेरील अप-

राधांचे भारतात

अपप्रेरण. आणि त्याच्या पलिकडे करण्यात जी व्यक्ती [भारतात] असताना अपप्रेरणा देते ती व्यक्ती या संहितेच्या अर्थानुसार अपराध करते.

उदाहरण

भारतात असताना 'क' हा गोव्यामधील 'ख' या विदेशी व्यक्तीला गोव्यामधील सून करण्यास चिथावणी देतो. 'क' हा खुनाला अपप्रेरणा दिल्याबद्दल दोषी आहे.]

अपप्रेरणामुळे
परिणामतः अपप्रेरित
कृती घडली असून
त्या अपप्रेरणाकरता
शिक्षेचा कोणताही

उपबंध केलेला
नसल्यास त्याबद्दल
शिक्षा.

१०९. जो कोणी एखादा अपराधाला अपप्रेरणा देईल त्याला, जर अपप्रेरणाचा परिणाम म्हणून अपप्रेरित कृती घडली आणि तशा अपप्रेरणाकरिता या संहितेद्वारे शिक्षेचा कोणताही स्पष्ट उपबंध केलेला नसेल तर, त्या अपराधाकरता उपबंधित केलेली शिक्षा होईल.

स्पष्टीकरण.—एखादी कृती किंवा अपराध अपप्रेरणाला घटकभूत अशा चिथावणीचा परिणाम म्हणून किंवा अशा कटाला अनुसरून किंवा अशा सहाय्यानिशी घडतो तेव्हा, ते अपप्रेरणाचा परिणाम म्हणून घडले असे म्हटले जाते.

उदाहरणे

(क) 'क' हा 'ख' या लोक सेवकाला तो आपले पदीय कार्याधिकार बजावत असताना 'क' वर मेहेरवानी करण्यासाठी बक्षीस म्हणून लाच देऊ करतो. 'ख' लाच स्वीकारतो. कलम १६१ मध्ये व्याख्या केलेल्या अपराधाला 'क' ने अपप्रेरणा दिली आहे.

(ख) 'क' हा 'ख' ला खोटा पुरावा देण्यास चिथावणी देतो. चिथावणीच्या परिणामी 'ख' अपराध करतो. त्या अपराधाला अपप्रेरणा दिल्याबद्दल 'क' दोषी आहे आणि 'ख' प्रभाणे त्याच शिक्षेला पाव आहे.

(ग) 'क' व 'ख' हे 'य' ला विषप्रयोग करण्याचा कट करतात. कटानुसार 'क' विष पैदा करतो आणि 'ख' ने ते विष 'य' ला द्यावे म्हणून ते 'ख' कडे सुपूर्दे करतो. कटानुसार, 'क' च्या अनुपस्थितीत 'ख' ते विष 'य' ला देतो आणि त्याद्वारे 'य' चा मृत्यु घडवून आणतो. या बाबतीत 'ख' खुनाबद्दल दोषी आहे. 'क' हा कट करून त्या अपराधास अपप्रेरणा देण्याबद्दल दोषी आहे, आणि खुनाबद्दलच्या शिक्षेस पाव आहे.

अपप्रेरित व्यक्तीने
अपप्रेरकाच्यापेक्षा
वेगळ्या उद्देशाने
कृती केल्यास अप-
प्रेरणाबद्दल शिक्षा.

११०. जर कोणी अपराध करण्यास अपप्रेरणा दिली असून अपप्रेरित व्यक्तीने अपप्रेरकाच्या-पेक्षा वेगळ्या उद्देशाने किंवा जाणिवेने ती कृती केली असेल तर, अपप्रेरकाला अपप्रेरकासारख्याच उद्देशाने किंवा जाणिवेने—अन्य कोणत्याही नव्हे—ती कृती केली गेली असती तर जो अपराध घडला असता त्याकरवा उपबंधित केलेली शिक्षा मिळेल.

जेव्हा एका कृतीला
अपप्रेरणा दिली
जाऊन निराळी कृती
केली जाते तेव्हा

अपप्रेरकाचे दायित्व.

१११. जेव्हा एखादा कृतीस अपप्रेरणा दिली जाऊन निराळी कृती केली जाते तेव्हा, घडलेल्या कृतीबद्दल अपप्रेरक जणू काही त्याने तिला प्रत्यक्षपणे त्यासाठीच अपप्रेरणा दिलेली असावी त्याप्रमाणे त्याच रीतीने व त्याच व्याप्तीपर्यंत दायी असतो:

परंतु घडलेली कृती हा अपप्रेरणाचा संभाव्य परिणाम असला पाहिजे, आणि अपप्रेरणाला घटकभूत अशा चिथावणीच्या प्रभावामुळे किंवा अशा कटानुसार ती घडलेली असली अपप्रेरकाचे दायित्व.

उदाहरणे

(क) 'क' एका वालकाला 'य' च्या अन्नात विष घालण्यास चिथावणी देतो, आणि त्यासाठी त्याच्याकडे विष देतो. चिथावणीचा परिणाम म्हणून वे बालक 'य' च्या अन्नाजवळ असलेल्या 'म' च्या अन्नात भलचकिने विष घालते. यावावतीत जर ते बालक 'क' च्या चिथावणीच्या प्रभावामुळे तसे वागले असेल, आणि घडलेली कृती ही त्या परिस्थितीत अपप्रेरणाचा संभाव्य परिणाम असेल तर, 'क' हा जणू काही त्याने त्यावालकाला 'य' च्या अन्नात विष घालण्यास चिथावणी दिलेली असावी त्याप्रमाणे त्याच रीतीने व त्याच व्याप्तीपर्यंत दायी आहे.

(ख) 'क' हा 'ख' ला 'य' चे घर जाळण्यास चिथावणी देतो. 'ख' घराला आग लावतो आणि त्याचवेळी तेथील मालमत्तेची चोरी करतो. 'क' हा घराला आग लावण्यास अपप्रेरणा दिल्याबद्दल दोषी असला तरीही, चोरीस अपप्रेरणा दिल्याबद्दल दोषी नाही; कारण चोरी ही भिज कृती असून तो आगीचा संभाव्य परिणाम नाही.

१. १९८८ चा अधिनियम ४-कलम ३ द्वारे जादा दाखल केले.

२. कमश अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५० आणि १९५१ चा अधिनियम ३ कलम-३ व अनुसूची यांद्वारे 'क्रिटिश इंडिया' वारेवजी हा शब्दलेल्या शब्दात अला.

(ग) जबरी चोरी करण्यासाठी मध्यरात्री एक वस्ती असलेले घर फोडण्यास 'क' हा 'ख' व 'ग' यांना चिथावणी देतो, आणि त्या प्रयोजनासाठी त्यांना गश्ते पुरवदतो. 'ख' व 'ग' घरात खुसतात आणि आत राहणाऱ्यापेकी 'य' ने प्रतिकार केल्यामुळे ते त्याचा खून करतात. याबाबतीत, तो खून जर अपप्रेरणाचा संभाव्य परिणाम असेल तर, खुनासाठी उपवंधित केलेल्या शिक्षेस 'क' पावळ आहे.

११२. ज्याबद्दल अपप्रेरक लगतपूर्व कलमाखाली शिक्षापात्र होतो ती कृती अपप्रेरित कृतीच्या अपप्रेरित कृतीबद्दल व केलेल्या कृतीबद्दल अपप्रेरक समुच्चयी शिक्षेस केव्हा पावळ असतो.

उदाहरण

लोकसेवकाकडून होणाऱ्या अटकावणीस बळाने प्रतिकार करण्यास 'क' हा 'ख' ला चिथावणी देतो 'ख' परिणामी त्या अटकावणीस प्रतिकार करतो. प्रतिकार करताना 'ख' अटकावणी बजावण्याची कार्यवाही करण्याऱ्या अधिकाऱ्याला इच्छापूर्वक जबर दुखापत करतो. 'ख' ने अटकावणीला प्रतिकार करण्याचा व इच्छापूर्वक जबर दुखापत करण्याचा असे दोन्ही अपराध केलेले असल्यामुळे, 'ख' या दोन्ही अपराधांबद्दलच्या शिक्षेस पावळ आहे; आणि जर अटकावणीस प्रतिकार करताना 'ख' इच्छापूर्वक जबर दुखापत करण्याचा संभव आहे याची 'क' ला जाणीव होती असे असेल तर, 'क' मुद्दा त्यांपेकी प्रत्येक अपराधांबद्दल शिक्षेस पावळ होईल.

११३. जेव्हा एखादा विशिष्ट परिणाम घडवन आणण्याचा अपप्रेरकाचा उद्देश असतोना एखाद्या अपप्रेरित कृतीमुळे घडन आलेल्या, पण तिच्यामुळे अपप्रेरकाला उद्देशित असलेल्यापेक्षा भिन्न परिणाम घडून येतो तेव्हा, अपप्रेरित कृतीमुळे तो परिणाम घडून येणे संभवनीय आहे याची अपप्रेरकाला जाणीव होती असे असल्यास, घडून आलेल्या परिणामाबद्दल, जणू काही तो परिणाम घडून आणण्याच्या उद्देशानेच त्याने त्या कृतीस अपप्रेरणा दिली असाची त्याप्रमाणे त्याच रीतीने व त्याच व्याप्तीपर्यंत तो दायी होती.

उदाहरण

'य' ला जबर दुखापत करण्यास 'क' हा 'ख' ला चिथावणी देतो. चिथावणीचा परिणाम म्हणून 'ख' हा 'य' ला जबर दुखापत करतो. परिणामी 'य' मरण पावतो. याबाबतीत, जबर दुखापतीच्या अपप्रेरित कृतीमुळे मृत्यु घडून येणे संभवनीय आहे याची 'क' ला जाणीव होती असे असेल तर, 'क' हा खूनासाठी उपवंधित केलेल्या शिक्षेस पावळ आहे.

११४. जी व्यक्ती अनुगस्तित असती तर अपप्रेरक म्हणून शिक्षापात्र झाली असती ती व्यक्ती अपप्रेरणाचा परिणाम म्हणून ज्याबद्दल शिक्षापात्र होऊ. शकते ती कृती किवा तो अपराध घडतेवेळी ती उपस्थित आहे अपप्रेरक उपस्थित असणे. जेव्हा केव्हा होईल तेव्हा, अशी कृती किवा अपराध तिने केला असल्याचे मानण्यात येईल.

११५. जो कोणी मृत्यूच्या किवा '[आजीव कारावासाच्या]' शिक्षेस पावळ असलेला अपराध मृत्यूच्या किवा आजीव कारावासाच्या करण्यास अपप्रेरणा देईल त्यास, जर अशा अपप्रेरणाचा परिणाम म्हणून तो अपराध घडला नाही, आणि अशा अपप्रेरणाबद्दल शिक्षा देण्यांकरता स्पष्ट उपवंध केलेला नसेल तर, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पावळ होईल;

आणि, अपप्रेरणाचा परिणाम म्हणून ज्याबद्दल अपप्रेरक दायी होतो, व ज्यामुळे कोणत्याही परिणामी अपाय अकृतीला दुखापत होते अशी कोणतीही कृती करण्यात आली तर, अपप्रेरक चौदा वर्षेपर्यंत असू शकेल करणारी कृती इतक्या मुदतीच्या कारावासाच्या शिक्षेस पावळ होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पावळ होईल.

उदाहरण

'य' चा खून करण्यास 'क' हा 'ख' ला चिथावणी देतो. अपराध केला जात नाही. 'ख' ने 'य' चा खून केला असता तर तो मृत्यूच्या किवा '[आजीव कारावासाच्या]' शिक्षेस पावळ झाली असता म्हणून 'क' सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाच्या शिक्षेस आणि द्रव्यदंडासही पावळ आहे; आणि जर अपप्रेरणाचा परिणाम म्हणून 'ख' ला कोणतीही दुखापत झाली तर, 'क' चौदा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासास आणि द्रव्यदंडासही पावळ होईल.

१. १९५५ चा अधिनियम २६, कलम ११७ व अनुसूची यांदारे 'मूळ सजकूराएवजी' हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेव्हापासून).

कारावासाच्या शिक्षेस

११६. जो कोणी कारावासाच्या शिक्षेस पात्र अशा एखाद्या अपराधास अप्रेरणा देईल त्यास, जर आपले असलेल्या तथा अप्रेरणाम स्थणून अपराध घडला नसेल आणि अशा अप्रेरणाबद्दल शिक्षा देण्याकरता अपराधाचे अप्रेरण- स्पष्ट उपबंध केलेला नसेल, तर त्याला त्या अपराधाकरता उपबंधित केलेल्या सर्वांधिक मुदतीच्या निम्म्या- अपराध न घडल्यास. पर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा त्या अपराधाकरता उपबंधित केलेल्या अशा द्रव्यदंडाची, किंवा अशा दोन्ही शिक्षा होतील.

अप्रेरक किंवा अप-

प्रेरित व्यक्ती ही करणे हे त्याचे कर्तव्य असेल तर, अप्रेरकास तथा अपराधाकरता उपबंधित केलेली शिक्षा होईल.

अपराध घडण्यास

प्रतिबंध करणे हे.

ज्याचे कर्तव्य

आहे असा लोकसेवक करावी याबद्दल वक्षीस म्हणून 'क' हा 'ख' ला लाच देऊ करतो. 'ख' ला लाच स्वीकारण्यास नकार देतो. 'क' या कलमाखाली शिक्षेस पात्र आहे.

(क) 'ख' हा लोकसेवक आपले पदीय कार्याधिकार बजावत असताना त्याने 'क' वर मेहेरबानी दिला नाही तरीही, या कलमामध्ये व्याख्या केलेला अपराध 'क' ने केलेला आहे, आणि तदनुसार तो शिक्षेस पात्र आहे.

(ख) 'क' हा 'ख' ला खोटा पुरावा देण्यास चिथावणी देतो. याबाबतीत, 'ख' ने खोटा पुरावा दिला नाही तरीही, या कलमामध्ये व्याख्या केलेला अपराध 'क' ने केलेला आहे, आणि तदनुसार तो उपबंधित केलेल्या कारावासाच्या सर्वांधिक मुदतीच्या निम्म्या कारावासास व द्रव्यदंडास देखील पात्र आहे.

(घ) 'क' हा पोलीस अधिकारी असून जवरी चोरीला प्रतिबंध करणे हे त्याचे कर्तव्य असताना 'ख' हा जवरी चोरी करण्यास अप्रेरणा देतो. जवरी चोरी घडली नाही तरीही, याबाबतीत 'क' त्या अपराधासाठी उपबंधित केलेल्या कारावासाच्या सर्वांधिक मुदतीच्या निम्म्या कारावासास व द्रव्यदंडास देखील पात्र आहे. आणि द्रव्यदंडास देखील पात्र आहे.

जनतेकडून किंवा

दहाहून जास्त कोणत्याही वर्गाच्या व्यक्तीकडून अपराध घडून येण्यास अप्रेरणा देईल त्यास, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल व्यक्तीकडून अपराध इतक्या मुदतीच्या कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा अप्रेरणा देणे.

उदाहरण

दहाहून जास्त सभासद असणाऱ्या एका पंथाला, विश्व धर्माचे सभासद मिरवणुकीने जात असता त्याच्यांवर हूला करण्यासाठी विवक्षित वेळी व स्थळी सभा घेण्यास चिथावणी देणारा घोषणाफलक 'क' सावंजनिक ठिकाणी लावतो. 'क' ने या कलमात व्याख्या करण्यात आलेला अपराध केलेला आहे.

मृत्युच्या किंवा

आजीव कारा- च्या] शिक्षेस पात्र असलेला अपराध घडणे सुकर करण्याच्या उद्देशाने किंवा त्यामुळे ते सुकर होण्याचा वासाच्या शिक्षेस संभव असल्याची जाणीव असताना जो कोणी असा अपराध करण्याचा वेत अस्तित्वात असल्याचे इच्छा-

पात्र असलेला पूर्वीक लपवील किंवा अशा वेतासंबंधी जे खोटे असल्याचे स्वतळा माहित आहे असे कोणतेही अभिवेदन अपराध करण्याचा करील त्याला,
बेत लपवणे.

अपराध घडल्यास;

जर तो अपराध घडला तर, यात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्यातरी एका वर्ण- नाच्या कारावासाची, अथवा जर तो अपराध घडला नाही तर, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या अपराध न घडल्यास. कारावासाची शिक्षा होईल; आणि दोन्ही बाबतीत, तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

उदाहरण

'ख' या ठिकाणी दरोडा घातला जाणार आहे हे माहित असताना विश्व दिशेला असलेल्या 'ग' या ठिकाणी हरोडा घालण्यात येणार आहे असे 'क' दंडाधिकाऱ्युला खोटे कळवतो, आणि त्याद्वारे तो अपराध सुकर करण्याच्या उद्देशाने दंडाधिकाऱ्याची दिशाभूल करतो. रचलेल्या वेतानुसार 'ख' येथे दरोडा घातला जातो. 'क' या कलमाखाली शिक्षेस पात्र आहे.

ज्यास प्रतिबंध करणे हे आपले कर्तव्य आहे हे

तो अपराध करण्याचा संभव असल्याची जाणीव असताना,

बेत लोकसेवकाने

लपवणे.

* १. १९५५ चा अधिनियम २६, कलम ११७ व अनुसूची यांदारे 'मूळ मजकुराऱ्येवजी' हा शब्दोलेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेजावासून).

असा अपराध केला जाण्याचा बेत अस्तित्वात असल्याचे कोणत्याही कृतीच्या किंवा अवैध अकृतीच्या द्वारे इच्छापूर्वक लपवील किंवा अशा बेतासंबंधी जे खोटे असल्याचे स्वतःला माहीत आहे असे कोणतेही अभिवेदन करील त्याला,—

तो अपराध घडला तर, त्या अपराधाकरिता उपबंधित केलेल्या कोणत्याही वर्णनाच्या कारावासाची अपराध घडल्यास—त्याची मुदत अशा कारावासाच्या सर्वाधिक मुदतीच्या निम्म्यापर्यंत असू शकेल, किंवा अपराधाकरिता उपबंधित केलेल्या आशा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील;

अथवा, अपराध मृत्युच्या किंवा '[आजीव कारावासाच्या]' शिक्षेस पाव असेल तर, वहा वर्षेपर्यंत मृत्यु, इत्यादी असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल;
शिक्षेस अपराध पाव असल्यास.

किंवा, जर अपराध घडला नाही तर, त्या अपराधाकरिता उपबंधित केलेल्या कोणत्याही वर्णनाच्या अपराध न घडल्यास. कारावासाची—त्याची मुदत अशा कारावासाच्या सर्वाधिक मुदतीच्या एक-चतुर्थांशापर्यंत असू शकेल—किंवा त्या अपराधाकरिता उपबंधित केलेल्या आशा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतोल.

उचाहरण

जबरी चोरी करण्याबद्दलचे जे जे बेत आपणांस माहीत होतील त्या सर्वांची माहिती देण्यास स्वतः विधितः बळ असून आणि 'क' ने जबरी चोरी करण्याचा बेत रचला आहे हे माहीत असूनही 'क' हा पोलीस अधिकारी तो अपराध घडणे सुकर करण्याच्या उद्देशाने तसी माहिती देण्याचे चुकवतो. याबाबतीत, 'क' ने अवैध अकृतीद्वारे 'क' च्या बेताचे अस्तित्व लपवले आहे, आणि या कलमाच्या उपबंधानुसार तो शिक्षेस पाव आहे.

१२०. कारावासाच्या शिक्षेस पाव असलेला अपराध घडणे सुकर करण्याच्या उद्देशाने किंवा कारावासाच्या त्यामुळे ते सुकर होण्याचा संभव असल्याची जाणीव असताना, जो कोणी असा अपराध करण्याचा बेत शिक्षेस पाव अस्तित्वात असल्याचे कोणत्याही कृतीच्या किंवा अवैध अकृतीच्या द्वारे लपवील किंवा अशा बेतासंबंधी असलेला अपराध करण्याचा बेत जे खोटे असल्याचे स्वतःला माहीत आहे असे कोणतेही अभिवेदन करील त्याला—

करण्याचा बेत लपवणे—

जर तो अपराध घडला तर, त्या अपराधासाठी उपबंधित केलेल्या कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या अपराध घडल्यास. कारावासाची,—त्याची मुदत अशा कारावासाच्या सर्वाधिक मुदतीच्या एक-चतुर्थांशापर्यंत असू शकेल— याणि जर तो अपराध घडला नाही तर, सदर मुदतीच्या एक-अष्टमांशापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या अपराध न घडल्यास. कारावासाची, किंवा त्या अपराधासाठी उपबंधित केलेल्या अशा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतोल.

प्रकरण ५ वे—क

फौजदारीपाव कट

१२०क. जेव्हा दोन किंवा अधिक व्यक्ती मिळून—

"फौजदारीपाव कट"
याची व्याख्या.

(१) एखादी अवैध कृती, किंवा

(२) एखादी अवैध नसलेली कृती अवैध साधनानिशी

करण्याचा किंवा करवण्याचा करार करतात तेव्हा, त्या करारास "फौजदारीपाव कट" असे संबोधले जाते :

परंतु, अपराध करण्याचा करार खेरीजकरून कोणताही करार, अशा कराराच्या पक्षांपैकी एकाने किंवा अधिकांनी त्यानुसार अशा कराराव्यतिरिक्त आणखी एखादी कृती केली असल्याशिवाय 'फौजदारी-पाव कट' या सदरात मोडगार नाही.

स्पष्टीकरण.—ती अवैध कृती हे अशा कराराचे अंतिम उद्दिष्ट आहे की त्या उद्दिष्टास ती नुसती आनुषंगिक आहे हे विनमहत्वाचे आहे.

१२०क. (१) जो कोणी मृत्युच्या, '[आजीव कारावासाच्या]' अथवा दोन वर्षे किंवा त्याहून फौजदारीपाव कटा-अधिक मुदतीच्या मध्यम कारावासाच्या शिक्षेस पाव असा अपराध करण्याच्या फौजदारीपाव कटातील बदल शिक्षा. पक्ष असेल त्याला, अशा कटाबद्दलच्या शिक्षेकरता या संहितेत स्पष्ट उपबंध केलेला नसेल तेव्हा, त्याने जणू काही अशा अपराधास अपप्रेरणा दिलेली असावी त्याप्रमाणे शिक्षा होईल.

१. १९५५ चा अधिनियम २६-कलम ११७ व अनुसूची यांद्वारे 'मूळ मजकुरएत्रजी' हा शब्दोलेल दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी, १९५६ रोजी व तेज्जपासून).

२. १९१३ चा अधिनियम ८-कलम ३ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

(२) जो कोणी पूर्वोक्तनुसार शिक्षापात्र असलेला अपराध करण्याच्या फौजदारीपात्र कटाहून अन्य अशा एव्हाचा फौजदारीपात्र कटातील पक्ष असेल त्याला जास्तीत जास्त सहा महिने इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्षनाच्या कारावासाची, किंवा ब्रृच्यंदाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होईल.]

प्रकारण ६ वे

देशविरोधी अपराधांविषयी

भारत सरकारविषद्य
युद्ध करणे किंवा
युद्ध करण्याचा
प्रयत्न करणे किंवा
युद्ध करण्यास
अपप्रेरणा देणे.

१२१. जो कोणी '[भारत सरकार] विश्व युद्ध करील, किंवा अमे युद्ध करण्याचा प्रयत्न करील, किंवा असे युद्ध करण्यास अपप्रेरणा देईल त्याला, मृत्यूची, किंवा '[आजीव कारावासाची] शिक्षा होईल '[आणि तो द्रव्यदंडासही पाव होईल].

*[उदाहरण]

* * * 'क' '[भारत सरकार] विरोधी उठावात सामील होतो. या कलमात व्याख्या केलेला अपराध 'क' ने केला आहे.

* * * * *

कलम १२१ अन्वये
शिक्षापात्र असे
अपराध करण्याचा
कट.
अनुकूल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्षनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, "[आणि तो द्रव्य-
दंडासही पाव होईल].

[१२१क. जो कोणी कलम १२१ अन्वये शिक्षापात्र असलेल्यांपैकी कोणताही अपराध करण्याचा कट 'भारताच्या' आत किंवा बाहेर करील, अथवा '[केंद्र शासनास किंवा कोणत्याही "[राज्य] शासनास']' किंवा फौजदारीपात्र बलप्रदेशाद्वारे किंवा फौजदारीपात्र बलप्रदेशाद्वारे दहशत घालण्याचा कट करील त्याला '[आजीव कारावासाची] किंवा वहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्षनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, "[आणि तो द्रव्य-
दंडासही पाव होईल].

स्पष्टीकरण.—कटाचा अपराध घडण्याकरिता, त्याला अनुसूलन एव्हादी कृती किंवा अवैध अकृती घडून आली पाहिजे अशी या कलमाखाली आवश्यकता नाही.]

भारत सरकारविषद्य
युद्ध करण्याच्या करण्याच्या उद्देशाने माणसे, शस्त्रे किंवा दारूगोळा गोळा करील अथवा अन्यथा युद्धाची पूर्वतयारी करील उद्देशाने शस्त्रे त्याला '[आजीव कारावासाची]' किंवा जास्तीत जास्त दहा वर्षांइतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका इत्यादी गोळा वर्षनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल "[आणि तो द्रव्यदंडासही पाव होईल].

करणे.

१. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे 'क्वीन' याएवजी हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला.
२. १९५५ चा अधिनियम २६-कलम ११३ आणि अनुसूची यांद्वारे 'मूळ मजकुराएवजी' हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी, १९५६ रोजी व तेहापासून).
३. १९२१ चा अधिनियम १६-कलम २ द्वारे "आणि त्याला आपली मर्व संपत्ती गमावावी लागेल" याएवजी हे दाखल करण्यात आले.
४. १९५७ चा अधिनियम ३६-कलम ३ व २ री अनुसूची यांद्वारे "उदाहरणे" याएवजी हे दाखल करण्यात आले.
५. कित्ता-कलम ३ व २ री अनुसूची यांद्वारे "(क)" हे अक्षर वगळण्यात आले.
६. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे उदाहरण (ख) वगळण्यात आले.
७. १८७० चा अधिनियम २७-कलम ४ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.
८. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे "किंवा प्रांतांच्या अथवा त्यांच्या कोणत्याही भागाच्या सावं-भौमतेपासून क्वीनला वंचित करण्याचा" हा मजकूर वगळण्यात आला.
९. कमास: अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५० आणि १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व २ री अनुसूची यांद्वारे 'ब्रिटिश इडिया' याएवजी वरील शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला.
१०. अनुकूलन आदेश, १९३७ द्वारे "भारत सरकारास किंवा कोणत्याही स्थानिक शासनास" याएवजी हे दाखल करण्यात आले.
११. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे "प्रांतिक" याएवजी हे दाखल करण्यात आले.
१२. अनुकूलन आदेश, १९४८ द्वारे "किंवा बर्मा शासनास" हे शब्द वगळणे.
१३. १९२१ चा अधिनियम १६-कलम ३ द्वारे दाखल केले.

१२३. जर कोणी [भारत सरकार] विहळ युद्ध करण्याचा बेत अस्तित्वात असल्याचे लाबिले युद्ध करण्याचा बेत आणि अशा लपवण्याकीद्वारे असे युद्ध मुकर करण्याचा त्याचा उद्देश असेल किंवा त्यामुळे तसे होण्याचा ते मुकर करण्याच्या भंभव असल्याची त्याला जाणीव असेल तर, त्याचा दहा वर्षेपर्यंत असू येकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्यातरी उद्देशाने लपवणे एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

१२४. जो कोणी भारताचा [राष्ट्रपती], किंवा कोणत्याही [राज्याचा] [राज्यपाल *** * *] बाला, असा राष्ट्रपती किंवा राज्यपाल *** * * कोणताही कायदेशीर अधिकार वापरण्याचा भाग पाडण्याच्या उद्देशाने, असा [राष्ट्रपती किंवा [राज्यपाल *** * *]] वाच्यावर हमला करील, अथवा त्याला गैरपणे निहुद करील अथवा गैरपणे निहुद करण्याचा प्रयत्न करील अथवा फौजदारीपात्र बलप्रयोग करून किंवा फौजदारीपात्र बलप्रदर्शन करून त्याला दहशत घालील अथवा वाप्रमाणे दहशत घालण्याचा प्रयत्न करील, त्याला सात वर्षेपर्यंत असू येकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी इका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

*[१२४. जो कोणी *** * * [भारतात] *** * * विधित: संस्थापित झालेल्या प्रजाक्षोभन, आसनाबद्दल एकतर तोडी किंवा लेखी शब्दाद्वारे अथवा खुणाद्वारे अथवा दृश्य प्रतिलिपणाद्वारे अथवा अन्य प्रकारे द्वेषाची किंवा तुच्छतेची भावना निर्माण करील किंवा निर्माण करण्याचा प्रयत्न करील अथवा अप्रीतीची भावना चेतवील अथवा चेतवण्याचा प्रयत्न करील त्याला, [आजीव कारावासाची] शिक्षा होईल व तिच्या जोडीला त्याच्यावर द्रव्यदंड लादता येईल अथवा तीन वर्षेपर्यंत असू येकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा होईल व तिच्या जोडीला त्याच्यावर द्रव्यदंड लादता येईल अथवा नुसती द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.]

स्पष्टीकरण १.—“अप्रीति” या शब्दप्रयोगात द्वोहभावनेचा व शतुत्वाच्या भावनांचा समावेश आहे.

स्पष्टीकरण २.—जासूनाच्या उपाययोजनांमध्ये कायदेशीर मार्गानी फेरबदल घडून आणण्याच्या दृष्टीने, द्वेषाची, तुच्छतेची किंवा अप्रीतीची भावना न चेतवता किंवा चेतवण्याचा प्रयत्न न करता त्याच्यावदल नापसंती व्यक्त करण्यासाठी केलेली टीका या कलमाखाली अपराध ठरत नाही.

स्पष्टीकरण ३.—द्वेषाची, तुच्छतेची किंवा अप्रीतीची भावना न चेतवता किंवा चेतवण्याचा प्रयत्न न करता शासनाच्या प्रशासकीय किंवा अन्य कारवाईबद्दल नापसंती व्यक्त करण्यासाठी केलेली टीका या कलमाखाली अपराध ठरत नाही.]

१. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे ‘कवीन’ याएवजी हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला.
२. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे ‘गव्हर्नर जनरल’ याएवजी हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला.
३. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “प्रांताचा” याएवजी हे दाखल करण्यात आले. अनुकूलन आदेश, १९३७ द्वारे “प्रेसिडेन्सीचा” याएवजी “प्रांताचा” हा शब्द दाखल करण्यात आला होता.
४. १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची याद्वारे ‘गव्हर्नर’ याएवजी हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला.
५. अनुकूलन आदेश, १९५६ द्वारे “किंवा राजप्रमुख” हे शब्द वगळले.
६. अनुकूलन आदेश, १९३७ द्वारे “किंवा लेफ्टनेंट गव्हर्नर” हे शब्द वगळले.
७. अनुकूलन आदेश, १९४८ द्वारे “किंवा भारताच्या गव्हर्नर जनरलच्या कौन्सिलचा संदस्य” हे शब्द वगळले.
८. अनुकूलन आदेश, १९३७ द्वारे “किंवा कोणत्याही प्रेसिडेन्सीच्या कौन्सिलचा” हा मजकूर वगळण्यात आला.
९. कमश: अनुकूलन आदेश, १९३७, अनुकूलन आदेश, १९४८ आणि अनुकूलन आदेश, १९५० बादारे, “गव्हर्नर जनरल, लेफ्टनेंट गव्हर्नर” किंवा कौन्सिलचा सदस्य” हे मूळ शब्द वरीलप्रमाणे किंवा अधित करण्यात आले आहेत.
१०. १९४८ चा अधिनियम ८-कलम ४ द्वारे मूळ कलम १२४क ऐवजी हे दाखल करण्यात आले. हे मूळ कलम १२४क १८३० चा अधिनियम २३-कलम ५ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले होते.
११. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “हर मॅजेस्टीबद्दल किंवा” हे शब्द वगळण्यात आले. अनुकूलन आदेश, १९३७ द्वारे “मॅजेस्टीबद्दल” यानंतर समाविष्ट करण्यात आलेले “किंवा क्राऊन रिप्रेसेंटेटिव्ह बद्दल” हे शब्द अनुकूलन आदेश, १९४८ द्वारे वगळण्यात आले होते.
१२. कमश: अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५० आणि १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची याद्वारे किंवा ‘ब्रिटिश इंडियात’ याएवजी वरील शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला.
१३. अनुकूलन आदेश, १९३७ द्वारे घातलेले “किंवा ब्रिटिशमध्ये” हे शब्द अनुकूलन आदेश, १९४८ द्वारे वगळण्यात आले.
१४. १९५५ चा अधिनियम २६-कलम ११७ व अनुसूची याद्वारे “मूळ मजकूराएवजी” हे दाखल करण्यात आले.

भारत सरकारशी १२५. जो कोणी [भारत सरकारशी] सरल्यात्रे किंवा गांततेचे संबंध असलेल्या कोणत्याही सरस्वत्याचे संबंध आणिवाई सत्तेच्या जास्तनाविहळू युद्ध करील किंवा असे युद्ध करण्याचा प्रयत्न करील किंवा असे असलेल्या, युद्ध करण्यास अप्रेरणा देईल त्याला, [आजीव कारावासाची] शिक्षा होईल व तिच्या जोडीला त्याच्यावर कोणत्याही द्रव्यदंड लादता येईल, किंवा सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या आशियाई सत्ते- कारावासाची शिक्षा होईल व तिच्या जोडीला त्याच्यावर द्रव्यदंड लादता येईल, किंवा द्रव्यदंडाची शिक्षा विशद्युद्ध करणे होईल.

भारत सरकारशी १२६. जो कोणी [भारत सरकारशी] मैत्रीचे किंवा गांततेचे संबंध असलेल्या कोणत्याही सत्तेच्या राज्यक्षेत्रामध्ये लूटमार करील किंवा लूटमार करण्याची तथारी करील त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल आणि द्रव्यदंड व सतेच्या राज्यक्षेत्रात अशी लूटमार करताना वापरलेल्या किंवा वापरण्याचे योजलेल्या अथवा अशा लूटमारीत मिळालेल्या लूटमार करणे कोणत्याही मालमत्तेचे सम्पहरण यांकिंवालील तो पाव असेल.

१२५ व १२६ या १२७. जो कोणी एखादी मालमत्ता १२५ व १२६ या कलमांमध्ये उल्लेखिलेल्यांपैकी कोणताही कलमांमध्ये अपराध करताना हस्तगत करण्यात आलेली आहे हे माहीत असताना ती स्वीकारील त्यास, सात वर्षेपर्यंत युद्धात किंवा लूट- व याप्रमाणे स्वीकारलेल्या मालमत्तेचे सम्पहरण यांताही तो पाव होईल.
मारीत हस्तगत
कालेली मालमत्ता
स्वीकारणे.

राज्यकैद्याला किंवा १२८. जो कोणी लोकसेवक असून आणि स्वतःकडे कोणत्याही राज्यकैद्याची किंवा युद्धकैद्याची युद्धकैद्याला पळून हवालत असताना, जेवे अशा कैद्याला बंदिवासात ठेवले असेल अशा कोणत्याही ठिकाणाहन अशा कैद्याला जाप्पास लोक- पळून जाण्यास इच्छापूर्वक मुभा देईल त्यात, [आजीव कारावासाची], किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल मुभा देणे इच्छापूर्वक इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पाव होईल.

लोकसेवकाने १२९. जो कोणी लोकसेवक असून आणि स्वतःकडे कोणत्याही राज्यकैद्याची किंवा युद्धकैद्याची हयगीने अशा हवालत असताना, जेवे अशा कैद्याला बंदिवासात ठेवले असेल अशा कोणत्याही बंदिवासाच्या ठिकाणाहन कैद्याला पळून जाऊ अशा कैद्याला हयगीने पळून जाऊ देईल त्यास, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची साध्या देणे कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पाव होईल.

अशा कैद्याला पळून १३०. जो कोणी जाप्पासपूर्वक कोणत्याही राज्यकैद्याला कायदेशीर हवालतीतून आप्पास मदत करणे पळून जाण्यास मदत करील किंवा सहाय्य देईल, अथवा अशा कोणत्याही कैद्याला अवैधपणे सोडवील किंवा अवैधपणे किंवा सोडवण्याचा प्रयत्न करील, अथवा कायदेशीर हवालतीतून पळालेल्या अशा कोणत्याही कैद्याला सोडवणे किंवा आसरा देईल किंवा लपवील, अथवा असा कैदी पुन्हा गिरफदार होत असता त्यास प्रतिकार करील किंवा आसरा देणे प्रतिकार करण्याचा प्रयत्न करील त्यास, [आजीव कारावासाची], किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पाव होईल.

स्पष्टीकरण.—ज्याला [भारतात] विवक्षित सीमांच्या आत मुक्त संचारासाठी पारोलवर परवानगी देण्यात आली आहे तो राज्यकैदी किंवा युद्धकैदी जर त्याला ज्या सीमांच्या आत मुक्त संचाराची मुभा आहे त्यांच्या पलिकडे गेला तर, तो कायदेशीर हवालतीतून पळाला असे म्हटले जाते.

१. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे 'क्वीन' यांपेत्रजी हा गव्होललेख दाखल करण्यात आला.

२. १९५५ चा अधिनियम, २६-कलम ११३ व अनुसूची यांद्वारे 'मूळ मजकुरापेत्रजी' हा गव्होललेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी, १९५६ रोजी व तेहापासून).

३. क्रमशः अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५० व १९५१ चा अधिनियम ३-कलम

३ व अनुसूची यांद्वारे 'ब्रिटिश इंडिया' हा गव्होललेख वरीलप्रमाणे विशेषित केला.

प्रकरण ७ वे

भूसेना, [नौसेना आणि वायुसेना] यांसंबंधीच्या अपराधांविषयी

१३१. जो कोणी [भारत सरकारच्या] भूसेनेतील, [नौसेनेतील किंवा वायुसेनेतील] अधिकारी, लळकरी बंडास भूसैनिकाला, [नौसैनिकाला किंवा वायुसैनिकाला] बंड करण्यास अपप्रेरणा देईल अथवा अप्पा अपप्रेरणा देणे अथवा कोणत्याही अधिकारीला, भूसैनिकाला, [नौसैनिकाला किंवा वायुसैनिकाला] त्याच्या निष्ठेपासून किंवा भूसैनिक, नौसैनिक त्याच्या करंव्यापासून विचलित करण्याचा प्रयत्न करील त्याला, [आजीव कारावासाची] किंवा दहा किंवा वायुसैनिक वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल आणि तो यालात्याच्या करंव्यापासून विचलित करण्याचा प्रयत्न द्रव्यदंडासही पावत होईल.

[स्पष्टीकरण.—या कलमांमध्ये, “अधिकारी” [“भूसैनिक”, “[“नौसैनिक”] आणि “वायुसैनिक”], या शब्दांमध्ये, प्रकरणपरत्वे, “[भूसेना अधिनियम,]” [भूसेना अधिनियम, १९५०] (१९५० चा ४६)], “[नौसेना अनुशासन अधिनियम],” * * * “[भारतीय नौसेना (अनुशासन) अधिनियम, १९३४] (१९३४ चा ३४)] * * * “[वायुसेना अधिनियम” किंवा “[वायुसेना अधिनियम, १९५०] (१९५० चा ४५)]] यास अधीन असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीचा समावेश होतो.]

१३२. जो कोणी [भारत सरकारच्या] भूसेनेतील [नौसेनेतील किंवा वायुसेनेतील] अधिकारीला, लळकरी बंडास भूसैनिकाला, [नौसैनिकाला किंवा वायुसैनिकाला] बंड करण्यास अपप्रेरणा देईल त्याला, त्या अपप्रेरणाचा अपप्रेरण-त्याच्या परिणाम म्हणून बंड करण्यात आले तर, मृत्यूची किंवा [आजीव कारावासाची] किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्य- आल्यास. दंडासही पावत होईल.

१३३. जो कोणी [भारत सरकारच्या] भूसेनेतील [नौसेनेतील किंवा वायुसेनेतील] अधिकारीला, भूसैनिकाला, [नौसैनिकाला किंवा वायुसैनिकाला] कोणताही वरिष्ठ अधिकारी आपले पदकार्य नौसैनिकाला किंवा वजावत असताना त्याच्यावर हमला करण्यास अपप्रेरणा देईल त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या वायुसैनिकाला, त्याचा मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल आणि तो द्रव्यदंडासही पावत होईल. वरिष्ठ अधिकारी आपले पदकार्य वजावत असताना त्याच्यावर हमला करण्यास अपप्रेरणा देणे.

१. १९२७ चा अधिनियम १०-कलम २ व १ ली अनुसूची यांदारे हे दाखल करण्यात आले.
२. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे ‘क्वीन’ याएवजी हा शब्दोलेख दाखल करण्यात आला.
३. १९५५ चा अधिनियम २६-कलम ११३ व अनुसूची यांदारे ‘मूळ मजकुराएवजी’ हा शब्दोलेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी, १९५६ रोजी व तेहापासून).
४. १८७० चा अधिनियम २७-कलम ६ द्वारे समाविष्ट केले.
५. १९३४ चा अधिनियम ३५-कलम २ व अनुसूची यांदारे समाविष्ट केले.
६. १९२७ चा अधिनियम १०-कलम २ व १ ली अनुसूची यांदारे “हर मेंजेस्टीच्या भूसेनेचे अधिक चांगले नियमन करण्यामाटी असलेली युद्ध नियमावली किंवा १८६९ चा अधिनियम क्रमाकॅ यामध्ये अंतर्भूत असलेली युद्ध नियमावली” याएवजी हे दाखल केले.
७. १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांदारे “भारतीय भूसेना अधिनियम, १९११” याएवजी हे दाखल केले.
८. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “क्वी” हा शब्द वगळला.
९. आरा नौसेना अधिनियम, १९५७ (१९५७ चा ६२) पहा.
१०. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “यांदारे विशेषित केलेला तो अधिनियम” हा मजकूर वगळण्यात आला.
११. १९३२ चा अधिनियम १४-कलम १३० व अनुसूची यांदारे “किंवा वायुसेना अधिनियम, याएवजी दाखल करण्यात आले.
१२. १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांदारे “भारतीय वायुसेना अधिनियम, १९३२” याएवजी दाखल करण्यात आले.
१३. क्रमशः अनुकूलन आदेश, १९८८, अनुकूलन आदेश, १९५० व १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांदारे ‘ब्रिटिश इंडिया’ हा शब्दोलेख वरीलप्रमाणे विशेषित केला.

असा हमला करण्याचे अपग्रेण— १३४. जो कोणी [भारत सरकारच्या] भूसेनेतील [नौसेनेतील किवा वायुसेनेतील] जेव्हा कान्याला, भूसैनिकाला [नौसैनिकाला किवा वायुसैनिकाला] कोणताही वरिष्ठ अधिकारी अपले पदकार्य वजावत असताना त्यांच्यावर हमला करण्यास अपग्रेणा देईल त्याला, त्या अपग्रेणाच्या परिणामी हमला करण्यात आला तर, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल आणि तो द्रव्यदंडासही पाव ठारील.

भूसैनिकाला, १३५. जो कोणी [भारत सरकारच्या] भूसेनेतील [नौसेनेतील किवा वायुसेनेतील] कोणत्याही नौसैनिकाला अधिकाऱ्याला, भूसैनिकाला [नौसैनिकाला किवा वायुसैनिकाला] चाकरी सोडून पटून जाण्यास अपग्रेणा किवा वायुसैनिकाला देईल त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, चाकरी सोडून पटून जाण्यास अपग्रेणा देणे.

पलायिताला आसरा १३६. [भारत सरकारच्या] भूसेनेतील [नौसेनेतील किवा वायुसेनेतील] एखादा अधिकारी, भूसैनिक [नौसैनिक किवा वायुसैनिक] फटून आलेला आहे हे माहीत असताना किवा तसे संभजण्यास कारण असताना, यात यापुढे नमूद केलेल्या अपवादाव्यतिरिक्त एरव्ही जो कोणी अशा अधिकाऱ्याला, भूसैनिकाला [नौसैनिकाला किवा वायुसैनिकाला] आसरा देईल त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किवा द्रव्यदंडाची, किवा दोन्ही शिक्षा होतील. अपवाद—पत्तीने तिच्या पतीला आसरा दिलेला असेल त्या प्रकरणाला हा उपबंध लागू होत नाही.

व्यापारी जलयानावर नौकाधिपतीच्या हृथगव्यापारीमुळे पलायित इसम लपून राहण्याबाबत अज्ञानी असले तरी, असा नौकाधिपती किवा हुकूमतदार अव्यक्ती हे अशा लपून राहण्याबाबत अज्ञानी असले तरी, असा नौकाधिपती किवा हुकूमतदार म्हणून असलेल्या आपल्या करण्यात काही हल्लगर्जीपणा झाला नसता किवा जलयानावर अनुशासनाची काही उणीव राहन गेली नसती तर त्यांना अशा लपून राहण्याचे वृत्त कळले असते असे असन्धाम, तो/ती जास्तीत जास्त पाचमे रूपये इतक्या दंडास पाव होईल.

भूसैनिकाच्या, १३७. जो कोणी [भारत सरकारच्या] भूसेनेतील [नौसेनेतील किवा वायुसेनेतील] कोणत्याही नौसैनिकाच्या किवा अधिकाऱ्याला, भूसैनिकाला [नौसैनिकाला किवा वायुसैनिकाला] जी कृती शिरजोरीची ठरेल हे स्वतळा माहीत असून अशी कृती करण्यास अपग्रेणा देईल त्याला, त्या अपग्रेणेच्या परिणामी अशी शिरजोरीची कृती करण्यात आली तर, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या अपग्रेणा देणे, किवा द्रव्यदंडाची, किवा दोन्ही शिक्षा होतील.

१३८. [पूर्ववर्ती कलमे भारंतीय सामरी सेवेला लागू होणे]. ‘विशोधन अधिनियम, १९३४’ (१९३४ चा ३५)-कलम २ व अनुसूची यांद्वारे निरसित.

विवक्षित १३९. [भूसेना अधिनियम, [‘भूसेना अधिनियम, १९५०’ (१९५० चा ४६)], ‘नौसेना अधिनियमांना अनुशासन अधिनियम’, [** * * * [‘भारतीय नौसेना (अनुशासन) अधिनियम, १९३४’ अधीन असलेल्या (१९३४ चा ३४)] ** * * * [‘वायुसेना अधिनियम’ किवा] [‘वायुसेना अधिनियम, १९५०’ (१९५० चा ४५)]]] यास अधीन असलेली कोणतीही अव्यक्ती या प्रकरणात व्याव्या केलेल्यां-पैकी कोणत्याही अपराधांबद्दल या सहितेखाली शिक्षेस पाव होत नाही.

१. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “क्वीन” याएवजी हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला.

२. १९२७ चा अधिनियम १०-कलम २ व १ ली अनुसूची यांद्वारे मूळ मजकूराएवजी हे दाखल करण्यात आले.

३. १९२७ चा अधिनियम १०-कलम २ व १ ली अनुसूची यांद्वारे “क्वीनच्या भूसेनेसाठी किवा नौसेनेच्या कोणत्याही भागासाठी असलेली कोणतीही सेना तियमावली” याएवजी हे दाखल करण्यात आले.

४. १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे “भारतीय भूसेना अधिनियम, १९१९” याएवजी हे दाखल करण्यात आले.

५. १९३४ चा अधिनियम ३५-कलम २ व अनुसूची यांद्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

६. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “किवा” हा शब्द वगळला.

७. आता, नौसेना अधिनियम, १९५७ (१९५७ चा ६२) पद्धत.

८. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “यांद्वारे विशोधन केलेला तो अधिनियम” हा मजकूर वगळण्यात आला.

९. १९३३ चा अधिनियम १८-कलम १३० व अनुसूची यांद्वारे “किवा वायुसेना अधिनियम” हा मजकूर वगळण्यात आला.

१०. १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे “भारतीय वायुमेना अधिनियम, १९३२” याएवजी हे दाखल करण्यात आले.

१४०. स्वतः [भारत सरकारच्या] भौसैनिकी [नौसैनिकी किंवा वायूसैनिकी] सेवेतील भौसैनिक भौसैनिक, नौसैनिक [नौसैनिक किंवा वायूसैनिक] नसताना आपण असा भौसैनिक [नौसैनिक किंवा वायूसैनिक] आहोत किंवा वायूसैनिक असा समज व्हावा या उद्देशाने जो कोणी असा भौसैनिक [नौसैनिक किंवा वायूसैनिक] बापरतो तशा-बापरतो तशी वर्दी सारखी कोणतीही वर्दी परिधान करील अथवा तशासारखे कोणतेही ओळखचिन्ह जवळ बालगील त्याला परिधान करणे अथवा तीन महिनेपर्यंत असू शकेल. इतक्या मुदतीची कोणत्यातुरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा पाचशे तसेच ओळखचिन्ह रूपांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

जवळ बालगणे.

प्रकरण ८ वे

सार्वजनिक प्रशांततेच्या विरोधी अपराधांबिषयी

१४१. पाच किंवा त्यापेक्षा अधिक व्यक्ती एकत्र जमल्या असून त्या जमावातील घटकव्यक्तीचे बेकायदेशीर जमाव, समान उद्दिष्ट पुढीलप्रमाणे असेल तर, त्या जमावास 'बेकायदेशीर जमाव' असे सबोधप्प्यात येते, ते असे :—

पहिले.—[केंद्रीय किंवा कोणतेही राज्य शासन अथवा संसद किंवा कोणत्याही राज्याचे विधानमंडळ] यास अथवा कोणताही लोकसेवक असा लोकसेवक म्हणून आपल्या कायदेशीर अधिकाराचा वापर करत असता त्यास फौजदारीपात्र बलप्रयोगाद्वारे किंवा फौजदारीपात्र बलप्रदर्शनाद्वारे दहशत घालणे ; किंवा

दुसरे.—कोणत्याही कायद्याच्या किंवा कोणत्याही दैष आदेशिकेच्या अंभलवजावणीला प्रतिकार करणे ; किंवा

तिसरे.—कोणतीही आगळीक किंवा फौजदारीपात्र अतिक्रमण किंवा अन्य अपराध करणे ; किंवा चौथे.—एखाद्या व्यक्तीबाबत फौजदारीपात्र बलप्रयोग करून किंवा फौजदारीपात्र बलप्रदर्शन करून त्याद्वारे, तिच्याकडे ज्या भालमत्तेचा कब्जा असेल तिचा कब्जा तिच्याकडून काढून घेणे किंवा मिळवणे अथवा तिला असलेला किंवा ती उपभोगत असलेला भागांधिकार किंवा पाणी वापराचा हक्क किंवा अन्य अमूर्त हक्क यापासून तिला वंचित करणे अथवा कोणताही हक्क किंवा मानीक हक्क बजावणे ; किंवा

पाचवे.—फौजदारीपात्र बलप्रयोग करून किंवा फौजदारीपात्र बलप्रदर्शन करून त्याद्वारे कोणत्याही व्यक्तीला ती जे करण्यास विधितः बद्ध नाही ते करण्यास अथवा ती जे करण्यास विधितः हक्कदार आहे ते टाळण्यास भाग पाडणे.

स्पष्टीकरण.—जो जमाव, तो जमला त्यावेळेस बेकायदेशीर नव्हता तो मागाहून बेकायदेशीर जमाव होऊ शकतो.

१४२. ज्यामुळे कोणताही जमाव बेकायदेशीर जमाव ठरतो त्या तथ्यांची जाणीव असताना बेकायदेशीर जो कोणी उद्देश्यावरूपे क्वांती त्या जमावात सामील होतो किंवा त्यात थांबून राहतो तो बेकायदेशीर जमावाचा जमावाचा घटक असल्याचे न्हतले जाते.

असणे.

१४३. जो कोणी बेकायदेशीर जमावाचा घटक होईल त्यास, सहा महिनेपर्यंत असू शकेल इतक्या शिक्षा. मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

१४४. कोणतेही प्राणधातक हत्यार किंवा जी वस्तु हल्ल्याचे हत्यार म्हणून वापरली असता मृत्युस प्राणधातक हत्याराकारण होणे संभवनीय आहे अशी कोणतीही वस्तु यानिशी सज्ज होऊन जो कोणी बेकायदेशीर जमावाचा निशी सज्ज होऊन घटक होईल त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल. इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची बेकायदेशीर जमावात किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

सामील होणे.

१४५. एखाद्या बेकायदेशीर जमावास पांगण्याचा आदेश विधितः विहित केलेल्या रीतीने देण्यात बेकायदेशीर आला आहे हे माहीत असताना जो कोणी त्यात सामील होईल किंवा त्यात थांबून राहील त्यास, दोन जमावाला पांगण्याचा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, आदेश झाला किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

असल्याचे माहीत असूनही त्यात सामील होणे किंवा थांबून राहणे.

१. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे 'कवीन' याएवजी हा शब्दोलेख दाखल करण्यात आले.

२. १९२७ चा अधिनियम १०-कलम २ व पहिली अनुसूची यांद्वारे मूळ मजकुराएवजी हे दाखल करण्यात आले.

३. किता-कलम २ व पहिली अनुसूची यांद्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

४. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे "केंद्रीय किंवा कोणतेही प्रांतिक शासन किंवा विधानमंडळ" याएवजी हे दाखल करण्यात आले.

दंगा करणी. १४६. जेव्हा केव्हा वेकायदेशीर जमावाकडून किंवा त्याच्या कोणत्याही घटकाकडून अशा जमावाचे समान उद्दिष्ट साधारणासाठी बलप्रयोग किंवा हिंसाचार होतो तेव्हा, अशा जमावाचा प्रत्येक घटक दंगाच्या अपराधाबद्दल दोषी असते.

दंगा करण्याबद्दल शिक्षा. १४७. जो कोणी दंगा करण्यासाठी दोषी असेल त्यास दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

प्राणघातक हत्यारानिशी सज्ज होऊन दंगा करणे. १४८. एखाद्या प्राणघातक हत्यारानिशी किंवा जी वस्तु हल्ल्याचे हत्यार म्हणून वापरली असली मत्युस कारण होणे संभवनीय आहे अशा कोणत्याही वस्तुनिशी सज्ज होऊन दंगा केल्याबद्दल जो कोणी दोषी असेल त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

समान उद्दिष्ट साधारणासाठी केलेल्या अपराध घटकव्यक्तींना जाणीव होती असा एखादा अपराध घडला तर तो अपराध घडण्याच्या वेळी जो जो बकायदेशीर व्यक्ती त्या जमावाचा घटक होती अशी प्रत्येक व्यक्ती त्या अपराधाबद्दल दोषी असते.

जमावाचा प्रत्येक घटक दोषी असणे.

बेकायदेशीर जमावात सामील घटक होण्यासाठी भाड्याने घेईल, त्यासाठी बांधून घेईल किंवा त्या कामी लावणे यास प्रोत्साहन देईल किंवा त्याकडे काणाडोला करील तो व्यक्ती गोळा करणे अशा बेकायदेशीर जमावाचा घटक म्हणून आणि याप्रमाणे भाड्याने घेतल्यामुळे बांधून घेतल्यामुळे किंवा भाडोती व्यक्ती कामी लावल्यामुळे त्याला अनुसरून अशी कोणतीही व्यक्ती अशा बेकायदेशीर जमावाचा घटक म्हणून जो गोळा करण्याकडे कोणतीही अपराध करील असा अपराध त्याने स्वतःच केलेला असावा त्याबद्दल शिक्षाप्राप्त कानाडोळा करणे. होईल.

पाच किंवा अधिक व्यक्तींच्या जमावाला पांगण्याबाबत विधितः आदेश मिळाल्यानंतर जो कोणी अशा जमावात जाणीवपूर्वक पांगण्याचा आदेश सामील होईल किंवा त्यातच थांबन राहील त्याला सहा महिनेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यां मिळाल्यानंतर तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची किंवा द्रव्यदंडाची किंवा दोन्ही शिक्षा होतील. जाणीवपूर्वक त्यात सामील होणे किंवा थांबून राहणे.

स्पष्टीकरण.—जर तो जमाव कलम १४१ च्या अर्थानुसार बेकायदेशीर जमाव असेल तर, अपराधी कलम १४५ खाली शिक्षाप्राप्त होईल.

लोकसेवक दंगा इ. १५२. एखादा लोकसेवक बेकायदेशीर जमाव पांगण्याचा अथवा दंगा किंवा दंगल शमव्याचा शमवीत असताना प्रयास करून दसा लोकसेवक म्हणून आपले कर्तव्य पार पाडत असताना जो कोणी त्याच्यावर हमला त्याच्यावर हमला करील किंवा हमला करण्याची धमकी देईल अथवा अटकाव करील किंवा अटकाव करण्याचा प्रयत्न करणे किंवा त्याला करील क्षमवीत अशा लोकसेवकाचावत फौजदारीप्राप्त वलप्रयोग करील किंवा करण्याची धमकी देईल अटकाव करणे. किंवा त्या प्रयत्न करील त्याला तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची किंवा द्रव्यदंडाची किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

दंगा घडववन आणण्याच्या उद्देश्याने बेळटपणे प्रक्षोभन संभवनीय असल्याची त्याला एक वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, आल्यास ; दंगा घडून न सहा महिनेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील. आल्यास. किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

धर्म, वंश, जनस्थान, निवास, भाषा, इ. कारणावरून निरनिराळ्या गटांमध्ये शत्रुत्व वाढवणे आणि एकोपा टिकण्यास बाधक अशा कृती करणे. १५३. जी अवैध आहे अशी कोणतीही गोष्ट करून जेव्हा कोणी एखाद्या व्यक्तीला प्रक्षोभित करील आणि अशा प्रक्षोभनामुळे दंग्याचा अपराध घडवा असा त्याचा उद्देश असेल किंवा तसे घडणे करील आणि अशा प्रक्षोभनाचा परिणाम म्हणून दंग्याचा अपराध घडला तर, त्याला एक वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील ; आणि जर दंग्याचा अपराध घडला नाही तर त्याला सहा महिनेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

[१५३क. (१) जरकोणी,—

(क) तोंडी किंवा लेखी शब्दांद्वारे अथवा खुणांद्वारे अथवा दृश्य प्रतिरूपांद्वारे अथवा अन्यप्रकारे, धर्म, वंश, जनस्थान, निवास, भाषा, जात किंवा जनसमाज यांच्या किंवा अन्य कोणत्याही कारणावरून निरनिराळे धार्मिक, वंशिक, भाषिक किंवा प्रादेशिक गट अगर जाती अगर जनसमाज यांच्यामध्ये तेढ अथवा शत्रुत्वाच्या, द्वेषाच्या किंवा दुष्टाच्याच्या भावना वाढवल्या किंवा वाढवण्याचे प्रयत्न केले तर, अथवा

१. १९६९ चा अधिनियम ३५-कलम २ द्वारे पूर्वीच्या कलमाएवजी हे दाखल करण्यात आले.

(ब) निरनिराळे धार्मिक, वांशिक, भाषिक किंवा प्रादेशिक गट अगर जाती अगर जनसमज यांच्यामध्ये एकोया टिकण्यास बाधक अशी आणि ज्यामुळे सार्वजनिक प्रशंसिता विघडते किंवा विघडणे संभवनीय असते अशी कोणतीही कृती केली तर, [अथवा]

[(द) कोणतेही अभ्यसन, हालचाल, कवाईत किंवा अन्य तस्सम क्रियाव्यापार यांचे संयोजन केले आणि अशा क्रियाव्यापारात भाग घेणाऱ्या व्यक्तीनी कोणत्याही धार्मिक, वांशिक, भाषिक किंवा प्रादेशिक गट अगर जात अगर जनसमाज यांच्याविश्वद्व फौजदारीपात्र बलप्रयोग किंवा हिसाचार करावा अगर त्या कामी त्या शिकून तयार व्हाव्यात असा त्याचा उद्देश असेल अगर अशा क्रियाव्यापारात भाग घेणाऱ्या व्यक्ती त्याप्रमाणे त्यांच्याविश्वद्व फौजदारीपात्र बलप्रयोग किंवा हिसाचार करतील किंवा त्या कामी त्या शिकून तयार होतील अशी त्याला जाणीव असेल तर, अथवा त्याप्रमाणे त्यांच्याविश्वद्व फौजदारीपात्र बलप्रयोग किंवा हिसाचार करण्याच्या किंवा त्या कामी शिकून तयार होण्याच्या उद्देशाने किंवा अशा क्रियाव्यापारात भाग घेणाऱ्या व्यक्ती त्याप्रमाणे त्यांच्याविश्वद्व फौजदारीपात्र बलप्रयोग किंवा हिसाचार करतील अशा संभव असल्याच्या जाणिवेने अशा क्रियाव्यापारात भाग घेतला आणि कोणत्याही कारणास्तव का होईना, अशा क्रियाव्यापारामुळे असा धार्मिक, वांशिक, भाषिक किंवा प्रादेशिक गट अगर जात अगर जनसमाज यांच्या सदस्यांमध्ये भीती किंवा घराणा असुरक्षिततेची भावना निर्माण झाली किंवा निर्माण होणे संभवनीय असेल तर,]

त्याला तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

(२) जो कोणी पोटकलम (१) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेला एखादा अपराध एखादा उपासनास्थानी उपासनास्थान, इ. अथवा धार्मिक उपासना किंवा धार्मिक संस्कारविधी करण्यात गुंतलेल्या एखाद्या जमावामध्ये करील त्याला, ठिकाणी केलेला पाच वर्षेपर्यंत असू शकेल. इतक्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.] अपराध.

[१५३६. (१) तोंडी किंवा लेखी शब्दांद्वारे अथवा खुणांद्वारे अथवा दृश्य प्रतिलिपणांद्वारे अथवा अन्यप्रकारे जर कोणी,—

(क) एखादा वर्गतील व्यक्ती एखादा धार्मिक, वांशिक, भाषिक किंवा प्रादेशिक गटाच्या अगर जातीच्या अगर जनसमाजाचा सदस्य असल्याकारणाने त्या व्यक्ती कायद्याद्वारे प्रस्थापित झालेल्या अशा भारतीय संविधानाबाबत खरी शद्दा व निष्ठा वाळगू शकत नाहीत अथवा भारताची सार्वभौमिता व एकात्मता उन्नत राखू शकत नाहीत असा अभ्यारोप केला किंवा प्रकाशित केला तर, अथवा

(ख) एखादा वर्गतील व्यक्ती एखादा धार्मिक, वांशिक, भाषिक किंवा प्रादेशिक गटाचा अगर जातीचा अगर जनसमाजाचा सदस्य असल्याकारणाने त्यांना भारताचे नागरिक म्हणून त्याचे हक्क नाकारले जावेत किंवा त्यांपासून त्यांना वंचित करावे असे प्रपादन केले, असा सल्ला दिला, उपदेश केला, प्रचार केला किंवा असे प्रकाशित केले तर, अथवा

(ग) एखादा वर्गतील व्यक्ती एखादा धार्मिक, वांशिक, भाषिक किंवा प्रादेशिक गटाचा अगर जातीचा अगर जनसमाजाचा सदस्य असल्याकारणाने त्यांच्यावर असलेल्या आवंधनासंबंधी कोणतेही प्रपादन, सल्ला, युक्तिवाद किंवा अहवान केले किंवा प्रकाशित केले, आणि असे प्रपाद, सल्ला, युक्तिवाद किंवा अवाहन यांमुळे असे सदस्य व इतर व्यक्ती यांच्या दरम्यान तेढ अथवा शत्रुत्वाचा किंवा द्वेषाचा किंवा दुष्टाव्याच्या भावना निर्माण झाल्या किंवा निर्माण होणे संभवनीय असेल तर,

त्याला तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

(२) जो कोणी पोटकलम (१) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेला असा एखादा अपराध कोणत्याही उपासनास्थानी अथवा धार्मिक उपासना किंवा धार्मिक संस्कारविधी करण्यात गुंतलेल्या एखाद्या जमावामध्ये करील त्याला, पाच वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा होईल व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.]

१५४. जेव्हा केव्हा कोणताही बेकायदेशीर जमाव जमेल किंवा दंगा होईल तेव्हा, ज्या जमिनीवर जेव्हे बेकायदेशीर असा जमाव जमला असेल किंवा दंगा झाला असेल तिचा मालक किंवा ताबाधारक आणि अशा जमिनीत जमाव जमतो त्या हितसंबंध असलेला किंवा हितसंबंध असल्याचा दावा सांगणारा इसम यांना जर असा अपराध घडत आहे किंवा घडलेला आहे हे माहित असून किंवा तो घडणे संभवनीय आहे असे समजण्यास कारण किंवा ताबाधारक. असताना त्याने किंवा त्याचा अभिकर्ता किंवा व्यवस्थापक यांनी त्यांच्या किंवा त्यांच्या शक्तीनुसार लवकरात लवकर जवळच्या पोलीस/ठाप्यावरील प्रधान अधिकाऱ्याला त्याची दखल दिली नाही आणि ती घडण्याच्या वेतात आहे असे समजण्यास त्याला किंवा त्यांना कऱण असेल त्या बाबतीत

त्याला, प्रतिबंध करण्यासाठी त्याच्या किंवा त्याच्या शक्तीनुसार सगळ्या कायदेशीर साधनांचा अवलंब केला नाही आणि तो घडून आला असता, दंगा शमवण्यासाठी किंवा वेकायदेशीर जमाव पांगवण्या-साठी त्याच्या किंवा त्याच्या शक्तीनुसार सगळ्या कायदेशीर साधनांचा अवलंब केला नाही तर, जास्तीत जास्त एक हजार रुपये इतक्या द्रव्यदंडास पात्र होतील.

जिच्या हितार्थ दंगा १५५. ज्या जमिनीबाबत दंगा होतो अशा कोणत्याही जमिनीचा मालक किंवा ताबाधारक घडवून आणला असेल अशा अथवा अशा जमिनीत किंवा ज्यामुळे दंगा झाला अशा कोणत्याही तटचाच्या विषयवस्तुत क्या इसमाची कोणताही हितसंबंध असल्याचा दावा सांगणाऱ्या अथवा त्यापासून कोणताही फायदा स्वीकारणाऱ्या किंवा ज्याकी शिक्षा पावता. मिळणाऱ्या अशा कोणत्याही इसमाच्या हितासाठी किंवा त्याच्या वर्तीने जेव्हा केव्हा दंगा होईल तेव्हा असा इसम, जर असा दंगा होणे संभवनीय आहे किंवा ज्याने असा दंगा केला तो वेकायदेशीर जमाव जमणे संभवनीय आहे असे समजण्यास कारण असताना त्याने किंवा त्याचा अभिकर्ता किंवा व्यवस्थापक यांनी अनुक्रमे असा जमाव जमण्याला किंवा दंगा होण्याला प्रतिबंध करण्यासाठी आणि तो दंगा शमवण्या-साठी व जमाव पांगविण्यासाठी त्याच्या किंवा त्याच्या शक्तीनुसार सर्व कायदेशीर साधनांचा अवलंब केला नाही तर, द्रव्यदंडास पात्र होईल.

ज्याच्या हितार्थ दंगा १५६. ज्या जमिनीबाबत दंगा होतो अशा कोणत्याही जमिनीचा मालक किंवा ताबाधारक घडवून आणला त्या मालकाच्या किंवा ताबाधारकाच्या किंवा अभिकर्त्याची शिक्षापावता.

अशा इसमाचा अभिकर्ता किंवा व्यवस्थापक, जर असा दंगा होणे संभवनीय आहे किंवा ज्याने असा दंगा केला तो वेकायदेशीर जमाव जमणे संभवनीय आहे असे समजण्यास कारण असताना अशा अभिकर्त्याने किंवा व्यवस्थापकाने असा जमाव जमण्याला किंवा दंगा, होण्याला प्रतिबंध करण्यासाठी आणि तो दंगा शमवण्यासाठी व जमाव पांगविण्यासाठी त्याच्या शक्तीनुसार सर्व कायदेशीर साधनांचा अवलंब केला नाही तर, द्रव्यदंडास पात्र होईल.

वेकायदेशीर जमाव- १५७. जो कोणी स्वतःच्या भोगवटधातील किंवा अभिरक्षेतील किंवा स्वतःच्या नियंत्रणाखालील कोणत्याही घरात किंवा वास्तुत कोणाही व्यक्तीना अशा व्यक्ती, एखाद्या वेकायदेशीर जमावात सामील भाडोकी व्यक्तीना होण्यासाठी किंवा त्या जमावातील घटक होण्यासाठी भाड्यान घतलेल्या आहेत, बांधून घेतलेल्या आहेत. किंवा त्या कामी लावलेल्या आहेत अथवा भाड्याने घेतल्या जाण्याच्या, बांधून घेतल्या जाण्याच्या किंवा त्याकामी लावल्या जाण्याच्या बेतात आहेत हे माहित असताना आश्रय देईल, त्यांचे स्वागत करील किंवा त्याना जमवील त्याला, सहा महिनेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

वेकायदेशीर जमाव- १५८. जो कोणी कलम १४१ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्यापैकी कोणतीही कृती करण्यासाठी किंवा दंयात सहभागी होण्यासाठी भाडोकी म्हणून जाण्याची किंवा स्वतःला बांधून घेईल किंवा भाड्याने घेतला जाईल, अथवा त्यासाठी भाडोकी म्हणून जाण्याची तयारी दर्शवील किंवा तसा होण्यासाठी भाडोकी प्रयत्न करील त्याला, सहा महिनेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

शस्त्रसंज्ञ होऊन जाणे आणि जो कोणी पूर्वोक्ताप्रमाणे बांधला गेला किंवा भाड्याने घेतला गेला असून, कोणत्याही प्राणघातक हत्यारानिशी किंवा हल्लाचे हत्यार म्हणून वापरली असता मृत्युस कारण होण्याचा संभव आहे अशा कोणत्याही वस्तुनिशी सज्ज होऊन जाईल अथवा तसे सज्ज होऊन जाण्यास स्वतःला बांधून घेईल किंवा त्यास तयारी दर्शवील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

दंगल करण्यावद्दल १५९. जेव्हा दोन किंवा अधिक व्यक्ती सार्वजनिक ठिकाणी मारामारी कहत सार्वजनिक शांतता विघडवतात तेव्हा, त्यांनी “दंगल केली” असे म्हटले जाते.

दंगल करण्यावद्दल १६०. जो कोणी दंगल करील त्याला एक महिनापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या-शिक्षा. तरी एका वर्णनाच्या किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

प्रकरण ९ वे

लोकसेवकांकडून किंवा त्यांच्यासंबंधी घडणाऱ्या अपराधांविषयी

[कलम १६१ ते १६५ क (दोन्ही धरून) १९८८ चा अधिनियम क्रमांक ४९ च्या कलम ३१ द्वारे वगळण्यात आले.]

[सर्वसाधारण वाकखंड अधिनियम, १८९७ चे कलम ७ लागू होईल.]

१. १९८८ चा अधिनियम क्रमांक ४९ च्या कलम ३१ द्वारे गाळलेल्या मजकूराच्या जागी लागू करण्यात आले.

१६६. जर कोणी लोकसेवक असून असा लोकसेवक म्हणून त्याने स्वतः कशाप्रकारे आचरण कोणत्याही करावे पाबाबतच्या कोणत्याही विधि निदेशाची जाणीवपूर्वक अवज्ञा केली असेल आणि अशा अवज्ञे व्यक्तीला शती मूळे कोणत्याही व्यक्तीला क्षती पोचवणे त्याला उद्देशित असेल किंवा तसे होण्यास आपण कारण पोचवण्याच्या हाऊ याची त्यास जाणीव असेल तर, त्याला एक वर्षपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची साध्या कारवासा-उद्देशाने लोक-सेवकाने कायद्याची अवज्ञा करणे.

उदाहरण

'क' या अधिकाऱ्याला न्यायालयाने 'य' च्या बाजूने अधिघोषित केलेल्या हुक्मनाम्याची पूर्ती करण्यासाठी त्याची अमलबजावणी म्हणून मालमत्ता ताब्यात विष्यास विधितः निदेशित करण्यात आले असून, त्या विधि निदेशाची अवज्ञा झाल्यास आपणांकडून 'य' ला क्षती पोचणे संभवनीय असल्याचे माहीत असता 'क' जाणीवपूर्वक अवज्ञा करतो. 'क' ने या कलमात व्याख्या करण्यात आलेला अपराध केलेला आहे.

१६७. जर कोणी लोकसेवक असून आणि असा लोकसेवक म्हणून कोणताही दस्तऐवज तयार क्षती पोचवण्याच्या करण्याची किंवा त्याचा अनुवाद करण्याची जबाबदारी त्याच्यावर असून, जी रीत चुकीची असल्याचे उद्देशाने लोकसेवकाने त्याला माहित आहे किंवा तसे तो समजाती तशा रीतीने त्या दस्तऐवजाची मांडणी करील किंवा त्याचा चुकीच्या दस्त-अनुवाद करील आणि त्याद्वारे कोणत्याही व्यक्तीला क्षती पोचावी असा त्याचा उद्देश असेल किंवा तशी ऐवजाची मांडणी क्षती त्यामुळे आपणांकडून पोचणे संभवनीय असल्याची त्याला जाणीव असेल तर, त्यास तीन वर्षपर्यंत करणे. असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारवासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

१६८. जो कोणी लोकसेवक असून आणि असा लोकसेवक म्हणून व्यापारधंदा न करण्यास तो लोकसेवकाने विधितः बद्द असताना व्यापारधंदा करील त्यास, एक वर्षपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या बेकायदेशीरपणे कारवासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील. व्यापारधंदा करणे.

१६९. जो कोणी लोकसेवक असून आणि असा लोकसेवक म्हणून विवक्षित मालमत्ता खरेदी न लोकसेवकाने करण्यास किंवा त्यासाठी बोली न देण्यास विधितः बद्द असून, स्वतःच्या नावाने किंवा अन्य व्यक्तीच्या बेकायदेशीरपणे नावाने अथवा इतरांसह संयुक्तपणे किंवा भागीत ती खरेदी करील किंवा तीसाठी बोली देईल त्याला, मालमत्ता विकत दोन वर्षपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची साध्या कारवासाची, किंवा दोन्ही शिक्षा घेणे किंवा तीसाठी बोली देणे. अणि मालमत्ता खरेदी केला असल्यास, ती अधिहरण केली जाईल.

१७०. जो कोणी आपण लोकसेवक म्हणून कोणतेही विशिष्ट अधिकारपद धारण करत नाही हे लोकसेवकाची माहीत असताना असे अधिकारपद धारण करण्याचा बहाणा करील अथवा असे अधिकारपद धारण बतावणी करून करणाऱ्या अन्य कोणत्याही व्यक्तीची बतावणी करून तोतयेगिरी करील आणि अशा वनावट भूमिकेत तोतयेगिरी करणे. असताना अशा पदाधिकाराच्या मिषाने कोणतीही कृती करील किंवा करण्याचा प्रयत्न करील त्यास, दोन वर्षपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारवासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

१७१. स्वतः लोकसेवकांच्या निवक्षित वर्गपैकी नसताना, आपण लोकसेवकांच्या त्या वर्गपैकी लोकसेवक वापरतो आहोत असा समज व्हावा या उद्देशाने किंवा तसा समज होणे संभवनीय आहे याची जाणीव असून तशी वर्दी किंवा जो कोणी, त्या वर्गातील लोकसेवक वापरतात तशासारखी वर्दी परिधान करील किंवा तशासारखे तसे ओळखचिन्ह जवळ बालगील त्याला, तीन महिनेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका कपटी उद्देशाने वर्णनाच्या कारवासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील. परिधान करणे] किंवा जवळ बालगाणे.

[प्रकरण ९ वे-क]

निवडणुकीसंबंधीच्या अपराधांविषयी

१७१क. या प्रकरणाच्या प्रयोजनासाठी-

[(क) "उमेदवार" याचा अर्थ, ज्या व्यक्तीला कोणत्याही निवडणुकीतील उमेदवार म्हणून "उमेदवार," नामनिर्देशित करण्यात आलेले आहे ती व्यक्ती असा आहे;] "निवडणुकविषयक हक्क" याच्या व्याख्या.

१. १९५२ चा अधिनियम ४६-कलम ३ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

२. १९२० चा अधिनियम ३९-कलम २ द्वारे प्रकरण ९ वे-क समाविष्ट करण्यात आले.

३. १९७५ चा अधिनियम ४०-कलम ९ द्वारे मूळ खंड (क) ऐवजी हे दावल करण्यात आले.

(ख) "निवडणुकविषयक" हक्क याचा अर्थ, निवडणुकीत उमेदवार म्हणून उभे राहण्याचा किंवा उभे न राहण्याचा अथवा आपली उमेदवारी मागे घेण्याचा अथवा मतदान करण्याचा किंवा मतदान करण्यापासून परावृत्त राहण्याचा एखाद्या व्यक्तीचा हक्क असा आहे.

लाचलुचपत.

१७१६. (१) जो कोणी-

(एक) कोणत्याही व्यक्तीला कोणत्याही निवडणुकविषयक हक्क वापरण्यासाठी तिळा किंवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीला प्रवृत्त करण्याच्या अथवा असा कोणत्याही हक्क वापरण्यावद्दल कोणत्याही व्यक्तीला बक्षिशी देण्याच्या हेतूने परितोषण देतो; अथवा,

(दोन) असा कोणत्याही हक्क वापरण्यावद्दल अथवा असा कोणत्याही हक्क वापरण्यासाठी अन्य कोणत्याही व्यक्तीला प्रवृत्त करण्यावद्दल किंवा प्रवृत्त करण्याचा प्रयत्न करण्यावद्दल बक्षिशी म्हणून कोणतेही परितोषण स्वतःकरता किंवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीकरता स्वीकारतो,

त्याने लाचलुचपतीचा अपराध केला असे होते :

परंतु, लोकधोरण जाहीर करणे किंवा लोकोपयोगी कारबाईचे वचन देणे हा या कलमाखाली अपराध होणार नाही.

(२) जी व्यक्ती एखादे परितोषण देऊ करील, किंवा देण्याचे कबूल करील, अथवा ते मिसळून देण्याची त्यारी दर्शवील किंवा तसा प्रयत्न करील ती परितोषण देते असे मानले जाईल.

(३) जी व्यक्ती एखादे परितोषण मिळवील किंवा स्वीकारण्याचे कबूल करील किंवा मिळविण्याचा प्रयत्न करील ती परितोषण स्वीकारते असे मानले जाईल, आणि जी व्यक्ती आपणास जे करणे उद्देशित नाही त्यासाठी प्रलोभन म्हणून किंवा आपण जे केलेले नाही त्यावद्दल बक्षिशी म्हणून एखादे परितोषण स्वीकारते तीने बक्षिशी म्हणून ते परितोषण स्वीकारले आहे असे मानले जाईल.

निवडणुकांमध्ये
गैरवाजवी प्रभाव
प्राडणे

१७१७. (१) कोणत्याही निवडणुकविषयक हक्काच्या मुक्त वापरास जो कोणी इच्छापूर्वक अडथळा करील किंवा अडथळा करण्याचा प्रयत्न करील त्याने निवडणुकीत गैरवाजवी प्रभाव पाढण्याचा अपराध केला असे होते.

(२) पोटकलम (१) च्या उपर्यांद्यां व्यापकतेला बाध न येता, जो कोणी-

(क) कोणत्याही उमेदवाराला किंवा मतदाराला अथवा उमेदवार किंवा मतदार जिच्यामध्ये हितसंबंध अशा कोणत्याही व्यक्तीला कोणत्याही प्रकारची क्षती पोचवण्याची घमकी देईल अथवा

(ख) उमेदवाराला किंवा मतदाराला तो किंवा जिच्यामध्ये तो हितसंबंधिते आहे अशी कोणतीही व्यक्ती दैवी प्रकोपाचा किंवा परिमार्थिक दूषणाचा विषय होईल किंवा केली जाईल असा समज करून घेण्यास प्रवृत्त करील किंवा प्रवृत्त करण्याचा प्रयत्न करील,

तो अशा उमेदवाराच्या किंवा मतदाराच्या निवडणुकविषयक हक्काच्या मुक्त वापरास पोटकलम (१) च्या अर्थानुसार अडथळा करतो असे मानले जाईल.

(३) लोकधारण जाहीर करणे किंवा लोकोपयोगी कारबाईचे वचन देणे किंवा निवडणुकविषयक हक्कास अडथळा करण्याचा उद्देश नसताना वैध हक्काचा नुसाठा वापर करणे हा या कलमाच्या अर्थानुसार अडथळा असत्याचे मानले जाणार नाही.

निवडणुकांमध्ये
तोतयेगिरी करणे

१७१८. जो कोणी अन्य कोणत्याही व्यक्तीच्या नावाने—मग ती हयात असो वा मृत असो—किंवा कल्पित नावाने निवडणुकीमध्ये मतपत्रिका मागतो किंवा मतदान करतो अथवा अशा निवडणुकीत एकदा मतदान केले असता जो त्याच निवडणुकीत स्वतःच्या नावाने मतपत्रिका मागतो, आणि जो कोणी कोणत्याही व्यक्तीकडून अशा प्रकारे मतदान होण्यास अपप्रेरणा देतो किंवा तसे योजून आणतो किंवा योजून आणण्याचा प्रयत्न करतो त्याने निवडणुकीत तोतयेगिरी करण्याचा अपराध केला असे होते.

लाचलुचपतीबद्दल
शिक्षा.

१७१९. जो कोणी लाचलुचपतीचा अपराध करील त्याला, एक वर्षपियंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्षानाच्या करावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील :

परंतु, सरबराईद्वारे लाचलुचपतीचा अपराध करण्यावद्दल फक्त द्रव्यदंडच ठोठावण्यात येईल.

स्पष्टटीकरण.—"सरबराई" याचा अर्थ, ज्या बाबतीत खाद्य, पेय, करमणूक किंवा सामग्रीपुरवठा या रूपात परितोषण दिले जाते त्या प्रकारची लाचलुचपत असा आहे.

१७१६. जो कोणी निवडणुकीत गैरवाजवी प्रभाव पाडण्याचा किंवा तोतपेगिरी करण्याचा अपराध निवडणुकीत करील त्याला, एक वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्यातरी एका वर्षांनाच्या कारावासाच्या नरवाजवी प्रभाव पाडण्याबद्दल किंवा तोतपेगिरी करण्याबद्दल शिक्षा होतील.

१७१७. निवडणुकीच्या निकालावर परिणाम करण्याच्या उद्देशाने जो कोणी, कोणत्याही निवडणुकीच्या उमेदवाराचे व्यक्तिगत चारित्य किंवा असून यांचं बंधात दस्तुस्थिती-क्षयन वाटणारे असे जे कथन खोटे असून संबंधात खोटे कथन आणि ते खोटे असल्याचे आणणारे अहीही असून किंवा तसेही आपण समजत असून यगर ते खरे आहे असे आपण आपण समजत नसताना असे कोणतेही कथन करील किंवा प्रकाशित करील त्याला, द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

१७१८. उमेदवाराकडून सर्वसाधारण किंवा विशेष लेखी प्राधिकार नसताना जो कोणी, अशा निवडणुकीच्या उमेदवाराच्या निवडणुकीला चालता देण्याकरता किंवा त्यास निवडून आणण्याकरता कोणतीही सार्वजनिक संबंधात अवैधपणे सभा भरवण्याचातर अथवा कोणतीही जाहिरात, परिपदक किंवा प्रकाशन यावर अथवा अन्य कोणत्याही पैसे खर्च करणे. प्रकारे खर्च करील किंवा त्यास प्राधिकृतीदैवील त्याला, पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल :

परंतु, जर कोणत्याही व्यक्तीने प्राधिकार नसताना जास्तीत जास्त दहा रुपयांपर्यंत काही रक्कम असा रीतीने खर्च केल्यानंतर, असा खर्च केल्याच्या दिनांकापासून दहा दिवसांच्या झात त्या खर्चासे उमेदवाराची लेखी मान्यता मिळवली तर, तिने उमेदवाराच्या प्राधिकारानिशी असा खर्च केला असल्याचे समजण्यात येईल.

१७१९. निवडणुकीभूष्ये किंवा तिच्या संबंधात होणाऱ्या खर्चाचे आपण हिंसेब ठेवणे त्या त्या निवडणुकीचे हिंसेब काळी असलेल्या कोणत्याही कायद्यानुसार किंवा कायद्याप्रमाणे प्रभावी असलेल्या कोणत्याही ठेवण्यास चुकाणे. नियमानुसार आवश्यक असताना जो कोणी असे हिंसेब ठेवण्यात चुकेल त्याला, पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.]

प्रकरण १० वे

लोकसेवकांच्या कायदेशीर प्राधिकाराच्या अवमानात्यविषयी

१७२. लोकसेवक म्हणून समन्व्य, नोटीस किंवा आदेश काढण्यास विधितः सधम असलेल्या अशा समन्वयी बजावणी कोणत्याही लोकसेवकाकडून निघालेले असे समन्व्य, नोटीस किंवा आदेश याची आपल्यावर होणारी किंवा इतर कायद्याची वजावणी टाळण्यासाठी जो कोणी फरारी होईल त्याला, एक रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची टाळण्यासाठी फरारी साध्या कारावासाची, किंवा पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील. होणे.

किंवा, जर ते समन्व्य किंवा नोटीस किंवा आदेश न्यायालयात जातीने किंवा अभिकर्त्यामाफंत हजर राहण्याविषयी अथवा एखादा दस्तऐवज किंवा असू दस्तू हजर करण्याविषयी असूल तर त्याला, महा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

१७३. लोकसेवक म्हणून सनन्व्य, नोटीस असू आदेश काढण्यास विधितः सधम असलेल्या अशा समन्वयी बजावणी कोणत्याही लोकसेवकाकडून निघालेले असे समन्व्य, नोटीस असू आदेश याची रुक्तवर किंवा इतर किंवा इतर कायद्याची कोणत्याही व्यक्तीवर बजावणी होण्यास जो कोणी कोणत्याही प्रकारे उद्देशपूर्वक प्रतिबंध करील,

किंवा असे कोणतेही समन्व्य, नोटीस असू आदेश कोणत्याही जागी कायदेशीर लावण्यास उद्देश-पूर्वक प्रतिबंध करील,

किंवा असे कोणतेही समन्व्य, नोटीस असू आदेश जेवे ते कायदेशीरपणे लावलेले असेल त्या जागेतून उद्देशपूर्वक काढून टाकील,

किंवा लोकसेवक म्हणून कोणताही जाहीरनामा काढण्याचा निदेश देण्यास विधितः सधम असलेल्या अशा कोणत्याही लोकसेवकाच्या प्राधिकारान्वये असा कोणताही जाहीरनामा कायदेशीरपणे काढण्याला उद्देशपूर्वक प्रतिबंध करील,

त्याला एक महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची, किंवा पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील ;

किंवा, जर समन्व्य, नोटीस, आदेश अगर जाहीरनामा न्यायालयात जातीने किंवा अभिकर्त्याभारंत हजर राहण्याविषयी अथवा दस्तऐवज किंवा अन्य वस्तु हजर करण्याविषयी असेल तर, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

लोकसेवकाने १७४. लोकसेवक म्हणून समन्व्य, नोटीस, आदेश अगर जाहीरनामा काढण्यास विधितः सक्षम दिलेल्या असलेल्या अशा कोणत्याही लोकसेवकाकडून ते निघाले असता त्वाच्या अनुपालनार्थ विवक्षित स्थळी आणि आदेशानुसार वेळी, जातीने किंवा अभिकर्त्याभारंत हजर राहण्यास विधितः बद्द असलेला जो कोणी,

उपस्थित न राहणे. त्या स्थळी किंवा वेळी हजर राहण्याचे उद्देशपूर्वक टाळील किंवा ज्या ठिकाणी हजर राहण्यास तो बद्द आहे तेथून ज्या वेळी त्याने निघून जाणे कायदशीर आहे त्या वेळेपूर्वी तेथून निघून जाईल,

त्याला एक महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची, किंवा पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

किंवा जर समन्व्य, नोटीस, आदेश अगर जाहीरनामा न्यायालयात जातीने किंवा अभिकर्त्याभारंत हजर राहण्याविषयी असेल तर, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील;

उदाहरणे

(क) कलकत्ता येथील [उच्च न्यायालयाने] काढलेल्या साक्षी समन्वस्या अनुपालनार्थ त्या न्यायालयासमोर उपस्थित होण्यास विधितः बद्द असलेला 'क' उपस्थित होण्याचे उद्देशपूर्वक टाळतो 'क' ने या कलमात व्याख्या करण्यात आलेला अपराध केलेला आहे.

(ख) [जिल्हा न्यायाधीशाने] काढलेल्या समन्वस्या अनुपालनार्थ साक्षीदार म्हणून त्या [जिल्हा न्यायाधीशासमोर] उपस्थित होण्यास विधितः बद्द असलेला 'क' उपस्थित होण्याचे उद्देशपूर्वक टाळतो. 'क' ने या कलमात व्याख्या करण्यात आलेला अपराध केलेला आहे.

लोकसेवकाकडे १७५. लोकसेवक म्हणून एखाद्याकडे कोणताही दस्तऐवज किंवा अन्य वस्तु हजर करण्यास किंवा दस्तऐवज हजर करण्यास विधितः बद्द असून जो कोणी ते हजर करण्याचे किंवा स्वाधीन करण्याचे टाळील त्याला, एक महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची किंवा पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील तो हजर करण्याचे टाळणे.

किंवा, जर दस्तऐवज किंवा अन्य वस्तु न्यायालयाकडे हजर करावयाची किंवा स्वाधीन करावयाची असेल तर, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल, इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

उदाहरणे

[जिल्हा न्यायालयासमोर] दस्तऐवज हजर करण्यास विधितः बद्द असलेला 'क' तो दस्तऐवज सादर करण्याचे उद्देशपूर्वक टाळतो. 'क' ने या कलमामध्ये व्याख्या करण्यात आलेला अपराध केलेला आहे.

लोकसेवकाला दखल १७६. लोकसेवक म्हणून एखाद्याला एखाद्या विषयासंबंधी कोणतीही दखल देण्यास किंवा माहिती पुरवण्यास विधितः बद्द असून जो कोणी कायद्याद्वारे आवश्यक केलेल्या अशा रीतीने व तशा वेळी अशी दखल देण्याचे किंवा माहिती पुरवण्याचे उद्देशपूर्वक टाळील त्याला, एक महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची, किंवा पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील ; ती देण्याचे टाळणे ;

किंवा जी दखल किंवा माहिती देणे आवश्यक आहे ती अपराध घडण्यासंबंधीची असेल, अथवा अपराध घडण्यास प्रतिशंध करण्यासाठी किंवा अपराधाला गिरफदार करण्यासाठी आवश्यक असेल तर सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील ;

[किंवा जी दखल किंवा माहिती देणे आवश्यक आहे ती 'फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १८९८' (१८९८ चा ५) कलम ५६५-पोटकलम (१) अन्यदे काढण्यात आलेल्या आदेशानुसार आवश्यक असेल तर, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.]

१. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे "सर्वोच्च न्यायालयाने" या ऐवजी हे दाखल करण्यात आले.
२. वरील आदेशाद्वारे "जिल्हा न्यायाधीश" याएवजी हा शब्दोलेख दाखल करण्यात आला.

३. १९३९ चा अधिनियम २२-कलम २ द्वारे जादा कलम केले.

* आता 'फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३' (१९७३ चा २) पहा.

१७७. लोकसेवक म्हणून एखाद्याला कोणत्याही विषयासंबंधी माहिती पुरविण्यास विधितः बद्द खोटी माहिती असलेला जो कोणी त्या विषयासंबंधी जो माहिती खोटी असल्याचे आपणास माहीत आहे किंवा तसे, पुरवणे समजाच्यास आपणास कारण आहे अशी माहिती खरी म्हणून पुरवील त्याला, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील;

किंवा, जी माहिती देण्यास तो विधितः बद्द आहे ती अपराध घडण्याविषयी असेल, अथवा अपराध घडण्यास प्रतिवंद करण्यासाठी किंवा अपराधाला गिरफदार करण्यासाठी आवश्यक असेल तर, दोन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्षांच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

उदाहरणे

(क) 'क' हा जमीनधारक त्याच्या जमिनीच्या हड्डीच्या आत एखाद्याचा खून घडल्याचे माहीत असताना, साप चावल्याच्या परिणामी अपघाताने त्याचा मृत्यू झालेला आहे अशी चुकीची माहिती जिल्हाच्या दंडाधिकाऱ्याला बुद्धिपुरेसर देतो. 'क' या कलमात व्याख्या केलेल्या अपराधावहूल दोषी आहे.

(ख) 'क' हा गावाचा राखणदार रामोशी असून शेजारच्या गावात राहणारा श्रीमंत व्यापारी 'य' याच्या घरामध्ये दरवडा घालण्यासाठी अनोढवी माणसांनी एक टोळी जाताना त्याच्या गावामधून गेलेली आहे हे माहीत असताना आणि सर्वत नंजीकच्या पोलीस ठाण्याच्या अधिकाऱ्याकडे वरील गोळटीची माहिती त्वरित व वेळच्यावेळी देण्यास तो 'बंगाल विधि संहिता' [विनियम ३ रा,] १८२१-कलम ७ वे-खंड ५ याअन्वये बद्द असताना पोलीस अधिकाऱ्याला बुद्धिपुरेसर अशी चुकीची माहिती देतो की, वेगळचाच दिशेला असलेल्या एका विक्षित द्वारच्या ठिकाणी दरवडा घालण्यासाठी संशयास्पद इसमांची एक टोळी गावामधून गेलेली आहे. या वाबतीत 'क' या कलमाच्या उत्तर भागामध्ये व्याख्या करण्यात आलेल्या अपराधावहूल दोषी आहे.

[स्पष्टीकरण.—कलम १७६ मध्ये आणि या कलमामध्ये "अपराध" या शब्दात, "[भारताबाहेरील]" कोणत्याही ठिकाणी करण्यात आलेली जी कृती "[भारतात]" केली गेली असती तर पुढील म्हणजेच ३०२, ३०४, ३८२, ३९२, ३९३, ३९४, ३९५, ३९६, ३९७, ३९८, ३९९, ४०२, ४३५, ४३६, ४४९, ४५०, ४५७, ४५८, ४५९ व ४६० यांपैकी कोणत्याही कलमाखाली शिक्षापात्र ठरली असती अशा कोणत्याही कृतीचा समावेश आहे; आणि "अपराधी" या शब्दात, अशी कोणतीही कृती केल्यावहूल जी दोषी असल्याचे अभिकथन करण्यात आले आहे अशा कोणत्याही व्यक्तीचा समावेश आहे.]

१७८. जो कोणी, त्याने सत्य कथन करण्यासाठी स्वतःला शपथेने [किंवा दृढकथनाने] बांधून शपथ घेण्यास किंवा घ्यावे असे फर्मविण्यास विधितः सक्षम असलेल्या लोकसेवकाने याप्रमाणे बांधून घेण्यास फर्मविले असता दृढकथन करण्यास त्याप्रमाणे स्वतःला बांधून घेण्यास नकार देईल त्याला, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा फर्मविले असता होतील. त्यास नकार देणे.

१७९. कोणत्याही लोकसेवकाला कोणत्याही विषयासंबंधी सत्य कथन करण्यास स्वतः विधितः प्रश्न विचारण्यास बद्द असून जो कोणी त्याला अशा लोकसेवकाने असा लोकसेवक म्हणून आपल्या वैध अधिकारांचा प्राधिकृत असलेल्या वापर करून त्या विषयासंबंधी विचारलेल्या कोणत्याही प्रश्नाला उत्तर देण्यास नकार देईल त्याला, सहा लोकसेवकाला उत्तरे महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

१८०. जो कोणी स्वतः केलेले कोणतेही कथन, त्याने ते स्वाक्षरित करावे असे फर्मविण्यास कथन स्वाक्षरित विधितः सक्षम असलेल्या लोकसेवकाने तसे करण्यास फर्मविले असता स्वाक्षरित करण्यास नकार देईल करण्यास नकार देणे. त्याला, तीन महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची, किंवा पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

१. १८६२ चा अधिनियम १७ द्वारे निरसित.

२. १८९४ चा अधिनियम ३-कलम ५ द्वारे जावा दाखल केले.

३. क्रमशः अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५० आणि १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसुची पांढऱे 'त्रिटिश इंडिया' यांवरीजी वरील शब्दोंलेला दाखल केला.

४. १८७३ चा अधिनियम १० कलम १५ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

प्राप्त घेवण्यास १८१. शपथ घेवण्यास '[किंवा दृढकथन] करून घेण्यास विधितः प्राधिकृत असा कोणताही किंवा दृढकथन करून लोकसेवक किंवा अन्य व्यक्ती यांच्यासमोर कोणत्याही विषयासंबंधी सत्य कथन करण्यास स्वतः अशी शपथेने '[किंवा दृढकथनाने] विधितः बळ असून जो कोणी त्या विषयासंबंधी जे खोटे आहे अथवा असेलेला लोकसेवक जे खोटे असल्याचे त्याला भाहीत आहे किंवा तसेतो समजत अहे अथवा जे खेरे आहे असे तो समजत किंवा अन्य व्यक्ती नाही असे कोणतेही कथन पूर्वीकृत असा लोकसेवक किंवा अन्य व्यक्ती यांच्यासमोर करील त्याला, तीन यांच्यासमोर शपथ वर्षेपर्यंत असू शकेल, इतव्या मदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो घेऊन किंवा दृढकथन द्रव्यदंडासही पाक होईल.

करून खोट कथन
करण.

लोकसेवकाला
आपल्या कायदेशीर
अधिकाराचा वापर
दुसऱ्या व्यक्तीला
क्षती पोचेल असो—
प्रकारे करायला
लावण्याच्या
उद्देशाने खोटी
माहिती देणे.

१८२. जी माहिती खोटी असल्याचे स्वतःला माहीत आहे किंवा तसे स्वतः समजत आहे अशी कोणतीही माहिती जर कोणी एखाद्या लोकसेवकाला दिली आणि त्यामुळे अशा लोकसेवकाला—
(क) ज्यावावत अशी माहिती देण्यात आली आहे त्यावावतची खरी वस्तुस्थिती त्याला ज्ञात असता जे अशा लोकसेवकाने करता कामा नये किंवा करण्याचे टाळले पाहिजे असे काहीही करणे किंवा टाळणे ; किंवा

(ख) अशा लोकसेवकाला असेलेला कायदेशीर अधिकार एखाद्या व्यक्तीला क्षती पोचेल किंवा तास होईल अशा प्रकारे वापरणे,

हे भाग पडावे असा त्याचा उद्देश असेल किंवा त्यामुळे तसे घडण्यास आपण कारण होण्याचा संभव आहे याची जाणीव असेल तर, त्याला सहा महिनेपर्यंत असू शकेल इतक्या मदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

उदाहरणे

(क) 'क' एका दंडाधिकार्याला, अशा दंडाधिकार्याच्या हाताखालील एक पोलीस अधिकारी 'य' हा कर्तव्याची उपेक्षा करण्याबहुल किंवा गैरवर्तनाबहुल दोषी आहे अशी माहिती, ती खोटी असल्याचे माहीत असूनही आणि त्या माहितीमुळे 'य' ला पदच्युत करणे दंडाधिकार्याला भाग पडेल असा संभव असल्याची जाणीव असूनही देतो. 'क' ने या कलमात व्याख्या करण्यात आलेला अपराध केला आहे ;

(ख) 'क' एका लोकसेवकाला, 'य' पाशी प्रतिषिद्ध मीठ असून ते गुप्त ठिकाणी ठेवले आहे अशी खोटी माहिती ती खोटी असल्याचे माहीत असूनही आणि त्या माहितीच्या परिणामी 'य' च्या जागेची झडती घेतली जाऊन 'य' ला वास होण्याचा संभव आहे याची जाणीव असूनही देतो. 'क' ने या कलमात व्याख्या करण्यात आलेला अपराध केला आहे.

(ग) एका विशिष्ट गावाच्या आसपासच्या भागात आपल्यावर हल्ला होऊन जबरी चोरी करण्यात आली अशी खोटी माहिती 'क' एका पोलिसाला देतो. आपल्यावर हल्ला करण्यांयापकी म्हणून तो कोणाचेही नाव सांगत नाही. पण या माहितीचा परिणाम म्हणून पोलीस चौकशी चालवून झडत्या घेण्यास सुरुवात करतील व त्यायेने गावकर्यांना किंवा त्यांच्यापकी काहींना वास होण्याचा संभव आहे याची त्याला जाणीव आहे. 'क' ने या कलमात व्याख्या करण्यात आलेला अपराध केला आहे.]

लोकसेवकाच्या
कायदेशीर
प्राधिकारान्वये
मालमत्ता ताब्यात
घेतली जाण्यास
प्रतिकार करणे.

१८३. कोणत्याही लोकसेवकाच्या कायदेशीर प्राधिकारान्वये भालमत्ता ताब्यात घेतली जात कायदेशीर असता तो असा लोकसेवक आहे हे माहीत असून किंवा तसे समजण्यास कारण असून जो कोणी कोणत्याही प्रकारे प्रतिकार करील त्याला, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

अटकाव करणे.

लोकसेवकाच्या
प्राधिकारान्वये
मालमत्ता असल्याचे
विक्री व्यवहार होत असता जर कोणी त्या विक्रीच्या वेत्ती ती मालमत्ता विकत घेण्यास जी विधितः अक्षम विक्रीकाढलेल्या कोणत्याही घ्यक्तीकरता ती खरेदी केली अथवा अशा भालमत्तेकरता बोली बोलला व अशी बोली असता अवैधपणे ती ती बोलत्यामुळे तो स्वतःवर जी आवधने लाडून घेतो ती पाळण्याचा त्याचा उद्देश नसेल तर, त्याला एक खरेदी करणे किंवा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा दोनशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

बोलणे.

१. १८७३ चा अधिनियम १०-कलम १५ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.
२. १८९५ चा अधिनियम ३-कलम १ द्वारे मूळ कलमाएवजी दाखल करण्यात आले.

१८६. कोणताही लोकसेवक आपली सार्वजनिक कायें पार पाडीत असता जो कोणी इच्छापूर्वक लोकसेवक त्यास अटकाव करील त्याला, तीन महिन्यांपर्यंत अमूळ शकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या सार्वजनिक कायें पार कारावासाची, किंवा पाचणे रुपयापर्यंत अमूळ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील. पाडीत असता त्याला अटकाव करणे.

१८७. कोणत्याही लोकसेवकाला न्याचे मार्वजनिक कर्तव्य बजावण्याच्या कामी सहाय्य करण्यास लोकसेवकाला किंवा पुरवण्यास विधित: बळ असून जो कोणी असे सहाय्य देण्याचे उद्देशपूर्वक टाळील त्याला, एक साहाय्य देणे विधित: महिन्यांपर्यंत अमूळ शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा दोनशे बंधनकारक असताना रुपयापर्यंत अमूळ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील. सहाय्य देण्याचे टाळणे.

आणि जर न्यायालयाने कायदेशीरपणे काढलेल्या कोणत्याही आदिशेकिची अंमलबजावणी करण्याच्या अथवा अपराध घडण्यास प्रतिबंध करण्याच्या अथवा दंगा किंवा दंगल शमवण्याच्या अथवा अपराध केल्याचा दोषारोप असलेल्या अगर त्यावृद्ध किंवा कायदेशीर हवालतीतून पठून गेल्यावृद्ध दोषी असलेल्या व्यक्तीचा गिरफदार करण्याच्या प्रयोजनार्थे सहाय्य मारपण्यास विधित: सक्षम असलेल्या लोकसेवकाने त्याच्याकडे असे सहाय्य मागितले असेल तर, महा महिन्यांपर्यंत अमूळ शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची, किंवा पाचणे रुपयापर्यंत अमूळ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

१८८. एखादा आदेश जारी करण्यास कायदेशीरपणे अधिकार प्रदान झालेल्या लोकसेवकाने लोकसेवकाने रीतसर जारी केलेल्या वशा आदेशाद्वारे, विवक्षित कृती कुरण्यापासून परावृत्त राहण्याचा अथवा स्वतःच्या कब्ज्ञा जारी केलेल्या तील किंवा स्वतःच्या व्यवस्थापासाठील विवक्षित मालमत्तेवावत विवक्षित बंदोबस्त करण्याचा आपणास आदेशाची अवज्ञा, निदेश, मिळाला आहे हे माहित असून जो कोणी अशा निदेशाची अवज्ञा करील त्याला,—

जर कायदेशीरपणे नियुक्त झालेल्या एखादा व्यक्तीला अशा अवज्ञेगळे अटकाव, वास किंवा क्षती झाली अथवा अटकाव, वास किंवा क्षती पांचा धोका उत्पन्न झाला अथवा ते होण्याकडे त्या अवज्ञेचा रोख असेल तर, एक महिन्यांपर्यंत अमूळ शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची, किंवा दोनशे रुपयापर्यंत अमूळ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील;

आणि जर अशा अवज्ञेमुळे मानवी जीवित, आरोग्य किंवा सुरक्षितता यांना धोका गोचला किंवा प्रोचण्याकडे तिचा रोख असेल अथवा तीमुळे दंगा किंवा दंगल घडून आली किंवा घडून येण्याकडे तिचा रोख असेल तर तसा महिन्यांपर्यंत अमूळ शकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची किंवा एक हजार रुपयापर्यंत अमूळ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

स्पष्टीकरण.——अपाय घडवून आणणे अपराधाला उद्देशित असेल पाहिजे किंवा आपण अवज्ञा केल्याने अपाय घडणे संभवनीय आहे याची त्याला पूर्वकल्पना असली पाहिजे अशी आवश्यकता नाही तो ज्याची अवज्ञा करतो त्या आदेशाची त्याला माहिती होती, आणि त्याच्या अवज्ञेमुळे अपाय घडला किंवा घडणे संभवनीय आहे, एवढे पुरेसे आहे.

उद्दाहरण

एका विशिष्ट रस्त्यावृहत धार्मिक मिरवणुक जाता कामा नये असा आदेश जारी करण्यास कायदेशीरपणे अधिकार प्रदान झालेल्या लोकसेवकाने असा आदेश जारी केला आहे 'क' जाणीवपूर्वक त्या आदेशाची अवज्ञा करतो, आणि त्यामुळे दंगाचा धोका उत्पन्न होतो. 'क' ने या कलमात व्याख्या करण्यात आलेला अपराध केला आहे.

१८९. आपल्या सार्वजनिक कायदेशीरिकारांच्या वापराशी निगडित अशी कोणतीही कृती करण्यावृद्धल लोकसेवकाला क्षती किंवा अशी कोणतीही कृती करण्यापासून परावृत्त राहण्यावृद्ध, किंवा तिला विलंब लावण्यावृद्ध कोणत्याही पोचवण्याचा धाक लोकसेवकाचे मन वळवण्यासाठी जो कोणी अशा लोकसेवकाला अगर तो लोकसेवक आपल्या समजुती-प्रमाणे जिच्यामध्ये हितसंबंधित आहे अशा कोणत्याही व्यक्तीला क्षती पोचवण्याचा त्याला धाक धालील त्याला, दोन वर्षपर्यंत अमूळ शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

१९०. कोणत्याही क्षतीपासून संरक्षण देण्यास किंवा असे संरक्षण देववण्यास विधित: अधिकार लोकसेवकाकडे प्रदान झालेल्या कोणत्याही लोकसेवकाकडे अशा संरक्षणासाठी कायदेशीर अर्ज करण्यापासून परावृत्त संरक्षणासाठी अर्ज क्षती पोचवण्याचा धाक दाखवील त्याला, एक वर्षपर्यंत अमूळ शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका एखादा व्यक्तीला वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

प्रकरण ११ वे

खोटा पुरावा आणि सांवंजनिक न्यायाच्या विरोधी अपराध यांचिलयी

खोटा पुरावा देणे. १९१. स्वतः सत्य कथन करण्यास शपथमुळे किंवा कायद्याच्या एखाद्या स्पष्ट उपबंधामुळे विधितः बद्द असून अथवा कोणताही विषयासंबंधी एखादी अधिकथन करण्यास विधितः बद्द असून जर कोणी जे खोटे आहे अगर जे खोटे असल्याचे त्यास माहीत आहे किंवा तसे ती समजतो असे अगर जे खरे आहे असे तो समजत नाही असे कोणतेही कथन केले तर, त्याने खोटा पुरावा दिला असे म्हटले जाईल.

स्पष्टांकरण १.—कथन शब्दरूपाने केलेले असो वा अन्यथा केलेले असो, ते या कलमाच्या अर्थक्षेत्र येते.

स्पष्टांकरण २.—साक्षात्कन करण्याच्या व्यक्तीचे आपल्या समजुतीबाबतचे खोटे कथन हे या कलमाच्या अर्थक्षेत्र येते, आणि ज्या गोष्टीवर आपला विश्वास नाही ती तशी असल्याचे आपण समजतो असे कथन करण्याने, तसेच जी गोष्ट आपल्याला माहीत नाही ती आणाऱ्यास माहीत आहे असे कथन करण्यानेही एखादी व्यक्ती खोटा पुरावा दिल्याबद्दल दोषी होऊ शकेल.

उद्धारणे

(क) 'ख' ला 'य' विश्व एक हजार रुपयांवाबत जो न्याय मागणीहक्क आहे त्याला पाठित्रा देण्यासाठी संपरीक्षेच्या वेळी 'क' हा 'ख' च्या हक्काचा न्यायपण 'य' कवूल करत असताना आपण ते ऐकले असे शपथवर खोटे सांगतो. 'क' ने खोटा पुरावा दिलेला आहे.

(ख) सत्य कथन करण्यास शपथने बद्द असून 'क' हा विवक्षित, स्वाक्षरी ही 'य' च्या हस्ताक्षरात आहे असे तो समजत नसताना ते 'य' चे हस्ताक्षर आहे असे आपण समजतो असे कथन करतो. या बाबतीत, 'क' चे कथन हे फक्त त्याच्या समजुतीसंबंधी आहे. आणि त्याच्या समजुतीपुरतेच सत्य आहे, आणि म्हणून ती स्वाक्षरी जरी 'य' च्या हस्ताक्षरातील नमली तरीही, 'क' ने खोटा पुरावा दिलेला नाही.

(ग) 'य' च्या हस्ताक्षराचे एकंदर वलण माहीत असताना 'क' हा, विवक्षित स्वाक्षरी 'य' च्या हस्ताक्षरात आहे ज्यां प्रामाणिक समजुतीने, ती 'य' च्या हस्ताक्षरात असल्याचे आपण समजतो असे कथन करतो. या बाबतीत, 'क' चे कथन हे फक्त त्याच्या समजुतीसंबंधी आहे. आणि त्याच्या समजुतीपुरतेच सत्य आहे, आणि म्हणून ती स्वाक्षरी जरी 'य' च्या हस्ताक्षरातील नमली तरीही, 'क' ने खोटा पुरावा दिलेला नाही.

(घ) सत्य कथन करण्यास शपथने बद्द असताना व त्याचिलयी काही माहीत नसताना 'क' हा, विशिष्ट दिवशी 'य' विशिष्ट ठिकाणी होता हे आपल्यास माहीत आहे असे कथन करतो. 'य' हा निशिष्ट दिवशी आणि त्या ठिकाणी असो वा नसो-'क' ने खोटा पुरावा दिलेला आहे.

(इ) अर्थविवरणकार किंवा भाषांतरकार 'क' ज्याचे यथार्थ अर्थविवरण किंवा भाषांतर करण्यास तो शपथने बद्द आहे त्या कथनाचे किंवा दस्तऐवजाचे जे अर्थविवरण किंवा भाषांतर खरे नसून जे खरे आहे असे तो समजत नाही ते अर्थविवरण किंवा भाषांतर यथार्थ्य म्हणून देतो किंवा प्रमाणित करतो. 'क' ने खोटा पुरावा दिलेला आहे.

खोटा पुरावा रचणे.

१९२. जर कोणी एखादी विशिष्ट परिस्थिती घडवून आणली, अथवा कोणत्याही पुस्तकात किंवा अभिलेखात खोटी नोंद केली, अथवा खोटे कथन अंतर्भूत असणारा कोणताही दस्तऐवज केला आणि त्यामध्ये असा परिस्थितीविशेष, खोटी नोंद किंवा खोटे कथन एखाद्या न्यायिक कायदाहीमधील अथवा एखाद्या लोकसेवकासमोर त्या नात्याते किंवा लवादासमोर आणलेल्या कायदाहीतील पुराव्यामध्ये याचे आणि असा परिस्थितीविशेष, खोटी नोंद किंवा खोटे कथन याप्रमाणे पुराव्यात घेण्यामुळे त्या कायदाहीत ज्या व्यक्तीने त्या पुराव्यावरून आपले मत बनवावयाचे असेल तिळा अशा कायदाहीच्या निकालाच्या दृष्टीने महस्त्वाच्या अशा कोणत्याही मुद्यासंबंधी एखादे चुकीचे मत बनवणे भाग पाडावे असा त्याचा उद्देश असेल तर, त्याने "खोटा पुरावा रचला" असे म्हटले जाते.

उद्धारणे

(क) 'क' हा 'य' च्या पेटीमध्ये रहने ठेवतो, उद्देश हा की, ती त्या पेटीत सापडावीत, आणि त्या विशिष्ट परिस्थितीमुळे 'य' हा चोरीबद्दल मिळदोष ठरावा. 'क' ने खोटा पुरावा रचलेला आहे.

(ख) 'क' आपल्या दुकानाच्या हिशेबवहीत खोटी नोंद करतो, प्रयोजन असे की, न्यायालयात तो परिपोषक पुरावा म्हणून वापरता यावीत. 'क' ने खोटा पुरावा रचलेला आहे.

(ग) फौजदारीपाल कटाबद्दल 'य' ची दोषसिद्धी घडवावी या उद्देशाने 'क' हा 'य' च्या हस्ताक्षराची नक्कल करून, फौजदारीपाल कटातील सहअपराधास उद्देशून लिहिले असल्याचे दिसणारे असे एक पत्र लिहितो, आणि ते पत्र पोलीस अधिकारी जेथे झडती घेण्याचा संबंध आहे याची त्याचा जाणीव आहे त्या जाणी ठेवतो. 'क' ने खोटा पुरावा रचलेला आहे.

१९३. जो कोणी, न्यायिक कार्यवाहीच्या कोणत्याही टप्प्याला उद्देश्यपूर्वक खोटा पुरावा देईल खोट्या पुराव्या-
किवा न्यायिक कार्यवाहीच्या कोणत्याही टप्प्याला वासरला जावा यासाठी खोटा पुरावा रचील त्याला, बहूल शिक्षा.
सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्याती एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल,
आणि तो द्रव्यदंडासही पात्र असेल.

आणि जो कोणी अन्य कोणत्याही वावतीन, उद्देश्यपूर्वक खोटा पुरावा देईल किवा रचील त्याला
तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्याती एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल
आणि तो द्रव्यदंडासही पात्र असेल.

स्पष्टीकरण १.—लक्षकरी न्यायालयापुढील * * * * * संपरीक्षा ही न्यायिक कार्यवाही होय.

स्पष्टीकरण २.—न्यायालयीन कार्यवाहीपूर्वी कराववाचे म्हणून विधित विहित केलेले अन्वेषण
हे जरी न्यायालयाच्या पुढे होत नम्हेत तरीही, तो न्यायिक कार्यवाहीतील टप्पा होय.

उदाहरण

'य' यास संपरीक्षार्थ सुपूर्व करण्याने यावे किवा कसे हे विनिश्चित करण्यायाठी दंडाधिकाऱ्यासमोर
चाललेल्या चौकशीमुळे 'क' जे कथन खोटे असल्याचे आपणांस माहीत आहे ते शपथपूर्वक करतो. ही
चौकशी न्यायिक कार्यवाहीतील टप्पा असल्यामुळे 'क' ने खोटा पुरावा दिला असे दिसते.

स्पष्टीकरण ३.—जे अन्वेषण करण्याविषयी न्यायालयाने कायद्यानुसार निर्देश दिलेला असून न्याया-
लयाच्या प्राधिकाऱ्यावे चालवेले जाईल ते जरी न्यायालयापुढे होत नम्हेत तरीही, तो न्यायिक कार्यवाही-
तील टप्पा होय.

उदाहरण

जमिनीच्या सौभारेपा जागच्या जागी विनिश्चित करण्यासाठी न्यायालयाने प्रतिनियुक्त केलेल्या
अधिकाऱ्यापुढील चौकशीमध्ये 'क' जे कथन 'खोटे असल्याचे आपणांस माहीत आहे ते शपथपूर्वक करतो. ही
चौकशी न्यायिक कार्यवाहीतील टप्पा असल्यामुळे 'क' ने खोटा पुरावा दिला असे होते.

१९४. जर कोणी खोटा पुरावा दिला किवा रचला आणि त्यायोगे, [भारतात] त्या त्या
काढी अमलात असलेल्या कायद्यानुसार] जो अपराध देहांतदंड्य आहे त्या अपराधाबद्दल कोणत्याही
व्यक्तीला सिद्धदोष ठरवण्यात यावे असा त्याचा उद्देश असेल किवा त्यायोगे तशी दोषसिद्धी होण्यास आपण
कारण होणे संभवनीय असल्याची त्यास जाणीव असेल तर, त्याला [आजीव कारावासाची] किवा दहा वर्षेपर्यंत
असू शकेल इतक्या मुदतीच्या सक्षम कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्य दंडासही पात्र होईल;

आणि जर अशा खोटाचा पुराव्यामुळे एखादी निरपराध व्यक्ती सिद्धदोष ठरली आणि फाशी गेली
तर, ज्या व्यक्तीने खोटा पुरावा दिला तिला मृत्युची किवा यात यापूर्वी वर्णन केलेली शिक्षा होईल.

देहांतदंड्य अपराधा-
बद्दल दोषसिद्धी
घडवून आणण्याच्या
उद्देशाने खोटा
पुरावा देणे किवा
रचणे.

जर त्यायोगे निर-
पराध व्यक्ती सिद्ध-
दोष ठरली आणि
फाशी गेली तर,

आजीव कारा-
वासाच्या किवा
कारावासाच्या
शिक्षेस पात्र असलेल्या
अपराधाबद्दल

दोषसिद्धी घडवून
आणण्याच्या
उद्देशाने खोटा पुरावा
देणे किवा रचणे.

१९५. जर कोणी खोटा पुरावा दिला किवा रचला आणि त्यायोगे, [भारतात] त्या त्या
काढी अमलात असलेल्या कायद्यानुसार] जो अपराध देहांतदंड्य नाही, पण [आजीव कारावासाच्या] किवा
सात वर्षे अगर त्याहन अधिक मुदतीच्या कारावासाच्या शिक्षेस पात्र आहे अशा अपराधाबद्दल
कोणत्याही व्यक्तीला सिद्धदोष ठरवण्यात यावे असा त्याचा उद्देश असेल किवा त्यायोगे तशी दोषसिद्धी
होण्यास आपण कारण होणे संभवनीय असल्याची त्यास आजीव असेल तर, त्याला त्या अपराधाबद्दल
सिद्धदोष ठरली व्यक्ती जशाप्रकारे शिक्षा होण्यास पात्र होऊ शकेल तजाप्रकारे शिक्षा होईल.

उदाहरण

'क' न्यायांलयापुढे खोटा पुरावा देतो. उद्देश असा की, त्यायोगे 'य' हा दरवड्याबद्दल सिद्धदोष
ठरावा. दरवड्याला [आजीव कारावासाची] किवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या सक्षम
कारावासाची शिक्षा द्रव्यदंडासहित किवा त्याविना नेमलेली आहे म्हणून 'क' [आजीव कारावासाच्या]
किवा कारावासाच्या शिक्षेस द्रव्यदंडासहित किवा त्याविना पात्र आहे.

१. १८८९ चा अधिनियम १३-कलम २ व अनुसूची यांदारे "किवा मिनिटरी कोर्ट आँक रिक्रेस्ट-
पुढील" हे शब्द वगळण्यात आले.

२. अनुकूलन आदेश, १९४८ डारे "त्रिटिश इंडियाच्या किवा इंग्लंडच्या कायद्यानुसार" याएवजी
दाखल करण्यात आले.

३. १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांदारे "राज्ये" याएवजी हे शब्दोलेल दाखल
करण्यात आले.

४. १९५५ चा अधिनियम २६-कलम ११७ व अनुसूची यांदारे मूळ मजकूराएवजी हे शब्दोलेल
दाखल करण्यात आले (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेहापासून).

खोटा असल्याचे १९६. जर कोणी जो खोटा किंवा रचलेला असल्याचे स्वतःम माहीत आहे असा कोणताही माहीत असलेला पुरावा खरा किंवा असल पुरावा म्हणून भ्रष्टपूर्वक वापरला किंवा वापरण्याचा प्रयत्न केला तर पुरावा वापरणे, त्याला, जणू काही त्यानेच खोटा पुरावा दिलेला किंवा रचलेला असावा त्याचे रीतीने शिक्षा होईल.

खोटे प्रमाणपत्र देणे १९७. जे प्रमाणपत्र देणे किंवा स्वाक्षरित करणे विधित: अवश्यक आहे अथवा जे एखाद्या किंवा स्वाक्षरित तथ्यावदल पुरावा म्हणून स्वीकार्य असल्याने त्याच्याशी मंबंधित आहे असे कोणतेही प्रमाणपत्र, ते एखाद्या करणे, महत्वाच्या मुद्याबाबत खोटे आहे हे स्वतःला माहीत असलाना किंवा तसे स्वतः समजत असलाना, जो कोणी देईल किंवा स्वाक्षरित करील त्याला, जणू काही त्याने खोटा पुरावा दिलेला असावा त्याप्रमाणे त्याचे रीतीने शिक्षा होईल.

खोटे असत्याचे १९८. असे कोणतेही प्रमाणपत्र, ते एखाद्या महत्वाच्या मुद्याबाबत खोटे असल्याचे माहीत असलाना खरे प्रमाणपत्र म्हणून जो कोणी भ्रष्टपूर्वक वापरील किंवा वापरण्याचा प्रयत्न करील त्याला, जणू काही त्यानेच खोटा पुरावा दिलेला असावा त्याप्रमाणे त्याचे रीतीने शिक्षा होईल.

जे अधिकथन १९९. जे अधिकथन कोणत्याही तथ्याचा पुरावा म्हणून स्वीकारण्यास विधित: कोणतेही न्यायालय, किंवा कोणीही लोकसेवक किंवा कोणीही व्यक्ती बद्द किंवा प्राधिकृत असेल असे कोणतेही अधिकथन करून किंवा स्वाथरित करून जर कोणी, ज्यासाठी ते अधिकथन करण्यात किंवा वापरण्यात आले त्या उद्दिष्टाच्या दृष्टीने एखाद्या महत्वाच्या मुद्याबाबत जे खोटे आहे अथवा जे खोटे असल्याचे स्वतःला माहीत आहे किंवा तसे स्वतः समजतो किंवा जे खरे आहे असे स्वतः समजत नाही असे कोणतेही कथन त्यात केले तर त्याला, जणू काही त्यानी खोटा पुरावा दिलेला असावा त्याप्रमाण त्याचे रीतीने शिक्षा होईल.

असे अधिकथन खोटे २००. जो कोणी असे कोणतेही अधिकथन एखाद्या महत्वाच्या मुद्याबाबत खोटे असल्याचे माहीत असलाना ते खरे म्हणून भ्रष्टपूर्वक वापरील किंवा वापरण्याचा प्रयत्न करील त्याला, जणू काही त्यानेच खोटा पुरावा दिलेला असावा त्याप्रमाणे त्याचे रीतीने शिक्षा होईल.

असल्याचे माहीत असलाना ते खरे म्हणून भ्रष्टपूर्वक वापरण्याचा प्रयत्न करील त्याला, जणू काही त्यानेच खोटा पुरावा दिलेला असावा त्याप्रमाणे त्याचे रीतीने शिक्षा होईल.

अपराधाला २०१. जो कोणी अपराध घडला आहे हे माहीत असून किंवा तसे समजण्यास कारण असून अपराधाला वैध शिक्षेपासून वाचवण्याच्या उद्देशाने तो अपराध करण्यात आल्याचा कोणत्याही पुरावा नाहीरा होण्याची तजवीज करील अथवा त्या उद्देशाने, जी खोटी असल्याचे स्वतःम माहीत आहे किंवा तसे स्वतः समजतो अशी त्या अपराधाविषयी खोटी माहीती देईल त्याला,

तजवीज करणे किंवा खोटी माहीती देणे.

अपराध देहांतदंडघ २०२. जो अपराध घडल्याचे त्यास माहीत आहे किंवा तसे तो समजतो तो अपराध मृत्युच्या शिक्षेस पात्र असेल तर, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल;

आजीव कारावासाच्या २०३. आणि अपराध जर [आजीव कारावासाच्या] शिक्षेस, किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या कारावासास पात्र असेल तर, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी, एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल;

दहा वर्षांहून कमी २०४. आणि अपराध जर दहा वर्षेपर्यंत नसलेल्या इतक्या मुदतीच्या कारावासाच्या शिक्षेस पात्र असेल तर, त्या अपराधासाठी उपबंधित केलेल्या शिक्षेच्या सर्वाधिक मुदतीच्या एक-चतुर्थांशांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची त्या अपराधासाठी उपबंधित केलेल्या वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

उदाहरण

'ख' ने 'य' चा खून केला आहे हे माहीत असून 'ख' ला शिक्षेपासून वाचवण्याच्या उद्देशाने 'क' हा 'ख' ला तो मृतदेह लपवण्याच्या कमी मदत करतो. 'क' सात वर्षे मुदतीच्या कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासास आणि द्रव्यदंडासही पात्र आहे.

१. १९५५ चा अधिनियम २६-कलम ११७ व अनुसूची याद्वारे मूळ मजकूराएवजी हा शब्दोच्लेष दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेहापासून).

२०२. अपराध घडला आहे हे माहित असून, किंवा तसे समजण्यास कारण असून, जो कोणी अपराधाची माहिती त्या अपराधाविषयी जी माहिती देण्यास तो विधित बद्द आहे अशी कोणतीही माहिती देण्याचे उद्देश-देण्यास विधित बद्द असलेल्या व्यक्तीने माहिती देण्याचे उद्देशपूर्वक दाढणे.

२०३. अपराध घडला आहे हे माहित असून किंवा तसे समजण्यास कारण असून, जो कोणी घडलेल्या अपराध-त्या अपराधाविषयी जी माहिती खोटी असल्याचे त्याला माहित आहे किंवा तसे तो समजतो अशी बाबत खोटी माहिती कोणतीही माहिती देईल त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

[स्पष्टीकरण.—कलमे २०१ व २०२ आणि हे कलम यांमधील “अपराध” या घटामध्ये [भारतावाहेरील] कोणत्याही ठिकाणी करण्यात आलेली जी कोणतीही कृती [भारतात] केली तर पुढीलपैकी कोणत्याही कलमाखाली शिक्षेस पाव ठस शकेल, त्या कृतीचा समावेश आहे ती कलमे अशी—]

३०२, ३०४, ३८२, ३९२, ३९३, ३९४, ३९५, ३९६, ३९७, ३९८, ३९९, ४०२, ४३५, ४३६, ४४९, ४५०, ४५७, ४५८, ४५९ आणि ४६०.]

२०४. जो कोणी न्यायालयात, किंवा लोकसेवक म्हणून एखाद्यासमोर कायदेशीरपणे चाललेल्या कोणताही दस्तऐवज कोणत्याही कार्यवाहीत जो कोणतीही दस्तऐवज पुरावा म्हणून हजर करणे स्वतःला कायदेशीरपणे भाग पुरावा म्हणून हजर असेल तो दस्तऐवज पूर्वोक्ताप्रमाणे अशा न्यायालयासमोर किंवा लोक सेवकासमोर अथवा त्या प्रयोजनासाठी केला जाऊ तरे स्वतःला कायदेशीरपणे समत्स पाठवण्यात येईल तेव्हा किंवा तो हजर करण्यास फर्मविण्यात येईल तेव्हा यासाठी तो नष्ट पुरावा म्हणून हजर केला जाऊ नये किंवा वापरला जाऊ नये या उद्देशाने, असा दस्तऐवज संपूर्णत करणे, किंवा त्याचा कोणताही भाग दिसेनासा करील किंवा दुंर्विच्छ करील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

२०५. जो कोणी कोणत्याही दाव्यात किंवा फौजदारी खटल्यात दुसऱ्याची बतावणी करून तोतये- दाव्यातील किंवा गिरी करील, आणि अशा बनावट भूमिकेत कोणतीही कबुली देईल किंवा कथन करील, अथवा न्याय- खटल्यातील निर्णयास कबुलीजबाब देईल, अथवा कोणतीही आवेशिका काढवील, अथवा जामीनदार बनेल अगर जामीन कोणत्याही कृतीच्या राहील, अथवा अन्य कोणतीही कृती करील त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी किंवा कामकाजाच्या एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

तोतयेगिरी करणे.

२७६. जर कोणी कपटीपणाने एखादी मालमत्ता हलवली, लपवली अगर ती किंवा तिच्यातील समपहृत म्हणून किंवा हितसंबंध यांचे हस्तांतरण केले किंवा सुपुर्दगी केली आणि त्यायोगे ती मालमत्ता किंवा तिच्यातील हितसंबंध दुकूमनाम्याची न्यायालय किंवा अन्य सक्षम प्राधिकारी याच्याकडून जो अधिघोषित करण्यात आला आहे किंवा अधिघोषित होणे संभवनीय असल्याची द्वारा तिच्यातील हितसंबंध दुकूमनाम्याची अमलबजावणी म्हणून न्यायालयाकडून जो काढण्यात आला आहे किंवा काढला जाणे संभवनीय असल्याची स्वतःला जाणीव होऊ नये यासाठी ती न्यायालयाकडून जो काढण्यात आला आहे किंवा आदेशाच्या अमलबजावणीत घेतले जाऊ नये अथवा एखाद्या दिवाणी दाव्यात एखाद्या न्यायालयाकडून जो काढण्यात आला आहे किंवा काढला जाणे संभवनीय असल्याची स्वतःला जाणीव होऊ नये असा त्याचा उद्देश असेल किंवा लपवणे, तर त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

२०७. जर कोणी एखाद्या मालमत्तेवर किंवा तिच्यातील हितसंबंधावर आपला हवक किंवा समपहृत म्हणून साधिकार मागणीहूक नाही हे माहित असून कपटीपणाने ते स्वीकारले, घेतले किंवा त्यावर दावा किंवा हुकूमनाम्याची सांगितला अथवा कोणतीही मालमत्ता किंवा तिच्यातील हितसंबंध यांवरील हक्कासंबंधी कोणत्याही प्रकारे अंमलबजावणी म्हणून फसवणूक केली आणि त्यायोगे ती मालमत्ता किंवा तिच्यातील हितसंबंध न्यायालय किंवा अन्य सक्षम प्राधिकारी याच्याकडून जो अधिघोषित आला आहे, किंवा अधिघोषित होणे संभवनीय असल्याची स्वतःला, जाणीव आहे अशा एखाद्या न्यायनिर्णयान्वये समपहृत म्हणून किंवा द्रव्यदंडाची पूर्ती करण्यासाठी घेतले कपटीपणाने तिच्या-जाऊ नये अथवा एखाद्या दिवाणी दाव्यात एखाद्या न्यायालयाकडून जो काढण्यात आला आहे किंवा काढला जाणे संभवनीय असल्याची स्वतःला जाणीव आहे अशा हुकूमनाम्याच्या किंवा आदेशाच्या अंमल-बजावणीत घेतले जाऊ नये असा त्याचा उद्देश असेल तर, त्याला दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

१. १९८८ चा अधिनियम ३-कलम ६ द्वारे जादा दाखल करण्यात आले.

२. क्रमस: अनुकूलत आदेश, १९४८, अनुकूलत आदेश, १९५० आणि १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे ‘प्रिटिश इंडिया’ याएवजी बरीक शब्दोलेख दाखल करण्यात आला आहे.

देय नसलेल्या २०८. एखाद्या व्यक्तीच्या काव्याभिधये जो कोणी अशा व्यक्तीला देय नसलेल्या रकमेसाठी किंवा रकमेसाठी कपटा-अशा व्यक्तीला देय असलेल्याहन अधिक रकमेसाठी, अथवा ज्या कोणत्याही मालमत्तेला किंवा तिच्यातील पणाने हुक्मनामा ज्या हितसंबंधाला अशी व्यक्ती हक्कदार नाही त्यासाठी स्वतःविरुद्ध कपटीपणाने एखादा हुक्मनाम्याची किंवा आदेश करवील किंवा होऊ देईल, अथवा एखादा हुक्मनाम्याची पूर्ती करण्यात आल्या होऊ देणे. आदेश करवील किंवा होऊ देईल, अथवा एखादा हुक्मनाम्याची पूर्ती करण्यात आली आहे त्या गोष्टीवावत स्वतःविरुद्ध कपटीपणाने त्या नंतर किंवा ज्या संबंधात त्याची पूर्ती करण्यात आली आहे त्या गोष्टीवावत स्वतःविरुद्ध कपटीपणाने त्या हुक्मनाम्याची किंवा आदेशाची अंमलबजावणी करवील किंवा होऊ देईल त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

उदाहरण

'क' हा 'द' विरुद्ध दावा लावतो. 'क' आपल्याविरुद्ध हुक्मनामा मिळवण्याचा संभव आहे याची जाणीव असताना 'य' स्वतःविरुद्ध उत्पन्न न्याय्य मागणीहक्क नाही अशा 'ख' च्या दाव्यात कपटीपणाने 'य' आपल्याविरुद्ध अधिक मोठ्या रकमेचे न्यायनिर्णय होऊ देतो, जेणकरून 'क' च्या हुक्मनाम्याअन्वये 'य' च्या मालमत्तेची जी विकी होईल तिच्यापासूनच्या मिळणाऱ्या उत्पन्नात 'ख' ला स्वतःकरता किंवा 'य' च्या फायदासाठी हिस्सा घेता यावा. 'य' ने या कालमाखाली अपराध केला आहे.

अप्रामाणिकपणाने २०९. एखादा मागणीहक्क खोटा असल्याचे स्वतःला माहीत असून जो कोणी कपटीपणाने न्यायालयात खोटा किंवा अप्रामाणिकपणाने अथवा एखादा व्यक्तीला शत्री पोचवण्याच्या किंवा वास देण्याच्या उद्देश्याने भागणीहक्क संगणी न्यायालयामध्ये तो हक्क सांगेल त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पाव देईल.

देय नसलेल्या २१०. जो कोणी देय नसलेल्या रकमेसाठी, किंवा देय असलेल्याहून अधिक रकमेसाठी, अथवा रकमेसाठी ज्या कोणत्याही मालमत्तेला किंवा तिच्यातील हितसंबंधाला आपण हक्कदार नाही त्यासाठी एखादा कपटीपणाने व्यक्तीविरुद्ध कपटीपणाने एखादा हुक्मनामा किंवा आदेश मिळवील, अथवा एखादा हुक्मनाम्याची किंवा हुक्मनाम्यामध्ये तो हक्क सांगेल त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या वार्णनगी देईल त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

क्षती पोचवण्याच्या २११. जो कोणी एखादा व्यक्तीला शत्री पोचवण्याच्या उद्देश्याने त्या व्यक्तीविरुद्ध फौजदारी उद्देश्याने कार्यवाही करण्यास अपराध केलेला आहे असा दोषारोप करण्यास न्याय्य किंवा अपराधाचा खोटा कायदेशीर आधारकारण नाही हे माहीत असून त्या व्यक्तीविरुद्ध अशी कोणतीही कार्यवाही सुरु करील दोषारोप करणे. किंवा सुरु करवील, अथवा त्या व्यक्तीवर असा खोटा दोषारोप करील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पाव होईल.

अपराधाला आसरा २१२. जेव्हा केव्हा एखादा अपराध घडला असेल तेव्हा, एखादी व्यक्ती अपराधी आहे हे स्वतःला देणे. माहीत असून किंवा तसे समजण्यास कारण असून तिला वैध शिक्षेपासून वाचवण्यासाठी जो कोणी तिला आसरा देईल किंवा लपवील त्याला,

अपराध अर तो अपराध मृत्यूच्या [आजीव कारावासाच्या] शिक्षेम पाव असेल तर, पाच वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची देहांतदंड्य कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाव होईल;

आजीव कारावासाच्या आजीव जर तो अपराध [आजीव कारावासाच्या] किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या कारावासाच्या शिक्षेम पाव असेल तर, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पाव होईल;

शिक्षेस पाव आणि जर तो अपराध एक वर्षेपर्यंत असू शकेल पण दहा वर्षेपर्यंत नव्हे इतक्या कारावासाच्या असल्यास; शिक्षेस पाव असेल तर, त्या अपराधासाठी उपवधित केलेल्यापैकी सर्वाधिक मुदतीच्या एक चतुर्थांशीपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची त्या अपराधासाठी उपवधित केलेला वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

१. १९५५ चा अधिनियम २६-कलम ११७ व अनुसूची यांदारे मूळ मजकूरापेशी हा शब्दोलेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेव्हापासून).

[या कलमांमध्ये “अपराध” या शब्दात [भारतावाहेरील] कोणत्याही ठिकाणी करण्यात आलेली जी कूटी [भारतात] केली तर, पुढीलपैकी कोणत्याही कलमालाली शिक्षेस पाव ठूऱ शकेल; तिचा समावेश आहे, ती कलमे अशी—३०२, ३०४, ३८२, ३९२, ३९३, ३९४, ३९५, ३९६, ३९७, ३९८, ३९९, ४०२, ४३५, ४४६, ४४९, ४५०, ४५७, ४५८, ४५९, व ४६०; आणि अशी प्रत्येक वृत्ती जणू काही आरोगी व्यक्तीने ती कूटी [भारतात] केल्यावहून तो दोषी असावा त्याप्रमाणे शिक्षेस पाव आहे, असे या कलमाच्या प्रयोजनार्थ मानले जाईल.]

अपवाद.—ज्या प्रकरणात अपराधी व्यक्तीला तिचा पती किंवा पत्नी यांनी असारा दिलेला असेल किंवा लपवले असेल अशा कोणत्याही प्रकरणात हा उपवंश लागू होणार नाही.

उदाहरण

‘ख’ ने दरवडा घातला आहे हे माहीत असून, ‘क’ हा ‘ख’ ला वैध शिक्षेपासून वाचवण्यासाठी आणीव्युर्वक त्याला लपवतो. या वावतीत ‘ख’ [आजीव कारावासाच्या] शिक्षेस पाव, असल्याने ‘क’ जास्तीत जास्त तीन वर्षे इतक्या मुदतीच्या कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासास पाव आहे आणि द्रव्यदंडासही पाव आहे.

२१३. अपराध घडल्याचे आपण लपवून ठेवू किंवा एखाद्या व्यक्तीला कोणत्याही अपराधावहूलच्या अपराधाव्याला वैध शिक्षेपासून आपण वाचवू किंवा तिळा वैध शिक्षा घडवण्यासाठी तिच्याविरुद्ध करावयाची कार्यवाही शिक्षेपासून आपण करणार नाही या प्रतिफलादाखल जो कोणी स्वतः करता किंवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीकरता कोणतेही वाचवण्यासाठी परितोषण स्वीकारील किंवा मिळविण्याचा प्रयत्न करील, किंवा स्वीकारण्याचे कबूल करील अथवा देणगी वैणे, हे स्वतःला किंवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीला कोणतीही मालमत्ता परत मिळवून देईल त्याला;

जर अपराध मृत्यूच्या शिक्षेस पाव असेल तर, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या अपराध देहातदंडय असल्यास;

आणि जर अपराध [आजीव कारावासाच्या] किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या कारावासाच्या शिक्षेस पाव असेल तर, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पाव होईल;

आजीव कारावासाच्या किंवा कारावासाची शिक्षेस पाव असल्यास.

आणि जर अपराध दहा वर्षेपर्यंत नसलेल्या इतक्या मुदतीच्या कारावासाच्या शिक्षेस पाव असेल तर, या अपराधासाठी उपवंशित केलेल्या सर्वाधिक मुदतीच्या कारावासाच्या एक-चतुर्थशापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची त्या अपराधासाठी उपवंशित केलेल्या वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

२१४. एखाद्या व्यक्तीने अपराध घडल्याचे लपवून ठेवावयाचे किंवा तिने आपणास वैध शिक्षेपासून वाचवण्याचे किंवा आपणास वैध शिक्षा घडवण्यासाठी आपणाविरुद्ध करावयाची कार्यवाही तिच्याविरुद्ध करावयाची नाही या प्रतिफलादाखल जो कोणी त्या व्यक्तीला कोणतेही परितोषण देईल अगर देववील अथवा देण्याची किंवा देववण्याची तयारी दर्शवील किंवा तसे कबूल करील अथवा कोणत्याही व्यक्तीला कोणतीही मालमत्ता [परत करील किंवा परत करवील] त्याला,

अपराध देहातदंडय असल्यास;

जर अपराध मृत्यूच्या शिक्षेला पाव असेल तर, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पाव होईल.

अपराध देहातदंडय असल्यास;

आणि जर अपराध [आजीव कारावासाच्या] किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाच्या शिक्षेस पाव असेल तर, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका कारावासाच्या किंवा कारावासाच्या शिक्षेस पाव असल्यास.

१. १८९४ चा अधिनियम ३-कलम ७ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

२. कमश: अनुकूलन आवेश, १९४८, अनुकूलन आवेश, १९५० आणि १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे ‘ब्रिटिश इंडिया’ यांगवजी वरील शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला.

३. १९५५ चा अधिनियम २८-कलम ११७ व अनुसूची यांद्वारे सूल मंजकुराएवजी हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी, १९५६ रोजी व तब्बलपासून).

४. १९५३ चा अधिनियम ४२-कलम ४ व ३ री अनुसूची यांद्वारे “परते करण्याची किंवा परत करवण्याची तयारी दर्शवील किंवा तसे कबूल करील” यांगवजी हे दाखल करण्यात आले.

आणि जर अपराध द्वारा वर्षेपर्यंत नसलेल्या इतक्या मुदतीच्या कारावासाच्या शिक्षेस पावळ असेल तर त्या अपराधासाठी उपबंधित केलेल्या सर्वांगिक मुदतीच्या कारावासाच्या एक-चतुर्थांशभर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची त्या अपराधासाठी उपबंधित केलेल्या वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

[अपवाद.—ज्या कोणत्याही बाबतीत अपराध कायदेशीरपणे आपसात मिटवता येतो त्या बाबतीत, २७३ व २७४ या कलमाचे उपबंध लागू होत नाहीत.]

चौरीला गेलेली २१५. या संहितेखाली शिक्षापाल असलेल्या एखाद्या अपराधामुळे ज्या कोणत्याही जंगम गोलमते-मालमत्ता परत पासून एखाद्या व्यक्तीला वंचित द्वारा लागले ती परत मिळविण्याच्या कामी तिला मदत करण्याचे निमित्त मिळविण्याच्या करून किंवा मदत कारण्याखातार जो कोणी कोणतेही परतीषया घेईल, घेण्याचे कबूल करील किंवा त्यास कामी मदत संमती देईल त्याला, त्याने अपराधी गिरफदार होऊन अपराधाबद्दल सिद्धदोष ठरावा यासाठी आपल्या करण्याबद्दल शक्तीनुसार सर्व साधनांचा उवलंब केला नाही तर, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी देणगी घेणे, इ. एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

२१५. *

हवालतीतून २१६. जेव्हाकेव्हा एखाद्या अपराधाबद्दल सिद्धदोष उरलेली किंवा त्याचा दोषारोप असलेली पक्कालेल्या किंवा कोणतीही व्यक्ती त्या अपराधाबद्दल कायदेशीर हवालतीत असता अशा हवालतीतून पछून गेली असेल, ज्याच्या किंवा जेव्हाकेव्हा एखाद्या लोकसेवकाने अशा लोकसेवकाच्या कायदेशीर अधिकाराचा वापर करून गिरफदारीचा अपराधाबद्दल एखाद्या विवक्षित व्यक्तीला गिरफदार करण्याचा आदेश दिला असेल तेच्हा, अशा पलायनाची आदेश देण्यात किंवा गिरफदारीच्या आदेशाची माहिती असून जो कोणी ती व्यक्ती गिरफदार होऊ नये या उद्देशाने तिला आला आहे अशा आसरा देईल किंवा लपवील त्याला पुढीलप्रकारे शिक्षा होईल, म्हणजे—

अपराधाबद्दल असरा

देणे.

अपराध

देहांतर्दंड्य

असल्यास.

अपराध आजीव

कारावासाच्या,

किंवा कारावासाच्या

शिक्षेस पावळ

असल्यास.

ज्या अपराधाबद्दल ती व्यक्ती हवालतीत होती किंवा तिला गिरफदार करण्याचा आदेश देण्यात आला तो अपराध मृत्यूच्या शिक्षेस पावळ असेल तर, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पावळ होईल;

अपराध [आजीव कारावासाच्या] किंवा द्वह वर्षाच्या कारावासाच्या शिक्षेस पावळ असेल तर, तीत वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा द्रव्यदंडासहित किंवा त्याविना, होईल;

आणि अपराध एक वर्षेपर्यंत असू शकेल पण द्वह वर्षेपर्यंत नव्हे, इतक्या मुदतीच्या कारावासाच्या शिक्षेस पावळ असेल तर, त्या अपराधासाठी उपबंधित केलेल्या सर्वांगिक मुदतीच्या कारावासाच्या शिक्षेस एक-चतुर्थांशहकी त्या अपराधासाठी उपबंधित केलेल्या वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

[या कलमामध्यील “अपराध” या, शब्दात जी कोणतीही कृती किंवा अकृती [भारताबाहेर] केल्याबद्दल एखादी व्यक्ती दोषी असल्याचे अधिकथन करण्यात आले असून ती [भारतात] केली असती तर, ती अपराध म्हणजे शिक्षापाल होण्यासारखी असेल तर आणि ज्यासाठी प्रत्यर्पण-संबंधीच्या कोणत्याही कायद्याखाली * * * किंवा एरव्ही, ती व्यक्ती त्याबद्दल [भारतात] गिरफदार होण्यास किंवा हवालतीत स्थानबद्द होण्यास पावळ घेऊल तर, अशी कृती किंवा अकृती देखील समाविष्ट आहे; आणि अशी प्रत्येक कृती किंवा अकृती या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, आरोपी व्यक्ती जण काही ती [भारतात] केल्याबद्दल दोषी असावी, त्याप्रमाणे शिक्षेस पावळ असल्याचे मानण्यात येईल.]

अपवाद.—ज्या बाबतीत गिरफदार कारावासाच्या व्यक्तीचा पती किंवा पत्ती किंवा पत्ती यांनी आसरा दिलेला जसेल किंवा लपवलेले असेल त्या बाबतीत, हा उपबंध लागू होत नाही.

लुटाऱ किंवा [२१६क.] काही व्यक्ती जबरी चोरी करण्याच्या, किंवा दरवडा धालण्याच्या वेतात आहेत-दरवडेखोर यांना अथवा त्यांनी अलिकडेच जबरी चोरी केलेली आहे किंवा दरोडा धातलेला आहे हे माहीत असून किंवा आसरा दिल्याबद्दल तसे समजण्यास कारण असून जो कोणी अशी जबरी चोरी करणे किंवा दरोडा धालणे सुकर करण्याच्या दड.

१. १८८२ चा अधिनियम ८-कलम ६ द्वारे मूळ अपवादाएवजी हे दाखल करण्यात आले.

२. १८८२ चा अधिनियम १०-कलम २ व १ली अनुसूची यांद्वारे उदाहरणे निरसित करण्यात आली.

३. १९५५ चा अधिनियम २६-कलम ११७ व अनुसूची यांद्वारे मूळ भजकुराएवजी हा शब्दोलेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी, १९५६ रोजी व तेव्हापासून).

४. १८८६ चा अधिनियम १०-कलम २३ द्वारे सभाविष्ट करण्यात आले.

५. क्रमण: अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५० आणि १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे ‘ब्रिटिश इंडिया’ याएवजी वरील शब्दोलेख दाखल करण्यात आला आहे.

६. १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे “किंवा प्रलिप्त अपराधी अधिनियम, १८८१ याखाली” हा मजक्कर वैग्रहण्यात आला.

७. १९९४ चा अधिनियम ३-कलम ८ द्वारे सभाविष्ट करण्यात आले.

अथवा त्यांना किंवा त्यांच्यापैकी कोणालाही वैध शिक्षेपासून वाचवण्याच्या उद्देशाने त्यांना किंवा त्यांच्या-पैकी कोणालाही असता देईल त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची संशम कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडाची पात्र होईल.

स्पष्टीकरण.—या कलभाष्या प्रयोजनार्थ, जबरी चोरी किंवा दरदडा [भारतात] की, [भारताबाहेर] घडला किंवा घडवण्याचा उद्देश होता हा मुद्दा यांना आहे.

अनुबाद.—या बाबतीत असताची व्यक्तीचा घटी किंवा घटी यांनी असता दिला असेल त्या बाबतीत, हा उपर्यंत लागू होत नाही.]

[२१६. [कलमे २१२, २१६ आणि २१६ क. प्राख्यातील “आसू देणे” याची व्याख्या].
‘भारतीय दंड संहिता’ (विशेषत) अधिनियम, १९४२ चा ८) कलम ३ द्वारे निरसित].

२१७. जर कोणी लोकसेवक असून असा लोकसेवक म्हणून कंपे वतकी याचिष्यी कायद्याने दिलेल्या व्यक्तीला निवेशाची त्याने जाणूनपूर्वीक असेल कंपी लागि त्यायोगे एखादा व्यक्तीला वैध शिक्षेपासून वाचवण्याचा त्याचा उद्देश असेल किंवा त्यायोगे तो वाचवण्यास किंवा ती व्यक्ती यांची शिक्षेत पात्र असेल मालमत्तेला त्या यिझेहन कमी शिक्षेत ती पात्र ठरण्यात आपण कारण होऊ अशी त्याद जाणीव असेल अथवा समपहरणापासून एखादी भालक्ता विधित: ज्यात दार्थी असेल त्या समपहरणापासून त्या यिझेहन कमी शिक्षेत ती वाचवण्याचा वाचवण्याचा त्याचा उद्देश असेल किंवा त्यायोगे ती वाचवण्यास आपण कारण होऊ याची त्यास जाणीव उद्देशाने लोकसेवकाने असेहु तर, त्याला दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, कायद्याच्या किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.
निवेशाची अवज्ञा करणे.

२१८. जर कोणी लोकसेवक असून आणि असा लोकसेवक म्हणून एखादा अभिलेख किंवा अन्य एखादा व्यक्तीला लेख त्यार करण्याचो त्याच्यावर जवाबद्दली असून, जी रीत चुकीची असल्याने स्वतःस माहीत आहे त्या शिक्षेपासून किंवा रीतीने त्याने त्या असलेलेखाची किंवा लेखाची मांडणी केली आणि त्यायोगे लोकांना किंवा एखादा मालमत्तेला व्यक्तीला हानी किंवा क्षती पोचवण्याचा त्याचा उद्देश असेल अगार तो पोचवण्यास आपण कारण होणे संभवतीय असल्याची त्याला जाणीव असेल तर, अथवा त्यायोगे एखादा व्यक्तीला वैध शिक्षेपासून वाचवण्याच्या वाचवण्याचा त्यांचा उद्देश असेल तर अगर तो वाचवण्यास आपण कारण होणे संभवतीय असल्याची त्याला उद्देशाने लोकसेवकाने जाणीव असेल तर, अथवा त्यायोगे एखादो मालमत्ता विधित: ज्यास दार्थी असेल त्या समपहरणापासून चुकीच्या किंवा अन्य प्रभारापासून ती वाचवण्याचा त्याचा उद्देश असेल किंवा ती वाचवण्यास आपण कारण होणे अभिलेखाची किंवा संभवतीय असल्याची त्याला जाणीव असेल तर, त्याला तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची लेखाची मांडणी कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची किंवा, द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.
करणे.

२१९. लोकसेवक असून जो कोणी न्यायिक कार्यालयाच्या कोणत्याही टप्प्याला बेकायदा असल्याने न्यायिक कार्यालयात आहे असा कोणत्याही अहवाल, आदेश, अधिनियम किंवा नियंत्रण अष्टतापूर्वक किंवा लोकसेवकाने दुघावपूर्वक करील किंवा अधिधोपित करील त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या-व्यक्तीला व्यक्तीला वेळील, आणि असे करताना आपण बेकायदा वागत आहेत याची त्यास जाणीव असेल तर, त्याला सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.
देणे ह.

२२०. ज्यामुळे व्यक्तीना संपरीक्षेसाठी किंवा बंदिवासात पाठवण्याचा अगर व्यक्तीना बंदिवासात ठेवण्याचा वैध प्राधिकार स्वतःला मिळतो त्या पदावर असताना जो कोणी त्या प्राधिकाराचा कमपर करून अष्टतापूर्वक किंवा दुघावपूर्वक एखादा व्यक्तीला संपरीक्षेसाठी किंवा बंदिवासात पाठवील, किंवा एखादा व्यक्तीला बंदिवासात ठेवील, आणि असे करताना आपण बेकायदा वागत आहेत याची त्यास जाणीव असेल तर, त्याला सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.
प्राधिकार असलेल्या व्यक्तीने आपण बेकायदा वागत असल्याचे माहीत असताना संपरीक्षेसाठी सुपूर्द्ध करणे किंवा बंदिवासात पाठवणे.

२२१. जो कोणी लोकसेवक असून, एखादा अपराधाचा दोषारोप असलेल्या किंवा त्याबद्दल गिरफदार होण्यास पात्र असलेल्या व्यक्तीला गिरफदार करण्यात किंवा बंदिवासात ठेवण्यास असा लोकसेवक म्हणून तो विधित: बद्द असताना, अशा व्यक्तीला गिरफदार करण्यास उद्देश्यपूर्वक टाळील अगर उद्देश्यपूर्वक अशा व्यक्तीला पठून जाऊ देईल अगर उद्देश्यपूर्वक अशा व्यक्तीला वंदिवासातून पठून जाण्याचा प्रयत्न करण्याच्या कामी मदत करील त्याला, पुढीलप्रभागे शिक्षा होईल, म्हणजे—
गिरफदार करण्यास बद्द असलेल्या लोकसेवकाने गिरफदारी करण्याचे उद्देश्यपूर्वक टाळणे.

जर बंदिवासातील व्यक्तीवर किंवा जिला गिरफदार करावयास हवे होते अशा व्यक्तीवर मत्पूर्च्य शिक्षेस पंत्र असलेल्या अपराधाचा दोषारोप असेल किंवा तशा अपराधाबद्दल गिरफदार होण्यात तो पात्र असेल तर, त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा, द्रव्यदंडाचित किंवा त्याचित, होईल; किंवा

१. कलम ३ अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५० आणि १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे “त्रिटिश इंडिया” याएवजी वरील शब्दाल्लेख दाखल करण्यात आला.

२. हे कलम १८९४ चा अधिनियम ३-कलम ८ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले होते.

जर बंदिवासातील व्यक्तीवर किंवा जिला गिरफदार करावयास हवे होते अशा व्यक्तीवर [आजीव कारावासाच्या] किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाच्या शिक्षेस पाव असलेल्या अपराधाचा दोषारोप असेल किंवा तशा अपराधाबद्दल गिरफदार होण्यास ती पाव असेल तर, त्याला तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा, द्रव्यदंडासहित किंवा त्याविना, होईल ; किंवा

जर बंदिवासातील व्यक्तीवर किंवा जिला गिरफदार करावयास हवे होते अशा व्यक्तीवर दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाच्या शिक्षेस पाव असलेल्या अपराधाचा दोषारोप असेल किंवा तशा अपराधाबद्दल गिरफदार होण्यास ती पाव असेल तर, त्याला दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा, द्रव्यदंडासहित किंवा त्याविना, होईल.

२२२. जो कोणी लोकसेवक असून, एखाद्या अपराधाबद्दल न्यायालयाच्या शिक्षादेशास अधीन असलेल्या किंवा कायदेशीरपणे हवालतीत पाठवलेल्या [एखाद्या व्यक्तीला गिरफदार करण्यास किंवा हवालतीत उद्देशपूर्वक टाळील, अगर उद्देशपूर्वक अशा व्यक्तीला पळून जाऊ देईल, अगर उद्देशपूर्वक अशा व्यक्तीला बंदिवासातून पळून जाण्याचा प्रयत्न करण्याचा कामी मदत करील व्यक्तीला पुढीलप्रमाणे शिक्षा होईल, म्हणजे]—

जर बंदिवासातील व्यक्ती किंवा जिला गिरफदार करावयास हवे होते अशी व्यक्ती मृत्युच्या शिक्षादेशास अधीन असेल तर, त्या लोकसेवकाला, [आजीव कारावासाची] किंवा चौदा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा द्रव्यदंडासहित, किंवा त्याविना, होईल ; किंवा

जर बंदिवासातील व्यक्ती किंवा जिला गिरफदार करावयास हवे होते अशी व्यक्ती न्यायालयाच्या शिक्षादेशानुसार दहा वर्षेपर्यंत नसलेल्या इतक्या मुदतीच्या कारावासास अधीन असेहे [किंवा त्या व्यक्तीला कायदेशीरपणे हवालतीत पाठवण्यात आले असेल] तर, त्या लोकसेवकाला सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा, द्रव्यदंडासहित किंवा त्याविना, होईल ; किंवा;

जर बंदिवासातील किंवा जिला गिरफदार करावयास हवे होते अशी व्यक्ती न्यायालयाच्या शिक्षादेशानुसार दहा वर्षेपर्यंत नसलेल्या इतक्या मुदतीच्या कारावासास अधीन असेहे [किंवा त्या व्यक्तीला कायदेशीरपणे हवालतीत पाठवण्यात आले असेल] तर, त्या लोकसेवकाला तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

२२३. जो कोणी लोकसेवक असून, एखाद्या अपराधाचा दोषारोप असलेल्या किंवा त्याबद्दल हृषग्रीने बंदि-सिद्धदोष ठरलेल्या [किंवा कायदेशीरपणे हवालतीत पाठवण्यात आलेल्या] एखाद्या व्यक्तीला बंदिवासात बासातून किंवा ठेवण्यास तो असा लोकसेवक म्हणून विधित: बद्द असताना हृषग्रीने अशा व्यक्तीला बंदिवासातून पळून हवालतीतून पळून जाऊ देईल त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची जाऊ देई. किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

२२४. जो कोणी स्वतःवर ज्या अपराधाचा दोषारोप आहे किंवा ज्याबद्दल स्वतः सिद्धदोष आपल्या कायदेशीर ठरला आहे अशा कोणत्याही अपराधाबद्दल आपली कायदेशीर गिरफदारी होण्यास उद्देशपूर्वक कोणत्याही गिरफदारीला प्रकारे प्रतिकार करील किंवा अवैध अटकाव करील, अथवा अशा एखाद्या अपराधाबद्दल आपणास कायदेप्रतिकार किंवा शीरपणे जेथे स्थानबद्द करण्यात आले आहे अशा कोणत्याही हवालतीतून पळून जाईल किंवा पळून अटकाव करणे, जाण्याचा प्रयत्न करील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

१. १९५५ चा अधिनियम २६-कलम ११७ व अनुसूची यांद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेज्हापासून).

२. १८७० चा अधिनियम २७-कलम ८ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

३. १९४९ चा अधिनियम १७-कलम २ द्वारे “किंवा आजीव सक्तमजुरीस” हे शब्द वगळण्यात आले (६ एप्रिल १९४९ रोजी व तेज्हापासून).

४. १९५७ चा अधिनियम ३६-कलम ३-व. २री अनुसूची यांद्वारे “अथवा” हा शब्द वगळला.

५. १९५५ चा अधिनियम २६-कलम ११७ व अनुसूची यांद्वारे “काळचा पाण्यास” हा मजकूर गाळला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेज्हापासून).

६. १९४९ चा अधिनियम १७-कलम २ द्वारे “किंवा सक्तमजुरीस” हे शब्द वगळले (६ एप्रिल १९४९ रोजी व तेज्हापासून).

स्पष्टीकरण.—या कलमातील शिक्षा ही गिरफदार करावयाची किंवा हृतालतीत स्थानवद्द केलेली व्यक्ती ज्या अपराधाचा नियावर दोषारोप होता किंवा ज्यावहू ती सिद्धोष ठरली त्या अपराधावहू ज्या शिक्षेला पात्र असेल तिच्या व्यतिरिक्त नेमलेली आहे.

२२५. जो कोणी इसमध्ये अपराधावहू अन्य कोणत्याही व्यक्तीची कायदेशीर गिरफदारी दुसऱ्या व्यक्तीच्या होण्यास उद्देश्यावूक प्रतिकार किंवा अवैश्व अटकाव करील, अथवा एखाद्या अपराधावहू अन्य कोणत्याही कायदेशीर व्यक्तीला जेथे कायदेशीरपणे स्थानवद्द करण्यात आले असेल अशा कोणत्याही व्यक्तीची हृतालतीतून गिरफदारीला अवैधपणे मुटका करील किंवा मुटका करण्याचा प्रयत्न करील त्या इसमाला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल प्रतिकार किंवा इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा अठकाव करणे होतील;

किंवा, जर गिरफदार करावयाच्या व्यक्तीवर अथवा जिची अवैधपणे मुटका करण्यात आली किंवा मुटका करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला त्या व्यक्तीवर [आजीव कारावासाच्या] किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाचा प्रयत्न करण्यात आला त्या व्यक्तीवर [आजीव कारावासाच्या] शिक्षेस पात्र अशा अपराधाचा दोषारोप असेल किंवा तेशा अपराधावहू गिरफदार होण्यास ती पात्र असेल तर, त्या इसमाला तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल;

किंवा, जर गिरफदार करावयाच्या व्यक्तीवर अथवा जिची अवैधपणे मुटका करण्यात आली किंवा मुटका करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला त्या व्यक्तीवर मृत्युच्या शिक्षादेशास अधीन असेल तर, त्या इसमाला सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल;

किंवा, जर गिरफदार करावयाच्या व्यक्तीवर अथवा जिची अवैधपणे मुटका करण्यात आली किंवा मुटका करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला त्या व्यक्तीवर मृत्युच्या शिक्षादेशास अधीन असेल तर, त्या इसमाला सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल,

किंवा, जर गिरफदार करावयाची व्यक्ती अथवा जिची अवैधपणे मुटका करण्यात आली किंवा मुटका करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला ती व्यक्ती न्यायाल्याच्या शिक्षादेशास अधीन असेल तर, त्या इसमाला [आजीव कारावासाची] किंवा जास्तीत जास्त दहा वर्षे इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

२२५क. जो कोणी लोकसेवक असून, कलम २२१, कलम २२२ किंवा कलम २२३ यामध्ये, यांसाठी अन्यथा किंवा त्या काळी अमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्यामध्ये ज्यासाठी उपबंध करण्यात आलेला उपबंध केलेला नाही अशा कोणत्याही प्रकरणामध्ये, एखाद्या व्यक्तीला गिरफदार करण्यास किंवा बंदिवासात ठेवण्यास नाही अशा तो असा लोकसेवक महणून विधित बळ असताना त्या व्यक्तीला गिरफदार करण्याचे टाळील किंवा तिला प्रकरणात, लोक-सेवकाने गिरफदारी करण्याचे टाळणे—

(क) जर त्याने तसे उद्देश्यावूक केले असेल तर, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची किंवा पळून कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील; आणि जाऊ देणे.

(ख) जर त्याने तसे हयगयीने केले असेल तर, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

१. १९५५ चा अधिनियम २६, कलम ११७ व अनुसूची यांदारे 'मूळ मजकुराएवजी हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेळ्हापासून).

२. १९५७ चा अधिनियम ३६, कलम ३ व २ री अनुसूची यांदारे "किंवा" हा शब्द घग्ठला.

३. १९५५ चा अधिनियम २६, कलम ११७ व अनुसूची यांदारे "काळजा पाण्यास" हे शब्द वगळले (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेळ्हापासून).

४. १९४९ चा अधिनियम १७, कलम २ द्वारे "सक्तमजुरीस" हे शब्द वगळले (६ एप्रिल १९४९ रोजी व तेळ्हापासून).

५. १८८६ चा अधिनियम १०, कलम २४(१) द्वारे कलम २२५क ऐवजी कलमे २२५क व २२५ख ही दाखल करण्यात आली. मूळ कलम २२५क हे १८७० चा अधिनियम २७, कलम १ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले होते.

ज्यांसाठी अन्यथा २२५६. कलम २२४ किंवा कलम २२५ योगद्ये किंवा त्या त्या कोणी अंमलात असलेल्या अन्य उपर्यंत केलेला कोणत्याही कायद्यामध्ये ज्यांसाठी उपर्यंत केलेला नाही अशा कोणत्याही प्रकरणामध्ये, जो कोणी इसम नाही अशा स्वतःच्या किंवा अन्य एखाद्या व्यक्तीचा कायदेशीर गिरफदारीला उद्देश्यपूर्वक प्रतिकार किंवा अवैध प्रकरणात अटकाव करील, अथवा त्यास जेथे कायदेशीरपणे ह्यानवढ करण्यात आले असेल अशा कोणत्याही हवालती-कायदेशीरपणे तुन पढून जाईल किंवा पढून जाण्याचा प्रयत्न करील, अथवा अन्य एखाद्या व्यक्तीला जेथे कायदेशीरपणे गिरफदारील स्थानवढ करण्यात आले असेल अशा कोणत्याही हवालतीतुन तिची अवैधपणे मुटका करील किंवा मुटका किंवा पढून जाणे एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा दोहोरी शिक्षा होतील।] किंवा अवैधपणे सुटका करणे.

२२६. [काळया पाण्यावरून "बेकावदेशी"पणे परतणे.] 'फौजदारी प्रक्रिया संहिता (विशेषण) अधिनियम, १९५५' (१९५५ चा २३) कलम ११७ व अनुसूची याद्वारे निरसित (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेव्हापासून):

शिक्षा माफीच्या शर्तीचा भंग. २२७. कोणतीही सर्वांत शिक्षामाफी स्वीकारल्यानंतर जो कोणी उद्य शर्तीवर अशी माफी देण्यात आली अशा कोणत्याही शर्तीचा जाणीजपूर्वक भंग करील त्याला मळात जी शिक्षा देण्यात आली होती ती त्याने त्याचाची अजिवात भोगलेली नसेल तर तेवढी शिक्षा होईल, आणि ती शिक्षा त्याने काही अंशी भोगली असेल तर, त्याने त्याचाची जेवढी शिक्षा भोगलेली नसेल तेवढी शिक्षा होईल.

न्यायिक कार्यवाहीत पीठासीन असलेल्या लोकसेवकाचा उद्देश्यपूर्वक अपमान करणे किंवा त्याच्या कामात व्यत्यय करणे किंवा त्याच्या कामात व्यत्यय आणणे. २२८. एखादा लोकसेवक न्यायिक कार्यवाहीच्या कोणत्याही टप्प्याला पीठासीन असताना जो कोणी उद्देश्यपूर्वक अशा लोकसेवकाचा कोणत्याही प्रकारे अपमान करील, किंवा त्याच्या कामात व्यत्यय आणील त्याला, सहा महिन्यापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोहोरी शिक्षा होतील.

विवक्षित २२९. (१) कलम ३७६, कलम ३७६, कलम ३७६ ख, कलम ३७६ ग किंवा कलम ३७६ घ यांखाली ज्या व्यक्तीविरुद्ध अपराध घडल्याचे अधिकारान करण्यात आले असेल किंवा तसे आडलेले असेल ती व्यक्ती कोण (या कलमात यापुढे "बळी पडलेली व्यक्ती" म्हणून निर्दिष्ट) हे ज्यावरून ज्ञात होईल असौ नाव किंवा मजकूर जो कोणी मुद्रित किंवा प्रकाशित करील त्याला, दोन वर्षपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

(२) बळी पडलेली व्यक्ती कोण ते ज्यावरून ज्ञात होऊ शकेल असै नाव किंवा मजकूर याचे मुद्रण किंवा प्रकाशन हे जर,—

(क) पोलीस ठाण्याच्या अंमलदार अधिकाऱ्याने किंवा अशा अपराधावहून अन्वेषण करणाऱ्या पोलीस अधिकाऱ्याने सदमावपूर्वक अशा अन्वेषणाच्या प्रयोजनार्थ, अथवा त्याच्या लेखी आदेशानुसार केलेले असेल तर; अथवा

(ख) बळी पडलेल्या व्यक्तीने किंवा तिच्या लेखी प्रधिकारान्वये केलेले असेल तर; अथवा

(ग) बळी पडलेली व्यक्ती मरण पावली असेल किंवा अज्ञान असेल किंवा मनोविकल असेल त्यावरूपीत, बळी पडलेल्या व्यक्तीला निकट आपातकंवधीने अथवा त्याच्या लेखी प्राधिकारान्वये केलेले असेल तर,

अशा मुद्रणाला किंवा प्रकाशनाला पोटकलम (१) मधील काही लागू होत नाही; परंतु, निकट आपातकंवधीने असै प्राधिकारापत्र कोणत्याही मान्यताप्राप्त कल्याणकारी संस्थेचा किंवा संघटनेचा अध्यक्ष किंवा सचिव-मंग त्याची नांभाभिधार्त काहीही असो-याच्याशिवाय अन्य कोणाही व्यक्तीस देता कामा नवये.

स्पष्टीकरण—या पोटकलमाच्या प्रयोजनार्थ, “मान्यताप्राप्त कल्याणकारी संस्था किंवा संघटना” म्हणजे केंद्र शासनाने किंवा राज्य शासनाने याद्वारे मान्यता दिलेली सामाजिक कल्याणकारी संस्था किंवा संघटना होय.

(३) जो कोणी पोटकलम (१) मध्ये निर्देशिलेल्या अपराधाच्या संबंधात न्यायालयासमोर चाललेल्या कोणत्याही कार्यवाहीबाबत अशा न्यायालयाच्या पूर्वपरवानगीशिवाय कोणताही मजकूर मुद्रित किंवा प्रकाशित करील त्याला, २ वर्षपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाची कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

स्पष्टीकरण—कोणत्याही उच्च न्यायालयाच्या किंवा सर्वोच्च न्यायालयाच्या न्यायनिर्णयाचे मुद्रण किंवा प्रकाशन हे या कलमाच्या अर्थानुसार अपराध म्हणून घणले जाणार नाही.]

१. फौजदारी विधि (विशेषण) अधिनियम, १९८३ (१९८३ चा ४३) कलम २ द्वारे समाविष्ट केले (२५ डिसेंबर १९८३ रोजी व तेव्हापासून).

२२९. आपण ज्यूरी-सदस्य किंवा न्यायसहायक म्हणून निवडून येण्यास, नामिकाप्रविष्ट होण्यास ज्यूरी-सदस्याची किंवा शपथ दिली जाण्यास विधित हक्कादार नाही हे स्वतःस माहीत असेल अशा कोणत्याही प्रकरणी किंवा न्याय-तोतयेगिरी कहून किंवा अशा जो कोणी अशा प्रकारे स्वतः निवडून येण्याची, नामिकाप्रविष्ट होण्याची सहाय्याची किंवा स्वतःस शपथ दिली जाण्याची उद्देश्यपूर्वक व्यवस्था करील अशबा जाणीवपूर्वक तसेहोऊ देईल बतावणी करून अशबा तो स्वतः अशा रीतीने वेकायदा निवडून आलेला आहे, नामिकाप्रविष्ट झालेला आहे किंवा तोतयेगिरी करणे आपणांस तशी शपथ दिली गेलेली आहे हे भाहीत असून अशा ज्यूरीवर किंवा असा न्यायसहायक म्हणून इच्छापूर्वक काम करील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची किंवा द्रव्यदंडाची किंवा दोन्ही शिक्षा होईल.

प्रकरण १२ वे

नाणी व शासकीय मुद्रांक यांतंबंधीच्या अपराधांविषयी

२३०. “[“नाणे” म्हणजे त्या त्या काळी पैसा म्हणून वापरला जाणारा आणि आप्रमाणे वापरला “नाणे”याची जावा म्हणून एखाद्या देशाच्या किंवा सार्वभौम सत्तेच्या प्राधिकाराअन्वये छाप मारलेला व चलनात व्याख्या आणलेला धातू होय.]

[“भारतीय नाणे” म्हणजे पैसा म्हणून वापरला जावा यासाठी जो भारत सरकारच्या प्राधि- भारतीय नाणे कारान्वये छाप मारलेला व चलनात आणलेला असेल तो धातू होय; आणि अशा रीतीने छाप मारलेला व चलनात आणलेला धातू, तो पैसा म्हणून वापरण्याचे वंद आलेले असले तरी, या प्रकरणाच्या प्रयोजनांपुरता भारतीय नाणे असण्याचे चाळू राहील.]

उदाहरणे

- (क.) कवड्या ही नाणी नव्हेत.
- (ख.) छाप नसलेले तांब्याचे तुकडे पैसा म्हणून जरी वापरले तरी ती नाणी नव्हेत.
- (ग.) पदक ही पैसा म्हणून वापरण्याचा उद्देश नसतो, म्हणून ती नाणी नव्हेत.
- (घ.) ज्या नाण्याला कंपनीचा रुपया असे म्हटले जाते ते [भारतीय नाणे] होय.
- [(ङ.) भारत सरकारच्या प्राधिकाराअन्वये पूर्वी जो पैसा म्हणून वापरला जात होता तो ‘फलखा-वादी रुपया’ हा आता तसा वापरण्यात येत नसला तरी ते [भारतीय नाणे] आहे.]

२३१. जो कोणी कोणतेही नाणे नकली तयार करील किंवा जाणीवपूर्वक त्याच्या नकलीकरणाच्या नाणे नकली प्रक्रियेतील कोणताही भाग पार पाडील त्याला सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी तयार करणे. एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

स्पष्टीकरण.—फेसगत करण्याच्या उद्देशाने किंवा त्यामुळे फसगत होणे संभवनीय आहे हे माहीत असताना जी व्यक्ती असल नाणे हे वेगळधा नाण्यासारखे दिसण्याची व्यवस्था करील ती व्यक्ती हा अपराध करते.

२३२. जो कोणी [भारतीय नाणे] नकली तयार करील किंवा जाणीवपूर्वक त्याच्या नकली भारतीय नाणे करण्याच्या प्रक्रियेतील कोणताही भाग पार पाडील त्याला [आजीव कारावासाची], किंवा त्याची वर्षेपर्यंत नकली तयार असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल व तो द्रव्यदंडासही करणे. पात्र होईल.

२३३. जो कोणी एखादा साचा किंवा साधन हे, नाणे नकली तयार करण्यासाठी त्याचा वापर नाणे नकली व्यावा यासाठी किंवा तसा वापर होण्याचे उद्देशित आहे हे माहीत असताना किंवा तसे समजण्यास तयार करण्याचे कारण असताना बनवील किंवा नीट करील अशबा ते बनवण्याच्या किंवा नीट करण्याच्या प्रक्रियेतील साधन बनवणे कोणताही भाग पार पाडील अशबा ते विकल घेईल, विकेल किंवा त्याची वासलात लावील त्याला, तीन किंवा विकणे. वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

१. १८७२ चा अधिनियम १९-कलम १ द्वारे मूळ पहिल्या परिच्छेदाएवजी हा परिच्छेद दाखल करण्यात आला.

२. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे पूर्वीच्या परिच्छेदाएवजी हा परिच्छेद दाखल करण्यात आला.

३. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे ‘व्यवीनचे नाणे’ याएवजी हा शब्दोलेख दाखल करण्यास आला.

४. १८९६ चा अधिनियम ६-कलम १ (२) द्वारे हा खंड जादा दाखल केला.

५. १९५५ चा अधिनियम २६-कलम ११७ व अनुसूची याद्वारे मूळ मजिकुराएवजी हा शब्दोलेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेव्हापासून).

भारतीय नाणे २३४. जो कोणी एखादा साचा किंवा साधन हे, '[भारतीय नाणे] नकली तयार करण्यासाठी नकली तयार त्याचा वापर व्हावा यासाठी किंवा तसा वापर होण्याचे उद्देशित आहे हे माहीत असताना किंवा तसे करण्याचे साधन समजाण्यास कारण असताना बनवील किंवा नीट करील अथवा से बनवाण्याच्या किंवा नीट करण्याच्या वनवणे किंवा प्रक्रियेतील कोणताही भाग पार प्राडील अथवा ते विकत घेईल, विकेल किंवा त्याची वासलात लावील विकणे, त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

नाणे नकली २३५. जो कोणी एखादे साधन किंवा सामग्री नाणे नकली तयार करण्याच्या कामी वापरण्याकरता तयार करण्याच्या अथवा त्याचा तसा वापर होण्याचे उद्देशित आहे हे माहीत असताना किंवा तसे समजाण्यास कारण कांमी वापरण्याकरता असताना कवजात वाळगील त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या साधन किंवा कारावासाची शिक्षा होईल व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल;

सामग्री कब्जात बाळगणे;

भारतीय नाणे आणि नकली तयार करावाचे नाणे '[भारतीय नाणे]' असेल तर त्याला, दहा वर्षेपर्यंत असू असेल तर, शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

भारतावहेर २३६. जो कोणी '[भारतात]' असताना '[भारतावहेर]' नाण्याचे नकलीकरण करण्यास अप्रेरणा नाण्याचे नकलीकरण देईल त्याला, जणू काही त्याने '[भारतात]' अशा नाण्याचे नकलीकरण करण्यास अप्रेरणा दिलेली भासाबी करण्यास भारतामध्ये असाप्रकारे शिक्षा होईल.

अप्रेरणा देणे.

नकली नाण्याची २३७. जो कोणी कोणतेही नकली नाणे, ते नकली आहे हे माहीत असताना किंवा तसे समजाण्यास आयात किंवा कारण असताना '[भारतात]' आयात करील अथवा तेथून नियर्त करील त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू नियर्त, शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

नकली भारतीय नाण्याची २३८. जो कोणी कोणतेही नकली नाणे, ते '[भारतीय नाण्याची]' नव्हकल आहे हे माहीत नाण्याची आयात असताना किंवा तसे समजाण्यास कारण असताना '[भारतात]' आयात करील अथवा तेथून नियर्त करील त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू किंवा नियर्त, त्याला, '[आजीव कारावासाची]' किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

कोणतेही नाणे २३९. स्वतःच्या कब्जात असलेले कोणतेही नकली नाणे ज्यावेळी असल्या कब्जात आले त्यावेळी नकली आहे याची ते नकली नाणे असल्याचे माहीत असताना जो कोण कपटीपणाने किंवा कपट करणे, शक्य न्हावे या जाणीव असताना ते उद्देशाने कोणत्याही व्यक्तीकडे ते सुपूर्द करील किंवा ते स्वीकारण्यास कोणत्याही व्यक्तीला प्रवृत्त करण्याचा जुपूर्द करणे, प्रयत्न करील त्याला, पाच वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

भारतीय नाणे २४०. स्वतःच्या कब्जात असलेले कोणतेही '[भारतीय नाण्याची]' नव्हकल असलेले नकली नाणे नकली आहे याची ज्यावेळी असल्या कब्जात आले त्यावेळी ते '[भारतीय नाण्याची]' नव्हकल असल्याचे माहीत असताना जो काणीची असताना ते कोणी कपटीपणाने किंवा कपट करता यावे या उद्देशाने कोणत्याही व्यक्तीकडे ते सुपूर्द करील किंवा ते सुपूर्द करणे, स्वीकारण्यास कोणत्याही व्यक्तीला प्रवृत्त करण्याचा प्रयत्न करील त्याला दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

एकादे नाणे २४१. जे कोणतेही नकली नाणे नकली असल्याचे स्वतःला माहीत आहे, पण जे आपल्या कब्जात खरे म्हणून सुपूर्द धेनेले तेव्हा ते नकली असल्याचे स्वतःला माहीत नव्हते असे कोणतेही नकली नाणे जो कोणी अन्य करणे—ते जेव्हा कोणत्याही व्यक्तीकडे असलून म्हणून सुपूर्द करील किंवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीस ते असलून प्रथम कब्जात आले स्वीकारण्यास प्रवृत्त करण्याचा प्रयत्न करील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तेव्हा सुपूर्दकाराला तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा नकलीकरण केलेल्या नाण्याच्या मूल्याच्या दहा पटीपर्यंत असू ते नकली असल्याचे शकेल इतक्या रकमेच्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील माहीत नसल्यास.

१. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे 'क्वीनचे नाणे' याएवजी हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला.

२. क्रमशः अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५० व १९५१ चा अधिनियम

३ कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे 'ब्रिटिश इंडिया' याएवजी वरील शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला.

४. १९५५ चा अधिनियम (२६ कलम ११७ व अनुसूची यांद्वारे मूळ मजकुराएवजी हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला. (१ जानेवारी, १९५६ रोजी व तेह्यासून).

उदाहरण

'क' हा त्राणेकार कंपनीने नकली रुपये चालवण्यासाठी ते 'ख' या आपल्या सहापराध्याकडे सुपूर्द करतो. 'ख' ते रुपये 'ग' या दुसऱ्या नाणी चालवण्याचा माणसाला विकत घेतो. 'ग' मालाचे पैसे म्हणून ते रुपये 'घ' ला देऊन टाकतो व ती ते नकली असल्याचे माहीत असताना विकत घेतो. ते 'घ' ला देऊन टाकतो ते नकली असल्याचे लक्षात येते औणि ते जणू काही विधिप्राप्त असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

२४२. जे नकली नाणे कोणत्याही नाण्याची नक्कल असेल ते कब्जात आले त्या वेळेस ते नकली होते हे स्वतःला माहीत असून जो कोणी ते नकली नाणे कपटीपणाने किंवा कपट करता यावे या उद्देशाने कब्जात बाळांगील त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

एखाद्या व्यक्तीने नकली नाणे कब्जात बाळांगे—ते कब्जात आले तेव्हा ते नकली असल्याचे तिला माहीत असल्यास.

२४३. जे नकली नाणे [भारतीय नाण्याची] नक्कल असेल ते कब्जात आले त्यावेळेस ते नकली होते हे स्वतःला माहीत असून जो कोणी ते नकली नाणे कपटीपणाने किंवा कपट करता यावे या उद्देशाने कब्जात बाळांगील त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

एखाद्या व्यक्तीने भारतीय नाणे कब्जात बाळांगे—ते कब्जात आले तेव्हा ते नकली असल्याचे तिला माहीत असल्यास.

२४४. जो कोणी [भारतात] कायदेशीरपणे स्थापन झालेल्या कोणत्याही टाकसाळीत कामाला असून, त्या टाकसाळीत निधणाऱ्या कोणत्याही नाण्यासाठी कायद्याने ठरलेल्याहून निराळचा वजनाचे किंवा मिश्रणाचे कोणतेही नाणे घडवण्याच्या उद्देशाने कोणतीही कृती करील किंवा जे करण्यास तो विधित: बळ आहे ते करण्याचे टाळील त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

टाकसाळीत कामाला असलेल्या व्यक्तीने कायद्यानुसार ठरलेल्याहून निराळचा वजनाचे किंवा मिश्रणाचे नाणे घडवणे.

२४५. जो कोणी [भारतात] कायदेशीरपणे स्थापन झालेल्या कोणत्याही टाकसाळीतून कोणतेही नाणी बनवण्याचे हत्यार किंवा साधन कायदेशीर प्राधिकाराचिना घेऊन जाईल त्याला, सात वर्षेपर्यंत साधन बेकायदेशीर-असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

घेऊन जाणे.

२४६. जो कोणी कपटीपणाने किंवा अप्रामाणिकपणाने कोणत्याही नाण्यावर, जीमुळे त्या नाण्याचे कपटीपणाने किंवा इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

नाण्याचे वजन कमी करणे किंवा मिश्रण

स्पष्टोकरण.—जी व्यक्ती नाण्याचा एखादा भाग पोखरून त्या पोकळीत अन्य कोणताही पदार्थ बदलणे. भरते तिने त्या नाण्याचे मिश्रण बदलले असे होते.

२४७. जो कोणी कपटीपणाने किंवा अप्रामाणिकपणाने [कोणत्याही भारतीय नाण्यावर] जीमुळे कपटीपणाने किंवा त्या नाण्याचे वजन कमी होते किंवा मिश्रण बदलते अशी कोणतीही क्रिया करील त्याला, सात वर्षेपर्यंत अप्रामाणिकपणाने असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही भारतीय नाण्याचे वजन कमी करणे किंवा मिश्रण बदलणे.

१. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे 'क्वीनचे नाणे' याएवजी हा शब्दोलेख दाखल करण्यात आला.

२. कमश, अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५० व १९५१ चा अधिनियम ३-कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे 'ब्रिटिश इंडिया' याएवजी वरील शब्दोलेख दाखल करण्यात आला.

३. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे "क्वीनच्या नाण्यापेकी कोणत्याही नाण्यावर" याएवजी घातले.

एखादे नाणे निराळचा

वर्णनाचे नाणे म्हणून या उद्देशाने त्यावर जीमठे त्या नाण्याचे रूप बदलेल अशी कोणतीही क्रिया करील त्याला, तीन वर्षपर्यंत खपून जावे या असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही उद्देशाने त्या नाण्याचे पात्र होईल.

रूप बदलणे.

भारतीय नाणे

२४८. जो कोणी कोणत्याही भारतीय नाण्यावर, उक्त नाणे निराळचा वर्णनाचे नाणे म्हणून खपून जावे निराळचा वर्णनाचे खपून जावे या उद्देशाने त्यावर जीमठे त्या नाण्याचे रूप बदलेल अशी कोणतीही क्रिया करील त्याला, तीन वर्षपर्यंत नाणे म्हणून खपून सात वर्षपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही जावे या उद्देशाने त्या व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

नाण्याचे रूप बदलणे.

बदल करण्यात आला

आहे हे माहीत आहे ते नाणे स्वतःच्या कब्जात असून आणि असे नाणे जेव्हा कब्जात आले तेव्हा त्याबाबत असा अपराध असताना कब्जात करण्यात आला असल्याचे माहीत असून जो कोणी कपटीपणाने किंवा कपट करता यावे या उद्देशाने बाळगलेले नाणे असे नाणे अन्य कोणत्याही व्यक्तीकडे सुपूर्द करील किंवा ते स्वीकारण्यास अन्य कोणत्याही व्यक्तीला सुपूर्द करणे. प्रवृत्त करण्याचा प्रयत्न करील त्याला, पाच वर्षपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

बदल करण्यात आला

आहे हे माहीत आहे ते नाणे स्वतःच्या कब्जात असून आणि असे नाणे जेव्हा कब्जात आले तेव्हा त्याबाबत असा अपराध असताना कब्जात करण्यात आला असल्याचे माहीत असून जो कोणी कपटीपणाने किंवा कपट करता यावे या उद्देशाने बाळगलेले भारतीय असे नाणे अन्य कोणत्याही व्यक्तीकडे सुपूर्द करील किंवा ते स्वीकारण्यास अन्य कोणत्याही व्यक्तीस नाणे सुपूर्द करणे. प्रवृत्त करण्याचा प्रयत्न करील त्याला, वहा वर्षपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

बदल करण्यात

आले हे माहीत आहे ते नाणे स्वतःच्या कब्जात असून आणि असे नाणे जेव्हा कब्जात आले तेव्हा त्याबाबत असा अपराध असताना कब्जात करण्यात आला असल्याचे माहीत असून जो कोणी कपटीपणाने किंवा कपट करता यावे या उद्देशाने बाळगलेले नाणे बाळगील त्याला, तीन वर्षपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची कब्जात आले तेव्हा शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

त्यात बदल केला

असल्याचे तिला

माहीत असल्यास.

बदल करण्यात

आले भारतीय अपराध करण्यात आला आहे ते नाणे कब्जात आले तेव्हा अशा नाण्याबाबत असा अपराध घडला असल्याचे स्वतःला माहीत असून जो कोणी कपटीपणाने किंवा कपट करता यावे या उद्देशाने ते कब्जात बाळगणे—त्याला, पाच वर्षपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा ते नाणे कब्जात आले होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

तेव्हा त्यात बदल

केला असल्याचे तिला

माहीत असल्यास.

एखादे नाणे असल

म्हणून सुपूर्द करणे—ते नाणे पहिल्यांदा केली होती हे स्वतःला माहीत नव्हते असे कोणतेही नाणे जो कोणी अन्य कोणत्याही कब्जात आले तेव्हा कब्जात आले तेव्हा व्यक्तीकडे असल म्हणून किंवा ते जसे आहे त्याहून निराळचा वर्णनाचे नाणे म्हणून सुपूर्द करील अथवा त्यात बदल करण्यात असल अन्य कोणत्याही व्यक्तीस ते खरे म्हणून किंवा ते जसे आहे त्याहून निराळचा प्रकारचे नाणे म्हणून स्वीकारण्यास प्रवृत्त करण्याचा प्रयत्न करील त्याला, दोन वर्षपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या आल्याचे सुपूर्द—काराला तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा बदललेले नाणे ज्याच्या बदली खपवण्यात आले किंवा खपवण्याचा माहीत नसल्यास. प्रयत्न करण्यात आला त्या नाण्याच्या मूल्याच्या दहा पटीपर्यंत असू शकेल इतक्या रकमेच्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

शासकीय मुद्रांक

नकली तपार करणे. तपार करील किंवा जाणीवपूर्वक त्याच्या नकलीकरणाच्या प्रक्रियेचा कोणताही भाग पार पाडील त्याला, [आजीव कारावासाची] किंवा दहा वर्षपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

१. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “कवीनच्या नाण्यांपैकी कोणत्याही नाण्यावर” याएवजी दाखल केले.

२. १९५५ चा अधिनियम, २६-कलम ११७ व जनुसूची यांद्वारे मूळ भजकुराएवजी हा शब्दोललेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेव्हापासून).

इष्टोकरण.—जी व्यक्ती एका अभिधानाचा असल मुद्रांक निराळ्या अभिधानाच्या असल मुद्रांकासारखा दिसेल असे करते ती हा अपराध करते.

२५६. महसुलाच्या प्रयोजनार्थ शासनाद्वारे पुरःसूत असा कोणताही मुद्रांक नकली तयार करण्या- शासकीय मुद्रांक साठी कोणतेही साधन किंवा सामग्री वापरण्याच्या प्रयोजनार्थ अथवा तसा वापर होण्याचे उद्देशित आहे हे नकली तयार माहीत असून किंवा तसे समजण्यास कारण असून जो कोणी ते कब्जात बाळगील त्याला, सात वर्षेपर्यंत करण्यासाठी साधन असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही किंवा सामग्री कब्जात पात्र होईल. बाळगणे.

२५७. महसुलाच्या प्रयोजनार्थ शासनाद्वारे पुरःसूत असा कोणताही मुद्रांक नकली तयार करण्यासाठी शासकीय मुद्रांक साधन वापरण्याच्या प्रयोजनार्थ अथवा तसा वापर होण्याचे उद्देशित आहे हे नकली तयार माहीत असून अथवा तसे समजण्यास कारण असून जो कोणी ते बनवील किंवा बनवण्याच्या प्रक्रियेचा कोणताही भाग पार पाडील किंवा ते विकत घेईल किंवा विकेल किंवा त्याची वासलात लावील त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या बनवणे किंवा विकणे. असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

२५८. जो मुद्रांक महसुलाच्या प्रयोजनार्थ शासनाद्वारे पुरःसूत असा कोणत्याही मुद्रांकाची नकल किंवा शासकीय असल्याचे स्वतःला माहीत आहे किंवा तसे समजण्यास कारण आहे असा कोणताही मुद्रांक जो कोणी मुद्रांकाची विक्री. विकेल किंवा विकत देऊ करील त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

२५९. जो मुद्रांक महसुलाच्या प्रयोजनार्थ शासनाद्वारे पुरःसूत असा कोणत्याही मुद्रांकाची नकल नकली शासकीय असल्याचे स्वतःला माहीत आहे किंवा तसे समजण्यास कारण आहे असा कोणताही मुद्रांक जो कोणी मुद्रांकाची विक्री. तसी वासलात लावण्याच्या उद्देशाने अथवा तो असल म्हणून वापरला जावा यासाठी जो कोणी कब्जात बाळगणे. बाळगील त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

२६०. कोणताही मुद्रांक महसुलाच्या प्रयोजनार्थ शासनाद्वारे काढलेल्या कोणत्याही मुद्रांकाची जो नकली असल्याचे चक्कल असल्याचे माहीत असून जो कोणी तो असल म्हणून वापरील त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल माहीत आहे असा इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील. शासकीय मुद्रांक असल म्हणून वापरणे.

२६१. कपटीपणाने किंवा शासनास हानी पोचवण्याच्या उद्देशाने जो कोणी महसुलाच्या प्रयोजनार्थ शासनास हानी पोचवण्याच्या उद्देशाने जो कोणी महसुलाच्या कोणत्याही पदार्थवरून ज्याच्यासाठी असा मुद्रांक वापरण्यात आला आहे असा कोणताही लेख किंवा दस्तऐवज काढून टाकील किंवा पुसून टाकील अथवा उद्देशाने, शासकीय कोणत्याही लेखासाठी किंवा दस्तऐवजासाठी जो मुद्रांक वापरला असेल तो वेगळ्या लेखासाठी किंवा मुद्रांक लावलेल्या दस्तऐवजासाठी वापरता यावा म्हणून असा लेखावरून किंवा दस्तऐवजावरून तो मुद्रांक काढून टाकील पदार्थवरील लेख त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा पुसून टाकणे किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील. एखाद्या दस्तऐवजासाठी वापरलेला मुद्रांक त्यावरून काढून टाकणे.

२६२. कपटीपणाने किंवा शासनास हानी पोचवण्याच्या उद्देशाने जो कोणी महसुलाच्या प्रयोजनार्थ जो आधी वापरण्यात शासनाद्वारे पुरःसूत असा जो मुद्रांक आधी वापरण्यात आलेला असल्याचे स्वतःला माहीत आहे तो मुद्रांक आलेला असल्याचे कोणत्याही प्रयोजनार्थ वापरील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका माहीत आहे असा वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील. शासकीय मुद्रांक वापरणे.

२६३. कपटीपणाने किंवा शासनास हानी पोचवण्याच्या उद्देशाने जो कोणी महसुलाच्या प्रयोजनार्थ शासनाद्वारे पुरःसूत असा मुद्रांक वापरण्यात आलेला आहे हे दर्शवण्यासाठी असा मुद्रांकावर जी कोणतीही खूण लावली असेल किंवा जीचा ठसा भारला असेल ती त्यावरून खोडून किंवा काढून टाकील अथवा ज्याच्यावरून अशी खूण खोडण्यात किंवा काढून टाकण्यात आलेली आहे असा कोणताही मुद्रांक जाणीव- पूर्वक वापरला कब्जात बाळगील अथवा जो वापरण्यात आला असल्याचे स्वतःला माहीत आहे असा कोणत्याही मुद्रांकाची विक्री किंवा करील वासलात लावील त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

खोट्या मुद्रांकनेता
सनाही.

*[२६३क] (१) जो कोणी—

(क) कोणताही खोटा मुद्रांक बनवील, जाणीवपूर्वक बालवील, त्याचा व्यवहार करील किंवा त्याची विक्री करील, अथवा असा कोणताही खोटा मुद्रांक जाणीवपूर्वक कोणत्याही डाक प्रयोजनार्थ वापरील, किंवा

(ख) कोणताही खोटा मुद्रांक कायदेशीर सर्वांगिवाय आपल्या कब्जात बाळगील, किंवा

(ग) कोणताही खोटा मुद्रांक बनवण्याचा कोणताही साचा, मुद्रापट्ट, साधन किंवा सामग्री बनवील किंवा कायदेशीर सर्वांगिवाय कब्जात बाळगील,

त्याला दोनशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

(२) कोणताही खोटा मुद्रांक बनवण्यासाठी कोणत्याही व्यक्तीने कब्जात बाळगलेला असा कोणताही मुद्रांक, साचा, मुद्रापट्ट, साधन किंवा सामग्री [अभिग्रहण करता येईल व अभिग्रहण केले असल्यास] ते समपूर्वक करण्यात येईल.

(३) या कलमात “खोटा मुद्रांक” याचा अर्थ, जो मुद्रांक टपालाचा दर दर्शवण्यासाठी भारताच्या किंवा एखाद्या परकीय देशाच्या सरकारने पुरःसृत केला असल्याचा खोटा भास निर्भाण होतो असा कोणताही मुद्रांक किंवा त्या प्रयोजनार्थ अशा सरकारने पुरःसृत केलेल्या कोणत्याही मुद्रांकाचे कोणतेही प्रतिरूप किंवा अनुकृती किंवा प्रतिरूपण असा आहे—मग ते कागदावरील असो वा अन्य प्रकारचे असो.

(४) या कलमामध्ये व कलमे २५५ ते २६३ (दोन्ही धरून) यांमध्ये, टपालहशीलाचा दर दर्शवण्याच्या प्रयोजनासाठी पुरःसृत केलेल्या कोणत्याही मुद्रांकाच्या संबंधात किंवा त्यास अनुलक्ष्यन “शासन/सरकार” हा शब्द वापरण्यात येईल तेव्हा, कलम १७ मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी त्या शब्दामध्ये, भारताच्या कोणत्याही भागामध्ये, अणि हर मैजिस्ट्रीच्या डोमिनिअन्सच्या कोणत्याही भागामध्ये किंवा कोणत्याही परकीय देशामध्येदेखील कार्यकारी शासनाचे प्रशासन करण्यासाठी विधितः प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीचा किंवा व्यक्तीचा समावेश असल्याचे मानण्यात येईल.]

प्रकरण १३ वे

वजने व मापे यांसंबंधीच्या अपराधांविषयी

वजन करण्यासाठी २६४. वजन करण्याचे जे कोणतेही साधन खोटे असल्याचे स्वतःला माहीत आहे ते जो कोणी खोट्या साधनाचा करीपणाने वापरील त्याला, एक वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कपटपूर्ण वापर कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

खोटे वजन किंवा २६५. जो कोणी कपटीपणाने कोणतेही खोटे वजन अगर लांबीहंदीचे किंवा धारकतेचे खोटे माप याचा कपटपूर्ण माप वापरील अथवा कोणतेही वजन किंवा कोणतेही लांबीहंदीचे किंवा धारकतेचे माप ते जसे आहे वापर त्याहून निराळे वजन किंवा माप म्हणून वापरील त्याला, एक वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

खोटे वजन किंवा २६६. जे कोणतेही तोलण्याचे साधन किंवा कोणतेही वजन किंवा कोणतेही लांबीहंदीचे अगर माप कब्जात धारकतेचे माप खोटे असल्याचे स्वतःला माहीत आहे * * * ते कपटीपणाने वापरले बालगणे, जावे अशा उद्देश्याने जो कोणी ते कब्जात बाळगील त्याला, एक वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

खोटे वजन किंवा २६७. जे कोणतेही तोलण्याचे साधन किंवा कोणतेही वजन किंवा कोणतेही लांबीहंदीचे अगर माप बनवणे किंवा धारकतेचे माप खोटे असल्याचे स्वतःला माहीत आहे ते खरे म्हणून वापरले जावे यासाठी किंवा ते खरे म्हणून वापरले जाणे संभवनीय असल्याची जाणीव असून जो कोणी ते बनवील, विकेल किंवा त्याची वासलात लावील त्याला, एक वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

१. १८१५ चा अधिनियम ३-कलम २ द्वारे कलम जादा दाखल केले.

२. १९५३ चा अधिनियम, ४२-कलम ४ व ३ री अनुसूची यांद्वारे “अभिग्रहण करता येईल व” या मजकुराएवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

३. १९५३ चा अधिनियम ४२-कलम ४ व ३ री अनुसूची यांद्वारे “आणि” हा शब्द बगळप्पात आला.

प्रकरण १४ वे

सार्वजनिक आरोग्य, सुरक्षितता, सोय, सम्पत्ती व नीतिमत्ता यांवा बाधक
अशा अपराधांविषयी

२६८. जिच्यामुळे जनतेला अथवा जे आजूबाजूला राहतात किंवा तेथील मालमत्तेच्या ठिकाणी सार्वजनिक उपद्रव उयोगी वहिवाट आहे अशा सरसकट सर्व लोकांना सामायिकपणे होणारी क्षती, घोका किंवा वास होतो अथवा ज्यांना कोणताही सार्वजनिक हक्क वापरण्याचा प्रसंग येईल त्या व्यक्तींना क्षती, अटकाव, घोका किंवा वास होणे अपरिहार्य आहे अशी कोणतीही कृती करणारी किंवा यशा कोणत्याही अवैध अकृतीबद्दल दोषी असणारी व्यक्ती सार्वजनिक उपद्रवाबद्दल दोषी असते.

सामयिक उपद्रवामुळे काही सोय किंवा फायदा होतो या कारणावस्तु तो माफ होत नाही.

२६९. जिच्यामुळे जीवितास घोकादायक असलेल्या कोणत्याही रोगाचा संसर्ग पसरण्याचा संभव जीवितास घोका-असून ते स्वतःला माहीत आहे किंवा तसे समजायास कारण आहे अशी कोणतीही कृती जो कोणी दायक असलेल्या वेकायदेशीरपणे किंवा हयगयीने करील त्याला, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्याही रोगाचा संसर्ग तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील. पसरवण्याचा संभव असलेली हयगयीची कृती.

२७०. जिच्यामुळे जीवितास घोकादायक असलेल्या कोणत्याही रोगाचा संसर्ग पसरण्याचा संभव जीवितास घोका-असून ते स्वतःला माहीत आहे किंवा तसे समजायास कारण आहे अशी कोणतीही कृती जो कोणी दायक असलेल्या शातकीपणाने करील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या रोगाचा संसर्ग कारावासाची किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील. पसरवण्याचा संभव असलेली घातकी कृती.

२७१. कोणतेही जलयान पृथक्वासस्थितीत ठेवण्यासाठी अथवा पृथक्वासस्थितीतील जलयानांचे पृथक्वासाच्या किनाऱ्याशी किंवा इतर जलयानांशी जे दलगवळण राहते त्याच्या विनियमनासाठी अथवा ज्या ठिकाणी नियमाची अवज्ञा, सांतर्मिक रोग फेलावला आहे ती ठिकाणे आणि इतर ठिकाणे यांच्यामधील दलगवळणाचे विनियमन करण्यासाठी [* * * * * शासनाने * * * * *] केलेल्या व जारी केलेल्या कोणत्याही नियमाची जो कोणी जाणीवपूर्वक अवज्ञा करील त्याला, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

२७२. जर कोणी कोणताही खाद्यपदार्थ किंवा पेयपदार्थ अन्न किंवा पेय म्हणून अपायकारक विक्रीसाठी असलेल्या होईल अशाप्रकारे अशा पदार्थात भेसळ केली व असा पदार्थ अन्न किंवा पेय म्हणून विकला जाणे संभवनीय आहे याची त्याला जाणीव असेल पेयात भेसळ. तर त्याला, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

२७३. जो कोणताही पदार्थ अपायकारक करण्यात आला आहे किंवा झाला आहे अथवा खाण्या-अपायकारक खाद्य-साठी किंवा पिण्यासाठी अयोग्य अशा स्थितीत आहे तो अन्न किंवा पेय म्हणून अपायकारक आहे हे पदार्थाची किंवा स्वतःला माहीत असून किंवा तसे समजायास कारण असून जो कोणी तो पदार्थ अन्न किंवा पेय म्हणून पेयाची विक्री. विकेल किंवा विकल देऊ करील किंवा विक्रीसाठी मांडील त्याला, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

२७४. जर कोणी कोणतेही औषधिद्रव्य किंवा औषधीय सिद्धपदार्थ याची गुणकारिता कमी औषधिद्रव्यांमध्ये होईल किंवा त्याचे कांव बदलेल अशा रीतीने अशा औषधिद्रव्यात किंवा औषधीय सिद्धपदार्थात भेसळ भेसळ केली आणि त्यात जणू काही अशी भेसळ झालेली नसाची त्याप्रमाणे कोणत्याही औषधोपचाराच्या प्रयोजनासाठी तो विकला जावा किंवा वापरला जावा असा त्याचा उद्देश असेल अथवा त्यासाठी तो विकला जाणे किंवा वापरला जाणे संभवनीय असल्याची त्याला जाणीव असेल तर त्याला, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

१. अनुकूलन आदेश, १९३७ द्वारे “भारत सरकारने किंवा कोणत्याही शासनाने” याएवजी हे शब्द दाखल करण्यात आले.

२. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “केंद्रीय किंवा कोणत्याही प्रांतिक” हे शब्द बगळण्यात आले.

३. अनुकूलन आदेश, १९४८ द्वारे “किंवा क्राऊन रिप्रेजेंटिव्हने” हे शब्द बगळण्यात आले.

भेसल्युक्त औषधि- २७५. कोणतेही औषधिद्रव्य किंवा औषधीय सिद्धपदार्थ याची गुणकारिता कमी होईल किंवा त्याचे कार्य बदलेल किंवा ते अपायकारक होईल अशा रीतीने त्यात भेसल करण्यात आलेले आहे हे माहीत असून जो कोणी ते विकेल किंवा विकत देऊ करील किंवा विक्रीसाठी मांडीत किंवा ते निर्भैठ म्हणून औषधोपचाराच्या प्रयोजनांसाठी एखादा दवाखान्यामार्फत देईल किंवा भेसल झाल्याचे माहीत नसलेल्या एखाद्या व्यक्तीकडून औषधोपचाराच्या प्रयोजनांसाठी त्याचा उपयोग करील त्याला, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

एखादे औषधिद्रव्य २७६. कोणतेही औषधिद्रव्य किंवा औषधीय सिद्धपदार्थ जो कोणी वेगळे औषधिद्रव्य किंवा वेगळे औषधिद्रव्य सिद्धपदार्थ म्हणून जाणीवूर्वक विकेल किंवा विकत देऊ करील किंवा विक्रीसाठी मांडील किंवा औषधो-किंवा सिद्धपदार्थ पचाराच्या प्रयोजनासाठी एखादा दवाखान्यामार्फत देईल त्याला, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या म्हणून विकणे. मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

सार्वजनिक झन्याचे २७७. कोणत्याही सार्वजनिक झन्याचे किंवा जलाजयाचे पाणी सर्वसामान्यपणे ज्यासाठी वापरण्यात किंवा जलाशयाचे येते त्या प्रयोजनार्थ त्याची योग्यता कमी होईल अशा प्रकारे जो कोणी इच्छापूर्वक ते दुषित करील पाणी घाण करणे. किंवा घाण करील त्याला, तीन महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

वातावरण आरोग्यास अपायकारक करणे. २७८. एखादा ठिकाणचे वातावरण असपास राहणाच्या किंवा कामधंदा करणाऱ्या किंवा सार्व-जनिक रस्त्यावरून जाणाऱ्या सरसकट सर्व व्यक्तीच्या आरोग्यास अपायकारक होईल अशा प्रकारे जो कोणी इच्छापूर्वक ते दुषित करील त्याला, पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

सार्वजनिक रस्त्यावर बेदरकारपणे वाहन वाहकणे २७९. जेणेकरून मानवी जीवित धोक्यात येईल अथवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीला दुखापत अगर क्षती पोचण्याचा संभव असेल इतक्या बेदरकारपणे किंवा हयगयीने जो कोणी कोणत्याही सार्व-जनिक रस्त्यावरून एखादे वाहन हाकील किंवा सवारी करील त्याला, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

जलयान बेदरकारपणे चालवणे २८०. जेणेकरून मानवी जीवित धोक्यात येईल अथवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीला दुखापत किंवा क्षती पोचण्याचा संभव असेल इतक्या बेदरकारपणे किंवा हयगयीने जो कोणी एखादे जलयान चालवील त्याला, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

फेसवा प्रकाश, चिन्ह किंवा बोया दाखवणे. २८१. जर कोणी कोणत्याही फेसवा प्रकाश, चिन्ह किंवा बोया दाखवला आणि तसे करण्यामध्ये एखादा नाविकाची दिशाभूल व्यावहार असा त्याचा उद्देश असेल किंवा तसे होणे संभवनीय असल्याची त्याला जाणीव असेल तर त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची किंवा द्रव्यदंडाची किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

भाडे घेऊन एखादा व्यक्तीला असुरक्षित किंवा जादा बोजा लादलेला असताना जो कोणी त्या व्यक्तीला भाड्यादाखल त्या जलयानातून तोल किंवा जादा बोजा लादलेल्या जलमार्गे जाणीवपूर्वक किंवा हयगयीने नेईल किंवा नेववील त्याला, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

सार्वजनिक रस्त्यातील कोणत्याही मालमत्तेचा बंदोवस्त करण्याचे टाळून कोणत्याही सार्वजनिक रस्त्यावरील अथवा मार्गातील धोका किंवा नौकानयन मार्गावरील कोणत्याही व्यक्तीला धोका, अटकाव किंवा इजा करील त्याला, दोनशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

विषारी पदार्थवाबत हयगयीचे वर्तन. २८४. जेणेकरून मानवी जीवित धोक्यात येईल अथवा कोणत्याही व्यक्तीला दुखापत किंवा क्षती असेल इतक्या वेदरकारपणे किंवा हयगयीने जो कोणी कोणत्याही विषारी पदार्थवाबत कोणतीही कृती करील,

अथवा आपल्या कब्जातील कोणत्याही विषारी पदार्थमुळे मानवी जीवितास पोचण्याच्या कोणत्याही संभाव्य धोक्यापासून सुरक्षित राहण्यास पुरेसा इतका बंदोवस्त अशा विषारी पदार्थवाबत करण्याच्या जाणीवपूर्वक किंवा हयगयीने टाळील, त्याला सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

२८५. जेणेकरूण मानवी जीवित धोक्यात येईल अथवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीला दुखापत किवा आग किवा ज्वाला-क्षती पोचण्याचा संभव असेल इतक्या बेदरकारपणे किवा हयगयीने जो कोणी आगीबाबत किवा कोणत्याही आही पदार्थ यांच्या-ज्वालाग्राही पदार्थबाबत कोणतीही कृती करील, वावत हयगयीचे वर्तन.

अथवा आपल्या कब्जातील कोणत्याही आणीमुळे किवा ज्वालाग्राही पदार्थामुळे मानवी जीवितास पोचणाऱ्या कोणत्याही संभाव्य धोक्यापासून सुरक्षित राहण्यास पुरेसा इतका बंदोबस्त अशा आगीबाबत किवा ज्वालाग्राही पदार्थबाबत करण्याचे जाणीवपूर्वक दिवा हयगयीने टाळील,

त्याला सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किवा दोन्ही शिक्षा होतील.

२८६. जेणेकरूण मानवी जीवित धोक्यात येईल अथवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीला दुखापत स्फोटक पदार्थांच्या-किवा क्षती पोचण्याचा संभव असेल इतक्या बेदरकारपणे किवा हयगयीने जो कोणी कोणत्याही स्फोटक वावत हयगयीचे पदार्थबाबत कोणतीही कृती करील, वर्तन.

अथवा आपल्या कब्जातील कोणत्याही स्फोटक पदार्थामुळे मानवी जीविताला पोचणाऱ्या कोणत्याही संभाव्य धोक्यापासून सुरक्षित राहण्यास पुरेसा इतका बंदोबस्त त्या पदार्थबाबत करण्याचे जाणीवपूर्वक किवा हयगयीने टाळील,

त्याला सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किवा दोन्ही शिक्षा होतील.

२८७. जेणेकरूण मानवी जीवित धोक्यात येईल किवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीला दुखापत किवा यंत्रसामग्रीबाबत क्षती पोचण्याचा संभव असेल इतक्या बेदरकारपणे किवा हयगयीने जो कोणी कोणत्याही यंत्रसामग्रीबाबत हयगयीचे वर्तन. कोणतीही कृती करील,

अथवा आपल्या कब्जातील किवा देखरेखीखालील कोणत्याही यंत्रसामग्रीमुळे मानवी जीविताला पोचणाऱ्या कोणत्याही संभाव्य धोक्यापासून सुरक्षित राहण्यास पुरेसा इतका बंदोबस्त अशा यंत्रसामग्रीबाबत करण्याचे जाणीवपूर्वक किवा हयगयीने टाळील,

त्याला सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किवा दोन्ही शिक्षा होतील.

२८८. कोणतीही इमारत पाडताना किवा दुरुस्त करताना जो कोणी ती इमारत किवा तिचा इमारती पाडण्या-कोणताही भाग पडण्यामुळे मानवी जीविताला पोचणाऱ्या कोणत्याही संभाव्य धोक्यापासून सुरक्षित बावत किवा दुरुस्त राहण्यास पुरेसा इतका बंदोबस्त त्या इमारतीबाबत करण्याचे जाणीवपूर्वक किवा हयगयीने टाळील त्याला, करण्याबाबत सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किवा दोन्ही शिक्षा होतील.

२८९. जो कोणी आपल्या कब्जातील कोणत्याही प्राप्यामुळे मानवी जीवितास पोचणाऱ्या कोणत्याही प्राप्याबाबत संभाव्य धोक्यापासून किवा जवर दुखापतीच्या कोणत्याही संभाव्य धोक्यापासून सुरक्षित राहण्यास पुरेसा हयगयीचे वर्तन. इतका बंदोबस्त अशा प्राप्याबाबत करण्याचे जाणीवपूर्वक किवा हयगयीने टाळील त्याला, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची किवा दोन्ही शिक्षा होतील.

२९०. जो कोणी या संहितेअन्यथे अन्यथा शिक्षापात्र नसलेल्या प्रकरणी सार्वजनिक उपद्रव ज्यांबाबत अन्यथा करील त्याला, दोनशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

उपबंध केलेला नाही
त्या प्रकरणी
सार्वजनिक उपद्रवा-
बद्दल शिक्षा.

२९१. सार्वजनिक उपद्रवाची पुनरावृत्ती न करण्याविषयी किवा तो चालू न ठेवण्याविषयी व्यादेश उपद्रव काढण्याचा कायदेशीर प्राधिकार असलेल्या कोणत्याही लोकसेवकाने अशा व्यादेश दिलेला असता जो थांबवण्याबाबतच्या कोणी अशा उपद्रवाची पुनरावृत्ती करील किवा तो चालू ठेवील त्याला, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल व्यादेशानंतरही तो इतक्या मुदतीची साध्या कारावासाची किवा द्रव्यदंडाची, किवा दोन्ही शिक्षा होतील.

चालू ठेवणे.

अशलील पुस्तके, इच्छी विक्री, इच्छी विक्री किंवा अन्य कोणतीही वस्तू कामुक असेल अथवा विषयलोलूचतेला आवाहन करत असेल अथवा संबद्ध परिस्थिती पाहता या व्यक्ती त्यात अंतर्भूत असलेले किंवा साकारलेले साहित्य वाचण्याचा, पाहण्याचा किंवा एकण्याचा संभव आहे त्यांना नोंतिंब्रिष्ट करण्यास किंवा विषडवण्यास साधक असा साकलेकरून त्याचा परिणाम किंवा (ज्याभैंदे दोन किंवा अधिक बाबींचा समवेश असेल त्याबाबतीत) त्यांपैकी कोणत्याही बाबींचा परिणाम असेल तर ते अशलील असल्याचे मानले जाईल.]

[(२)] जो कोणी—

(क) कोणतेही अशलील पुस्तक, पत्रक, कागद, लिखाण, रेखन, रंगचित्र, प्रतिरूपण किंवा आळूती किंवा अन्य कोणतीही अशलील वस्तू विकेल, भाड्याने देईल, वितरित करील, जाहीरपणे प्रदर्शित करील किंवा कोणत्याही रीतीने प्रसूत करील अथवा विक्री, भाड्याने देणे, वितरण, जाहीर प्रदर्शन किंवा प्रसारण या प्रयोजनाकरता ती बनवील, निर्मिल किंवा आपल्या कब्जात बाळगील, अथवा

(ख) कोणतीही अशलील वस्तू पूर्वोक्त अशांपैकी कोणत्याही प्रयोजनाकरता अगर अशी वस्तू विकली जाईल, भाड्याने दिली जाईल, वितरित केली जाईल किंवा जाहीरपणे प्रदर्शित केली जाईल किंवा कोणत्याही रीतीने प्रसूत केली जाईल याची जाणीव असताना किंवा तसे समजण्यास कोरण असताना आयात करील, निर्यात करील किंवा तिची ने-आण करील, अथवा

(ग) ज्या धंद्याच्या ओघात अशा कोणत्याही वस्तू पूर्वोक्त अशांपैकी कोणत्याही प्रयोजनाकरता बनवल्या जातात, निर्मिल्या जातात, खरीदल्या जातात, ठेवल्या जातात, आयात केल्या जातात, निर्यात केल्या जातात किंवा त्यांची ने-आण केली जाते, त्या जाहीरपणे प्रदर्शित केल्या जातात किंवा कोणत्याही रीतीने प्रसूत केल्या जातात हे स्वतःला माहीत आहे किंवा तसे समजण्यास कारण आहे त्या धंद्यात भाग घेईल किंवा त्यातून नफा मिळवील, अथवा

(घ) या कलमाखाली अपराध असलेली कोणतीही कृती करण्याभैंदे एखादी व्यक्ती गुतलेली आहे किंवा गुतण्यास तदार आहे अगर अशी कोणतीही अशलील वस्तू एखाद्या व्यक्तीकडून किंवा तिच्यामार्फत पैदा करता येते अशी जाहिरात करील किंवा कोणत्याही साधनाद्वारे विहित करील, अथवा

(इ) या कलमाखाली अपराध असलेली कोणतीही कृती करण्याची तयारी दाखवील किंवा करण्याचा प्रयत्न करील,

त्याला [पहिल्या दोषसिद्धीअन्ती, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा दोन हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची आणि दुसऱ्यांदा किंवा त्यानंतर दोषसिद्धी झाल्यास पाच वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा पाच हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.]

*[अपवाद.—(क) जे कोणतेही पुस्तक, पत्रक, कागद, लिखाण, रेखन, रंगचित्र, प्रतिरूपण किंवा आळूती—

(एक) शास्त्र, वाड्मय, कला किंवा विद्या किंवा सर्वसाधारण स्वारस्याचे अन्य विषय यांना उपकारक आहे या कारणावरून असे पुस्तक, पत्रक, कागद, लिखाण, रेखन, रंगचित्र, प्रतिरूपण किंवा आळूती याचे प्रकाशन लोकहिताचे म्हणून समर्थनीय असल्याचे शाब्दीत केले जाते ती, किंवा

(दोन) धार्मिक प्रयोजनाकरता सद्भावपूर्वक ठेवली जाते किंवा वापरली जाते ती;

(ख) (एक) 'प्राचीन स्मारके आणि पुरातत्त्वीय स्थळे व अवशेष अधिनियम, १९५८' (१९५८ चा २४) याच्या अर्थानुसार जे कोणतेही प्राचीन स्मारक असेल, किंवा

(दोन) कोणतेही मंदिर किंवा मूर्तीची ने-आण करण्यासाठी वापरली जाणारी अथवा कोणत्याही धार्मिक प्रयोजनास्तव ठेवलेली किंवा वापरली जाणारी कोणतीही गाडी,

यावरील किंवा यांमधील शित्पित, कोरीव, किंवा रंगचित्र किंवा अन्यथा प्रतिरूपित असे कोणतेही प्रतिरूपण, यास हे कलम लागू होत नाही.]

१. १९२५ चा अधिनियम ८-कलम २ द्वारे मूळ कलमाएवजी हे कलम दाखल करण्यात आले.

२. १९६९ चा अधिनियम ३६-कलम २ द्वारे हे पोटकलम समाविष्ट करण्यात आले व मूळ कलम २९२ याला त्या कलमाचे पोटकलम (२) असा नवीन श्रांतक देण्यात आला.

३. कित्ता—कलम २ द्वारे विवक्षित शब्दावेदजी हा भजकूर दाखल करण्यात आला.

४. कित्ता—कलम २ द्वारे मूळ अपवादाएवजी हा अपवाद दाखल करण्यात आला.

[२९३. जो कोण लगत्यर्थ कलमात निर्देशिलेली अशी कोणतीही अश्लील वस्तु बीस वर्षे वदा-अश्लील वस्तु तरुण खालील कोणत्याही व्यक्तीला विकेल, भाड्याने देईल, विवरित करील, प्रदर्शित करील किंवा तिच्याकडे व्यक्तीला विकाणे, असूत करील त्याला, [पहिल्या दोषसिद्धीअन्नी तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, आणि दोन हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, आणि दुसऱ्यांदा किंवा त्यानंतर दोषसिद्धी झाल्यास, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, आणि पाच हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाचीही शिक्षा होईल.]]

[२९४. जो कोणी, इतरांना वास होईल अशा प्रकारे—

अश्लील कृती व शासी.

(क) कोणत्याही सार्वजनिक ठिकाणी कोणतेही अश्लील कृती करील, किंवा

(ख) कोणत्याही सार्वजनिक किंवा जवळपास कोणतेही अश्लील गाणे, लावणी, पोवाडा किंवा छब्द गाईल, पाठ म्हणेल किंवा उच्चारील,

त्याला तीन महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.]

[२९४क. जो कोणी, "[राज्य लॉटरी] किंवा "[राज्य] शासनाने प्राधिकृत केलेली अशी लॉटरी कार्यालयाला सोडून अन्य] कोणत्याही लॉटरीची सोडत काढ्यासाठी कोणतेही कायीलय किंवा ठिकाण ठेवील ठेवणे, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.]

आणि जो कोणी, अशा कोणत्याही लॉटरीमध्ये कोणतेही तिकीट, चिट्ठ्या, क्रमांक किंवा आकडा काढ्याशी संबंधित असलेली किंवा त्यास लागू होणारी कोणतीही घटना किंवा प्रसंग घडल्यास कोणत्याही व्यक्तीच्या फायद्यासाठी कोणतीही रकम देण्याचा किंवा कोणतीही माल स्वाधीन करण्याचा किंवा कोणतीही गोष्ट करण्याचा किंवा ती गोष्ट करण्यापासून परावत्त राहण्याचा कोणतीही प्रस्तरव प्रकाशित करील त्याला, एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.]

प्रकरण १५ वे

धर्मासंबंधीच्या अपराधांविषयी

२९५. जर कोणी इसमाने कोणतेही उपासनास्थान किंवा कोणत्याही व्यक्तिवर्गाने पवित्र मानलेली कोणत्याही वर्गाच्या कीणतीही वस्तु नष्ट केली, तिचे नुकसान केले किंवा ती अपवित्र केली व त्यायोगे कोणत्याही व्यक्तिं धर्माचा अपमान, वर्गाच्या धर्माचा अपमान करण्याचा त्याचा उद्देश असेल अथवा याप्रमाणे नाश किंवा नुकसान करणे किंवा अपवित्र करणे हा आपल्या धर्माचा अपमान आहे असे एखाद्या व्यक्तिवर्गाला वाटणे संभवनीय उपासनास्थानाचे असत्याची त्या इसमाला जाणीव असेल तर, त्याला दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या नुकसान करणे किंवा तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील. ते अपवित्र करणे.

[२९५क. जो कोणी "[भारताच्या नागरिकांवैकी] कोणत्याही वर्गाच्या धार्मिक भावनांवर अत्याचार करण्याच्या बुद्धिपुरस्सर व दुष्ट उद्देशाने, "[तोंडी किंवा लेखी शब्दांनी, अथवा चिन्हांदारे अथवा दृश्य प्रतिरूपांद्वारे किंवा अन्यथा] त्या वर्गाच्या धर्माचा किंवा धार्मिक शब्दांचा अपमान करील किंवा अपमान करण्याचा प्रयत्न करील त्याला, "[तीन वर्षेपर्यंत] असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.]

कोणत्याही वर्गाच्या धर्माचा किंवा धार्मिक शब्दांचा अपमान करण्याचा उद्देश असेल तर अपवित्र करणे किंवा धार्मिक शब्दांचा अपमान करण्याचा उद्देश असेल तर अपवित्र करणे.

१. १९२५ चा अधिनियम ८—कलम २ द्वारे मूळ कलमाएवजी हे कलम दाखल करण्यात आले.
२. १९६९ चा अधिनियम ३६—कलम २ द्वारे विवक्षित शब्दांएवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
३. १८९५ चा अधिनियम ३—कलम ३ द्वारे मूळ कलमाएवजी हे कलम दाखल करण्यात आले.
४. १८७० चा अधिनियम २७—कलम १० द्वारे हे कलम समाविष्ट करण्यात आले.

५. अनुकूलन आदेश, १९३७ द्वारे “शासनाने प्राधिकृत न केलेल्या” या मजकुराएवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

६. १९५१ चा अधिनियम ३—कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे “केंद्र शासनाने किंवा भाग क राज्याच्या अथवा भाग ले राज्याच्या शासनाने आयोजित केलेली लॉटरी” या मजकुराएवजी हे शब्द दाखल करण्यात आले.

७. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “प्रांतिक” याएवजी हा शब्दोलेख दाखल करण्यात आला.

८. १९२७ चा अधिनियम २५—कलम २ द्वारे हे कलम समाविष्ट करण्यात आले.

९. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “हिज मैजेस्टीच्या प्रजाजनांपैकी” या शब्दांएवजी हे शब्द दाखल करण्यात आले.

१०. १९६१ चा अधिनियम ४१—कलम ३ द्वारे विवक्षित शब्दांएवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

११. किंतु—कलम ३ द्वारे “दोन वर्षे” याएवजी हा शब्दोलेख दाखल करण्यात आला.

धार्मिक जमावास २९६. जो कोणी धार्मिक उपासना किवा धार्मिक नंस्कार करण्यात कायदेशीरपणे मृतलेल्या व्यत्यय आणणे. जमावास व्यत्यय आणील त्याला, एक वर्षपूर्वीत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किवा द्रव्यदंडाची, किवा दोन्ही शिक्षा होतील.

पुरण्याच्या जागा, २९७. जो कोणी कोणत्याही व्यक्तीच्या भावना दुखावण्याच्या किवा कोणत्याही व्यक्तीच्या इत्यादि ठिकाणी धर्माचा अपमान करण्याच्या उद्देशाने अथवा कोणत्याही व्यक्तीच्या भावना दुखावल्या जाण्याचा संभव अतिक्रमण. आहे किवा कोणत्याही व्यक्तीच्या धर्माचा अपमान होण्याचा संभव आहे या जापिवेने,

कोणत्याही उपासनास्थानी किवा कोणत्याही दफनाच्या जागी किवा अंत्यसंस्कार पार पाडण्यासाठी अगर मृताच्या अवशेषात्तेच निशेपस्थान स्थऱ्याने अलग राखलेल्या कोणत्याही जागी कोणत्याही प्रकारे अतिक्रमण करील किवा कोणत्याही मानवी जावाची काशाही प्रकारे अप्रतिष्ठा करील किवा अंत्यसंस्कार पार पाडण्यासाठी जमलेल्या कोणत्याही व्यक्तींना व्यत्यय आणील,

त्याला एक वर्षपूर्वीत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किवा द्रव्यदंडाची, किवा दोन्ही शिक्षा होतील.

धार्मिक भावना २९८. जो कोणी, कोणत्याही व्यक्तीच्या धार्मिक भावना दुखावण्याच्या बुद्धिपुरस्सर उद्देशाने, दुखावण्याच्या त्या व्यक्तीच्या कानावर पडेल अशात्तेने कोणताही शब्द उच्चारील किवा कोणताही आयाज काढील बुद्धिपुरस्सर अथवा त्या व्यक्तीच्या नजरेस पडेल अशा तन्हेने कोणताही हावभाव करील किवा त्या व्यक्तीच्या नजरेस उद्देशाने शब्द पडेल अशा तन्हेने कोणतीही वस्तु ठेवील त्याला, एक वर्षपूर्वीत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी उच्चारणे इ. एका वर्णनाच्या कारावासाची, किवा द्रव्यदंडाची, किवा दोन्ही शिक्षा होतील.

प्रकरण १६ वे

मनवी शरीरास बाधक होण्याच्या अपराधांविषयी

जीवितास बाधक होण्याच्या अपराधांविषयी

सदोष मनुष्यवध. २९९. मृत्यु घडवून आणण्याच्या उद्देशाने अथवा जिच्यामुळे मृत्यु घडून येणे संभवनीय आहे. अशी शारीरिक क्षती पोचवण्याच्या उद्देशाने अथवा एखादा कृतीमुळे आपण मृत्युस कारणीभूत होण्याचा संभव आहे. याची जाणीव असताना जो कोणी अशी कृती करून मृत्युस कारणीभूत होतो तो 'सदोष मनुष्यवधा' चा अपराध करतो.

उदाहरणे

(क) 'क' एक खड्डावर काढ्या व गवत टाकून ठेवतो, त्यायोगे मृत्यु घडवून आणावा असा त्याचा उद्देश आहे किवा मृत्यु घडून येण्याचा संभव आहे याची जाणीव असताना 'क' हा 'ख' ला झूऱ्यावर गोळी झाडण्यास प्रवृत्त करतो. 'ख' गोळी झाडतो व 'य' ला मारतो. या बाबतीत 'ख' हा कोणत्याही अपराधाबद्दल दोषी नसेल, पण 'क' ने मात्र सदोष मनुष्यवधाचा अपराध केला आहे.

(ख) 'ग' झूऱ्यांच्या मागे असत्याचे 'क' ला माहित आहे. 'ख' ला ते माहित नाही. 'य' चा मृत्यु घडवून आणण्याच्या उद्देशाने किवा तो घडून येण्याचा संभव आहे याची जाणीव असताना 'क' हा 'ख' ला झूऱ्यावर गोळी झाडण्यास प्रवृत्त करतो. 'ख' गोळी झाडतो व 'य' ला मारतो. या बाबतीत 'ख' हा कोणत्याही अपराधाबद्दल दोषी नसेल, पण 'क' ने मात्र सदोष मनुष्यवधाचा अपराध केला आहे.

(ग) 'क' ने एक पक्षाला मारण्याच्या व चोरून नेण्याच्या उद्देशाने गोळी झाडल्यामुळे झुडपा-आड असलेला 'ख' मारला जातो. तो तिकडे असल्याचे 'क' ला माहित नव्हते. या बाबतीत, जर 'क' बेकायदेशीर कृत्य करत असला तरी तो मनुष्यवधाचा दोषी नव्हता, कारण त्याचा 'ख' ला मारण्याचा किवा ज्यामुळे मृत्यु घडून येण्याचा संभव असल्याचे आपणास माहित आहे अशी कृती करून मृत्यु घडवून आणण्याचा त्याचा उद्देश नव्हता.

स्पष्टीकरण १.—जी व्यक्ती एखादा विकार, रोग किवा शारीरिक दुर्बलता यांनी पछाडलेल्या अन्य व्यक्तीला शारीरिक क्षती पोहोचवील, व त्यायोगे त्या अन्य व्यक्तीचा मृत्यु अधिक लवकर घडवून आणील तिने त्या व्यक्तीचा मृत्यु घडवून आणला असे मानले जाईल.

स्पष्टीकरण २.—शारीरिक क्षतीमुळे मृत्यु घडून येईल त्या बाबतीत योग्य, इलाज व उपचार-कौशल्य यांचा अवलंब केला असता तर मृत्यु टळला असता असे असले तरी, अशी क्षती पोचवणाऱ्या व्यक्तीने मृत्यु घडवून आणला असे मानले जाईल.

स्पष्टीकरण ३.—मातेच्या गर्भातील जीवाचा मृत्यु घडवून आणणे हा मनुष्यवध नाही. पण त्या जीवाचा कोणताही भाग बाहेर काढण्यात आला असेल तर, त्याने श्वासोच्छीवास केला नसला किवा तो पूर्णपणे जन्माला आला नसला तरी त्या जीवंत बालकाचा मृत्यु घडवून आणणे हे "सदोष मनुष्यवध" या सदरात मोडू शकेल.

३००. दात यापुढे वगळलेली प्रकरणे खेरीजकर्ता एरव्ही,—

एक:—ज्या कृतीमुळे मृत्यु घडून आला ती कृती मृत्यु घडवून आणण्याच्या उद्देशाने केलेली असेल तर, किवा

दोन:—जिला अपाय करण्यात आला त्या व्यक्तीचा जीमुळे मृत्यु घडून येणे संभवनीय असल्याची अपराधाला जाणीव आहे अशी शारीरिक क्षती पोचवण्याच्या उद्देशाने ती कृती केली असेल तर, किवा

तीन:—ती कृती कोणत्याही व्यक्तीस शारीरिक क्षती पोचवण्याच्या उद्देशाने केलेली असून जी शारीरिक क्षती पोचवण्याच्या उद्देश आहे ती मृत्यु घडवून आणण्यास सामान्य नैसर्गिक क्रमानुसार पुरेशी असेल तर, किवा

चार:—त्या कृतीमुळे मृत्यु घडून येणे किवा जीमुळे मृत्यु घडून येण्याचा संभव आहे अशी शारीरिक क्षती पोचवे हे सर्वधा संभवनीय आहे इतकी ती भयंकर धोक्याची आहे यावहाल कृती करण्याच्या व्यक्तीला जाणीव असेल आणि मृत्यु किंवा पूर्वोक्त अशी क्षती घडण्याचा धोका घेडवून घेण्यास कोणतेही निमित्त नसताना तिने अशी कृती केली असेल तर,

सदोष मनुष्यवध हा खून असतो.

उदाहरणे

(क) 'क' हा 'य' ला भारण्याच्या उद्देशाने, त्याच्यावर गोळी झाडतो. परिणामी 'य' मरतो. 'क' खून करतो.

(ख) एखाड्या ठोशानि 'य' चा मृत्यु घडून येण्याचा संभव आहे अशा रोगाने तो पछाडलेला आहे हे माहीत असताना 'क' त्याला शारीरिक क्षती पोचवण्याच्या उद्देशाने^१ ठोसा हाणतो त्या टोश्यामुळे 'य' मृत्यु पादतो. सामान्य नैसर्गिक क्रमानुसार तो ठोसा एखाड्या घडघाकट प्रकृतीच्या व्यक्तीचा मृत्यु घडवून आणण्यास पुरेसा नसला तरीही, 'क' हा खुनावहाल दोषी आहे. पण जर 'य' हा एखाड्या रोगाने पछाडलेला आहे हे माहीत नसताना 'क' ने सामान्य नैसर्गिक क्रमानुसार ज्यामुळे घडघाकट प्रवृत्तीच्या व्यक्तीचा मृत्यु घडणार नाही असा ठोसा हाणला आणि अशा बावतीत मृत्यु किंवा सामान्य नैसर्गिक क्रमानुसार जीमुळे मृत्यु घडून थेऊ शकेल अशी शारीरिक क्षती पोचवण्याचा 'क' चा उद्देश नसेल तर, शारीरिक क्षती पोचवण्याचा त्याचा उद्देश असला तरी, तो खुनावहाल दोषी होत नाही.

(ग) सामान्य नैसर्गिक क्रमानुसार माणसाचा मृत्यु घेडवून आणण्याइतपत पुरेसे होईल अशा प्रकारे 'क' हा 'य' वर तलवारीचा वार करतो किंवा त्याला दंडक्याने जखम करतो. परिणामी 'य' मरण पावतो. या बावतीत, 'य' चा मृत्यु घडवून आणावा असा 'क' चा उद्देश नसला तरीही तो खुनावहाल दोषी आहे.

(घ) कोणतेही निमित्त नसताना 'क' माणसांच्या समुदायावर भरलेली बंदक उडवतो व त्यांच्या-पैकी एकजण मारेला जातो. कोणत्याही विशिष्ट माणसाला मारवे असा 'क' चा पूर्वसंकलित वेत नसला तरीही, तो खुनावहाल दोषी आहे.

अपवाद १.—गंभीर व आकस्मिक प्रकोप कारणामुळे स्वतंत्रता तावा सुट्टा असता अपराधी सदोष मनुष्यवध हा जर, ज्या व्यक्तीने प्रक्षोभित केले तिच्या मृत्युस कारणीभूत झाला अथवा चुकीने किंवा अपवादाने अन्य केव्हा खून नव्हे. कोणत्याही व्यक्तीच्या मृत्युस कारणीभूत झाला तर, सदोष मनुष्यवध हा खून होत नाही.

वरील अपवाद हा पुढील परंतुकांना अधीन आहे:—

थिले.—प्रक्षोभकारण हे अपराधाने एखाड्या व्यक्तीला ठार मारण्यासाठी किंवा तिला अपाय करण्यासाठी निमित्त म्हणून शोधलेले नसावे किंवा इच्छापूर्वक उकऱ्याने काढलेले नसावे.

दुसरे.—कायद्याचे पालन म्हणून केलेल्या किंवा एखाड्या लोकसेवकाने असा लोकसेवक म्हणून आपल्या अधिकाराचा कायदेशीर वापर करून केलेल्या कोणत्याही गोष्टीमुळे प्रक्षोभन झालेले नसावे.

तिसरे.—खाजगीरित्या बवाज करण्याच्या हक्काचा कायदेशीर वापर करताना केलेल्या कोणत्याही गोष्टीमुळे प्रक्षोभन झालेले नसावे.

स्पष्टीकरण.—अपराध हा 'खून' या सदरात न सोडण्याइतपत ते प्रक्षोभकारण गंभीर व आकस्मिक होते किंवा काय हा तथ्यविषयक प्रसन आहे.

उदाहरणे

(क) 'य' ने प्रक्षोभित केल्यामुळे संतप्त होऊन कोधाच्या भरात 'क' हा 'य' चे मूळ 'म' पाला उद्देशपूर्वक ठार मारतो. हा खून आहे, कारण मुलाने प्रक्षोभित केलेले नाही, व प्रक्षोभनामुळे उद्भवलेले कृत्य करताने किंवा दुर्द्वाराने मुलाचा मृत्यु घडून आलेला नाही.

(ख) 'म' हा 'क' ला गंभीर व आकस्मिक काशणाने प्रक्षेपित करतो. 'क' या प्रक्षेपनामुळे 'म' वर पिस्तूल झाडतो व त्याच्या जवळपास असलेल्या पण नजरेच्या टप्प्याबाहेर असलेल्या 'य' ला मारण्याचा त्याचा उद्देश नसताना, तसेच अपल्या हातून तो मारला जाण्याचा संभव आहे याचीही जाणीव नमस्ताना त्याच्याकडून 'य' मारला जातो. या बाबतीत, 'क' ने खून केलेला नाही, पण फक्त सदोष मनुष्यवध केलेला आहे.

(ग) 'क' ला 'य' या बेलिकाकडून कायदेशीरपणे अटक झाली आहे. 'क' अटकेमुळे आकस्मिकपणे व क्रोधावेगाने संतप्त होऊन 'य' ला ठार मारतो. हा खून आहे, कारण लोकसेवकाने आपल्या अधिकाराचा वापर करताना केलेल्या गोष्टीमुळे प्रक्षेपन झाले होते.

(घ) 'क' हा 'य' ह्या दंडाधिकाऱ्यापुढे सांकेतिक म्हणून उपस्थित होतो. 'य' असे म्हणतो की, "'क' च्या जवानीतील कोणत्याही शब्दावर माझा विश्वास नाही व 'क' ने शपथेवर खोटी साक्ष दिली आहे.' या शब्दामुळे 'क' ला आकस्मिकपणे चीड येऊन तो 'य' ला ठार मारतो. हा खून आहे.

(इ) 'क' हा 'य' चे नाक ओढण्याचा प्रथम करतो, तसेच करण्यास त्याला प्रतिबंध करण्यासाठी 'य' खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा हक्क वापरून 'क' ला पकडीत घरतो. परिणामी, आकस्मिकपणे 'क' ला क्रोधावेग येऊन तो 'य' ला ठार मारतो. हा खून आहे, कारण खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा हक्क बजावत असताना केलेल्या गोष्टीमुळे प्रक्षेपन झाले होते.

(च) 'य' हा 'ब' ला तडाका हाणतो, या प्रक्षेपकारणामुळे 'ख' ला भयंकर संताप येतो. बाजूला उभा असलेला 'क' हा 'ख' च्या संतापाचा कायदावेऊन त्याच्याकरवी 'य' ला ठार मारण्याच्या उद्देशाने, त्यासाठी 'ख' च्या हातात चाकू देतो. 'ख' हा 'य' ला चाकूने भोसकून ठार मारतो. या बाबतीत 'ख' ने फक्त सदोष मनुष्यवध केला असेल, पण 'क' हा खुनावदल दोषी आहे.

अपवाद २.—झुरीशाचा किंवा मालमतेचा खाजगीरीत्या बचाव करण्याचा हक्क सद्भावपूर्वक बजावत असताना जर अपराधाने आपणास कायद्याने दिलेल्या अधिकाराचा अतिक्रम केला व जिच्या विशद्द तो असा बचावाचा हक्क बजावत आहे तिच्या मृत्यूस तो, तसेच पूर्वनियोजित नसताना व अशा बचावासाठी आवश्यक असेल त्याहून अधिक अपाप्य करण्याचा उद्देश नसताना कारणीभूत झाला तर, सदोष मनुष्यवध हा खून होत नाही.

उदाहरण

'य' हा 'क' ला घोड्याच्या चावकाने मारण्याचा प्रथम करतो, पण 'क' ला जबर दुखापत होईल अशा रीतीने नव्हे. 'क' पिस्तूल बाहेर काढतो. 'य' हमला नेटाने चालू ठेवतो. आपण अन्य कोणत्याही मागणी चावकाचा मार चक्रवू शकत न ही असे सद्भावपूर्वक समजन 'क' हा 'य' ला गोळी घालून भारतो. 'क' ने खून केलेला नाही, तर नुसता, सदोष मनुष्यवध केलैला आहे.

अपवाद ३.—सावंजनिक च्यायाच्या अभिवृद्धीकरता कार्य करणारा असा लोकसेवक म्हणून किंवा अशा लोकसेवकाला साहाय्य करत असताना जर अपराधाने आपणास कायद्याने दिलेल्या अधिकाराचा अतिक्रम केला आणि जी कृती कायदेशीर व अशा लोकसेवक म्हणून आपले कर्तव्य यथायोग्यपणे पार पाडण्यासाठी आवश्यक आहे असे तो सद्भावपूर्वक समजतो ती कृती केल्याने तो एकाचा व्यक्तीच्या मृत्यूस, तिच्याविषयी दुष्टभाव नसताना कारणीभूत झाला तर, सदोष मनुष्यवध हा खून होत नाही.

अपवाद ४.—आकस्मिक भांडण्यातून संतापाच्या भरात आकस्मिकपणे मारामारी सुरु झाली असता पूर्वनियोजित नसताना व अपराधाने गैरफायदा घेतलेला नसताना किंवा तो क्रूरपणे व अवाजवी रीतीने बांगलेला नसताना सदोष मनुष्यवध झाला तर, तो खून होत नाही.

स्पष्टीकरण.—अशा प्रकरणी, कोणत्या पक्षाने प्रक्षेपन केले किंवा कोणी प्रथम हमला केला ही वाक गोण आहे.

अपवाद ५.—जिचा मृत्यू घडून आला ती व्यक्ती अठरा वर्षांवरील वयाची असून तिने स्वतःच्या संभतीने मृत्यू पत्करला असेल किंवा मृत्यूचा धोका पत्करला असेल तर, सदोष मनुष्यवध हा खून होत नाही.

उदाहरण

'क' इच्छापूर्वक १८ वर्षांखालील वयाच्या 'य' ह्या व्यक्तीला चिथावणी देऊन आत्महत्या करायला लावतो. या बाबतीत 'य' अल्पवयीन असल्यामुळे स्वतःच्या मृत्युला संभती देण्यास तो अक्षम आहे. म्हणून 'क' ने खुनाला अपप्रेरणा दिली असे होते.

ज्या व्यक्तीचा ३०१. जीमुळे मृत्यू घडून यावा असा स्वतःचा उद्देश आहे किंवा तसे संभवनीय असल्याची मृत्यू घडवन आणणे स्वतःला जाणीव आहे अशी कोणतीही गोष्ट करून जर एखाद्या व्यक्तीने, जिचा मृत्यू घडवन आणणे

उद्देशित होते स्वतःला उद्देशित नाही किंवा आपण त्यास कारण होण्याचा संभव असल्याची स्वतःला जाणीव नाही त्याहून अन्य अशा कोणत्याही व्यक्तीच्या मृत्यूस कारण होऊन सदोष मनुष्यवध केला तर, अपराधाने केलेला सदोष व्यक्तीचा मृत्यू मनुष्यवध हा अपराधाला जिचा मृत्यू घडवणे उद्देशित होते किंवा आपण त्यास कारण होण्याचा संभव घडवन आणण्याने असल्याची त्याला जाणीव होती, तिचा मृत्यू त्याच्याकडून घडला असता तर ज्या वर्णनाचा झाला असता सदोष मनुष्यवध, त्या वर्णनाचा तो ठरतो.

३०२. जो कोणी खून करील त्याला, मृत्युची किवा '[आजीव कारावासाची]' शिक्षा होईल, व खुनावहूल शिक्षा तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

३०३. जो कोणी '[आजीव कारावासाच्या]' शिक्षादेशास अधीन असून खून करील त्याला, जन्मठेप कैदांनी कोंतेल्या खुनावहूल शिक्षा.

३०४. जो कोणी 'खून' या सदरात न मोडणारा सदोष मनुष्यवध करील त्याला, ज्या कृतीमुळे 'खून' या सदरात न मृत्यु घडन आला असेल ती कृती मृत्यु घडवून आणण्याच्या किवा ज्ञासुले मृत्यु घडवून येण्याचा संभव मोडणाच्या सदोष आहे अशी शारीरिक क्षती करण्याच्या उद्देशातै केली असेल तर, '[आजीव कारावासाची]' किवा दहा मनुष्यवधावहूल वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो शिक्षा.

किवा, त्या कृतीमुळे मृत्यु घडून येण्याचा संभव आहे ही जणीव असून, पण मृत्यु घडवून आणण्याचा किवा जी मृत्युला कारण होण्याचा संभव आहे अशी शारीरिक क्षती घडवून आणण्याचा उद्देश नसताना ती कृती कोंतेली असेल तर, दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किवा द्रव्यदंडाची, किवा दोही शिक्षा होतील.

[३०४क. जो कोणी 'सदोष मनुष्यवध' या सदरात न मोडणारी कोणतीही बेदरकार किवा हयगयीने मृत्युस हयगयीची कृती करून कोणत्याही व्यक्तीच्या मृत्युस कारण होईल त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल कारण होणे. इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किवा द्रव्यदंडाची, किवा दोही शिक्षा होतील.]

[३०४ख. (१) एखाद्या स्त्रीचा मृत्यु, तिच्या लग्नानंतर सात वर्षांच्या आत, कोणत्याही प्रकारच्या हुंडा वळी. भाजण्याने किवा शारीरिक इजेने घडून आला असेल किवा सर्वसामान्य परिस्थितीत न घडून येता अन्यथा घडून आला असेल आणि तिच्या मृत्यूच्या लगतपूर्वी, तिच्या पतीने किवा पतीच्या नातलगाने हुंड्याच्या मागणीसाठी किवा त्या संबंधात तिला कुरतेने वागवैल्याचे किवा सतावन्याचे दाखवून दिल्यास, अशा मृत्युला "हुंडा वळी" म्हटले जाईल आणि अशा पतीने किवा नातलगाने तिचा मृत्यु घडवून आणल्याचे मानण्यात येईल.

स्पष्टीकरण.—या पोटकलमाच्या प्रयोजनासाठी "हुंडा" या शब्दाचा अर्थ हुंडा प्रतिवध अधिनियम, १९६१ चा २८. १९६१ च्या कलम २ मध्ये असल्याप्रमाणेच राहील.

(२) जो कोणी हुंडा वळी घडून अणेल, त्याला सात वर्षपिक्हा कळी नसेल अशी पस्तु जी आजीव कारावासापर्यंत वाढू शकेल इतक्या कारावासाची शिक्षा होईल.]

३०५. जर कोणतीही अठरा वर्षाखालील व्याची व्यक्ती, कोणतीही भ्रमिष्ट व्यक्ती, कोणतीही बालकाच्या किवा चन्मादवायू झालेली व्यक्ती, कोणतीही निर्बुद्ध व्यक्ती, किवा कोणतीही नरीचा अवस्थेतील व्यक्ती हिने भ्रमिष्ट व्यक्तीच्या आत्महत्या केली तर, ज्या कोणी अशी आत्महत्या करण्यास अपप्रेरणा दिली असेल त्याला मृत्युची किवा आत्महत्येला '[आजीव कारावासाची]', किवा जास्तीत जास्त दहा वर्षे इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या अपप्रेरणा देणे. व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

३०६. जर कोणत्याही व्यक्तीने आत्महत्या केली तर, ज्या कोणी अशी आत्महत्या करण्याला आत्महत्येला अपप्रेरणा दिली असेल त्याला, दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, आणि तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

३०७. ज्या उद्देशाने किवा जाणिवेने आणि ज्या परिस्थितीत कोणी एखादी कृती केली असता खुनाचा प्रवत्त करणे, मृत्यु घडन आला तर तो खुनावहूल दोषी ठेरल तशा उद्देशाने किवा जाणिवेने आणि तशा परिस्थितीत, जो कोणी ती कृती करील त्याला, दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल; आणि अशा कृतीमुळे कोणत्याही व्यक्तीला दुखापत झाली तर, अपराधी '[आजीव कारावासास]' किवा थात यापूर्वी उल्लेखिलेल्या अशा शिक्षेस पात्र होईल.

[या कलमाखालील अपराध करणारी एखादी व्यक्ती '[आजीव कारावासाची]' शिक्षा भोगत जन्मठेप कैदांनी सिद्ध असेल त्या प्रकरणी, जर दुखापत घडून आली तर त्या व्यक्तीला मृत्युची शिक्षा होऊ शकेल.]

उदाहरणे

(क) 'क' हा 'य' ला ठार मारण्याच्या उद्देशाने त्याच्यावर अशा परिस्थितीत गोळी झाडतो की, जर त्यामुळे मृत्यु घडून आला तर 'क' खुनावहूल दोषी होऊ शकेल. 'क' या कलमाखालील शिक्षेस पात्र आहे.

१. १९५५ चा अधिनियम २६, कलम ११७ व अनुसूची यांद्यारे मूळ मजकुराएवजी हा शब्दाखलेला दोखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेळ्हापासून).

२. १८७० चा अधिनियम २७, कलम १२ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

३. १९८६ चा अधिनियम ४३, कलम १० द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

४. १८७० चा अधिनियम २७, कलम ११ द्वारे जादा दाखल केले.

(क) कोवळ्याच्या व्याख्या बालकांचा मृत्यु घडवून आण्याच्या उद्देशाने 'क' त्याला एका निर्जल ठिकाणी उघडव्यावर टाकतो. त्यासुळे बालकांचा मृत्यु घडून आला नाही तरी, या कलमांद्वारे व्याख्या करण्यात आलेला अपराध 'क' ने केला आहे.

(ग) 'य' चा खून करण्याच्या उद्देशाने 'क' एक बंदूक खरेदी करतो व तीस बार भरतो. 'क' ने अद्याप वरपाराध केलेला नाही. 'क' हा 'य' वर बंदूक झाडतो. या कलमांद्वारे व्याख्या करण्यात आलेला अपराध त्याने केला आहे, आणि जर अशा सोळीकारात त्याने 'य' ला जखासी केले तर या कलमांद्वारा '[पदिल्या परिच्छेदाच्या] नंतरच्या शासाहारे उपर्युक्त केलेल्या शिक्षेस रो पाव्र आहे.

(द) 'क' हा 'व' ला विष देण्या त्यावा खून फरण्याच्या उद्देशाने विष खरेदी करून ने अन्नात मिसळतो. ने अन्न 'क' कुडे राहतो. या कलमांद्वारे उघडव्यावर करण्यात आलेला अपराध 'क' ने अद्याप केलेला नाही. 'क' ते अज 'व' च्या उघडव्यावर टेवती दिवा ते 'द' च्या उघडव्यावर ठेवण्यासाठी 'व' च्या नोंकराच्या स्थाधीज करतो. या कलमांद्वारे व्याड्या कारण्यात आलेला अपराध 'क' ने केलेला आहे.

सादोष- ३०८. ज्ञान उद्देशाने मिळवा जांगधिने आणि या परिस्थितीत कीभी एडाई कृती केली गेता, मनुष्यवक्तव्य मृत्यु घडून खाला तर तो 'खून' या खालीरात न घोडव्याच्या संशोध भगुव्यवधावहूल दोषी ठरेल तरा उद्देशाने किंवा करण्याच्या जांगधिने आणि तथा परिस्थितीत जो कोणी ती कृती करील त्याला, तोल वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या प्रयत्न करणे. मुदतीची कोणत्यात तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील, आणि अशा कृतीमुळे कोणत्याही व्यक्तीला दुखापत साली तर, त्याला सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तीरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

उदाहरण

'क' गंभीर व आकस्मिक प्रक्षोभकारणामुळे 'य' वर अशा परिस्थितीत पिस्तुल झाडतो वी, जर तो त्यासुळे मृत्युस कारण झाला तर तो 'खून' या सदरात न घोडव्याच्या सदोष भगुव्यवधावहूल दोषी होऊ शकेल. या कलमांद्वारे व्याख्या करण्यात आलेला अपराध 'क' ने केलेला आहे.

आरम्भहत्या ३०९. जो कोणी आरम्भहत्येचा प्रयत्न करील आणि असा अपराध घडण्याच्या दृष्टीने कोणतीही कारण्याचा कृती करील त्याला, एक वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची खाल्या कारावासाची, [किंवा द्रव्यप्रयत्न करणे, दंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील].

ठग- ३१०. खुनाच्या सहाय्याने किंवा खुनासहित जवरी ओरी कारण्याचा किंवा मुले चोस्ऱ्या नेण्याचा अपराध करण्यासाठी जो कोणी हा अधिनियम पारित झाल्यानंतर केल्याही अन्य कोणत्याही व्यक्तीशी किंवा व्यक्तीशी नेहमी संगत ठेवील तो ठग होय.

शिक्षा- ३११. जो कोणी ठग असेल त्याला [आजीव कारावासाची] शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाव होईल.

गर्भस्राव घडवून आणणे, अजात गर्भ जीवांना क्षती पौचवणे, अर्खकंगा उघडव्यावर टाकणे आणि अपेक्ष्यजन्माची लघटण्युक्त करणे

गर्भस्राव घडवून ३१२. जो कोणी इच्छापूर्वक एखाद्या गर्भवती स्त्रीचा गर्भस्राव घडवून आणील त्याला, जर आणणे, असा गर्भस्राव त्या स्त्रीचा जीव वाचवण्यासाठी सद्भावपूर्वक घडवून आणलेला नसेल तर, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील. आणि जर ती स्त्री स्पृदेतागम्भी असेल तर, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाव होईल.

स्फृतीकरण.—जी स्त्री स्वतःचा गर्भस्राव घडवून आणते ती या कलमाच्या अर्थक्षेत येते.

स्त्रीच्या संमती- ३१३. जो कोणी लगतपूर्वी कलमांद्वारे व्याख्या करण्यात आलेला अपराध त्या स्त्रीच्या संमतीशी वर्णित ती स्त्री स्पृदितगम्भी असौ वा नसी—संमतीशीवाय करील त्याला, [आजीव कारावासाची], किंवा दहा घडवून आणणे, वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाव होईल.

गर्भस्राव घडवून ३१४. जर कोणी एखाद्या गर्भवती स्त्रीचा गर्भस्राव घडवून आण्याच्या उद्देशाने कोणतीही आणण्याच्या उद्देशाने कृती केली व तिच्यामुळे अशा स्त्रीचा मृत्यु घडून आला तर त्याला, दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या केलेल्या कृतीमुळे मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाव होईल; मृत्यु घडून येणे.

ती कृती स्त्रीच्या संमतीशीवाय कारावासाची ३१५. आणि जर ती कृती त्या स्त्रीच्या संमतीशीवाय केलेली असेल तर, त्याला एकतर [आजीव संमतीशीवाय कारावासाची], किंवा वर नमूद केलेली शिक्षा होईल.

१. १८९१ चा अधिनियम १२, कलम २ व अनुसूची दोन यांद्वारे समाविष्ट करण्यात आले.
२. १८८२ चा अधिनियम ८, कलम ७ द्वारे "आणें तसेच द्रव्यदंडाचीही शिक्षा होईल" या मजकुराएवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.
३. १९५५ चा अधिनियम २६, कलम ११७ व अनुसूची यांद्वारे मूळ मजकुराएवजी हा शब्दाल्लेख दाखल करण्यात आला.

स्पष्टीकरण.—यह अपराधासाठी, त्या कृतीमुळे मृत्यु घडून येणे हे संभवतीय आहे याची अपराधाला जाणीव असली पाहिजे अशी खाबस्तकता नाही.

३१५. एखाद्या मुलाच्या जन्मापूर्वी, जो कोणी ते मूळ जिवंत जन्मायास प्रतिबंध करण्यात्तर मूळ जिवंत जन्माला किंवा त्याच्या जन्मानंतर त्याचा मृत्यु घडून आपण्याच्या उद्देशाने कोणतीही कृती करील आणि अशा येण्यास प्रतिबंध दृष्टीमुळे त्या मुलाला जिवंत जन्मायास प्रतिबंध करील किंवा त्याच्या जन्मानंतर त्याचा मृत्यु घडून करण्याच्या किंवा आणील त्याला, अर ती कृती आहेच्या जीव वाचविष्यासाठी संदर्भावपूर्वक केलेली नसेत तर, दहा वर्षे पर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा मृत्यु घडून अण्याच्या उद्देशाने देवलेली कृती.

३१६. जर कोणी अशा परिस्थितीत एखादी कृती करील की, त्यामुळे जर तो मृत्युस कारण 'सदोष मनुज्यवध' जाला तर तो सदोष मनुज्यवधाबद्दल दोषी होऊ शकेल, आणि अशा कृतीमुळे, स्पैस पावण्याचा गर्भ-ए सदरात जीवाचा मृत्यु घडून आला तर त्याला, दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा मृत्यु घडून अण्याच्या उद्देशाने देवलेली कृती.

हा अनुभाग असू शकेल इतक्या मुदतीची वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

उदाहरण

आपण गर्भवती स्त्रीच्या मृत्युस कारण होण्याचा संभव आहे याची जाणीव असताना 'क' अशी कृती करतो की, त्यामुळे त्या स्त्रीचा मृत्यु घडून आला तर तो 'सदोष मनुज्यवध' या सदरात झोडेल. त्या स्त्रीला इत्या पोहोचते, पण तिचा मृत्यु होणा नाही. पण त्यामुळे तिच्या गर्भातील संपदन पावण्याचा अजात गर्भजीवाचा गृत्यु घडून येतो. 'क' हा या कलमामध्ये व्याख्या करण्यात आलेल्या अपराधाबद्दल दोषी आहे.

३१७. जो कोणी, स्वतः बारा दबावालील मुलाचा बाप किंवा आई असून, किंवा स्वतःकडे बारा व्यष्टीखालील अशा मुलाची देखभाल असून, अशा मुलाचा संपूर्णतः परित्याग करण्याच्या उद्देशाने त्या मुलाला कोणत्याही मुलाला त्याच्या जागी उघड्यावर टाळील किंवा त्याला सोडन देईल त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची आई-आपासे किंवा जिच्छाकडे त्याची देखभाल आहे त्या व्यक्तीने उघड्यावर टाळणे आणि त्याचा परित्याग करणे.

स्पष्टीकरण.—याप्रमाणे उघड्यावर टाळत्याचा परिणाम म्हणून ते मूळ मृत्यु पावले तर खुनाबद्दल किंवा प्रकरणपत्रवे सदोष मनुज्यवधाबद्दल अपराधाची संपरीक्षा होण्याला प्रतिबंध करण्यासाठी हे कलम योजलेले नाही.

३१८. एखाद्या मुलाचा मृतदेह-मग ते मूळ त्याच्या जन्माच्यापूर्वी मेलेले असो किंवा जन्मानंतर मृतदेहाची गुप्तपणे असो किंवा जन्म होत असताना भेलेले असो-गुप्तपणे पुरुन किंवा त्याची अन्यप्रकारे विलेवाट लावन, विलेवाट लावन जो कोणी अशा मुलाचा जन्म जात्याचे उद्देश्यपूर्वक लपवून ठेवील किंवा लपविष्याचा प्रवल करील अपत्यजन्माची त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा लपवणूक करणे. द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

दुखापतीविषयी

३१९. जो कोणी एखाद्या व्यक्तीच्या ठाडी शारीरिक वेदना, रोग किंवा विकलता निर्माण दुखापत. करतो तो 'दुखापत पोखवतो' असे म्हणतात.

३२०. पुढील प्रकारच्या दुखापती याच फक्त "जबर" म्हणून निर्देशित करण्यात आल्या जबर दुखापत. आहेत :—

पहिली.—पुस्तवहरण.

दुसरी.—कोणत्याही डोळथाच्या दृक्षक्तीचा कायमचा विच्छेद करणे.

तिसरी.—कोणत्याही कानाच्या श्रवणशक्तीचा कायमचा विच्छेद करणे.

चौथी.—कोणत्याही अवयव किंवा सांधा यांपासून विच्छेद करणे.

पालकी.—कोणत्याही अवयव किंवा सांधा यांच्या शक्तीचा नाश किंवा त्यात कायमचा विघाड करणे.

सहायी.—यस्तक किंवा वेहरा कायमचा विद्युप करणे.

सततधी.—हाड किंवा दात मोडणे, किंवा निखलवणे.

आठवी.—ज्या दुखापतीमुळे जीवित घोक्यात येते अथवा पीडित व्यक्तीला वीस दिवस इतका काळे दुसऱ्या शारीरिक वेदना सहन करावी लागते. किंवा तिचे नेहमीचे व्यवसाय चालू टेवणे अशक्य होते अशी कोणतीही दुखापत.

इच्छापूर्वक दुखापत पोचवणे. ३२१. जर कोणी एखादी कळती केली अमून तीयोगे कोणत्याही व्यक्तीला दुखापत झावी असा त्याचा उद्देश असेल किंवा तीयोगे कोणत्याही व्यक्तीला दुखापत पोचण्यास आपण कारण होण्याचा संभव आहे अशी त्याला जाणीव असेल आणि त्यायोगे कोणत्याही व्यक्तीला दुखापत पोचण्यास तो कारण झाला असेल तर, तो “इच्छापूर्वक दुखापत पोचवतो” असे म्हटले जाते.

इच्छापूर्वक जबर दुखापत पोचवणे. ३२२. जो कोणी इच्छापूर्वक दुखापत पोचवतो त्याचा जी दुखापत करण्याचा उद्देश आहे किंवा जी दुखापत होण्यास आपण कारण होण्याचा संभव असल्याची त्याला जाणीव आहे ती जर जबर दुखापत असेल आणि तो ज्या दुखापतीस कारण होतो ती जबर दुखापत असेल तर, तो “इच्छापूर्वक जबर दुखापत पोचवतो” असे म्हटले जाते.

स्पष्टीकरण.—ज्या वावतीत एखादा इभम जबर दुखापत पोचण्यास कारण झाला आहे आणि जबर दुखापत पोचवण्याचा त्याचा उद्देश ही आहे किंवा तसे होण्यास आपण कारण होण्याचा संभव आहे याची त्याला जाणीवही आहे या दोन्ही गोष्टी असेतील तेवढे खेरीजकरून एरव्ही, तो “इच्छापूर्वक जबर दुखापत पोचवतो” असे म्हटले जात नाही. पण जर एका प्रकारची जबर दुखापत करण्याचा स्वतःचा उद्देश असताना किंवा तशी दुखापत होण्यास आपण कारण होण्याचा संभव असल्याची स्वतःला जाणीव असताना प्रत्यक्षात त्याच्या हातूब दुसऱ्या प्रकारची जबर दुखापत झाली असेल तर, तो “इच्छापूर्वक जबर दुखापत पोचवतो” असे म्हटले जाते.

उदाहरण

‘य’ चा चेहरा कायमचा विद्रूप करण्याच्या उद्देशाने किंवा तसे होण्यास आपण कारण होण्याचा संभव असल्याची स्वतःला जाणीव असताना ‘क’ हा ‘य’ ला डोसा मारतो, त्यामुळे ‘य’ चा चेहरा कायमचा विद्रूप होत नाही, पण त्याला वीस दिवस इतका काळ दुसऱ्या शारीरिक वेदना सहन कराव्या लागतास. ‘क’ ने इच्छापूर्वक जबर दुखापत पोचवली आहे.

इच्छापूर्वक दुखापत पोचवण्यावहूल शिक्षा. ३२३. कलम ३३४ मध्ये उपबंधित केलेली वाब खेरीजकरून एरव्ही, जो कोणी इच्छापूर्वक दुखापत पोचवील त्याला, एक वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या प्राण्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

घातक हत्यारांनी इच्छापूर्वक दुखापत पोचवणे. ३२४. कलम ३३४ मध्ये उपबंधित केलेली वाब खेरीजकरून एरव्ही, गोळी घालण्याचे, भोसकण्याचे किंवा कापण्याचे कोणतेही साधन किंवा हल्ल्याचे हत्यार म्हणून वापरले असता जे मृत्युस कारण होण्याचा संभव आहे असे कोणतेही साधन याच्या साहाय्याने अथवा आग किंवा कोणताही तप्त पदार्थ पोचवणे. याच्या साहाय्याने अथवा कोणतेही विष किंवा कोणताही क्षयकारक पदार्थ याच्या साहाय्याने अथवा कोणत्याही स्फोटक पदार्थाच्या सहाय्याने अथवा जो पदार्थ खासाबरोबर आत जाणे, गिळला जाणे किंवा रक्तात पोचणे हे मानवी शरीराला अपायकारक आहे अशा कोणत्याही पदार्थाच्या सहाय्याने अथवा कोणत्याही प्राण्याच्या साहाय्याने जो कोणी इच्छापूर्वक दुखापत पोचवील त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

इच्छापूर्वक जबर दुखापत पोचवण्यावहूल शिक्षा. ३२५. कलम ३३५ द्वारे उपबंधित केलेली वाब खेरीजकरून एरव्ही, जो कोणी इच्छापूर्वक जबर दुखापत पोचवील त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या बद्दल शिक्षा कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

घातक हत्यारांनी इच्छापूर्वक दुखापत पोचवणे. ३२६. जो कोणी, कलम ३३५ द्वारे उपबंधित केलेली वाब खेरीजकरून एरव्ही, गोळी घालण्याचे, किंवा साधनांनी भोसकण्याचे किंवा कापण्याचे कोणतेही साधन, किंवा हल्ल्याचे हत्यार म्हणून वापरले असता जे मृत्युस कारण होण्याचा संभव आहे असे कोणतेही साधन याच्या साहाय्याने अथवा आग किंवा कोणताही तप्त पदार्थ याच्या साहाय्याने अथवा कोणतेही विष किंवा कोणताही क्षयकारक पदार्थ याच्या साहाय्याने अथवा कोणत्याही “स्फोटक पदार्थाच्या” सहाय्याने अथवा जो खासाबरोबर आत जाणे, गिळला जाणे किंवा रक्तात पोचणे हे मानवी शरीराला अपायकारक आहे “अशा कोणत्याही पदार्थाच्या सहाय्याने अथवा कोणत्याही प्राण्याच्या साहाय्याने” इच्छापूर्वक “जबर दुखापत” पोचवील त्याला, “[आजीव कारावासाची] [किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल]” इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी [एका वर्णनाच्या] कारावासाची शिक्षा] होईल, व तो “द्रव्यदंडासही” पात्र होईल.

मालमता जबरीने घेण्यासाठी किंवा अवैध कृती करण्यास पाडण्यासाठी इच्छापूर्वक दुखापत पोचवणे. ३२७. इजर कोणी इच्छापूर्वक एखादा व्यक्तीला दुखापत पोचवली आणि त्यामागे “ती पीडित व्यक्ती किंवा त्या पीडित व्यक्तीमध्ये हितसंबंध असलेली” कोणतीही व्यक्ती यांच्याकडून कोणतीही मालमता किंवा मूलव्यान् रोखा जबरीने घेण्याचा अथवा जे अवैध आहे किंवा ज्यामुळे अपराध करणे सुकर होऊ शकेल जबरीने भाग असे काहीतरी करण्यास पीडित व्यक्तीला किंवा अशा पीडित व्यक्तीमध्ये हितसंबंध असलेल्या कोणत्याही पाडण्यासाठी व्यक्तीला जबरीने भाग पाडण्याचा इरादा असेल तर, त्याला दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची इच्छापूर्वक दुखापत कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

१. १९५५ चा अधिनियम २६-कलम ११७ व अनुसूची यांद्वारे मूळ मंजकुराएवजी हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी, १९५६ रोजी व तेह्वापासून).

३२८. अपराध करण्याच्या उद्देशाने किंवा अपराध करणे सुकर व्हावे या उद्देशाने किंवा आणग अपराध करण्याच्या त्वामुळे दुखापतीस कारण दोषाची शक्ती आहे याची जाणीच असताना जो कोणी एखाद्या व्यक्तीला उद्देशाने विष, कोणतीही विष किंवा कोणतीही मुर्छाकारक, नशाकारक किंवा अपराधकारक औपचार्यत्वे किंवा अन्य इत्यादीच्या पदार्थ सेवन करण्यास देईल किंवा सेवन करवील त्याला, दहा वर्षेपर्यंत अमु शकेल इतक्या मुदतीची सहाय्याने दुखापत कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

३२९. जर कोणी इच्छापूर्वक एखाद्या व्यक्तीला जबर दुखापत पोचवली आणि त्यामागे, ती मालमत्ता जबरीने पीडित व्यक्ती किंवा त्या पीडित व्यक्तीपांत्रे हितसंबंधित असलेली कोणतीही व्यक्ती यांच्याकडून कोणतीही घेण्यासाठी किंवा मालमत्ता किंवा मूल्यवान रोखा जबरीने घेण्याचा अथवा जे अवैध आहे किंवा ज्यामुळे अपराध करणे अवैध कृती करण्यास दुखापत सुकर होऊ शकेल असे काहीतरी करण्यास पीडित व्यक्ती किंवा असा पीडित व्यक्तीमध्ये हितसंबंधित जबरीने भाग असलेली कोणतीही व्यक्ती यांना जबरीने भाग पाडण्याचा इरादा असेल तर त्याला, [‘आजीव कारावासाची’] पाडण्यासाठी इच्छा-किंवा दहा वर्षेपर्यंत अमु शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल पूर्वक जबर दुखापत व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

३३०. जर कोणी एखाद्या व्यक्तीला इच्छापूर्वक दुखापत पोचवली आणि त्यामागे, एखाद्या कबुलीजबाब जबरीने अपराधाचा किंवा गैरवर्तणुकीचा ज्यामुळे तपास लागू शकेल असा कोणताही कबुलीजबाब किंवा माहिती घेण्यासाठी अथवा पीडित व्यक्ती किंवा तिच्यामध्ये हितसंबंधित असलेली कोणतीही व्यक्ती यांच्याकडून जबरीने घेण्याचा मालमत्ता परत इरादा असेल अथवा कोणतीही मालमत्ता किंवा मूल्यवान रोखा परत करण्यास किंवा परत करवण्यास करण्यास जबरीने अगर कोणतीही हक्कमागणी किंवा मागणी पूर्ण करण्यास अगर जीमुळे कोणतीही मालमत्ता किंवा मूल्यवान भाग पाडण्यासाठी रोखा परत मिळू शकेल अशी माहिती देण्यास पीडित व्यक्ती किंवा तिच्यामध्ये हितसंबंधित असलेली इच्छापूर्वक दुखापत कोणतीही व्यक्ती यांना जबरीने भाग पाडण्याचा इरादा असेल तर त्याला, सात वर्षेपर्यंत अमु शकेल पौचवणे. इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

उदाहरणे

(क) ‘क’ हा पोलीस अधिकारी, ‘य’ ला त्याने अपराध केला असे कबूल करण्यास प्रवृत्त करण्यासाठी त्याचा छळ करतो. ‘क’ हा या कलमाखालील अपराधाबद्दल दोषी आहे.

(ख) ‘क’ हा पोलीस अधिकारी, विवक्षित चोरीची मालमत्ता कोठे ठेवली आहे हे दाखवून देण्यास ‘ख’ ला प्रवृत्त करण्याकरिता त्याचा छळ करतो. ‘क’ हा या कलमाखालील अपराधाबद्दल दोषी आहे.

(ग) ‘क’ हा महसूल अधिकारी, ‘य’ कडून येणे असलिल्या महसुलाची विवक्षित थक्काकी चुकली करण्यास ‘य’ ला भाग पाडण्याकरिता त्याचा छळ करतो. ‘क’ हा या कलमाखालील अपराधाबद्दल दोषी आहे.

(घ) ‘क’ हा जमीनदार, आपला खंड देण्यास भाग पाडण्यासाठी रयताचा छळ करतो. ‘क’ हा या कलमाखालील अपराधाबद्दल दोषी आहे.

३३१. जर कोणी एखाद्या व्यक्तीला इच्छापूर्वक जबर दुखापत पोचवली आणि त्यामागे, एखाद्या कबुलीजबाब जबरीने अपराधाचा किंवा गैरवर्तणुकीचा ज्यामुळे तपास लागू शकेल असा कोणताही कबुलीजबाब किंवा माहिती घेण्यासाठी अथवा पीडित व्यक्ती किंवा तिच्यामध्ये हितसंबंधित असलेली कोणतीही व्यक्ती यांच्याकडून जबरीने घेण्याचा मालमत्ता परत इरादा असेल अथवा कोणतीही मालमत्ता किंवा मूल्यवान रोखा परत करण्यास किंवा परत करवण्यास करण्यास जबरीने अगर कोणतीही हक्कमागणी किंवा मागणी पूर्ण करण्यास अगर जीमुळे कोणतीही मालमत्ता किंवा मूल्यवान भाग पाडण्यासाठी रोखा परत मिळू शकेल अशी माहिती देण्यास पीडित व्यक्ती किंवा तिच्यामध्ये हितसंबंधित असलेली इच्छापूर्वक जबर कोणतीही व्यक्ती यांना जबरीने भाग पाडण्याचा इरादा असेल तर त्याला, दहा वर्षेपर्यंत अमु शकेल दुखापत पौचवणे. इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

३३२. लोकसेवक असलेली कोणतीही व्यक्ती असा लोकसेवक म्हणून आपले कर्तव्य पार पाडीत लोकसेवकाला असताना अथवा त्या व्यक्तीला किंवा अन्य कोणत्याही लोकसेवकाला असा लोकसेवक म्हणून आपले त्याच्या कर्तव्यापासून कर्तव्य पार पाडण्यास प्रतिवंध करण्याच्या किंवा त्यापासून धाकाने परावृत्त करण्याच्या उद्देशाने अथवा धाकाने परावृत्त असा लोकसेवक म्हणून आपले कर्तव्य पार पाडण्याता त्या व्यक्तीने केलेल्या किंवा करण्याचा प्रयत्न केलेल्या करण्यासाठी इच्छाकोणत्याही गोष्टीच्या परिणामी जो कोणी तिला इच्छापूर्वक दुखापत पोचवलील त्याला, तीन वर्षेपर्यंत पूर्वक दुखापत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोही पौचवणे. शिक्षा होतील.

१. १९५५ चा अधिनियम २६-कलम ११७ व अनुसूची यांद्वारे यूल मजकुराएवजी हा जे दोललेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी, १९५६ रोजी व तेहापासून).

लोकसेवकाला ३३३. लोकसेवक अुसलेली कोणतीही व्यक्ती असा लोकसेवक म्हणून आपले कर्तव्य पार पाडील व्याच्या कर्तव्यासामुळे असताना अथवा त्या व्यक्तीला किंवा अन्य कोणत्याही लोकसेवकाला असा लोकसेवक म्हणून आपले कर्तव्य पार पाइल्यास प्रतिबंध करण्याच्या किंवा त्यापासून धाकाने परावृत्त करण्याचा उद्देश्याने अथवा करण्यासाठी इच्छा-पूर्वक जबर दुखापत पौचवणे. असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्य-दंडासही पाव होईल.

प्रश्नोभकारणामुळे ३३४. जो कोणी गंभीर व आकस्मिक प्रश्नोभकारणामुळे [इच्छापूर्वक] जबर दुखापत पौचवील त्याला, ज्या व्यक्तीने प्रश्नोभित केले अशा व्यक्तीने अन्य कोणत्याही व्यक्तीम दुखापत करण्याचा त्याचा उद्देश नसेल व तसेच, दुखापत होण्यास आपण कारण होण्याचा संभव असल्याची त्याला जाणीव नसेल तर त्याला, एक महिन्यापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा पाचशे रुपयापर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

प्रश्नोभकारणामुळे ३३५. जो कोणी गंभीर व आकस्मिक प्रश्नोभकारणामुळे [इच्छापूर्वक] जबर दुखापत पौचवील त्याला, ज्या व्यक्तीने प्रश्नोभित केले अशा व्यक्तीने अन्य कोणत्याही व्यक्तीम दुखापत करण्याचा त्याचा उद्देश नसेल तर तसेच, दुखापत होण्यास आपण कारण होण्याचा संभव असल्याची त्याला जाणीव नसेल तर त्याला, चार वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा किंवा दोन्ही हजार रुपयापर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

स्पष्टोकरण.—उगतपूर्वोंची दोन कलमेही कलम २०० च्या अपवाद १ प्रमाणे त्याच परंतुकास अधीन आहेत.

इतरांचे जीवित ३३६. जो कोणी मानवी जीवित किंवा इतरांची व्यक्तिगत सुरक्षितता धोक्यात येईल इतक्या किंवा व्यक्तिगत बेदरकारणे किंवा हयगर्थीने कोणतीही कृती करील त्याला, तीन महिन्यापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची सुरक्षित धोक्यात कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची किंवा दोनशे पन्नास रुपयापर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

इतरांचे जीवित ३३७. जो कोणी मानवी जीवित किंवा इतरांची व्यक्तिगत सुरक्षितता धोक्यात येईल इतक्या किंवा व्यक्तिगत बेदरकारणे किंवा हयगर्थीने कोणतीही कृती करून कोणत्याही व्यक्तीस दुखापत पौचवील त्याला सहा महिन्यापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा पाचशे रुपयापर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

इतरांचे जीवित ३३८. जो कोणी मानवी जीवित किंवा इतरांची व्यक्तिगत सुरक्षितता धोक्यात येईल इतक्या किंवा व्यक्तिगत बेदरकारणे किंवा हयगर्थीने एखादी कृती करून कोणत्याही व्यक्तीस दुखापत पौचवील त्याला, सुरक्षितता धोक्यात दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा एक हजार अणणाऱ्या कृतीने दुखापत पौचवणे.

गैर निरोध आणि गैर परिरोध या त्रिवयो

गैर निरोध. ३३९. कोणत्याही व्यक्तीस ज्या दिशेने जाण्याचा हक्क असेल अशा कोणत्याही दिशेने जाण्यास तिला जो कोणी इच्छापूर्वक अटकाव करतो तो त्या व्यक्तीस “गैरपणे निरुद्ध करतो” असे म्हटले जाते.

अथवाद.—जमीन किंवा पाणी यावरील ज्या वाजगी मार्गात असा अटकाव करण्याचा आपणास कायदेशीर हक्क आहे. असे एखादी व्यक्ती सद्भावपूर्वक समजत असेल त्या मार्गामध्ये असा अटकाव करणे हा या कलमाच्या अर्थानुसार अपराध नाही.

उदाहरण

‘य’ ला ज्या मार्गावरून जाण्याचा हक्क आहे, तो मार्ग बंद करण्याचा आपणास हक्क आहे असे ‘क’ सद्भावपूर्वक समजत नसताना तो मार्ग अडवतो. त्यामुळे ‘य’ ला त्या मार्गाने जाण्यास प्रतिबंध होतो. ‘क’ हा ‘य’ ला खेळणे निरुद्ध करतो.

गैर परिरोध. ३४०. जो कोणी एवजाचा व्यक्तीस विवक्षित वेढणाऱ्या सीमांच्या पलिकडे जाण्यास प्रतिबंध होईल अशा रीतीने तिला गैरपणे निरुद्ध करतो तो त्या व्यक्तीस “गैरपणे परिरुद्ध” करतो असे म्हटले जाते.

उदाहरणे

(क) ‘क’ हा ‘य’ ला भितीनी बांधलेल्या आवारात जायला लावतो आणि कुलूप लावून ‘य’ ला आत कोडतो. अशा प्रकारे वेढण्याच्या भितीच्या मर्यादिपलिकडे कोणत्याही दिशेने जाण्यास ‘य’ ला प्रतिबंध होतो. ‘क’ ने ‘य’ ला गैरपणे परिरुद्ध केले असे होते.

१. १८८२ चा अधिनियम ८, कलम ८ द्वारे हा ग्राव्य समाविष्ट करण्यात आला.

(ख) इमारतीमधून बाहेर पडण्याच्या सामग्रीवर 'क' दारूचोला हत्यारानिंदी सज्ज असलेल्या माणसांना उम्हे करतो आणि 'य' ने इमारतीमधून निघून जाण्याचा प्रवत्तन केल्यास ती माणसे 'य' वर गोळी झाडतील असे 'य' ला नांगलो 'क' ही 'य' ला गैरपणे परिशद्द करतो.

३४१. जो कोणी कोणत्याही व्यक्तीस गैरपणे परिशद्द करील त्याला, एक महिन्यांपर्यंत असू शकेल गैर निरोधाबद्दल इतक्या मुदतीची साध्या कारावासाची, किंवा पांचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा शिक्षा दोन्ही शिक्षा होतील.

३४२. जो कोणी कोणत्याही व्यक्तीस गैरपणे परिशद्द करील त्याला, एक वर्षांपर्यंत असू शकेल गैर परिरोधाबद्दल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्षांच्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल शिक्षा दोन्ही शिक्षा होतील.

३४३. जो कोणी कोणत्याही व्यक्तीस तीन दिवस किंवा त्याहून अधिक काळ गैरपणे परिशद्द तीन दिवस किंवा करील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्षांच्या कारावासाची त्याहून अधिक काळ किंवा द्रव्यदंडाची किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

३४४. जो कोणी कोणत्याही व्यक्तीस दहा दिवस किंवा त्याहून अधिक काळ गैरपणे परिशद्द दहा दिवस किंवा करील त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्षांच्या कारावासाची त्याहून अधिक काळ शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

३४५. एखादा व्यक्तीच्या मुक्ततेकरिता रीतसर प्राधिलेख काढण्यात आला आहे हे माहीत जिच्या मुक्ततेसाठी प्राधिलेख काढण्यात कलमान्वये तो ज्यास पात्र असेल अशा कोणत्याही मुदतीच्या कारावासाव्यतिरिक्त आणखी दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्षांच्या कारावासाची शिक्षा होईल.

३४६. एखादा व्यक्तीला परिशद्द केल्यास याप्रमाणे परिशद्द होणाऱ्या व्यक्तीमध्ये हितसंबंधित गुप्त स्थळी गैर असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस किंवा कोणत्याही लोकसेवकास ते कळू नये अथवा यात यात्र्वर्षी निर्दिष्ट परिशद्द केलेल्या अशा कोणत्याही व्यक्तीस किंवा लोकसेवकास अशा परिशद्दाची जागा कळू नये किंवा शोधता येऊ नये असा उद्देश सूचित होईल अशा रोतीने जो कोणी तिला गैरपणे परिशद्द करील त्याला अशा गैर परिरोधाबद्दल तो ज्या अन्य कोणत्याही शिक्षेस पात्र असेल तिच्या व्यतिरिक्त आणखो, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्षांच्या कारावासाची शिक्षा होईल.

३४७. जर कोणी एखादा व्यक्तीस गैरपणे परिशद्द केले आणि त्यामारे, त्या परिशद्द व्यक्तीकडून मालमत्ता जबरीने किंवा परिशद्द व्यक्तीमध्ये हितसंबंधीत आसलेल्या कोणत्याही व्यक्तीकडून कोणतीही मालमत्ता किंवा घेण्यासाठी किंवा मत्यवान रोखा जबरीने घेण्याचा अथवा अवैध असे काहीतरी करण्यास किंवा ज्यामुळे अपराध करणे सुकर होऊ शकेल अशी कोणतीही माहिती देण्यास परिशद्द व्यक्ती किंवा अशा व्यक्तीमध्ये हितसंबंधित असलेली कोणतीही व्यक्ती यांना जबरीने भाग पाडण्याचा त्याचा इरादा असेल तर, त्याला तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्षांच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

३४८. जर कोणी एखादा व्यक्तीस गैरपणे परिशद्द केले आणि त्यामारे, एखादा अपराधाचा किंवा परिवर्तणकीचा ज्यासूचे तलास लाग शकेल असा कोणत्याही कबुलीजबाब किंवा कोणतीही माहिती परिशद्द व्यक्ती किंवा परिशद्द व्यक्तीमध्ये हितसंबंधित असलेली कोणतीही व्यक्ती यांच्याकडून जबरीने घेण्याचा त्याचा इरादा असेल अथवा कोणतीही मालमत्ता किंवा मूल्यवान रोखा परत करण्यास किंवा परत करण्यास अगर कोणतीही हक्कमारणी किंवा भागणे पूर्ण करण्यास अगर जीमुळे कोणतीही मालमत्ता किंवा मूल्यवान रोखा परत भिलू शकेल अशी माहिती देण्यास परिशद्द व्यक्ती किंवा तिच्यामध्ये हितसंबंधित असलेली कोणतीही व्यक्ती यांना जबरीने भाग पाडण्याचा त्याचा इरादा असेल तर, त्याला तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्षांच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

फौजदारीपात्र बलप्रयोग आणि हमला यांचिलये

३४९. एखादाने जर अन्य व्यक्तीच्या ठायी गती निर्माण केली किंवा गतिवद्दल अगर गतिविराम बलप्रयोग घडवून आणला अथवा ज्यायोगे एखादा पदार्थाच्या त्या अन्य व्यक्तीच्या गतिविरामाच्या कोणत्याही भागाशी किंवा त्या अन्य व्यक्तीसे परिधान केलेल्या किंवा जबल बालगलेल्या कोणत्याही बस्तूजी संपर्क घडेल किंवा अशा संपर्कमुळे त्या अन्य व्यक्तीच्या स्पर्श-संवेदनवर परिणाम होईल अशांत्रकारे स्थित असलेल्या कोणत्याही बस्तूशी संपर्क घडेल अशा तंहेते त्या पदार्थाच्या ठायी अशी गती निर्माण केली किंवा असा गतिवद्दल अगर गतिविराम घडवून तो त्या अन्य व्यक्तीच्या बांधतीत फौजदारीपात्र बलप्रयोग करतो असे म्हटले जाते. मात्र, गती निर्माण करण्याचा किंवा गतिवद्दल अगर गतिविराम घडवून

आणणाऱ्या व्यक्तीने, यात यापुढे वर्णन करण्यात आलेल्या तीन प्रकारांपैकी एका प्रकारे गती निर्माण केली असली पाहिजे किंवा मतिवदल अगर गतिविराम घडवून आणला असला पाहिजे.

एक.—स्वतःचे शारीरिक सामर्थ्य वापरण.

दोन.—एखादा पदार्थ अशा स्थितीत ठेवणे की, जेणेकरून स्वतःला किंवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीला आणवी काही कृती करावी न लागता गती निर्माण होईल किंवा मतिवदल अगर गतिविराम घडून येईल.

तीन.—कोणत्याही प्राण्याला गतिमान् होण्यास, गतिवदल करण्यास किंवा यतिविराम करण्यास प्रवृत्त करणे.

फौजदारीपात्र
बलप्रयोग

३५०. जर कोणी कोणत्याही व्यक्तीच्या वावतीत, त्या व्यक्तीच्या संमतीशिवाय उद्देशपूर्वक बलप्रयोग केला आणि तो कोणताही अपराध करण्याच्या प्रयोजनार्थ असेल अथवा ज्या व्यक्तीच्या वावतीत बलप्रयोगाद्वारे कृती पोचावी किंवा भीती वाटावी किंवा वास व्हावा असा त्याचा उद्देश असेल अथवा अशा बलप्रयोगामुळे तसे होण्यास आपण कारण होण्याचा संभव असल्याची त्याला जाणीव असेल तर, तो त्या अन्य व्यक्तीच्या वावतीत फौजदारीपात्र बलप्रयोग करतो असे म्हटले जाते.

उदाहरणे

(क) 'य' हा नदीकिनाऱ्याला दोराने बांधून ठेवलेल्या नावेत वसलेला आहे. 'क' दोर सोडून टाकतो आणि अशाप्रकारे उद्देशपूर्वक नावेला प्रवाहामध्ये वाहत जायला लावतो. याबाबतीत 'क' उद्देशपूर्वक 'य' च्या ठायी गती निर्माण करतो, आणि तो पदार्थात अशा रीतीने विशिष्ट स्थितीत ठेवून ही गोष्ट करतो की, कोणत्याही व्यक्तीला अन्य कोणतीही कृती करावी न लागता गती निर्माण होते. म्हणून 'क' ने 'य' च्या वावतीत उद्देशपूर्वक बलप्रयोग केला आहे आणि जर कोणताही अपराध करण्यासाठी किंवा या बलप्रयोगामुळे 'य' ला कृती पोचावी, भीती वाटावी किंवा वास व्हावा अशा, उद्देशाने किंवा तसे होण्याचा संभव असल्याची जाणीव असताना 'क' ने 'य' च्या संमतीवाचून तसे केले असेल तर, 'क' ने 'य' च्या वावतीत फौजदारीपात्र बलप्रयोग केलेला आहे.

(ख) 'य' रथावर आरूढ झाला आहे. 'क' हा 'य' च्या घोड्यांना ताबूक मारतो व त्याद्वारे त्यांना त्याचा वेग वाढवायला भाग पाडतो. या वावतीत 'क' ने प्राण्यांना त्याऱ्या गतीत बदल करण्यास प्रवृत्त करून 'य' च्या गतीमध्ये बदल घडवला आहे त्याअर्थी, 'क' ने 'य' वर बलप्रयोग केला आहे आणि जर 'य' ला त्यामुळे कृती पोचावी, भीती वाटावी किंवा वास व्हावा या उद्देशाने किंवा तसे होण्यास आपण कारण होण्याचा संभव असल्याची जाणीव असताना 'क' ने 'य' च्या संमतीवाचून हे केले असेल तर, 'क' ने 'य' च्या वावतीत फौजदारीपात्र बलप्रयोग केला आहे.

(ग) 'य' पालंखीमधून जात आहे. 'य' ची जबरी चोरी करण्याच्या उद्देशाने 'क' पालंखीचा दाढा धरतो व पालंखी थांवतो. या वावतीत 'क' ने 'य' च्या ठायी गतिविराम घडवून आणला असून त्याने हे आपल्यां शारीरिक सामर्थ्यानि केले आहे. त्याअर्थी, 'क' ने 'य' च्या वावतीत बलप्रयोग केला आहे आणि 'क' ने अपराध करण्यासाठी उद्देशपूर्वक 'य' च्या संमतीवाचून हे केले असल्यामुळे, 'क' ने 'य' च्या वावतीत फौजदारीपात्र बलप्रयोग केला आहे.

(घ) 'क' हा 'य' ला रस्त्यामध्ये उद्देशपूर्वक धक्का मारतो. या वावतीत 'क' ने स्वतःच्या शारीरिक सामर्थ्याचा वापर करून 'य' शी संपर्के होईल अशाप्रकारे स्वतःच्या शरीराला गती दिली आहे. त्याअर्थी, 'क' ने 'य' च्या वावतीत उद्देशपूर्वक बलप्रयोग केला आहे, आणि जर त्यामुळे 'य' ला कृती पोचावी, भीती वाटावी किंवा वास व्हावा या उद्देशाने किंवा तसे होण्यास आपण कारण होण्याचा संभव असल्याची जाणीव असताना 'क' ने 'य' च्या संमतीवाचून तसे केले असेल तर, त्याने 'य' च्या वावतीत फौजदारीपात्र बलप्रयोग केला आहे.

(ङ) 'क' एक दगड फेकतो, त्या दगडाचा अशा प्रकारे 'य' शी किंवा 'य' च्या पोळाखाशी किंवा 'य' ने जवळ बाळगलेल्या कोणत्याही वस्तुशी संपर्क घडावा अथवा किंवा तो दगड पाण्यात पडून 'य' च्या कपड्यांवर किंवा 'य' ने जवळ बाळगलेल्या कोणत्याही वस्तुवर पाणी उडावे अशा 'क' चा उद्देश आहे किंवा तसे होण्याचा संभव असल्याची त्याला जाणीव आहे. याबाबतीत, जर दगडफेकीमुळे परिणामी एखाद्या पदार्थाची 'य' शी किंवा त्याच्या कपड्यांशी संपर्क घडून आला असेल तर, 'क' ने 'य' च्या वावतीत बलप्रयोग केला आहे, आणि जर त्यामुळे 'य' ला कृती पोचावी, भीती वाटावी किंवा वास व्हावा अशा उद्देशाने 'क' ने 'य' च्या संमतीवाचून तसे केले असेल तर, 'क' ने 'य' च्या वावतीत फौजदारीपात्र बलप्रयोग केला आहे.

(च) 'क' एक स्त्रीना बुरखा उद्देशपूर्वक ओढतो. याबाबतीत, 'क' तिच्या वावतीत उद्देशपूर्वक बलप्रयोग करतो, आणि जर त्यामुळे तिला कृती पोचावी, भीती वाटावी किंवा वास व्हावा अशा उद्देशाने किंवा तसे होण्याचा संभव असल्याची जाणीव असताना त्याने तिच्या संमतीवाचून तसे केले असेल तर, त्याने तिच्या वावतीत फौजदारीपात्र बलप्रयोग केला आहे.

(छ) 'य' स्वातं वरीन आहे. 'क' अधिकारीच्या पाण्यामध्ये उकळून याणी, ते उकळते आहे हे माहित असून ओततो. यावाचतीत 'क' उद्देश्यपूर्वक स्वतःच्या शारीरिक सामग्र्यानि उवलत्या पाण्यामध्ये अभाप्रकारे गती निर्माण करतो की, ज्यामुळे त्या पाण्याचा 'य' शी संपर्क घडतो किंवा असा संपर्कमुळे 'य' च्या स्पर्श-संवेदनेवर नसकीच परिणाम होईल असा ठिकाणी असलेल्या दुसऱ्या पाण्याची संपर्क घडतो. त्याअर्थी 'क' ने 'य' च्या वावतीत उद्देश्यपूर्वक बलप्रयोग केला आहे आणि जर त्यामुळे 'य' ला धर्ती पोचावी किंवा भीती वाटावी किंवा तांब व्हावा या उद्देश्याने किंवा तसे होण्याचा संभव असल्याची त्याला जाणीव असताना 'क' ने 'य' च्या संमतीवाचून तसे केले असेल तर, त्याने फौजदारीपाल बलप्रयोग केला आहे.

(ज) 'य' च्या संमतीवाचून 'क' हा कुच्याला 'य' च्या अंगावर धावत जाण्यास चियावणी देतो. यावाचतीत, 'य' ला धर्ती पोचावी, भीती वाटावी किंवा तांब व्हावा असा 'क' चा उद्देश असेल तर; तो 'य' च्या वावतीत फौजदारीपाल बलप्रयोग झारतो.

३५१. जर कोणी कोणताही हावभाव किंवा तासलीही तथारी केली आणि असा हावभाव पिवा हमला तथारी यामुळे जो कोणी तो हावभाव किंवा संथारी करील तो संभव हजर असलेल्या व्यक्तीच्या वावती फौजदारीपाल स्वस्याचा बलप्रयोग करण्याच्या बेतात आहे अशी धालती त्या व्यक्तीच्या भनात निर्माण व्हावी असा त्यामारे त्याचा उद्देश असेल किंवा तसे होण्याचा संभव असल्याची त्याला जाणीव असताना 'क' ने 'य' च्या संमतीवाचून तसे केले असेल तर, त्याने फौजदारीपाल बलप्रयोग केला आहे.

स्पष्टीकरण.—कैवल उच्चारलेले पांढरे हे 'हमला' या संदरात मोडत नाहीत. पण एखादी व्यक्ती जे जब उच्चारात त्यामुळे ज्याद्योगे, तिचे हावभाव किंवा तथारी ही हमला म्हणून गणता येईल, असा प्रकारज्ञा अर्थ त्या हावभावाना किंवा तथारीला प्राप्त होऊ शकेल.

उदाहरणे

(क) 'क' हा 'य' वर मूळ उगारतो, 'क' हा 'य' वर प्रहार करण्याच्या वेतात आहे अशी त्यामुळे 'य' ची संभजूत व्हावी असा 'क' चा उद्देश आहे किंवा तसे होण्याचा संभव असल्याची त्याला जाणीव आहे. 'क' ने हमला केला आहे.

(ख) 'क' एका चावाच्या कुच्याची मुसकी सोड लागतो, 'क' हा कुच्याला 'य' वर हल्ला चढवायला लावण्याच्या बेतात आहे अशी त्यामुळे 'य' ची संभजूत व्हावी असा 'क' चा उद्देश आहे किंवा तसे होण्याचा संभव असल्याची त्याला जाणीव आहे. 'क' ने 'य' वर हमला केला आहे.

(ग) "मी आता तुला झोडपून काढीत" भरे 'य' ला म्हणून असताना 'क' हातात काढी षेतो यावाचतीत, काही झाले तरी 'क' ने उच्चारालेला तुलाचा शब्दाची गणना हमल्यामध्ये होऊ शकली नसती आणि अन्य कोणत्याही परिस्थितिविशेषाच्या अभावी नुगल्या हावभावाची गणना हमल्यामध्ये होऊ शकली नसती, उच्चारलेल्या शब्दानी ज्याचा खुलासा झाला तो हावभाव 'हमला' या संदरात मोडू शकेल.

३५२. एखाच्या व्यक्तीकडून गंभीर व आकस्मित प्रक्षोभकारक घडले नसताना एरव्ही, जो कोणी गंभीर प्रक्षोभकारण तिच्यावर हमला किंवा फौजदारीपाल बलप्रयोग करील त्याला, तीन महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या नसताना एरव्ही मुदतीची कोणत्यतरी एका वर्षांच्या वारावासाची, किंवा पांचशे वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्य-हमला किंवा दडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

स्पष्टीकरण.—प्रक्षोभकारण हे अपराध्याने अपराधांसाठी निमित्त म्हणून शोधलेले किंवा इच्छा-पूर्वक उकळून काढलेले असेल तर, किंवा बलप्रयोग करण्याच्या उकळून काढलेले असेल तर, किंवा बदल शिक्षा.

कायद्याचे पालन म्हणून केलेल्या किंवा एखाच्या लोकसेवकाने असा लोकसेवक म्हणून आपल्या अधिकाराचा कायदेशीर वापर करून केलेल्या कोणत्याही गोट्टीमुळे प्रक्षोभन झालेले असेल तर, किंवा

खाजगीरीत्या बचाव करण्याच्या हमलाचा कायदेशीर वापर कारताना केलेल्या कोणत्याही गोट्टी-मुळे प्रक्षोभन झालेले असेल तर,

गंभीर व आकस्मित प्रक्षोभकारणमुळे या कालमाकालील अपराधाची शिक्षा सौम्य होणार नाही.

प्रक्षोभकारण हे अपराध सौम्य उत्तराध्याइतपत गंभीर व आकस्मित होते किंवा तसे हा तथ्यविषयाचे प्रश्न आहे.

३५३. लोकसेवक असलेली कोणतीही व्यक्ती असा लोकसेवक म्हणून आपले पर्तव्य बवाकत लोकसेवकाला त्याचे असताना अथवा असा लोकसेवक म्हणून आपले कर्तव्य पार पाडण्यास त्या व्यक्तीला प्रतिवध करण्याच्या कर्तव्य पार पाडण्याच्या कायदेशीरपणे पार पाडित असताना असा लोकसेवक म्हणून आपले कर्तव्य पासून धाकाने गोट्टीच्या परिणामी, जो कोणी तिच्यावर हमला किंवा फौजदारीपाल बलप्रयोग करील त्याला, दोन साई हमला किंवा वर्षपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्षांच्या वारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा फौजदारीपाल बलप्रयोग करणे.

स्वीकार क्रियाभंग ३५४. जर कोणी कोणत्याही स्वीकार हमला किवा फौजदारीपात्र बलप्रयोग केला आणि तिचा करण्याच्या उद्देश्याने विनायभंग करण्याचा त्यामार्ग उद्देश असेल किंवा त्यासुमुळे आपल्याकडून तसा विनायभंग होण्याचा संभव तिच्यावर हमला असल्याची त्याला जाणीव असेल तर त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी किवा फौजदारीपात्र एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

बलप्रयोग करणे.

गंभीर प्रक्षोभकारण ३५५. एखाद्या व्यक्तीकडून गंभीर आणि आकस्मिक प्रक्षोभकारण घडले नसताना एरव्ही, जर नसताना एरव्ही कोणी तिच्यावर हमला किवा फौजदारीपात्र बलप्रयोग केला व त्यायोगे त्या व्यक्तीची मानहानी करण्याचा एवढाचा व्यक्तीची त्याला उद्देश असेल तर त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या मानहानी करण्याच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

उद्देश्याने हमला

किवा फौजदारीपात्र

बलप्रयोग करणे.

एखाद्या व्यक्तीने ३५६. कोणत्याही व्यक्तीने त्या त्या वेळी परिधान केलेल्या किंवा जवळ वाळगलेल्या कोणत्याही जवळ वाळगलेल्या मालमत्तेची चोरी करण्याचा प्रयत्न करताना जो कोणी तिच्यावर हमला किवा फौजदारीपात्र बलप्रयोग करण्याचा मालमत्तेची चोरी करील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या करण्याचा प्रयत्न द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

करताना हमला किवा

फौजदारीपात्र

बलप्रयोग करणे.

एखाद्या व्यक्तीला ३५७. कोणत्याही व्यक्तीला गैरपणे परिहळू द्य करण्याचा प्रयत्न करताना जो कोणी तिच्यावर हमला गैरपणे परिहळू किंवा फौजदारीपात्र बलप्रयोग करील त्याला एक वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्या तरी करण्याचा प्रयत्न एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

फौजदारीपात्र

बलप्रयोग करणे.

गंभीर प्रक्षोभ- ३५८. कोणत्याही व्यक्तीकडून गंभीर व आकस्मिक प्रक्षोभकारण घडल्यामुळे जो कोणी तिच्यावर कारणावरून हमला हमला किवा फौजदारीपात्र बलप्रयोग करील त्याला, एक महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची किवा फौजदारीपात्र साध्या कारावासाची, किंवा दोनशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

बलप्रयोग करणे.

स्पष्टीकरण.—लगतपूर्व कलम हे कलम ३५२ प्रमाणे त्याच स्पष्टीकरणास अधीन आहे.

अपनयन, अपहरण, गुलामगिरी व बेठिगिरार यांविषयी

अपनयन. ३५९. अपनयन दोन प्रकारचे असते। [भारतातून] अपनयन करणे आणि कायदेशीर पालकाच्या ताब्यातून अपनयन करणे.

भारतातून अपनयन ३६०. जो कोणी कोणत्याही व्यक्तीस तिच्या, किंवा त्या व्यक्तीच्या वतीने संमती देण्यास करणे, विधिः प्राधिकृत असलेल्या व्यक्तीच्या संमतीवाचून [भारताच्या] मीमेबाहेर नेतो तो त्या व्यक्तीचे [भारतातून] अपनयन करतो असे म्हटले जाते.

कायदेशीर ३६१. जी अज्ञान व्यक्ती पुरुष असल्यास [सोळा] वर्षे वयाखालील असेल किंवा ती स्वी असल्यास [अठरा] वर्षे वयाखालील असेल तिला अथवा कोणत्याही मनोविकल व्यक्तीला जो कोणी अशा अज्ञान व्यक्तीच्या किंवा मनोविकल व्यक्तीच्या कायदेशीर पालकाच्या ताब्यातून अशा पालकाच्या संमतीवाचून घेऊन जाईल किंवा भूरल पाडन नेईल तो अशा अज्ञान किंवा मनोविकल व्यक्तीचे कायदेशीर पालकाच्या ताब्यातून अपनयन करतो असे म्हटले जाते.

स्पष्टीकरण.—या कलमातील “कायदेशीर पालक” या शब्दप्रयोगात, जिच्याकडे अशा अज्ञान व्यक्तीची किंवा अन्य व्यक्तीची देखभाल किंवा अभिरक्षेला आहे अशा कोणत्याही व्यक्तीन्हा समविश होतो.

अपवाद.—जी कोणतीही व्यक्ती आपण एखाद्या अनौरस बालकाचा पिता असल्याचे सद्भावपूर्वक समजत असेल किंवा अशा बालकाच्या कायदेशीर अभिरक्षेला आपण हक्कदार असल्याचे सद्भावपूर्वक समजत असेल तिने केलेली कोणतीही कृती जर अनैतिक व अवैध प्रयोजनार्थ करण्यात आलेली नसेल तर, अशा कृतीला हे कलम लागू होत नाही.

१. क्रमांक: अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५० आणि १९५१ चा अधिनियम ३ कलम ३ व अनुसूची याद्वारे ‘ब्रिटिश इंडिया’ याएवजी वरील शब्दोत्तेज दाखल करण्यात आला.

२. १९४९ चा अधिनियम ४२-कलम २ द्वारे “चौदा” याएवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.

३. कित्ता-कलम २ द्वारे “सोळा” याएवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.

३६२. जो कोणी कोणत्याही व्यक्तीस, एखाद्या ठिकाणाहून दूर आण्यास बलप्रयोगाने भाग पाडतो अपहरण. अथवा तसेही करण्यास कोणत्याही फरावणुकीच्या उपयोगी प्रवृत्त करतो तो त्या व्यक्तीचे अपहरण करतो असे म्हटले जाते.

३६३. जो कोणी कोणत्याही व्यक्तीचे [भारतातून] किंवा कायदेशीर पालकाच्या ताव्यातून अपनयनाबद्दल अपनयन करील त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाच्या शिक्षेस पाव असेल, तिला विकलांग करणे.

३६३क. (१) कोणत्याही अज्ञान व्यक्तीस भीक मागण्याच्या कामी नेमता यावे किंवा भीक मागण्यासाठी त्यासाठी तिचा वापर करता यावा याकरिता जो कोणी अशा अज्ञान व्यक्तीचे अपनयन करील किंवा अज्ञान व्यक्तीचे आपण अज्ञान व्यक्तीचा कायदेशीर पालक नसताना त्या अज्ञान व्यक्तीची अभिरक्षा मिळवील तो, दहा अपनयन करणे किंवा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाच्या शिक्षेस पाव असेल, तिला विकलांग व तो द्रव्यदंडासही पाव होईल.

(२) कोणत्याही अज्ञान व्यक्तीस भीक मागण्याच्या कामी नेमता यावे किंवा त्यासाठी तिचा वापर करता यावा याकरिता जो कोणी अशा अज्ञान व्यक्तीला विकलांग करील तो आजीव कारावासाच्या शिक्षेस पाव असेल, व तो द्रव्यदंडासही पाव होईल.

(३) आपण एखाद्या अज्ञान व्यक्तीचा कायदेशीर पालक नसताना जर कोणी भीक मागण्याच्या कामी अशा अज्ञान व्यक्तीची नेमणूक केली किंवा त्यासाठी तिचा वापर केला तर त्यावावतीत, विरुद्ध शाब्दीत न झाल्यास, त्या अज्ञान व्यक्तीला भीक मागण्यासाठी नेमता यावे किंवा त्यासाठी तिचा वापर करता यावा याकरिता त्याने अज्ञान व्यक्तीचे अपनयन केले किंवा अन्यथा तिची अभिरक्षा मिळवली असे गृहीत धरण्यात येईल.

(४) या कलमात,—

(क) “भीक मागणे” याचा अर्थ पुढीलप्रमाणे आहे:—

(एक) गाण्याचा, नाच कुरण्याचा, भविष्य सांगण्याचा, करामती करून दाखवण्याचा किंवा वस्तूची विक्री करण्याचा किंवा अन्य प्रकारचा बहाणा करून सार्वजनिक ठिकाणी भिकेची याचना करणे किंवा ती स्वीकरणे;

(दोन) भिकेची याचना करण्यासाठी किंवा भीक स्वीकारण्यासाठी कोणत्याही खाजगी परिवास्तूमध्ये प्रवेश करणे;

(तीन) भीक मिळवण्याच्या किंवा उकळण्याच्या उद्देशाने, स्वतंत्रे किंवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीचे किंवा एखाद्या प्राण्याचे कोणतेही क्षत, जखम, इजा, विद्रूपता किंवा रोग उघडा करणे किंवा त्यांचे प्रदर्शन करणे;

(चार) भिकेची याचना करणे किंवा भीक मिळवणे यासाठी प्रदर्शनीय वस्तू म्हणून अज्ञान व्यक्तीचा वापर करणे;

(ख) “अज्ञान व्यक्ती” याचा अर्थ पुढीलप्रमाणे आहे:—

(एक) पुरुषाच्या बाबतीत, सोळा वर्षे वयाखालील व्यक्ती; आणि

(दोन) स्त्रीच्या बाबतीत, अठरा वर्षे वयाखालील व्यक्ती.]

३६४. एखाद्या व्यक्तीचा खून करता यावा किंवा खून होण्याच्या संकटात ती व्यक्ती सापडेल खून करण्यासाठी अशा प्रकारे तिची वासलात लावता यावी म्हणून जो कोणी अशा व्यक्तीचे अपनयन किंवा अपहरण अपनयन करणे किंवा करील त्याला, [आजीव कारावासाची] किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची सध्यम अपहरण करणे. कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाव होईल.

उदाहरणे

(क) ‘य’ ला एका मूर्तीसमोर बळी देण्याच्या उद्देशाने किंवा तसेही होण्याचा संभव असल्याची जाणीव असताना ‘क’ हा ‘य’ [भारतातून] अपनयन करतो. ‘क’ ने या कलमामध्ये व्याख्या करण्यात आलेला अपराध केला आहे.

(ख) ‘ख’ वा खून करता यावा म्हणून ‘क’ हा ‘ख’ ला बळजवरीने त्याच्या धरापासून दूर घेऊन जातो किंवा त्याला भुरळ पाडून नेतो. ‘क’ ने या कलमामध्ये व्याख्या करण्यात आलेला अपराध केला आहे.

१. कमशा, अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५० आणि १९५१ चा अधिनियम ३, कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे “ब्रिटिश इंडिया” यांवरी हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला.

२. १९५९ चा अधिनियम ५२, कलम २ द्वारे हे कलम समाविष्ट करण्यात आले (१५ जानेवारी १९६० रोजी व तेज्ज्वापासून).

३. १९५५ चा अधिनियम २६, कलम ११७ व अनुसूची यांद्वारे ‘मूळ मजकुर’ ऐवजी हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला. (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेज्ज्वापासून).

गुप्तपणे व गैरपणे ३६५. एखादी व्यक्ती गुप्तपणे व गैरपणे परिशुद्ध भवावी या उद्देशाने जो कोणी था व्यक्तीचे एखादा व्यक्तीला अपनयन किंवा अपहरण करील त्याला, तात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका परिशुद्ध करण्या-वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

करिता तिचे अपनयन
किंवा अपहरण करणे.

विवाह, इत्यादीची ३६६. कोणत्याही स्वील तिज्या डच्छेविरुद्ध कोणत्याही व्यक्तीशी विवाह करण्याची सक्ती सक्ती करण्यासाठी करता याची था उद्देशाने किंवा तिच्यावर तशी सक्ती होईल अमा संभव असल्याची स्वतळा जाणीव स्वतीचे अननयन असताना, अथवा विधिनिषिद्ध संभोगाकरिता तिच्यावर बळजबरी करता याची किंवा तिला तशी फूस लावता किंवा अपहरण याची या उद्देशाने अगर विधिनिषिद्ध संभोगाकरता तिच्यावर बळजबरी होईल किंवा तिला तशी फूस करणे किंवा तिला लावण्यात येईल असा संभव असल्याची स्वतळा जाणीव असताना जो कोणी तिचे अपहरण प्रलोभित करणे. करील त्याला, दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल; [आणि या संहितेमध्ये व्याख्या करण्यात आल्यानुसार फौजदारीपात्र धाकदपटणाच्या मासाने किंवा सतेचा दुरुपद्योग करून किंवा सक्तीच्या अन्य कोणत्याही उपायाने जो कोणी एखाद्या स्वीला दुसऱ्या व्यक्तीशी विधिनिषिद्ध संभोग करण्याची तिच्यावर बळजबरी करता याची किंवा तिला फूस लावता याची या उद्देशाने अथवा त्याकरता तिच्यावर बळजबरी होईल किंवा तिला त्यासाठी फूस लावण्यात येईल याची जाणीव असताना एखाद्या ठिकाणाहून दूर जाण्यास प्रवृत्त करील तोदेखील पूर्वीकृताप्रमाणे शिक्षेस पात्र असेल.]

अज्ञान मुलगी ३६६क. अठरा वर्षे वयाखालील कोणत्याही अज्ञान मुलीवर दुसऱ्या व्यक्तीशी विधिनिषिद्ध अनैतिक कृत्यासाठी संभोग करण्याची बळजबरी करता याची किंवा त्यासाठी तिला फूस लावता याची या उद्देशाने अथवा तिच्यावर भिळवणे, तिच्यावर तशी बळजबरी होईल किंवा तिला त्यासाठी फूस लावण्यात येईल असा संभव असल्याची स्वतळा जाणीव असताना, कोणत्याही उपायांची जो कोणी अशा मुलीला एखाद्या ठिकाणाहून दूर जाण्यास किंवा कोणतीही कुती करण्यास प्रवृत्त करील त्याला, दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

परकीय देशातून ३६६क. एकवीस वर्षे वयाखालील कोणत्याही मुलीवर दुसऱ्या व्यक्तीशी विधिनिषिद्ध संभोग मुलीची आयात करण्याची बळजबरी करता याची किंवा त्यासाठी तिला फूस लावता याची या उद्देशाने अथवा तिच्यावर करणे, तशी बळजबरी होईल किंवा तिला त्यासाठी फूस लावण्यात येईल असा संभव असल्याची स्वतळा जाणीव असताना, * * * * जो कोणी भारताच्या बाहेरील कोणत्याही देशातून [किंवा अमू व कायमीर या राज्यातून] [भारतात] तिची आयात करील त्याला दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा होईल व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.]

एखाद्या व्यक्तीला ३६७. कोणतीही व्यक्ती जबर दुखापत किंवा गुलामगिरी किंवा एखाद्या व्यक्तीची अनैसर्गिक जबर दुखापत कामतृष्णा यांना बळी पडावी अथवा ती अशा प्रकारच्या सकाटात पडेल अशी तिची वासलात लावता याची पोचवणे, तिला म्हणून अथवा अशी व्यक्ती याप्रमाणे बळी पडेल किंवा तशी तिची वासलात लागेल असा संभव असल्याची गुलाम बनवणे, स्वतळा जाणीव असताना जो कोणी अशा व्यक्तीचे अपनयन किंवा अपहरण करील त्याला, दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो अपनयन किंवा द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

अपहरण करणे.

अपनयन किंवा ३६८. कोणत्याही व्यक्तीचे अपनयन किंवा अपहरण करण्यात आले थाहे हे माहीत असून जो कोणी अशा व्यक्तीला गैरपणे किंवा परिशुद्ध करील त्याला, या उद्देशाने किंवा या जाणिवेने व्यक्तीला गैरपणे किंवा या प्रयोजनासाठी तो अशा व्यक्तीला लपवीत असेल किंवा परिशुद्ध करून ठेवत असेल त्याच लपवणे किंवा उद्देशाने किंवा त्याच जाणिवेने किंवा त्याच प्रयोजनासाठी जणू काही त्याने अशा व्यक्तीचे अपनयन परिशुद्ध करून ठेवणे, किंवा अपहरण केलेले असावे अशा प्रकारे शिक्षा होईल.

१. १९२३ चा अधिनियम २०—कलम २ द्वारे जादा दाखल केले.

२. कित्ता—कलम ३ द्वारे कलमे ३६६ क व ३६६ ख ही समाविष्ट करण्यात आले.

३. १९५१ चा अधिनियम ३—कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे विवक्षित ग्रबद वगळण्यात आले.

४. कित्ता—कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.

५. क्रमशः, अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५० व १९५१ चा अधिनियम ३, कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे 'ब्रिटिश इंडिया' याएवजी हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला.

३६९. दहा वर्षाखालील कोणत्याही बालकाच्या अंगावरील कोणतीही जंगम मालमत्ता क्षेपणित- दहा वर्षाखालील पाणाने हिंशवून घेण्याच्या उद्देशाने जो कोणी अशा बालकाने अपनयन किंवा अपहरण करील त्याला, बालकाच्या सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, अंगावरील मालमत्ता चौरप्याच्या उद्देशाने त्याचे अपनयन किंवा अपहरण करणे.

३७०. जो कोणी एखाद्या व्यक्तीला गुलाम म्हणून आयात करील, निर्यात करील, अन्य जागी गुलाम म्हणून नेईल, खरेदी करील, खिकेल किंवा तिची वासलात लावील अथवा कोणत्याही व्यक्तीला तिच्या इच्छेविरुद्ध कोणत्याही व्यक्तीला गुलाम म्हणून स्वीकारील, घेईल किंवा अडकवून टेकील त्याला सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या खरेदी करणे किंवा गुदतीच्या कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल. वासलात लावणे.

३७१. जो कोणी नित्यशः गुलामाची आयात करील, निर्यात करील, त्यांना अन्य जागी नेईल, गुलामाचा नित्यशः त्याची खरेदी, तिक्री, व्यापार किंवा व्यवहार करील त्याला, [अजीव कारावासाची], किंवा जास्तीत व्यवहार करणे. जास्त दहा वर्षे इतक्या मुदतीच्या कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

३७२. कोणत्याही [अठरा वर्षे वयाखालील व्यक्तीला, वेश्याव्यवसायाच्या किंवा कोणत्याही वेश्याव्यवसाय, व्यक्तीशी विधिनिषिद्ध संभोग करण्याच्या प्रयोजनार्थ किंवा कोणत्याही बेकायदेशीर आणि अनेतिक इत्यादी प्रयोजनार्थ कोणत्याही वयाला कामी लावले जावे किंवा त्यासाठी तिचा वापर केला जावा या उद्देशाने अज्ञान व्यक्तीची अथवा अशी व्यक्ती तशा कोणत्याही प्रयोजनार्थ कोणत्याही वयाला कामी लावण्यात येईल किंवा त्यासाठी विक्री करणे. तिचा वापर करण्यात येईल असा संभव असत्याची स्वतळा जाणीव असताना] जो कोणी अशा व्यक्तीची विक्री करील, तिला भाड्याने घेईल किंवा तिची अन्यप्रकारे वासलात लावील त्याला, दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

[स्पष्टीकरण एक.—अठरा वर्षे वयाखालील स्वी एखाद्या वेश्येला किंवा वेश्यागृह वाळगणान्या किंवा त्याची व्यवस्था पाहणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीलां विकली जाईल, भाड्याने दिली जाईल किंवा तिची अन्यथा वासलात लावली जाईल त्यावाचीत, अशा स्वीची अशाप्रकारे वासलात लावण्या व्यक्तीने, त्या स्वीचा वेश्याव्यवसायासाठी वापर करण्यात यावा या उद्देशाने तिची वासलात लावली असे, त्याविरुद्ध शावीत करण्यात येईपर्यंत, गृहीत धरले जाईल.]

३७३. कोणत्याही [अठरा वर्षे वयाखालील व्यक्तीला वेश्याव्यवसायाच्या किंवा कोणत्याही वेश्याव्यवसाय, व्यक्तीशी विधिनिषिद्ध संभोग करण्याच्या प्रयोजनार्थ किंवा कोणत्याही बेकायदेशीर आणि अनेतिक प्रयोजनार्थ अज्ञान प्रयोजनार्थ कोणत्याही वयाला कामी लावले जावे किंवा त्यासाठी तिचा वापर केला जावा या उद्देशाने व्यक्तीची खरेदी अथवा अशी व्यक्ती अशा कोणत्याही प्रयोजनार्थ कोणत्याही वयाला कामी लावण्यात येईल किंवा त्यासाठी करणे. तिचा वापर करण्यात येईल असा संभव असत्याची स्वतळा जाणीव असताना] जो कोणी अशा व्यक्तीची तिचा वापर करण्यात येईल असे, अलेल्या नसतील त्या व्यक्तीमधील लैंगिक संभोग असा आहे.]

३७३. कोणत्याही [अठरा वर्षे वयाखालील व्यक्तीला वेश्याव्यवसायाच्या किंवा कोणत्याही वेश्याव्यवसाय, व्यक्तीशी विधिनिषिद्ध संभोग करण्याच्या प्रयोजनार्थ किंवा कोणत्याही बेकायदेशीर आणि अनेतिक प्रयोजनार्थ अज्ञान प्रयोजनार्थ कोणत्याही वयाला कामी लावले जावे किंवा त्यासाठी तिचा वापर केला जावा या उद्देशाने व्यक्तीची खरेदी अथवा अशी व्यक्ती अशा कोणत्याही प्रयोजनार्थ कोणत्याही वयाला कामी लावण्यात येईल किंवा त्यासाठी करणे. तिचा वापर करण्यात येईल असा संभव असत्याची स्वतळा जाणीव असताना] जो कोणी अशा व्यक्तीची खरेदी करील, तिला भाड्याने घेईल किंवा तिचा अन्यथा कब्जा मिळवील त्याला, दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

[स्पष्टीकरण एक.—जी कोणतीही वेश्या व्यक्ती किंवा वेश्यागृह वाळगणारी किंवा त्याची व्यवस्था पाहणारी कोणतीही व्यक्ती अठरा वर्षे वयाखालील स्वीची खरेदी करील, तिला भाड्याने घेईल किंवा तिचा अन्यथा कब्जा मिळवील त्या व्यक्तीने, वेश्याव्यवसायासाठी अशा स्वीचा उपयोग केला जावा अशा उद्देशाने तिचा कब्जा मिळवला असे, त्याविरुद्ध शावीत करण्यात येईपर्यंत, गृहीत धरण्यात येईल.]

स्पष्टीकरण दोन.—“विधिनिषिद्ध संभोग” याला कलम ३७२ मध्ये दिल्याप्रमाणे तोच अर्थ असेल.]

१. १९५५ चा अधिनियम २६—कलम ११७ व अनुसूची याद्वारे “मूळ मजकुराएवजी” हा ग्रन्तीलेले दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेहासासून.)

२. १९२४ चा अधिनियम १८—कलम २ द्वारे विवक्षित “मूळ शब्दाएवजी” हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

३. कित्ता—कलम ३ द्वारे ही स्पष्टीकरण समाविष्ट करण्यात आली.

बेकायदेशीर बेठविगारी. ३७४. जो कोणी बेकायदेशीरपणे कोणत्याही व्यक्तीवर, तिच्या इच्छेविरुद्ध थम करण्याची सक्ती करील त्याला, एक वर्षपैर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

[लैगिक अपराधांविषयी

बलात्कार. ३७५. यात यापुढे दिलेल्या अपवादाचे प्रकरण वगळता एरही, जो पुरुष पुढील महापैकी कोणत्याही वर्णनाच्या परिस्थितीत एखाद्या स्वीकी लैगिक संभोग करतो तो “बलात्कार” करतो असे म्हटले जाते, ते असे :—

एक.—तिच्या इच्छेविरुद्ध.

दोन.—तिच्या संमतीवाचून.

तीन.—तिला किंवा ज्या माणसाबद्द तिला आस्था वाटते अशा कोणत्याही माणसाला मत्यूचे किंवा दुखापतीचे भय दाखवून तिची संमती मिळवण्यात आली असेल या वावतीत, तिच्या संमतीने.

चार.—आपण तिचा पती नाही आणि ती ज्याच्याशी कायदेशीरपणे विवाहबद्ध झाली आहे किंवा तसे ती समजते असा अन्य पुरुष म्हणजे आपणच होय असे ती समजून चालली असल्याने तिने संमती दिली आहे, हे जेब्हा त्या पुरुषाला माहीत असते तेब्हा, तिच्या संमतीने.

पाच.—अशी संमती देतेवेळी मनोविकल्पा किंवा नशा यामुळे अगर त्या पुरुषाने व्यक्तिशः किंवा दुसऱ्या व्यक्तीमार्फत गुणीकारक किंवा अपथकारक पदार्थ सेवन करण्यास दिल्यामुळे आपण ज्याला संमती देत आहोत त्याचे परिणाम समजून घेणे तिला अशक्य झाले असेल अशा वावतीत, तिच्या संमतीने.

सहा.—ती सोळा वर्षाहून लहान वयाची असेल त्यावावतीत, तिच्या संमतीने किंवा संमतीवाचून.

स्पष्टीकरण.—बलात्काराच्या अपराधाकरिता आवश्यक तो संभोग घडण्यास योनिप्रवेश पुरेसा आहे.

अपवाद.—एखाद्या पुरुषाने पंधरा वर्षाहून लहान वय नसलेल्या अशा, स्वतःच्या पत्नीशी केलेला लैगिक संभोग म्हणजे बलात्कार नव्हे.

बलात्काराबद्द शिक्षा. ३७६. (१) जो कोणी बलात्कार करील त्याला, पोटकलम (२) द्वारे तरतुद केलेली प्रकरणे वगळता एरही, कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल—कारावासाची मुदत सात वर्षपैक्षा कमी असणार नाही, पण ती आजीव असू शकेल किंवा ती मुदत दहा वर्षपैर्यंत असू शकेल, आणि तो द्रव्यदंडासही पाव होईल—मात्र बलात्कार झालेली स्वीत्याची पत्नी असेल आणि ती वारा वर्षाहून लहान वयाची नमेल तर त्यावावतीत, त्याला दोन वर्षपैर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

परंतु न्यायालय न्यायनिर्णयात पुरेशी व विशेष कारणे नमूद करून सात वर्षपैक्षा कमी मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा ठोठावू शकेल.

(२) जो कोणी—

(क) स्वतः पोलीस अधिकारी असून—

(एक) जेथे तो नियुक्त झालेला आहे त्या पोलीस ठाण्याच्यौ हड्डीमध्ये; किंवा

(दोन) कोणत्याही ठाणेघराच्या वास्तुमध्ये—मग जेथे तो नियुक्त झालेला आहे त्या पोलीस ठाण्यात ती वास्तु असो वा नसो—; किंवा

(तीन) आपल्या हवालतीत असलेल्या किंवा आपणास दुय्यम असलेल्या पोलीस अधिकाऱ्याच्या हवालतीत असलेल्या स्वीवर,

बलात्कार करील, अथवा

(ख) स्वतः लोकसेवक असून आपल्या अधिकृत स्थानाचा फायदा घेऊन आणि असा लोकसेवक या नात्याने आपल्या हवालतीत किंवा आपणास दुय्यम असलेल्या लोकसेवकाच्या हवालतील एखादी स्वी असताना तिच्यावर बलात्कार करील; अथवा

(ग) स्वतः त्या त्या काळी अंमलात असलेल्या कायद्याअन्वये स्थापन झालेला तुरंग, सुधारगृह किंवा हवालतीचे अन्य ठिकाण अगर एखादी स्वियाची किंवा बालकांची संस्था यांच्या व्यवस्थातपक-वर्गापैकी किंवा कर्मचारीवर्गापैकी असताना, आपल्या अधिकृत स्थानाचा फायदा घेऊन असा तुरंग, सुधारगृह, ठिकाण किंवा संस्था यांमधील अंतर्भासीबर बलात्कार करील; अथवा

१. १९८३ चा अधिनियम ४३—कलम ३ द्वारे मूळ संज्ञकुराएवजी दाखल केले (२५ डिसेंबर १९८३ रोजी व तेजावापासून).

- (घ) स्वतः एखाद्या रुग्णालयाच्यां व्यवस्थापक वर्गपैकी किंवा कर्मचारी वर्गपैकी असताना आपल्या अधिकृत स्थानाचा फायदा घेऊन त्या रुग्णालयातील स्त्रीबर बलात्कार करील; अथवा
- (इ) एखादी स्त्री गरोदर असल्याचे माहीत असताना तिच्यावर बलात्कार करील; अथवा
- (च) वारा वर्षांहून लहान लाभ असलेल्या स्त्रीबर बलात्कार करील; अथवा
- (छ) टोलीनिशी बलात्कार करील;

तो सधम कारावासाच्या शिक्षा पात्र होईल.

त्या कारावासाची मुदत दहा वर्षपैक्षा कमी असणार नाही, पण ती आजीव असू शकेल आणि तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल :

परंतु न्यायालय न्यायनिर्णयात पुरेशी ब विशेष कारण नमूद करून, दहा वर्षपैक्षा कमी मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा ठोठांबू शकेल.

स्पष्टीकरण १.—जेव्हा आपल्या समान उद्देश्याच्या परिपूर्तीसाठी कामगिरी करीत असताना, व्यक्तिसमूहापैकी एकोने किंवा अनेकांनी एखाद्या स्त्रीबर बलात्कार केलेला असेल तेह्या, त्यांच्यापैकी प्रत्येक व्यक्तीने या पोटकलमाच्या अर्थानुसार 'टोलीनिशी बलात्कार' केला असल्याचे भानप्पात येईल.

स्पष्टीकरण २.—“स्त्रियांची किंवा वालकांची संस्था” याचा अर्थ, जी संस्था स्त्रिया किंवा वालके यांना दाखल करून घेण्यासाठी व त्यांची देखभाल करण्यासाठी स्थापन झालेली व चालवलेली आहे ती संस्था असा आहे—मग त्या संस्थेस ‘अनांगलय’, ‘उपेक्षित महिलांसाठी किंवा वालकांसाठी गृह’ अगर ‘विधवांगृह’ म्हणून किंवा इतर कोणत्याही नावाने संबोधण्यात येत असो.

स्पष्टीकरण ३.—“रुग्णालय” याचा अर्थ रुग्णालयाचे आवार असा आहे आणि त्या संज्ञेमध्ये आजारातून बरे होत असतानाच्या काळात रुग्ण व्यक्तीना अथवा वैद्यकीय निगराणीची किंवा पुरुषसनाची गरज असलेल्या व्यक्तीना दाखल करून घेण्यासाठी व त्यांच्यावर उपचार करण्यासाठी असलेल्या कोणत्याही संस्थेचे आवार याचाही अंतर्भवि होतो.

३७६ क. जो कोणी फारकतीच्या हुक्मनाभ्यानुसार अथवा कोणत्याही हुद्दीनुसार किंवा परिपाठानुसार फारकतीच्या आपणांपासून विभक्त राहात असलेल्या आपल्या पत्तीशी तिच्या संभोगाचून संभोग करील त्याला, कालावधीत एखाद्या दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, पुरुषाने आपल्या व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

३७६ ख. स्वतः लोकसेवक असताना आपल्या अधिकृत स्थानाचा फायदा घेऊन जर कोणी लोकसेवकाने असा लोकसेवक म्हणून त्यांच्या किंवा त्याला दुर्योग असणाऱ्या लोकसेवकाच्या हवालतीत असलेल्या आपल्या हवालतीत स्त्रीला लैंगिक संभोगासाठी प्रवृत्त केले किंवा तशी फूस लावली, व असा लैंगिक संभोग ‘बलात्काराचा असलेल्या स्त्रीशी अपराध’ या सदरात मोडत नसेल तर त्याला, पाच वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी संभोग करणे. एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

३७६ ग. स्वतः त्या याची अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्याअन्वये किंवा त्याखाली तुरुण, सुधारगृह, स्थापन झालेला तुरुण, सुधारगृह किंवा हवालतीचे अन्य ठिकाण अथवा स्त्रियांची किंवा वालकांची संस्था इत्यादींच्या याचा अधीक्षक किंवा व्यवस्थापक असताना जो कोणी आपल्या अधिकृत स्थानाचा फायदा घेऊन असा अधीक्षकाने संभोग तुरुण, सुधारगृह किंवा ठिकाण किंवा संस्था यातील कोणत्याही स्त्री-अंतर्वासीला संभोग करण्यास प्रवृत्त करणे. करील किंवा तशी फूस लावील त्याला, पाच वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाची कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

स्पष्टीकरण १.—तुरुण, सुधारगृह किंवा हवालतीचे अन्य ठिकाण अथवा स्त्रियांची किंवा मुलांची संस्था या संबंधात “अधीक्षक” या संज्ञेत, असा तुरुण, सुधारगृह किंवा ठिकाण किंवा संस्था यामध्ये अन्य कोणतेही पद धारण करणारी जी व्यक्ती त्या पदाच्या आधारे तेथील अंतर्वासीवर कोणत्याही प्रकारे हुक्मत किंवा नियंत्रण गाजवू शकते त्या व्यक्तीचा अंतर्भवि आहे.

स्पष्टीकरण २.—“स्त्रियांची किंवा वालकांची संस्था” याला कलम ३७६ मधील पोटकलम (२) च्या स्पष्टीकरण २ मध्ये दिल्याप्रमाणे तोच अर्थ असेल.

३७६ घ. स्वतः एखाद्या रुग्णालयाच्या व्यवस्थापकवर्गपैकी किंवा कर्मचारीवर्गपैकी एक असताना एखाद्या हुग्ण-जर कोणी आपल्या अधिकृत स्थानाचा फायदा घेऊन, त्या रुग्णालयातील स्त्रीशी लैंगिक संभोग केला ल्याच्या व्यवस्थापक-व असा लैंगिक संभोग ‘बलात्काराचा अपराध’ या सदरात मोडत नसेल तर, त्याला, पाच वर्षेपर्यंत असू वर्गपैकी किंवा शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल. कर्मचारीवर्गपैकी कोणत्याही व्यक्तीने त्या रुग्णालयातील कोणत्याही स्त्रीशी संभोग करणे.

स्पष्टीकरण.—“रुग्णालय” याला कलम ३७६ मधील पोटकलम (२) च्या स्पष्टीकरण ३ मध्ये दिल्याप्रमाणे तोच अर्थ असेल.]

अनैसंगिक अपराधांचिष्य

अनैसंगिक अपराध. ३७३. जो कोणी, निसर्गक्रमविरुद्ध कोणत्याही पुरुषांशी किवा स्त्रींशी किवा प्राण्याशी इच्छापूर्वक शरीर संभोग करील त्याला, '[आजीव कारावासाची]', किवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातीरी एका वर्षानाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाव व्होइल.

स्थळटीकरण.—या कलमसंध्ये वर्णन केलेल्या अपराधाकरिता आवश्यक तो शरीरसंभोग घडण्यास योनिप्रवेश पुरेसा आहे.

प्रकरण १७ वे

मालमतेच्या विरोधी अपराधांचिष्य

चोरी

चोरी. ३७८. जो कोणी कोणत्याही व्यक्तीच्या कब्जातून कोणतीही जंगम मालमत्ता, त्या व्यक्तीच्या संमतीवाचन अप्रामाणिकपणे घेऊन जाण्याच्या उद्देशाने, तंशी ती घेता यावी यासाठी स्थानभ्रष्ट करतो तो "चोरी करतो" असे म्हटले जाते.

स्थळटीकरण १.—जंगम मालमत्ता नसलेली एखादी वस्तु भूमींशी संलग्न असेतोपर्यंत चोरीची विषयवस्तु नसते; पण ती भूमीपासून विलव करण्यात आली की लगेच चोरीची विषयवस्तु होऊ शकते.

स्थळटीकरण २.—ज्या कृतीमुळे विलगीकरण होईल तीयोगे घडणारी स्थानभ्रष्टता ही चोरी असू शकेल.

स्थळटीकरण ३.—एखादा व्यक्तीने एखादी वस्तु स्थानभ्रष्ट होण्यास प्रतिवंद्य करणारा अडथळा दूर केल्यास किवा ती अन्य कोणत्याही वस्तुपासून वेगळी केल्यास व त्याच्यापाणे ती प्रत्यक्षणे हलवण्यास त्यामुळे ती वस्तु स्थानभ्रष्ट होण्यास ती व्यक्ती कारण झाली असे म्हटले जाते.

स्थळटीकरण ४.—जी वस्तु कोणत्याही साधताद्वारे एखादा प्राण्यास स्थानभ्रष्ट करते ती त्या प्राण्यास स्थानभ्रष्ट करते, व अशाप्रकारे निवाण झालेल्या गतीच्या परिणामी त्या प्राण्याकडून जी वस्तु हलवण्यास येते त्या प्रत्येक वस्तुला तो व्यक्ती स्थानभ्रष्ट करते असे म्हटले जाते.

स्थळटीकरण ५.—व्याख्येमध्ये निर्दिष्ट केलेली संमती स्पष्ट किवा उपलक्षित असू शकेल, आणि ज्या व्यक्तीकडे कब्जा आसेल ती व्यक्ती किवा त्या प्रयोजनार्थ स्पष्ट किवा उपलक्षित प्राधिकार असलेली कोणतीही व्यक्ती ती संमती देऊ शकेल.

उदाहरणे

(क) 'य' च्या जभिनीतील झाड 'य' च्या संमतीवाचून अप्रामाणिकपणे 'य' च्या कब्जातून घेऊन जाण्याच्या उद्देशाने 'क' ते झाड तोडतो. यावाबतीत झाड अशाप्रकारे नेता यावे यासाठी 'क' ने हे तोडले की, लगेच 'क' ने चोरी केली असे होते.

(ख) कुछांना आमिष दाखवण्यासाठी 'क' स्वतःच्या विशात काही वस्तु ठेवतो, व अशाप्रकारे 'य' च्या कुछाला झागोमाग येण्यास प्रवत्त करतो. यावाबतीत 'य' च्या संमतीवाचून अप्रामाणिकपणाने 'य' च्या कब्जातून कुवा घेऊन जाण्याचा 'क' चा उद्देश असल्यास, 'य' चा कुवा 'क' च्या मागोमाग जाऊ लागला की, 'क' ने चोरी केली असे होते.

(ग) 'क' ला ऐवजाने भरलेली पेटी वाहून नेता असलेला बैल दिसतो, तो ऐवज अप्रामाणिकपणाने घेऊन जाण्यासाठी तो त्या बलाला विशिष्ट दिशेने हाकतो. बैल चालू लागला की, 'क' ने ऐवजाची चोरी केली असे होते.

(घ) 'क' हा 'य' चा नोकर असून 'य' ची मूल्यवान भांडी सांभाळण्याचे काप 'य' ने 'क' कडे सोडावले असून, 'क' हा 'य' च्या संमतीवाचून अप्रामाणिकपणाने मूल्यवान भांडी घेऊन पळून जातो. 'क' ने चोरी केली आहे.

(ङ) 'य' प्रवासाला निवाला असून, तो 'क' या बखारपालकाडे आपली मूल्यवान भांडी आपण प्रवासाहून परत येईपर्यंत सांभाळण्यासाठी देतो. 'य' ती मूल्यवान भांडी सोडाराकडे नेऊन विकतो. यावाबतीत, ती मूल्यवान भांडी 'य' च्या कब्जात नव्हती. त्याअर्थी ती 'य' च्या कब्जातून घेतली जाण्याची शक्यता नव्हती आणि म्हणून 'क' ने फौजदारीपात्र न्यासभग केलेला असला तरी चोरी केली असे होत नाही.

(च) 'क' ला 'य' च्या ताब्यातील घरामध्ये टेवलावर 'य' ची आंगठी मिळते. यावाबतीत आंगठी 'य' च्या कब्जात आहे आणि 'क' ने ती अप्रामाणिकपणाने हलवली असेल तर, 'क' ने चोरी केली असे होते.

(ळ) 'क' ला भर रस्त्यावर कुणाच्याही कब्जात नसलेली आंगठी पडलेली मिळते. ती 'क' ने घेतल्यामुळे त्याने मालमत्तेचा फौजदारीपात्र अपहार केलेला असला तरी त्याने चोरी केली असे होत नाही.

१. १९५५ चा अधिनियम २६—कलम १७ व अनुसूची याद्वारे 'मूळ मजकुरऐवजी' हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला. (१. जानेवारी १९५६ रोजी व तेहापासून.)

(ज) 'य' च्या घरामध्ये 'य' ची आंगठी टेवलावर असल्याचे 'क' पहातो. आपली झडती घेतली गेल्यास आपण सापडू या भीतीने 'क' ला आंगठीचा ताबडतो अपहार करण्याचे धाडस न झाल्यामुळे तो ती आंगठी अशा ठिकाणी लपवतो की ती 'य' ला केवळ ही सापडणे असेही असंभवनीय आहे. उद्देश हा की, ती हरवल्याचा विसर पडल्यानंतर आंगठी जेव्हे लपविली त्या जागेमधून ती आंगठी काढून विकावी. या वावतीत 'क' ने आंगठी प्रथम ज्यावेळी हरवली त्याने चोरी केली असे होते.

(क) 'क' या 'य' ह्या जवाहिस्याकडे आपले घडघाळ नियमित करण्यासाठी देतो. 'य' ते आपल्या दुकानात नेतो. ज्यावद्वाले जवाहिस्याला तारण म्हणून ते घडघाळ कायदेशीरपणे ठेवून घेता येईल असा-प्रकारे कोणतेही क्रूण 'क' कडून देय नसून तो दुकानात उघडपणे शिरतो व 'य' च्या हातातून घडघाळ हिसकावन घेऊन निघून जातो. यावावतीत, 'क' ने फौजदारीपाल अतिक्रमण व हमला केलेला असला तरी त्याने चोरी केली असे होत नाही. कारण त्याने जे काही केले ते अप्रामाणिकपणाने केलेले नाही.

(ब) घडघाळाची दुरुस्ती केल्यावद्वाले 'क' हा 'य' चे काही पैस देणे लागत असून 'य' ने त्या अडूणावद्वाले तारण म्हणून कायदेशीरपणे घडघाळ ठेवून घेतले व आपल्या अडूणावद्वाले तारण म्हणून असलेली मालमत्ता 'य' कडून काढून घेण्याच्या उद्देशीने 'क' ने ते घडघाळ घेतले तर, 'क' ने चोरी केली असे होते, कारण ते त्याने अप्रामाणिकपणे घेतले आहे.

(द) तसेच 'क' ने आपले घडघाळ 'य' कडे हडपण म्हणून ठेवलेले असताना, त्या घडघाळावर त्याने जे पैसे उसने घेतलेले होते ते चुकते न करता, जर त्याने 'य' च्या संमतीवाचून ते घडघाळ त्याच्या कब्जातून काढून घेतले तर, ते घडघाळ ही 'क' ची मालमत्ता स्वतःची असली तरी, त्याने घडघाळाची चोरी केली आहे, कारण ते त्याने अप्रामाणिकपणाने घेतले आहे.

(३) 'क' हा 'य' ची वस्तु 'य' च्या कब्जातून त्याच्या संमतीवाचून घेतो, ती परत करण्यावद्वाल बक्षीस म्हणून 'य' कडून पैसे मिळेपर्यंत ती ठेवून घेण्याचा त्याचा उद्देश ओहे. यावावतीत, 'क' ती वस्तु अप्रामाणिकपणाने घेतो, त्याचर्थी 'क' ने चोरी केली आहे.

(४) 'क' चे 'य' शी मैवीचे संबंध असल्याने 'क' हा 'य' च्या अनुसन्धितीत 'य' च्या ग्रंथालयात जातो आणि एक पुस्तक नुसते वाचून परत करण्याच्या उद्देशीने 'क' हा 'य' ने स्पष्टपणे संमती दिलेली नसताना ते पुस्तक नेतो. यावावतीत 'य' चे पुस्तक वापरण्याकरिता 'य' ची उपलक्षित समती आहे अशी 'क' ने कल्पना केलेली असावी अशी शक्यता आहे. 'क' ची अशी समजून झाकेली असेल तर 'क' चोरी केली असे होत नाही.

(५) 'क' हा 'य' च्या पत्नीचा यार आहे. जी मौल्यवान मालमत्ता तिचा पती 'य' याची असल्याने आणि जी देण्याची मुख्यत्वारी तिला 'य' कडून मिळालेली नसल्याचे 'क' ला माहित आहे अशी मालमत्ता ती 'क' ला देते 'क' ने ती मालमत्ता अप्रामाणिकपणाने घेतल्यास, तो चोरी करतो असे होते.

(६) 'य' ची मालमत्ता ही स्वतःची मालमत्ता असल्याचे सद्भावपूर्वक समजून 'क' ती 'य' च्या कब्जातून घेतो. या वावतीत 'क' ने ती मालमत्ता अप्रामाणिकपणाने घेतली नसल्याने तो चोरी करतो असे होत नाही.

३७९. जो कोणी चोरी करील त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी चोरीवद्वाल शिक्षा. एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

३८०. जी कोणतीही इमारत, तंबू किंवा जल्यान मानवी कमतिस्थान म्हणून वापरण्यात येत राहते घर, असेल किंवा मालमत्तेच्या अभिरक्षेसाठी वापरण्यात येत असेल त्या इमारतीमध्ये, तंबूमध्ये किंवा जल्याना-इत्यादीतील चोरी. मध्ये जो कोणी चोरी करील त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

३८१. जो कोणी स्वतः कारकून किंवा चाकर असताना अथवा कारकून किंवा चाकर या नात्याने कारकूनाने किंवा कामावर लावलेल्या असताना, त्याच्या मालकाच्या किंवा नियोक्त्याच्या कब्जातील कोणत्याही मालमत्तानेच्या चाकराने मालकाच्या संबंधात चोरी करील त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कब्जातील मालमत्तेची चोरी करणे.

३८२. जो कोणी चोरी करण्यासाठी किंवा अशी चोरी केल्यानंतर पळून जाणे सुकर व्हावे चोरी करण्यासाठी किंवा अशा चोरीमध्ये चोरलेली मालमत्ता ठेवून घेण्यासाठी, कोणत्याही व्यक्तीच्या वावतीत मत्यू दुखापत किंवा निसोण करण्याची पूर्वतयारी करून चोरी करील त्याला, व्हावे वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची आणण्याची पूर्वतयारी सक्षम कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

उदाहरणे

(क) 'क' हा 'य' च्या कव्यातील मालमतेची चोरी करतो, आणि ही चोरी करताना 'य' ने प्रतिकार केल्यास त्याला दुखापत करावी यासाठी एक भरलेले पिस्तूल घेऊन ते तो आपल्या अंगरेज्याओडे ठेवतो. 'क' ने या कलमात व्याख्या करण्यात आलेला अपराध केलेला आहे.

(ख) 'क' हा 'य' चा खिसा कापतो त्यावेळी, काय चालले आहे ते कळून 'य' ने प्रतिकार केला किंवा 'क' ला पकडण्याचा प्रयत्न केला तर त्याला अडवता यावे म्हणून 'य' ने आपले अनेक साथीदार आपल्या आमगास उमे केले होणे. 'क' ने या कलमात व्याख्या करण्यात आलेला अपराध केलेला आहे.

बलाद्ग्रहणाविषयी

बलाद्ग्रहण. ३८३. एखाद्या व्यक्तीला जो कोणी खुद तिला किंवा कोणत्याही व्यक्तीला कोणत्याही प्रकारे क्षती पोचवण्याची भीती घालून त्याडारे, कोणतीही मालमता किंवा मूल्यवान रोखा अथवा मूल्यवान रोखामध्ये रूपांतरित करता येईल अशी स्वाक्षरित किंवा मंद्रांकित केलेली कोणताही चीज सुपूर्द करण्यास अशा प्रकारे भीती घाललेल्या व्यक्तीला अप्रामाणिकपणाने प्रवृत्त करतो तो "बलाद्ग्रहण" करतो.

उदाहरणे

(क) 'य' ने 'क' ला पैसे दिले नाहीत तर 'य' च्यासंबंधी अबूनकसानकारक अपलेख प्रसिद्ध करण्याची 'क' हा 'य' ला धमकी देतो. तो अशा प्रकारे आपणास पैसे दिण्याकरिता 'य' ला प्रवृत्त करतो. 'क' ने बलाद्ग्रहण केले आहे.

(ख) 'य' ला 'क' ने विवक्षित रक्कम देणे वंधनकारक करण्याच्या वचनचिठीवर 'य' ने सही करून ती चिठ्ठी 'क' ला सुपूर्द केली नाही तर 'य' च्या मुलाला आपण गैरण्ये परिशुद्ध करू अशी 'क' हा 'य' ला धमकी देतो. 'य' त्या चिठ्ठीवर सही करून ती सुपूर्द करतो. 'क' ने बलाद्ग्रहण केले आहे.

(ग) 'य' ही शेतीचे विवक्षित उत्पन्न 'ख' ला देईल, अन्यथा दंड भरील असे स्वतःवर वंधन घालणारे बंधपत 'य' ने स्वाक्षरित करून ते 'ख' कडे सुपूर्द केले नाही तर, 'य' च्या सेतावर नागर फिरवण्यासाठी दंडुकेघारी माणसे पाठवण्यात येतील अशी 'क' हा 'य' ला धमकी देतो व त्याडारे तो 'य' ला ते बंधपत करून सुपूर्द करण्यात प्रवृत्त करण्यात प्रवृत्त करतो. 'क' ने बलाद्ग्रहण केले आहे.

(घ) 'य' ला जबर दुखापत करण्याची भीती घालून 'क' हा 'य' ने कोन्या कागदावर सही करून किंवा आपला शिक्का माऱून तो 'क' कडे सुपूर्द करावा म्हणून त्याला अप्रामाणिकपणाने प्रवृत्त करतो. 'य' हा कागदावर सही करून 'क' कडे सुपूर्द करतो. याबाबतीत अशा प्रकारे सही केलेल्या कोन्या कागदाचे मूल्यवान रोखामध्ये रूपांतर होऊ शकत असल्यामुळे, 'क' ने बलाद्ग्रहण केले आहे.

बलाद्ग्रहणाबद्दल ३८४. जो कोणी बलाद्ग्रहण करील त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यांशी क्षिक्षा तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही क्षिक्षा होतील.

बलाद्ग्रहण ३८५. जो कोणी, बलाद्ग्रहण करण्यासाठी कोणत्याही व्यक्तीला कोणत्याही प्रकारे क्षती पोचवण्याची करण्यासाठी एखाद्या भीती घालील किंवा कोणत्याही व्यक्तीला तीन भीती घालण्याचा प्रयत्न करील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत व्यक्तीला क्षती असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा दोन्ही पोचवण्याची भीती क्षिक्षा होतील.

घालणे.

एखाद्या व्यक्तीस मृत्यू किंवा जबर दुखापत याची भीती असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची क्षिक्षा होईल.

करणे.

बलाद्ग्रहण ३८६. एखाद्या व्यक्तीस जो कोणी खुद तिचा किंवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीला मृत्यू घडवून आणण्याची किंवा तिला जबर दुखापत करण्याची भीती घालून बलाद्ग्रहण करील त्याला, वहा वर्षेपर्यंत व्यक्तीला मृत्यू किंवा घालण्याच्या प्रयत्न करील त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या जबर दुखापत याची कारावासाची क्षिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

भीती घालणे.

३८८. एखाद्या व्यक्तीला जो कोणी तिने किंवा अन्य कोणाही व्यक्तीने मृत्यु किंवा 'आजीव मृत्यु किंवा आजीव कारावास', किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीचा कारावास अशा शिक्षेस पावळ असलेला कोणताही अपराध केल्याचा किंवा करण्याचा प्रयत्न केल्यास किंवा असा अपराध करण्यास अन्य कोणत्याही इसमाला प्रवृत्त केल्याचा आरोप तिच्याविरुद्ध किंवा त्या अन्य व्यक्तीविरुद्ध करण्याची भीती घालून वलादग्रहण करील त्याला, दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एक वर्णनाच्या, कारावासाची शिक्षा होईल; व तो द्रव्यदंडासही पावळ होईल; आणि जर तो अपराध या संहितेच्या देऊन बलादग्रहण कलम ३७३ खाली शिक्षापात्र असलेला असा अपराध असेल तर, '[आजीव कारावासाची] शिक्षा होऊ शकेल' करणे।

३८९. बलादग्रहण करण्यासाठी एखाद्या व्यक्तीस जो कोणी तिने किंवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीने बलादग्रहण मृत्यु किंवा '[आजीव कारावास]', किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीचा कारावास अशा करण्यासाठी एखाद्या शिक्षेस पावळ असलेला अपराध केल्याचा किंवा करण्याचा प्रयत्न केल्याचा आरोप त्या व्यक्तीविरुद्ध किंवा व्यक्तीला तिने त्या अन्य व्यक्तीविरुद्ध करण्याची भीती घालील किंवा भीती घालण्याचा प्रयत्न करील त्याला, दहा अपराध केल्याचा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एक वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो आरोप करण्याची द्रव्यदंडासही पावळ होईल; आणि जर तो अपराध या संहितेच्या कलम ३७३ खाली शिक्षापात्र असलेला भीती घालणे. असा अपराध असेल तर, '[आजीव कारावासाची] शिक्षा होऊ शकेल'.

जबरी चोरी व दरवडा

३९०. सर्व प्रकारच्या जबरी चोरीमध्ये एकतर चोरी किंवा बलादग्रहण यांचा समावेश होतो. जबरी चोरी.

जर, चोरी करण्यासाठी अथवा चोरी करताना अथवा चोरीमध्ये मिळालेली मालमत्ता पठवून चोरी ही जबरी चोरी नेताना किंवा नेण्याच्या प्रयत्नात असताना अपराध्याने त्या उटिष्टाकरिता इच्छापूर्वक कोणत्याही व्यक्तीच्या केव्हा ठरते. बाबतीत, मृत्यु किंवा दुखापत किंवा गैर निरोध घडवून अणला किंवा तसे घडवून आणण्याचा प्रयत्न केला अथवा तात्काळ मृत्यूची किंवा तात्काळ दुखापतीची किंवा तात्काळ गैर निरोधाची भीती निर्माण केली किंवा तसे करण्याचा प्रयत्न केला तर, चोरी ही "जबरी चोरी" ठरते.

बलादग्रहण करण्याच्या वेळी जर अपराधी या व्यक्तीला भीती घालण्यात आली असेल त्या बलादग्रहण हे केव्हा व्यक्तीच्या समक्ष उपस्थित असून त्या व्यक्तीला त्याने त्या व्यक्तीच्या किंवा अन्य एखाद्या व्यक्तीच्या जबरी चोरी ठरते. बाबतीत, तात्काळ मृत्यु किंवा तात्काळ दुखापत किंवा तात्काळ गैर निरोध यांची भीती घालून बलादग्रहण केले आणि अशी भीती घालून त्याने बलादग्रहण करावयाची वस्तु तेथल्या तेथे स्वाधीन करण्यास त्या भीती घातलेल्या व्यक्तीला प्रवृत्त केले तर, बलादग्रहण ही "जबरी चोरी" ठरते.

स्फटीकरण.—अपराधी जर, त्या अन्य व्यक्तीला तात्काळ मृत्यु किंवा तात्काळ दुखापत किंवा तात्काळ गैर निरोध यांची भीती घालून शकण्याइतपत जबल्पास असेल तर, तो समक्ष उपस्थित आहे असे म्हटले जाते.

उदाहरणे

(क) 'क' हा 'य' ला खाली पाडून घरतो, व 'य' च्या संभतीवाचून कपटीपणाने 'य' च्या अंगरेज्यामध्येन 'य' चे पैसे व रत्ने काढून घेतो. या बाबतीत, 'क' ने चोरी केली आहे आणि ती चोरी करता याची यासाठी त्याने इच्छापूर्वक 'य' ला गैरपणे निरुद्ध केले आहे त्याअर्थी, 'क' ने जबरी चोरी केली आहे.

(ख) 'क' हा 'य' ला भर रस्त्यावर गाठतो, पिस्तूल दाखतो, आणि 'य' ची पैशांची थेली मागतो. परिणामी, 'य' आपली थेली स्वाधीन करतो. या बाबतीत, 'क' ने 'य' ला तात्काळ दुखापतीची भीती घालून 'य' कडून ती थेली जबरीने बेतली आहे व बलादग्रहण करण्याच्या वेळी तो 'य' च्या समक्ष उपस्थित आहे त्याअर्थी, 'क' ने जबरी चोरी केली आहे.

(ग) 'क' हा 'य' ला व 'य' च्या मूलाला भर रस्त्यावर गाठतो. 'क' त्या मूलाला द्विसकावून घेतो, आणि 'य' ने आपली पैशांची थेली स्वाधीन केली नाही तर आपण त्या मूलाला कडचावरून खाली फेकून देऊ अशी घमकी देतो. परिणामी, 'य' आपली थेली स्वाधीन करतो. या बाबतीत, तेथे समक्ष उपस्थित असलेल्या मूलाला तात्काळ दुखापत केली जाईल अशी 'य' ला भीती घालून, 'क' ने 'य' कडून पैशांची थेली जबरीने बेतली आहे त्याअर्थी, 'क' ने 'य' ची जबरी चोरी केली आहे.

(घ) "तुझे मूल माझ्या टोळीच्या हाती आहे" व तू आमच्याकडे दहा हजार रुपये पाठवले नाहीस तर, त्याचा मृत्यु घडवून आणण्यात येईल." असे म्हणून 'क' हा 'य' कडून मालमत्ता मिळवतो हे बलादग्रहण आहे, व बलादग्रहण म्हणून शिक्षापात्र आहे. पण 'य' ला 'य' च्या मूलाला तात्काळ मृत्यु घडवून आणण्याची भीती घातलेली नसेल तर, ती जबरी चोरी नव्हे.

३९१. जेव्हा पाच किंवा त्याहून अधिक व्यक्ती संयुक्तपणे दरवडा घालतात किंवा घालण्याचा दरवडा. प्रयत्न करतात, अश्वा संयुक्तपणे दरवडा घालण्याचा किंवा घालण्याचा प्रयत्न करण्याच्या व्यक्ती आणि तेथे उपस्थित राहून अशा दरवडा घालण्याच्या कासी किंवा प्रयत्नामध्ये मदत करण्याच्या व्यक्ती मिळून एकूण संदिग्ध पाच किंवा त्याहून अधिक असेल तेव्हा, त्याप्रमाणे दरवडा घालणारी, प्रयत्न करणारी, किंवा मदत करणारी प्रत्येक व्यक्ती "दरवडा घालते" असे म्हटले जाते.

१. १९५५ आ अधिनिवम २६—कलम ११३ व अनुसूची याद्वारे मूळ मजकुराएवजी हा शब्दोलेख दाखल करण्यात आला (१. जानेवारी १९५६ रोजी व तेव्हापूसून).

जबरी चोरीबद्दल ३९२. जो कोणी जबरी चोरी करील त्याला, दहा वर्षेपर्यंत अमू शकेल इतक्या मुदतीची सधेव शिक्षा, कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल, आणि जर जबरी चोरो ही हमरस्वावर सूर्यस्त व सूर्योदय यांच्या दरम्यान करण्यात आली तर, कारावासाची मुदत चौका वर्षेपर्यंत वाढविला येईल.

जबरी चोरी ३९३. जो कोणी जबरी चोरी करण्याचा प्रयत्न करील त्याला, सात वर्षेपर्यंत अमू शकेल इतक्या करण्याचा प्रयत्न मुदतीची सधेव कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

जबरी चोरी करताना ३९४. जर कोणत्याही व्यक्तीने जबरी चोरी करताना किंवा करण्याच्या प्रयत्नाला असताना इच्छापूर्वक दुखापत केली तर, अशी व्यक्ती आणि अशी जबरी चोरी करण्याच्या कामी किंवा जबरी करणे, चोरी करण्याच्या प्रयत्नात तिच्या जोडीने निवड असलेली अप्य कोणतीही व्यक्ती याना. [आजीव कारावासाची], किंवा दहा वर्षेपर्यंत अमू शकेल इतक्या मुदतीची सधेव कारावासाची शिक्षा होईल, व त्या द्रव्यदंडासही पात्र होतील.

दरवड्यावद्दल ३९५. जो कोणी दरवडा घालील त्याला, [आजीव कारावासाची], किंवा दहा वर्षेपर्यंत अमू शकेल इतक्या मुदतीची सधेव कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

खुनासहित दरवडा ३९६. संयुक्तपणे दरवडा घालणाऱ्या पात्र किंवा अधिक व्यक्तीपैकी कोणत्याही व्यक्तीने जर याप्रयोगे दरवडा घालताना खुन केला तर, त्यांच्यापैकी प्रत्येक व्यक्तीला, मृत्यूची किंवा [आजीव कारावासाची], किंवा दहा वर्षेपर्यंत अमू शकेल इतक्या मुदतीची सधेव कारावासाची शिक्षा होईल, व ती द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

मृत्यू किंवा जबर ३९७. जबरी चोरी करण्याच्या किंवा दरवडा घालण्याच्या वेळी जर अपराधाने कोणत्याही दुखापत पडवून प्राणघातक हत्याराचा उपयोग केला, अथवा कोणत्याही व्यक्तीस जबर दुखापत केली, अथवा कोणत्याही व्यक्तीचा मृत्यू पडवून आणण्याचा किंवा तिला जबर दुखापत करण्याचा प्रयत्न केला तर, अशा अपरासहित जबरी चोरी घ्याल घ्या कारावासाची शिक्षा होईल त्याची मुदत सात वर्षेप्रिका कमी असणार नाही. किंवा दरवडा.

प्राणघातक हत्यारानिशी सज्ज असताना ३९८. जबरी चोरी करण्याचा किंवा दरवडा घालण्याचा प्रयत्न करण्याच्या वेळी अपराधी जबरी चोरी तो सात वर्षेप्रिका कमी असणार नाही.

करण्याचा किंवा
दरवडा घालण्याचा

प्रयत्न करणे.

दरवडा घालण्याची ३९९. जो कोणी दरवडा घालण्यासाठी कोणत्याही प्रकारे पूर्वतयारी करील त्याला दहा वर्षेप्रितयारी करणे. पर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची सधेव कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

दरवडेखोरांच्या ४००. हा अधिनियम संभत झाल्यानंतर कोणत्याही वेळी, जो कोणी नित्यशः दरवडे घालण्याटोलीपैकी असत्या- साठी संघटित झालेल्या व्यक्तीच्या टोलीपैकी असेल त्याला, [आजीव कारावासाची], किंवा दहा वर्षेपर्यंत बद्दल शिक्षा, असू शकेल इतक्या मुदतीची सधेव कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

चोरांच्या टोलीपैकी ४०१. हा अधिनियम संभत झाल्यानंतर कोणत्याही वेळी, जो कोणी नित्यशः चोरी किंवा जबरी असत्यावद्दल शिक्षा, चोरी करण्यासाठी संघटित झालेल्या व्यक्तीचा कोणत्याही भटक्या किंवा अन्य प्रकारच्या टोलीपैकी —ठग किंवा दरवडेखोर यांची टोली नव्हे—असेल त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची सधेव कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

दरवडा घालण्या- ४०२. हा अधिनियम संभत झाल्यानंतर कोणत्याही वेळी, जो कोणी दरवडा घालण्यासाठी साठी एकत्र जमणे, जमलेल्या पात्र किंवा अधिक व्यक्तीपैकी एक असेल त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची सधेव कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

मालमत्तेच्या फोजदारीपात्र अपहारविषयी

मालमत्तेचा ४०३. जो कोणी कोणत्याही जंगम मालमत्तेचा अप्रामाणिकपणाने अपहार करील किंवा आपल्या अप्रामाणिक अपहार उपयोगासाठी स्वतंत्री म्हणून ती वापरील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

१. १९५५ चा अधिनियम २६—कलम ११७ व अनुसूती पांढारे मूळ मजकुराएवजी हा शब्दे-ल्लेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेजापासून).

उदाहरण

(क) 'क' हा 'य' ची मालमत्ता 'य' च्या कब्जातून घेतो व मालमत्ता अशाप्रकारे घेताना ती मालमत्ता त्याची स्वतःचीच आहे असे तो सद्भावपूर्वक समजतो. 'क' चोरीबद्दल दोषी नाही पण, जर आपली चूक त्याला कळून आल्यानंतर त्याने, ती अप्रामाणिकपणे आपल्या उपयोगासाठी स्वतःची म्हणून वापरली तर, तो या कलमाखालील अपराधाबद्दल दोषी आहे.

(ख) 'क' चे 'य' बरोबर यैतीचे संबंध असून, 'य' च्या अनुपस्थितीत तो त्याच्या ग्रंथालयात जातो व 'य' च्या स्पष्ट संमतीवाचून एक पुस्तक घेऊन जातो. या बाबतीत वाचण्यासाठी पुस्तक घेण्याची अपणास 'य' ची उपलक्षित संभवी आहे अशी 'क' ची धारणा असल्यास 'क' ने चोरी केली असे होत नाही. पण 'क' ने नंतर त्याच्या स्वतःच्या कायद्यासाठी पुस्तकाची विक्री केली तर, तो या कलमाखालील अपराधाबद्दल दोषी आहे.

(ग) 'क' आणि 'ख' हे एका घोड्याचे संयुक्त मालक असून, घोडा वापरण्याच्या उद्देशाने 'क' तो 'ख' च्या कब्जामधून घेऊन जातो. या बाबतीत, 'क' ला त्या घोड्याचा वापर करण्याचा हक्क असल्याने 'क' ने त्या घोड्याचा अप्रामाणिकपणाने अपहार केला असे होत नाही. पण जर 'क' ने घोड्याची विक्री केली आणि विक्रीपासून मिळालेली सर्व आवक स्वतःच्या उपयोगासाठी वापरली तर, तो या कलमाखालील अपराधाबद्दल दोषी आहे.

स्पष्टीकरण १.—काही विशिष्ट काळापुरता केलेला अप्रामाणिक अपहार हा या कलमाच्या अर्थात् तुसार 'अपहार' आहे.

उदाहरण

'क' ला कोरे पूष्टोंकन असलेली 'य' ची सरकारी वचनचिट्ठी सापडते. ती वचनचिट्ठी 'य' ची आहेहे माहीत असून 'क' ती एका बैंकव्यवसायीकडे कर्जाचे तारण म्हणून गहाण ठेवतो. असे करताना पुढे केवळतरी ती वचनचिट्ठी 'य' ला परत देण्याचा त्याचा उद्देश आहे. तरीही 'क' ने या कलमाखालील अपराध केला आहे.

स्पष्टीकरण २.—जी व्यक्ती आपणास अन्य कोणाही व्यक्तीच्या कब्जात नसलेली मालमत्ता गवसली असता, मालकाकरता ती जपून ठेवण्यासाठी किंवा त्याला ती परत करण्यासाठी अशी मालमत्ता घेइल ती व्यक्ती अप्रामाणिकपणाने ती मालमत्ता घेत नाही किंवा तिचा अपहार करीत नाही व ती अपराधाबद्दल दोषी होत नाही, पण तिला त्या मालमत्तेचा मालक माहीत असून किंवा शोधण्याचे साधन तिला उपलब्ध असून, अध्या तिने मालकाला शोधून काढण्यासाठी आणि त्याला नोटीस देण्यासाठी वाजवी साधनांचा अवलंब केला असून मालकाला त्या मालमत्तेची मागणी करणे शक्य होण्याइतपत वाजवी मुदतीपर्यंत तिने ती ठेवून घेतली आहे असे होण्यापूर्वी जर तिने आपल्या उपयोगाकरिता स्वतःची म्हणून वापरली तर, ती वर व्याख्या केलेल्या अपराधाबद्दल दोषी होते.

वाजवी साधने कोणती किंवा वाजवी मुदत कोणती हा अशाप्रकरणी तथ्यविषयक प्रश्न असतो.

मालमत्तेचा मालक कोण आहे किंवा अमुक एक विशिष्ट व्यक्ती मालमत्तेची मालक आहे हे गवेषकाला माहीत असले पाहिजे अशी आवश्यकता नाही, ती स्वतःची म्हणून वापरताना तो, ती स्वतःची मालमत्ता असे समजत नाही किंवा मालमत्तेचा खरा मालक सापडू शकत नाही असे तो सद्भावपूर्वक समजत नाही एवढे पुरेसे आहे.

उदाहरण

(क) 'क' ला भर रस्त्यावर एक रुपया सापडतो, तो रुपया कोणाचा आहे हे त्याला माहीत नाही. 'क' तो रुपया उचलतो, या बाबतीत, 'क' ने या कलमाखाली व्याख्या करण्यात आलेला अपराध केलेला नाही.

(ख) 'क' ला बैंक-नोट अंतर्भूत असलेले एक पद्म रस्त्यात सापडते. पद्मातील सूचना व मजकूर वाचून ती बैंक-नोट कोणाची आहे हे त्याला समजते. तो ती नोट स्वतःची म्हणून वापरतो. 'क' या कलमाखालील अपराधाबद्दल दोषी आहे.

(ग) धारुणकर्त्याला प्रदेश असलेला एक धनादेश 'क' ला सापडतो. तो धनादेश कोणाकडून गहाळ झाला असावा याविषयी त्याला अंदाज बांधता येत नाही. पण, ज्याने तो धनादेश काढला त्याचे नाव त्यावर दिसते. धनादेश कोणाच्या नावे काढण्यात आला होता हे ती व्यक्ती आपणास सांगू शकेल हे 'क' ला माहीत आहे. मालकाच्या शोध घेण्याचा प्रयत्न न करता 'क' तो धनादेश स्वतःचा म्हणून वापरतो. 'क' या कलमाखालील अपराधाबद्दल दोषी आहे.

(घ) 'य' चे पैशांनी भरलेले पाकीट खाली पडताना 'क' पावूतो. 'य' ला परत देण्याच्या उद्देशाने 'क' ते पाकीट उचलतो, पण नंतर ते स्वतःच्या उपयोगाकरिता स्वतःचे म्हणून वापरतो. 'क' ने या कलमाखालील अपराध केला आहे.

(इ) 'क' ला पैशांनी भरलेले पाकीट सापडते, ते कोणाचे आहे हे त्याला माहीत नाही. ते पाकीट 'य' चे आहे असे त्याला नंतर समजते आणि, तो ते आपल्या उपयोगाकरिता स्वतःचे म्हणून वापरतो. 'क' या कलमाखालील अपराधाबद्दल दोषी आहे.

(च) 'क' ला मूल्यवान आंगठी सापडते, ती कोणाची आहे हे त्याला माहीत नाही. मालकाच्या शेष घेण्याचा प्रयत्न न करता 'क' ती आंगठी तावडतोब विकतो. 'क' या कलमाखालील अपराधाबद्दल दोषी आहे.

मृत व्यक्तीच्या ४०४. मृत व्यक्तीच्या कब्जात कोणतीही मालमत्ता तिच्या मृत्युच्या वेळी होती आणि असा कब्जा मृत्युसमयी तिच्या घेण्यास विधितः हक्कदार असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीच्या कब्जात त्यानंतर ती नाही हे माहीत असून कब्जात असलेल्या जो कोणी अशा मालमत्तेचा अप्रामाणिकपणाने अपहार करील किंवा आपल्या उपयोगासाठी ती स्वतःची मालमत्तेचा म्हणून वापरील, त्याला तीन वर्षपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातीरी एका वर्णनाच्या काराअप्रामाणिकपणाने वासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल, आणि जर अशा व्यक्तीच्या मृत्युच्या वेळी, अपहार अपराधी हा कारकून किंवा चाकर म्हणून तिच्या नोकरीत असेल तर, कारवास सात वर्षपर्यंत असू शकेल.

उदाहरण

काही फर्निचर व पैसा कब्जात असताना 'य' चा मृत्यु होतो. 'क' हा त्याचा चाकर असा कब्जा घेण्यास हक्कदार असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीच्या कब्जामध्ये पैसा जाण्यापूर्वीच त्या पैसांचा अप्रामाणिकपणाने अपहार करतो. 'क' ने या कलमामध्ये व्याख्या करण्यात आलेला अपराध केला आहे.

फौजदारीपात्र न्यासभंगाविषयी

फौजदारीपात्र ४०५. जो कोणी कोणत्याही प्रकारे स्वतःकडे मालमत्ता किंवा तिच्यावरील कसलीही हुक्मत न्यासभंग विश्वासाने सोपवण्यात आलेली असताना, त्या मालमत्तेचा अपहार करतो अथवा आपल्या उपयोगासाठी ती स्वतःची म्हणून वापरतो अथवा असा न्यास कोणत्या पढतीने पार पाडावा ते विहित करणारा कोणत्याही विधिनिदेश अगर असा न्यास पार पाडण्याच्या संबंधात त्याने स्वतः केलेली कोणतीही स्पष्ट किंवा उपलक्षित वैध संविदा यांचा भंग करून अप्रामाणिकपणाने त्या मालमत्तेचा वापर करतो किंवा तिची वासलात लावतो किंवा बुद्धिपुरस्सर अन्य कोणत्याही व्यक्तीला तसे करू देतो तो "फौजदारीपात्र न्यास भंग" करतो.

'स्पष्टीकरण १.—जी व्यक्ती स्वतः एखादा '[अस्थापनेचा नियोक्ता असून, कर्मचारी भविष्य निर्वाह निधी आणि संकीर्ण उपबंध अधिनियम, १९५२ च्या कलम १७ अन्वये त्याला सूट दिलेली असो किंवा नसो] त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्याद्वारे स्थापन करण्यात आलेल्या भविष्य निधीमध्ये किंवा कुटुंब वेतन निधीमध्ये जमा करण्यासाठी, कर्मचाऱ्याला प्रदेश असलेल्या वेतनामधून कर्मचाऱ्यांचे अंशदान कापून घेते त्या व्यक्तीकडे, तिने अशारीतीने कापून घेतलेली अंशदानाची रक्कम विश्वासाने सोपवण्यात आलेली असल्याचे मानण्यात येईल आणि उक्त अधिनियमाचा भंग करून तिने उक्त निधीमध्ये अशा अंशदानाचा भरणा करण्यात कसूर केली तर, पूर्वोक्तप्रमाणे विधिनिदेशाचा भंग करून उक्त अंशदानाच्या रकमेचा तिने अप्रामाणिकपणाने वापर केला असल्याचे मानण्यात येईल.]

'स्पष्टीकरण २.—जी व्यक्ती स्वतः एखादा नियोक्ता असून, 'कर्मचारी राज्य विमा अधिनियम,' १९४८ (१९४८ चा ३४) याखाली स्थापन करण्यात आलेला जो 'कर्मचारी राज्य विमा निधी' कर्मचारी राज्य विमा महामंडळाने धारण केलेला असतो व त्याच्याकडून ज्याचा कारभार पाहिला जातो त्या निधीमध्ये जमा करण्यासाठी, कर्मचाऱ्याला प्रदेश असलेल्या वेतनामधून कर्मचाऱ्याचे अंशदान कापून घेते त्या व्यक्तीकडे, तिने अशारीतीने कापून घेतलेली अंशदानाची रक्कम विश्वासाने सोपवण्यात आलेली असल्याचे मानण्यात येईल आणि उक्त अधिनियमाचा भंग करून तिने उक्त निधीमध्ये अशा अंशदानाचा भरणा करण्यात कसूर केली तर, पूर्वोक्तप्रमाणे विधिनिदेशाचा भंग करून उक्त अंशदानाच्या रकमेचा तिने अप्रामाणिकपणाने वापर केला असल्याचे मानण्यात येईल.]

उदाहरणे

(क) 'क' हा मृत व्यक्तीच्या मृत्यूपत्राचा मृत्यूपत्रव्यवस्थापक असून मृत्यूपत्रानुसार, त्याने जायदादीची विभागणी करावी असे निर्देशित करण्याच्या कायद्याची तो अप्रामाणिकपणाने अवज्ञा करतो व आपल्या उपयोगासाठी ती स्वतःची म्हणून वापरतो. 'क' ने फौजदारीपात्र न्यासभंग केला आहे.

(ख) 'क' हा विद्युतपाल आहे. 'ध' प्रवासाला निघालेला असून तो आपले फर्निचर, विद्युतपाली खोली-करिता ठराविक रक्कम चुकती करण्यात आल्यानंतर ते परत करण्यात येईल अशा संविदेशन्वये 'क' कडे विश्वासाने सोपवतो. 'क' अप्रामाणिकपणाने त्या विद्युतपाली विकतो. 'क' ने फौजदारीपात्र न्यासभंग केला आहे.

१. १९७३ चा अधिनियम ४०—कलम १ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

२. १९७५ चा अधिनियम ३८—कलम १ द्वारे मूळ स्पष्टीकरणाला स्पष्टीकरण १ असा क्रमांक देण्यात आले व स्पष्टीकरण २ समाविष्ट करण्यात आले.

३. १९८८ चा अधिनियम क्रमांक ३३ च्यां कलम २७ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

(ग) कलकत्त्यात राहणारा 'क' हा दिल्लीमध्ये राहणाऱ्या 'य' चा अभिकर्ता आहे 'य' कडून 'क' ला पाठवल्या जाणाऱ्या सर्व रकमा 'य' च्या निदेशानुसार 'क' ने गुंतवाव्यात असा स्पष्ट किंवा उपलक्षित करार 'क' आणि 'य' याच्यामध्ये झालेला आहे. 'य' हा 'क' ला एक लाख रुपये 'क' ने ते कंपनीच्या रोध्यामध्ये गुंतवावेत असा निदेश देऊन पाठवतो 'क' अप्रामाणिकपणाने निदेशाची अवज्ञा करतो व त्याच्या स्वतःच्या प्रंद्यात ते पैसे घालतो. 'क' ने फौजदारीपात्र न्यासभंग केलेला आहे.

(घ) लगतंतुर्व उदाहरणातील 'क' ने जर, बँक ऑफ बैंगॉलमधील शेअर्स घेतल्याने ते 'य' ला अधिक फायदेशीर ठरेल असे समजून, अप्रामाणिकपणाने नव्हे तर सदभावपूर्वक 'य' च्या निदेशाची अवज्ञा केली आणि 'य' करिता कंपनीचे रोखे विक्री बैंक ऑफ बैंगॉलचे शेअर्स खरेदी केले तर त्यावर्तीत, जरी 'य' ला तोटा सोसायात्रा लागला आणि त्या तोटावाबूल त्याला 'क' विरुद्ध दिवाणी काटवाई करण्याचा हक्क मिळाला नरीसुद्धा 'क' अप्रामाणिकपणाने वागलेला नसत्यामुळे त्याने फौजदारीपात्र न्यासभंग केलेला नाही.

(द) 'क' या महत्त्वात अधिकाऱ्याकडे सरकारी पैसे विश्वासाने सोपव्यात आलेले आहेत व त्याच्याकडे असेल तो सर्व सरकारी पैसा त्याने विवक्षित कोणारात भरावा असा त्याला कायद्याद्वारे निदेश देण्यात आलेला आहे अथवा शासनाची झालेल्या स्पष्ट किंवा उपलक्षित संविदेशन्ये तसे करण्यास तो बांधलेला आहे. 'क' अप्रामाणिकपणाने तो पैसा स्वतःचा म्हणून वापरतो 'क' ने फौजदारीपात्र न्यासभंग केलेला आहे.

(च) खुण्कीमार्गे किंवा जलमार्गे न्यावयाची मालमत्ता 'क' या परिवाहकाकडे 'य' ने विश्वासाने सोपवली आहे. 'क' अशामणिकपणाने त्या मालमत्तेचा अपहार करतो 'क' ने फौजदारीपात्र न्यासभंग केलेला आहे.

४०६. जो कोणी फौजदारीपात्र न्यासभंग करील त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या फौजदारीपात्र न्यासभंग मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्षनाच्या कारावासाची, किंवा दान्ही शिक्षा होईल. भंगावद्वल शिक्षा.

४०७. परिवाहक, मालधक्कावाला किंवा व्यावरपाल म्हणून स्वतःकडे मालमत्ता विश्वासाने सोपव- परिवाहक, इत्यादींनी ग्यात आलेली असताना जो कोणी असा मालमत्तेच्या संवंधात फौजदारीपात्र न्यासभंग करील त्याला, केलेला फौजदारी- सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्षनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व पात्र न्यासभंग तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

४०८. स्वतः कारकून किंवा चाकर असून अथवा कारकून किंवा चाकर या नात्याने नोकरी कारकूनाने किंवा करीत असून, आणि असा नात्याने स्वतःकडे मालमत्ता किंवा मालमत्तेवरील कसलीही हुक्मत कोणत्याही चाकराने केलेला रीतीने सोपव्यात आली असताना जो कोणी त्या मालमत्तेच्या बाबतीत फौजदारीपात्र न्यासभंग करील त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्षनाच्या कारावासाची शिक्षा न्यासभंग. होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

४०९. लोकसेवक या नात्याने अथवा बँकव्यावसायी, व्यापारी, अडत्या, दलाला मुख्यावार, किंवा लोकसेवकाने अभिकर्ता म्हणून आपल्या धन्याच्या ओवात स्वतःकडे एखादी मालमत्ता किंवा मालमत्तेवरील कसलीही हुक्मत कोणत्याही रीतीने सोपव्यात आली असताना जो कोणी त्या मालमत्तेच्या बाबतीत फौजदारीपात्र न्यासभंग करील त्याला, [आजीव कारावासाची], किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्षनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

चोरीची मालमत्ता स्वीकारण्याविधी

४१०. चोरी किंवा बलाद्यग्रहण किंवा जबरी चोरी यामुळे जिचा कब्जा हस्तांतरित झाला आहे चोरीची मालमत्ता ती मालमत्ता आणि जिचा फौजदारीपात्र अपहार झाला अरहे किंवा जिच्या बाबतीत [फौजदारीपात्र न्यासभंग] करण्यात आला आहे अशी मालमत्ता "चोरीची मालमत्ता" म्हणून संबोधिण्यात येते [—मग "[भारतात] वा [भारतावाहेर] कोठीही ते हस्तांतरण झालेले असो, अथवा तो अपहार किंवा न्यासभंग कोठीही करण्यात येवो—]. पण अशी मालमत्ता त्यानंतर जर, तिचा कब्जा घेण्यास विधितः हक्कदार असलेल्या व्यक्तीच्या कब्जात आली तर, ती चोरीची मालमत्ता असण्याचे बंद होते.

१. १९५५ चा अधिनियम २६—कलम ११७ व अनुसूची याद्वारे 'मूळ मजकुराएवजी' हा शटोलेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेव्हापासून).

२. १९८१ चा अधिनियम १२—कलम २ व १ लों अनुसूची आणि १८८२ चा अधिनियम ८—कलम ९ याद्वारे "फौजदारीपात्र न्यासभंगाचा अपराध" याएवजी हे शब्द दाखल करण्यात आले.

३. १८८२ चा अधिनियम ८—कलम ९ द्वारे हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.

४. क्रमशः अनुकूलन आदेश, १९४८, अनुकूलन आदेश, १९५०, १९५१ चा अधिनियम ३—कलम ३ व अनुसूची याद्वारे 'ब्रिटीश इंडिया' याएवजी हा शटोलेख दाखल करण्यात आला.

अप्रामाणिकपणाने ४११. कोणतीही चोरीची मालमत्ता, ती चोरीची मालमत्ता आहे हे माहीत असताना किवा तसे चोरीची मालमत्ता समजप्यास कारण असताना जो कोणी अप्रामाणिकपणाने ती स्वीकारील किवा ठेऊ घेईल त्याला, तीन स्वीकारणे, वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किवा द्रव्यदंडाची, किवा दोन्ही शिक्षा होतील.

दरवडा वालताना ४१२. जो कोणी दरवडा वातल्याने जिचा कब्जा हस्तातरित झाला असल्याचे स्वतःला माहीत चोरलेली मालमत्ता असेल किवा तसे समजप्यास स्वतःला कारण असेल अशी कोणतीही चोरीची मालमत्ता अप्रामाणिकपणाने स्वीकारील किवा ठेवन घेईल अथवा जी चोरीस गेल्याचे स्वतःला माहीत असेल किवा तसे समजप्यास स्वीकारणे. स्वतःला कारण असेल अशी मालमत्ता, जी व्यक्ती दरवडेखोरांच्या टोळीपैकी असल्याचे स्वतःला माहीत असेल किवा तसे समजप्यास स्वतःला कारण असेल अशा व्यक्तीकडून अप्रामाणिकपणाने स्वीकारील त्याला, '[आजीव कारावासाची], किवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या संश्म कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

चोरीची मालमत्ता ४१३. जी चोरीची मालमत्ता असल्याचे स्वतःला माहीत असेल किवा तसे समजप्यास स्वतःला मालमत्तेचा कारण असेल अशी मालमत्ता जो कोणी नित्यशः स्वीकारील किवा तिचा व्यवहार करील त्याला, '[आजीव नित्यशः व्यवहार कारावासाची], किवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची करणे. शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

लपवून ठेवण्याच्या कारण ४१४. जी चोरीची मालमत्ता असल्याचे स्वतःला माहीत असेल किवा तसे समजप्यास स्वतःला लपवून ठेवण्याच्या कारण असेल अशी मालमत्ता लपवून ठेवण्याच्या किंवा तिची वासलात लावण्याच्या किंवा ती पळवून कामी सहाय्य नेण्याच्या कामी जो कोणी इच्छापूर्वक सहाय्य करील त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची करणे. कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची किवा द्रव्यदंडाची, किवा दोन्ही शिक्षा होतील.

ठकवणुकीविषयी

ठकवणूक. ४१५. जो कोणी कोणत्याही व्यक्तीची दिशाभूल करून, याप्रमाणे फसवल्या गेलेल्या व्यक्तीला एखाद्या इसमाकडे एखादी मालमत्ता सुपूर्द करण्यास, किंवा एखादी मालमत्ता ठेवून घावी या गोष्टीला संमती देण्यास कपटीपणाने किंवा अप्रामाणिकपणाने प्रवृत्त करतो अथवा याप्रमाणे दिशाभूल झालेल्या व्यक्तीची यासमाणे दिशाभूल झाली नसती तर, तिने जी गोष्ट केली नसती किंवा टाळली नसती आणि ज्या कृत किंवा अकृत गोष्टीमुळे कोणत्याही इसमास त्याचे स्वतःचे शरीर, मन, लौकिक किंवा मालमत्ता यांच्या संबंधात तुकसान किंवा गपहानी पोचते किंवा पोचण्याचा संभव असतो अशी खोणतीही गोष्ट करण्यास किंवा न करण्यास प्रथमोक्त व्यक्तीला उद्देशपूर्वक प्रवृत्त करतो, तो "ठकवणूक करतो" असे म्हटले जाते.

स्पष्टीकरण.—अप्रामाणिकपणाने तथ्य लपवून ठेवणे, ही या कलमाच्या अर्थानुसार फसवणूक होय,

उदाहरणे

(क) आपण मलकी सेवेत असल्याचा बहाणा करून 'क' उद्देशपूर्वक 'य' ची दिशाभूल करतो आणि अशा रीतीने 'य' ने त्याला उद्धारीवर माल घेऊ घावा म्हणून 'य' ला अप्रामाणिकपणाने प्रवृत्त करतो. या मालाबद्दल पैसे देण्याचा त्याचा विचार नाही. 'क' ठकवणूक करतो.

(ख) एक वस्तू एका विविक्त प्रथ्यात निर्मिणकाने तयार केली अशी 'य' ची समजूत व्हावी म्हणून 'क' त्या वस्तूवर नकली चिन्ह लावून 'य' ची उद्देशपूर्वक दिशाभूल करतो, आपण अशा रीतीने 'य' ला ती वस्तू खरेदी करण्यास व तिचे पैसे देण्यास प्रवृत्त करतो. 'क' ठकवणूक करतो.

(ग) एक वस्तू एका नमुन्याशी मिळतीजुळती आहे अशी 'य' ची समजूत व्हावी म्हणून 'क' त्या वस्तूचा खोटा नमुना दाखवून 'य' ची उद्देशपूर्वक दिशाभूल करतो, आणि त्याद्वारे 'य' ला ती वस्तू खरेदी करण्यास व तिचे पैसे देण्यास प्रवृत्त करतो. 'क' ठकवणूक करतो.

(घ) 'क' एका वस्तुच्या किंमतीदाखल एका पेढीवर हुंडी करून देतो; या पेढीकडे 'क' पैसे ठेवत नाही आणि यामुळे हुंडी नाकाराली जाईल अशी 'क' ची अपेक्षा असल्यामुळे तो 'य' ची उद्देशपूर्वक दिशाभूल करतो आणि त्याद्वारे, त्या वस्तुबद्दल पैसे न देण्याच्या इरादानें ती वस्तू आपल्या स्वाधीन करण्यास 'य' ला अप्रामाणिकपणाने प्रवृत्त करतो. 'क' ठकवणूक करतो.

(ङ) ज्या जिचासा हिरे नसल्याचे आपणास माहीत आहे त्या जिचासा हिरे म्हणून तारण देऊन 'क' हा 'य' ची उद्देशपूर्वक दिशाभूल करतो आणि त्याद्वारे, पैसे उसने देण्यास 'य' ला अप्रामाणिकपणाने प्रवृत्त करतो. 'क' ठकवणूक करतो.

(च) 'य' हा 'क' ला उसने देईल अशा कोणत्याही पैशाची परतफेड 'क' करणार आहे अशी 'य' ची समजूत व्हावी अशाप्रकारे 'क' हा 'य' ची उद्देशपूर्वक दिशाभूल करतो आणि त्याद्वारे, पैसे उसने देण्यास 'य' ला अप्रामाणिकपणाने प्रवृत्त करतो. परतफेड करण्याचा 'क' चा उद्देश नाही. 'क' ठकवणूक करतो.

(छ) निळीची ठारविक इतकी रोपे 'य' च्या स्वाधीन करण्याचा आपला इरादा नसतानाही 'क' हा ती रोपे 'य' च्या स्वाधीन करण्याचा आपला इरादा आहे, अशी 'य' ची समजूत व्हावी अशाप्रकारे 'क' हा 'य' ची उद्देशपूर्वक दिशाभूल करतो, आणि रोपे अशा रीतीने स्वाधीन करण्यात

१. १९५५ चा अधिनियम २६—कलम ११७ व अनुसूची यांद्वारे 'मूळ मजकुराएवजी' हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेच्छापासून).

येतील या भरवशावर पैसे देण्यास तो 'य' ला अप्रामाणिकपणाने प्रवृत्त करतो. 'क' ठकवणूक करतो, परंतु, पैसे घेतवेळी निळीची रोपे स्वाधीन करण्याचा 'क' चा इरादा असेल आणि नंतर त्याने त्याच्या मात्र संविदेचा भंग केला व निळीची रोपे स्वाधीन केली नाहीत तर, त्याने ठकवणूक केली असे होणार नाही.

(ज) 'क' ने 'य' वरोवर केलेल्या संविदेमधील 'क' चा भाग त्याने पार पाडलेला नसतानाही तो त्याने पार पाडलेला आहे अशी 'य' ची समजूत व्हाबी आणा प्रकारे 'क' हा 'य' ची उद्देशपूर्वक दिशाभूल करतो, आणि त्याद्वारे 'य' ला पैसे देण्यास अप्रामाणिकपणाने प्रवृत्त करतो. 'क' ठकवणूक करतो.

(झ) 'क' एक संपदा 'ख' ला विकतो व अभिहस्तांतरित करतो अशी विक्री केल्यामुळे त्या मालमत्तेवर आपणाला हवक नाही हे माहीत असताना 'क' हा आपण अगोदर 'ख' ला केलेली विक्री व अभिहस्तांतरण पांबद्लची वस्तुस्थिती उघड न करता ती 'य' ला विकतो किंवा त्याच्याकडे गहाण ठेवतो व 'य' कडून खरेदीचे किंवा गहाणावर दिलेले पैसे स्वीकारतो. 'क' ठकवणूक करतो.

४१६. जर एखाद्या व्यक्तीने आपण दुसराच एखादा इसम असल्याचा बहाणा करून, अथवा तोतयेगिरी करून जाणीवधूर्वक एखाद्या इसमाऐवजी दुसरा एखादा इसम उभा करून, अथवा आपण किंवा आण्या कोणतीही ठकवणूक. व्यक्ती म्हणजे वस्तु: जी व्यक्ती आहे तिच्याहून अन्य कोणताही इसम म्हणजे आपण स्वतः किंवा अशी अन्य व्यक्ती होय असे अभिवेदन करून ठकवणूक केली तर, ती व्यक्ती "तोतयेगिरी करून ठकवणूक करते" असे स्फूटले जाते.

स्पष्टीकरण.—ज्या इसमाचा बहाणा करून तोतयेगिरी केली गेली तो इसम ही खरीबुरी व्यक्ती असली वा कलिपत व्यक्ती असली तरी अपराध घडतो.

उदाहरणे

(क) 'क' हा, त्याच्याच नावाचा विवक्षित श्रीमत सावकार म्हणजे आपण असल्याचा बहाणा करून ठकवणूक करतो. 'क' हा तोतयेगिरी करून ठकवणूक करतो.

(ख) 'क' हा, आपण म्हणजे 'ख' ही व्यक्ती असल्याचा बहाणा करून ठकवणूक करतो ती व्यक्ती मृत आहे 'क' हा तोतयेगिरी करून ठकवणूक करतो.

४१७. जो कोणी ठकवणूक करील त्याला, एक वर्षापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

ठकवणूक
करण्यावदल शिक्षा.

४१८. जो कोणी ठकवणूक केली आणि ठकवणूक जांच्याशी संबंधित आहे त्या संबंधवहारातील ज्या व्यक्तीच्या हितसंबंधाचे संरक्षण करण्यास तो विधित: किंवा वैध संविदेनुसार बद्ध होता त्या व्यक्तीला त्यायोगे गैरहानी पोचण्यास आपण कारण होण्याचा संभव आहे याची त्याला जाणीव असेल तर त्याला तीन वर्षापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

जिच्या हितसंबंधाचे
संरक्षण करण्यास
अपराधी बद्ध आहे
अशा व्यक्तीला
परिणामी गैरहानी
पोच शकेल असा
जाणिवेने ठकवणूक
करणे.

४१९. जो कोणी तोतयेगिरी करून ठकवणूक करील त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

तोतयेगिरी करून
ठकवणूक
करण्यावदल शिक्षा.

४२०. जो कोणी ठकवणूक करील आणि त्यायोगे, एखादा इसमाकडे एखादी मालमत्ता सुपूर्व करण्यास, अथवा एखादा मूल्यवान रोखा संपूर्णपणे विका त्याचा कोणताही भाग अभर जी स्वाक्षरित किंवा मुद्रांकित झाहे व मूल्यवान रोख्यात रुपांतरित करता येण्यासारखी आहे अशी कोणतीही वस्तु बनवण्यास, तीत फेरबदल करण्यास किंवा ती नष्ट करण्यास याप्रमाणे फसवल्या गेलेल्या व्यक्तीला सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात होईल.

ठकवणूक करणे आणि
मालमत्तेची
सुपूर्वगी करण्यास
अप्रामाणिकपणाने
वर्णनाच्या अप्रामाणिकपणाने
वर्षेपर्यंत करणे.

मालमत्तेचे कपटपूर्ण चिलेख आणि विल्हेजाटी यांविषयी

४२१. जर कोणी एखादी मालमत्ता अप्रामाणिकपणाने किंवा कपटीपणाने हलविली, लपवन ठेवली मालमत्तेची किंवा एखाद्या व्यक्तीडे सुपूर्व केली, अथवा पवरापत्र प्रतिकलाविना कोणत्याही व्यक्तीकडे हस्तांतरीत केली धनकोमध्ये किंवा हस्तांतरीत करवली आणि त्यायोगे आपल्या धनकोमध्ये किंवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीच्या धनको-विभागणी होण्यास मध्ये कायद्यानुसार त्या मालमत्तेची विभागणी होण्यास प्रतीवंध करण्याचा त्याचा उद्देश असेल किंवा प्रतीवंध करण्यासाठी त्यामुळे तसा प्रतीवंध होण्यास आपण कारण होण्याचा संभव असल्याची त्याला जाणीव असेल तर, ती अप्रामाणिकपणाने त्याला दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी, एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा किंवा कपटीपणाने द्रव्यदंडाची; किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

हलविणे किंवा
लपविणे.

धनकोना क्रूण ४२२. जो कोणी स्वतःला किवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीला येणे असलेले कोणतेही क्रूण किवा उपलब्ध होऊ मागणी रकम आपल्या क्रूणाच्या किवा अशा अन्य व्यक्तीच्या क्रूणाच्या फेडीसाठी कायदानुसार उपलब्ध होऊ देण्यास अप्रामाणिकपणाने किवा कपटीपणाने प्रतिवंध करील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत अमूळ शकेल अप्रामाणिकपणाने इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किवा द्रव्यदंडाची, किवा दोन्ही शिक्षा किवा कपटीपणाने होतील.

प्रतिवंध करणे.

प्रतिफलावावतचे खोटे कथन अंतर्भूत किवा ते एवाचा प्रभारास अधीन झाल्याचे दिसते आणि ज्यामध्ये असे हस्तांतरण किवा प्रभार याच्या प्रतिफल-असारे संवंधी किवा ज्या व्यक्तीच्या किवा व्यक्तीच्या उपयोगासाठी किवा फायदासाठी त्याचे प्रवर्तन होणे हस्तांतरणपत्र बस्तुत: उद्देशित आहे त्यांच्यासंबंधी ज्यामध्ये कोणतेही खोटे कथन अंतर्भूत आहे असा कोणताही विलेख अप्रामाणिकपणाने किवा सलेख जो कोणी अप्रामाणिकपणाने किवा कपटीपणाने स्वाक्षरित करील, निष्पादित करील किवा किवा कपटीपणाने त्यास पक्ष होईल त्याला, दोन वर्षेपर्यंत अमूळ शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या निष्पादित करणे, कारावासाची, किवा दोन्ही शिक्षा होतील.

मालमत्ता ४२३. ज्याद्वारे कोणतीही मालमत्ता किवा तिच्यातील कोणताही हितसंबंध हस्तांतरीत झाल्याचे किवा ते एवाचा प्रभारास अधीन झाल्याचे दिसते आणि ज्यामध्ये असे हस्तांतरण किवा प्रभार याच्या प्रतिफल-असारे संवंधी किवा ज्या व्यक्तीच्या किवा व्यक्तीच्या उपयोगासाठी किवा फायदासाठी त्याचे प्रवर्तन होणे हस्तांतरणपत्र बस्तुत: उद्देशित आहे त्यांच्यासंबंधी ज्यामध्ये कोणतेही खोटे कथन अंतर्भूत आहे असा कोणताही विलेख अप्रामाणिकपणाने किवा सलेख जो कोणी अप्रामाणिकपणाने किवा कपटीपणाने सहाय्य करील अथवा ज्यास आपण हक्कदार आहोत अशी कोणतीही हलविणे किवा येणे रकम किवा हक्कमागणी अप्रामाणिकपणाने सोडून देर्हील, त्याला, दोन वर्षेपर्यंत अमूळ शकेल इतक्या लपवून ठेवणे, मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किवा द्रव्यदंडाची, किवा दोन्ही शिक्षा होतील.

आगळिकी विषयी

आगळीक. ४२५. जनतेला किवा कोणत्याही व्यक्तीला गैरहानी किवा नुकसान पोचण्याच्या उद्देशाने किवा पोचण्यास आपण कारण होण्याचा संभव असल्याची जाणीव असताना जो कोणी कोणत्याही मालमत्तेचा नाश घडवून आणतो अथवा ज्यामुळे कोणत्याही मालमत्तेचे मूल्य किवा उपयुक्तता नष्ट होईल किवा कमी होईल किवा त्यावर क्षतिकारक परिणाम होईल असा कोणताही बदल त्या मालमत्तेत किवा तिच्या स्थितिस्थानात घडवतो तो “आगळीक” करतो.

स्पष्टीकरण १.—आगळिकीचा अपराध घडण्याच्या बाबतीत, अपराधाने क्षती पोचलेल्या किवा नष्ट झालेल्या मालमत्तेच्या मालकास हानी किवा नुकसान पोचवण्याचा अपराधाचा उद्देश असावण्यास पाहिजे हे अत्यावश्यक नाही. जर कोणत्याही मालमत्तेला क्षती पोचवून कोणत्याही व्यक्तीला गैर हानी किवा नुकसान पोचवण्याचा त्याचा उद्देश असावा अथवा पोचण्यास आपण कारण होण्याचा संभव आहे याची त्याला जाणीव असली तरी तेवढे पुरेसे आहे—मग ती मालमत्ता त्या व्यक्तीच्या मालकीची असो वा तसो.

स्पष्टीकरण २.—आगळिकीची कृती करणाऱ्या व्यक्तीच्या किवा ती व्यक्ती आणि इतर व्यक्ती याच्या संयुक्त मालकीच्या मालमत्तेवर परिणाम करणाऱ्या कृतीद्वारे आगळीक करता येईल.

उदाहरणे

(क) ‘य’ हा गैरहानी पोचवण्याच्या उद्देशाने ‘क’ इच्छापूर्वक ‘य’ चा मूल्यवान रोखा जाळतो. ‘क’ ने आगळीक केली आहे.

(ख) ‘य’ ला गैरहानी पोचवण्याच्या उद्देशाने ‘क’ हा ‘य’ च्या बर्फगृहात पाणी सोडतो आणि त्यामुळे बर्फ वितलू लागते. ‘क’ ने आगळीक केली आहे.

(ग) ‘क’ इच्छापूर्वक ‘य’ ची एक अंगठी नदीमध्ये फेकतो, त्यायेगे ‘य’ गैरहानी पोचावी असा त्याचा उद्देश आहे. ‘क’ ने आगळीक केली आहे.

(घ) आपणांकडून ‘य’ ला देणे असलेले क्रूण फेड्यासाठी दरखास्त कार्यवाहीत आपली जायदाद घेतली जाण्याच्या बेतात आहे याची जाणीव असताना ‘क’ ती जायदाद नष्ट करतो आणि त्यायेगे ‘य’ ला क्रूणाची फेड मिळू नये आणि त्यामुळे ‘य’ चे नुकसान व्हावे असा ‘क’ चा उद्देश आहे ‘क’ ने आगळीक केली आहे.

(इ) जहाजाचा विमा उतरवलेला असता हमीदाराना नुकसान पोचवण्याच्या उद्देशाने इच्छापूर्वक ‘क’ ते जहाज टाकून देण्याची व्यवस्था करतो. ‘क’ ने आगळीक केली आहे.

(च) ‘क’ एक जहाज टाकून देण्याची व्यवस्था करतो, ज्याने त्या जहाजाच्या तारानावर पैसे कर्जाऊ दिले आहेत. अशा ‘य’ ला नुकसान पोचावे असा त्यामागे त्याचा उद्देश आहे. ‘क’ ने आगळीक केली आहे.

(छ) एका घोड्यावर ‘य’ च्या जोडीला ‘क’ चा संयुक्त मालकीहक्क असून, ‘क’ तो घोडा गोळी घालून मारतो आणि त्यामुळे ‘य’ ला गैरहानी पोचावी असा ‘क’ चा उद्देश आहे. ‘क’ ने आगळीक केली आहे.

(ज) ‘य’ च्या पिकाचे नुकसान करण्याच्या उद्देशाने आणि तसेच होण्याचा आपण कारण होण्याचा संभव आहे याची स्वतःला जाणीव असताना ‘क’ हा ‘य’ च्या शेतीमध्ये गुरेढारे घुसवतो. ‘क’ ने आगळीक केली आहे.

४२६. जो कोणी आगळीक करील त्याला, तीन महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची आगळीकीबद्दल कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

शिक्षा.

४२७. जो कोणी आगळीक करील आणि त्यायोगे पत्रास रुपये किंवा त्याहून अधिक रकमेपर्यंत पत्रास रुपये इतक्या हानी अथवा नुकसान घडवून आणील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी रकमेचे नुकसान एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

करून आगळीक करणे.

४२८. जो कोणी १० रुपये किंवा त्याहून अधिक किमतीचे एखादे जनावर किंवा जनावरे यांना दहा रुपये किमतीच्या ठार माऱून, विषप्रयोग करून, विकलांग करून किंवा निःष्टप्रयोगी करून आगळीक करील त्याला, दोन जनावरास ठार वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा मारून किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

विकलांग करून आगळीक करणे.

४२९. जो कोणी एखादा हत्ती, उंट, घोडा, खेचर, म्हैस, वट्ठ, गाय किंवा बैल-मग त्यांची किमतीही किमतीची किमत किंवा ही असो—अथवा पत्रास रुपये किंवा त्याहून अधिक किमतीचे अन्य कोणतीही जनावर याला गरेदोरे, इत्यादीना ठार माऱून, विषप्रयोग करून, विकलांग करून किंवा निःष्टप्रयोगी करून आगळीक करील त्याला, पाच किंवा पत्रास रुपये वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा किमतीच्या जनावरास ठार माऱून किंवा विकलांग करून आगळीक करणे.

किंवा विकलांग करून आगळीक करणे.

४३०. शेतीच्या प्रयोजनासाठी, अथवा माणसांना किंवा जी मालमत्ता असतील अशा जनावरांच्या पाटबंधान्यांच्या खुराकासाठी किंवा त्यांना पिण्यासाठी, अथवा स्वच्छतेसाठी, अथवा कोणतीही वस्तुनिमित्ती चालू ठेवण्या कामाची खरावी साठी लागणाऱ्या पाण्याच्या पुरवठामध्ये ज्या कृतीमुळे घट होते किंवा जिच्यामुळे तशी घट होण्याचा काळ किंवा संभव असल्याची स्वतःला जाणीव आहे अशी कोणतीही कृती करून जो कोणी आगळीक करील त्याला गैरपणे पाण्याची पाच वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्य दिशा बदलून दंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

आगळीक करणे.

४३१. ज्या कृतीमुळे कोणतीही सार्वजनिक रस्ता, पूल, नदी अथवा नेसिंगक किंवा कुविभ सार्वजनिक रस्ता, नाव्य नहर प्रवास करण्याच्या किंवा मालभर्तेची ने-आण करण्याच्या दृष्टीने दुस्तर होतो किंवा त्या दृष्टीने पूल, नदी किंवा त्याची सुरक्षितता रुमी होते किंवा जिच्यामुळे तसे होण्याचा संभव असल्याची स्वतःला जाणीव आहे अशी कालवा या ची कोणतीही कृती करून जो कोणी आगळीक करील त्याला, पाच वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची खरावी करून कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

आगळीक करणे.

४३२. जिच्यामुळे कोणतीही सार्वजनिक निचरा-गटार त्याला क्षती किंवा नुकसान पांचेल अशा सार्वजनिक निचरा-प्रकारे भरून वाहते किंवा त्यात अडथळा निर्माण होतो अशी किंवा जिच्यामुळे तसे होण्याचा संभव गटारे नुकसानकारक असल्याची स्वतःला जाणीव आहे अशी कोणतीही कृती करून जो कोणी आगळीक करील त्याला, पाच होईल अशाप्रकारे वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची भरून वाहू देऊन किंवा त्यात अडथळा निर्माण करून कोणतीही शिक्षा होतील.

किंवा त्यात अडथळा

निर्माण करून

आगळीक करणे.

४३३. कोणतीही दीपगृह किंवा सागरी धोक्याची निशाणी म्हणून वापरला जाणारा अन्य दीप दीपगृह किंवा किंवा कोणतीही सागरी धोक्याची निशाणी किंवा बोया किंवा नाविकांना मार्गदर्शक म्हणून ठेवलेली अन्य सागरी धोक्याची वस्तू नष्ट करून किंवा हलवून अथवा जिच्यामुळे असे कोणतीही दीपगृह, सागरी धोक्याची निशाणी निशाणी नष्ट करून बोया किंवा अशी पूर्वोक्त अन्य वस्तू नाविकांना मार्गदर्शक म्हणून कमी उपयुक्त ठरते अशी कोणतीही ती हलवून कृती करून जो कोणी आगळीक करील त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी किंवा त्याची एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

उपयुक्तता कमी

करून आगळीक

करणे.

४३४. लोकसेवेकाच्या प्राधिकारान्वये लावण्यात आलेले कोणतीही सीमाचिन्ह नष्ट करून किंवा सार्वजनिक हलवून अथवा जिच्यामुळे एक सीमाचिन्ह म्हणून अशा सीमाचिन्हाची उपयुक्तता कमी होईल अशी प्राधिकरणाने कोणतीही कृती करून जो कोणी आगळीक करील त्याला, एक वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची लावलेले सीमाचिन्ह कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

नष्ट करून, हलवून

इत्यादी प्रकारे

आगळीक करणे.

शंभर हप्याच्या मयदिपर्यंत अथवा (शेतमालाच्या बाबतीत) दहा रुपये किंवा त्याहून अधिक रकमेपर्यंत [अथवा (मालमत्ता ही शेतमाल असेल त्या बाबतीत) दहा रुपये किंवा त्याहून अधिक रकमेपर्यंत] कोणत्याही मालमत्तचे नुकसान करण्याचा त्याचा उद्देश असेल अथवा त्यायोगे तसे नुकसान होण्यास आपण कारण होण्याचा संभव असल्याची त्याला जाणीव असेल तर त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

करण्याच्या उद्देशाने विस्तव किंवा स्फोटक पदार्थ याद्वारे आगळीक करणे.

धर, इ. नष्ट करण्याच्या उद्देशाने विस्तव किंवा स्फोटक पदार्थ याद्वारे आगळीक करणे. ४३६. जर कोणीही विस्तव किंवा कोणताही स्फोटक पदार्थ याच्या द्वारे आगळीक केली आणि त्यामागे, सामान्यतः उपासनास्थान म्हणून किंवा माणसांचे वसतिस्थान म्हणून किंवा मालमत्तेच्या अभिरक्षेचे स्थान म्हणून बापरली जाणारी कोणतीही इमारत नष्ट करण्याचा त्याचा उद्देश असेल अथवा त्यायोगे तसे होण्यास आपण कारण होण्याचा संभव असल्याची त्याला जाणीव असेल तर त्याला [आजीव कारावासाची], किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

मजली जलयान किंवा २० टन बारदान भरलेले जलयान यांच्याबाबत आगळीक केली आणि त्यामागे ते नष्ट करण्याचा किंवा असुरक्षित करण्याचा त्याचा उद्देश असेल अथवा त्यायोगे ते नष्ट होण्यास किंवा असुरक्षित होण्यास आपण कारण होण्याचा संभव असल्याची त्याला जाणीव असेल तर, दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

असुरक्षित करण्याच्या उद्देशाने आगळीक करणे.

विस्तव किंवा स्फोटक पदार्थ याद्वारे केलेल्या कलम ४३७ मध्ये वर्णन केलेली अशी आगळीक करील किंवा अशी आगळीक करण्याचा प्रथत करील त्याला, [आजीव कारावासाची], किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

वर्णन केलेल्या, आगळीकीबद्दल शिक्षा.

चोरी, इ. करण्याच्या उद्देशाने जलयान उथळ पाणी: उद्देशपूर्वक घुसवण्या-वहूल शिक्षा.

४३८. जो कोणी एका जलयानामध्ये असलेल्या कोणत्याही मालमत्तेची चोरी करण्याचा किंवा अशा कोणत्याही मालमत्तेचा अप्रामाणिकपणाने अपहार करण्याच्या उद्देशाने अथवा मालमत्तेची अशी चोरी किंवा अपहार करता यावा अशा हेतूने उद्देशपूर्वक ते जलयान उथळ पाणी असलेल्या जमिनीत किंवा किनान्यावर घुसवील त्याला, दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

मृत्यु किंवा दुखापत घडवृत्त आणण्याची निरोध करण्याचा अथवा तिला मृत्यूची किंवा दुखापतीची किंवा गैर निरोधाची भीती निर्माण करण्याच्या पवर्ततयारी कस्तूर उद्देशाने त्यारी कस्तूर जो कोणी आगळीक करील त्याला, पाच वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची केलेली आगळीक कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

फोजदारीयात्र अतिक्रमणाविवर

फोजदारीयात्र अतिक्रमण. ४४१. जो कोणी दुसऱ्याच्या कज्जात असलेल्या मालमत्तेच्या जागेत किंवा जागेवर, अपराध करण्याचा अथवा अशी मालमत्ता जिच्या कज्जात असेल अशा कोणत्याही व्यक्तीला धाकदपटशा दाखवण्याच्या, तिचा अपमान करण्याच्या किंवा तिला द्वास देण्याच्या उद्देशाने प्रवेश करतो, किंवा

१. १८८२ चा अधिनियम ८—कलम १० द्वारे हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.

२. १९५५ चा अधिनियम २६—कलम ११७ व अनुसूचीद्वारे सूख मजकूराएवजौ हा शब्दोत्तेज दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी, १९५६ रोजी व तेब्बापासून).

अशा माळमत्तेच्या आगेत किंवा आगेवर आपदेशीरपणे प्रवेश केल्यानंतर, अशा कोणत्याही व्यक्तीला धाकदपटाशा दाखलायच्या, तिचा अपमान करण्याच्या किंवा तिला तास देण्याच्या उद्देशाने अथवा एखादा अपराध करण्याच्या उद्देशाने तेथे बैकापदेशीरपणे थांबून राहतो तो फोजदारीपत्र अतिक्रमण करतो असे म्हटले जाते.

४४२. माणसाचे वस्तिस्थान म्हणून वापरली जाणारी कोणतीही इमारत, तंबू किंवा जलयान गृह-अतिक्रमण अथवा उपासनास्थान म्हणून किंवा मालमत्तेच्या अभिरक्षेचे स्थान म्हणून वापरली जाणारी कोणतीही करणे. इमारत यामध्ये प्रवेश करून किंवा तेथे जो कोणी फोजदारीपत्र अतिक्रमण करतो तो “गृह-अतिक्रमण करतो” असे म्हटले जाते.

स्पष्टीकरण.—फोजदारीपत्र अतिक्रमण करणारा माणस प्रवेश करता असताना त्याच्या शरीराचा कोणताही भाग आत शिरला की, गृह-अतिक्रमण घडण्यास तेवढे पुरेसे होते.

४४३. अतिक्रमणाचा विषय असलेल्या अशा इमारतीमधून, तंबूमधून किंवा जलयानामधून अति- चोरटे गृह-अतिक्रमण क्रमणी व्यक्तीला अपवर्जित करण्याचा किंवा हुसकावून लावण्याचा हक्क ज्या व्यक्तीला आहे अशा व्यक्तीपासून गृह-अतिक्रमण लपवून ठेवण्याची स्वरदारी घेऊन जो कोणी असे गृह-अतिक्रमण करील त्याने “चोरटे गृह-अतिक्रमण” केले असे म्हटले जाते.

४४४. जो कोणी सूर्यस्तानंतर व सूर्योदयापूर्वी चोरटे गृह अतिक्रमण करील त्याने “रात्रीच्या रात्रीच्या वेळी चोरणे वेळी चोरटे गृह-अतिक्रमण” केले असे म्हटले जाते.

४४५. गृह-अतिक्रमण करणाऱ्या इसमाने, यात यापुढे वर्णन केलेल्या सहा प्रकारांपैकी कोणत्याही घरफोडी. एका प्रकारे घरामध्ये किंवा त्याच्या कोणत्याही भागामध्ये आपला शिरकाव करून घेतला; अथवा स्वतः अपराध करण्याच्या उद्देशाने घरामध्ये किंवा त्याच्या कोणत्याही भागामध्ये असून किंवा त्यामध्ये अपराध केलेला असून, अशा सहा प्रकारांपैकी कोणत्याही एका प्रकारे घर सोडून जाऊन गृह-अतिक्रमण केले तर त्या इसमाने “घरफोडी” केली असे म्हटले जाते, ते सहा प्रकार पुढीलप्रमाणे :—

पहिला.—गृह-अतिक्रमण करण्यासाठी जर तो, त्याने स्वतः किंवा गृह-अतिक्रमणाला अपप्रेरणा देणाऱ्या कोणत्याही इसमाने तयार केलेल्या मागाने प्रवेश करील किंवा निघून जाईल तर.

दुसरा.—तो स्वतः किंवा अपराधाला अपप्रेरणा देणारा यांच्या व्यतिरिक्त अन्य कोणत्याही मनुष्यव्यक्तीने ज्या मागाने प्रवेश करून वा असे अभिप्रेत नाही त्या मागाने; अथवा कोणत्याही भितीवर किंवा इमारतीवर शिडीने किंवा नुसते वर चढून त्याने जेण्य प्रवेश मिळवलेला असेल अशा कोणत्याही मागाने जर तो प्रवेश करील किंवा निघून जाईल तर.

तीसरा.—गृह-अतिक्रमण करण्यासाठी किंवा गृह-अतिक्रमणानंतर घर सोडून जाण्यासाठी जर तो कोणतेही कुलूप उघडून प्रवेश करील किंवा निघून जाईल तर.

चौथा.—फोजदारीपत्र बलप्रयोग करून किंवा हमला करून किंवा कोणत्याही व्यक्तीला मारण्याची धमकी देऊन जर तो आपला शिरकाव करून घेऊन किंवा निर्गमन करील तर.

सहावा.—जो कोणताही मार्ग, यातून प्रवेश किंवा निर्गमन होऊ नये म्हणून वंद करून ठेवण्यात आलेला असल्याचे आणि त्याने स्वतः किंवा गृह-अतिक्रमणाला अपप्रेरणा देणाऱ्या व्यक्तीने तो उघडलेला असल्याचे तिला माहीत असेल त्या मागाने जर तो प्रवेश करील किंवा निघून जाईल तर.

स्पष्टीकरण.—घराच्या जोडीला ताव्यात असलेले आणि ज्याच्यामध्ये व अशा घरामध्ये थेट अंतर्गत संधान असेल असे कोणतेही उपगृह किंवा इमारत ही या कलमाच्या अर्थानुसार घराचा भाग असतो.

उदाहरणे

(क) ‘य’ च्या घराच्या भितीला भोक पाडून व त्या भोकातून आपला हात आत घालून ‘क’ गृह-अतिक्रमण करतो. ही घरफोडी आहे.

(ख) नौतलांमधील पोर्टहोलमधून जलयानावर हळूच शिरकाव करून ‘क’ गृह-अतिक्रमण करतो. ही घरफोडी आहे.

(ग) शिडीमधून ‘य’ च्या घरामध्ये प्रवेश करून ‘क’ गृह-अतिक्रमण करतो. ही घरफोडी आहे.

(घ.) बंद करण्यात आलेले दार उच्चानु त्या दारामधून 'य' च्या घरात प्रवेश करून 'क' गृह-अतिक्रमण करतो. ही घरफोडी आहे.

(इ.) दारामधील छिद्रातून तार आव घालून तिच्या साहाय्याने कडी उच्चानु त्या दारातून 'य' च्या घरात प्रवेश करून 'क' गृह-अतिक्रमण करतो. ही घरफोडी आहे.

(ज.) 'य' च्या घराच्या दाराची किल्ली 'य' कंडून हरवली, ती 'क' ला सापडते आणि त्या किल्लीने दार उघडल्यानंतर 'य' च्या घरात शिळून 'क' गृह-अतिक्रमण करतो. ही घरफोडी आहे.

(झ.) 'य' त्याच्या दारात उभा आहे. 'य' ला खाली पाडून 'क' जबरदस्तीने वाट करून घेतो आणि घरात प्रवेश करून गृह-अतिक्रमण करतो. ही घरफोडी आहे.

(ज.) 'य' चा हाररक्षक 'म' हा 'य' च्या दारात उभा आहे. 'क' हा 'म' ला मारहण करण्याची धमकी देऊन आपणास प्रतिकार करण्यापासून त्याला परावृत्त करतो व घरात प्रवेश करून गृह-अतिक्रमण करतो. ही घरफोडी आहे.

रातीच्या वेळी ४४६. जो कोणी सूर्यास्तानंतर आणि सूर्योदयापूर्वी घरफोडी करतो तो "रातीच्या वेळी घरफोडी" घरफोडी करणे करतो असे म्हटले जाते.

फौजदारीपाव ४४७. जो कोणी फौजदारीपाव अतिक्रमण करील त्याला, तीन महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या अतिक्रमणावहूल मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्य-शिक्षा दंडाची किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

गृह-अतिक्रमणा- ४४८. जो कोणी गृह-अतिक्रमण करील त्याला, एक वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची वहूल शिक्षा कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

मृत्यूच्या शिक्षेस ४४९. जो कोणी, मृत्यूच्या शिक्षेस पाव असलेला कोणताही अपराध करण्यासाठी गृह-अतिक्रम पाव असलेला करील त्याला, [आजीव कारावासाची] किंवा जास्तीत जास्त दहा वर्षे इतक्या मुदतीच्या सत्रम अपराध करण्या- कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाव होईल.

साठी गृह-अतिक्रमण.

आजीव कारा- ४५०. जो कोणी [आजीव कारावासाच्या] शिक्षेस पाव असा कोणताही अपराध करण्यासाठी गृह-अतिक्रमण पाव असलेला गृह-अतिक्रमण करील त्याला, जास्तीत जास्त दहा वर्षे इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाव होईल.

आपराध करण्या-

साठी गृह-अतिक्रमण.

कारावासाच्या ४५१. जो कोणी कारावासाच्या शिक्षेस पाव असा कोणताही अपराध करण्यासाठी गृह-अतिक्रमण शिक्षेस पाव करील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाव होईल; आणि जो अपराध करण्याचा त्याचा उद्देश असेल तो अपराध म्हणजे करण्यासाठी गृह- व तो अतिक्रमण.

दुखापत, हमला ४५२. कोणत्याही व्यक्तीला दुखापत करण्याची किंवा कोणत्याही व्यक्तीवर हमला करण्याची किंवा गैर निरोध किंवा कोणत्याही व्यक्तीला गैरपणे निरद्व करण्याची किंवा कोणत्याही व्यक्तीला दुखापतीची, हमल्याची करण्याची पूर्व- आगर गैर निरोधाची भीती घालण्याची पूर्वत्यारी करून नंतर जो कोणी गृह-अतिक्रमण करील त्याला त्यारी करून सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, नंतर गृह- व तो द्रव्यदंडासही पाव होईल.

अतिक्रमण.

४५३. जो कोणी चोरटे गृह-अतिक्रमण किवा घरफोडी करील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल चोरटाचा गृह-इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाल होईल. अतिक्रमणबद्दल किवा घरफोडी-बद्दल शिक्षा.

४५४. जो कोणी कारावासाच्या शिक्षेस पाल असा कोणताही अपराध करण्यासाठी चोरटे गृह-कारावासाच्या अतिक्रमण किवा घरफोडी करील त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका शिक्षेस पाल वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाल होईल; आणि जो अपराध करण्याचा त्याचा उद्देश असेल तो अपराध म्हणजे चोरी असेल तर, कारावासाची मुदत दहा वर्षेपर्यंत वाढवता येईल, असेल तो अपराध करण्याचा त्याचा उद्देश असेल तर, कारावासाची मुदत दहा वर्षेपर्यंत वाढवता येईल. असेल तो अपराध म्हणजे चोरी असेल तर, कारावासाची मुदत दहा वर्षेपर्यंत वाढवता येईल.

४५५. कोणत्याही व्यक्तीला दुखापत करण्याची किवा कोणत्याही व्यक्तीवर हमला करण्याची दुखापत, हमला किवा कोणत्याही व्यक्तीला गैरपणे निश्च करण्याची किवा कोणत्याही व्यक्तीला दुखापतीची, हमल्याची किवा गैरनिरोधाची भीती घालण्याची पूर्वतयारी करून नंतर जो कोणी चोरटे गृह-अतिक्रमण किवा करण्याची पूर्वतयारी करून घरफोडी करील त्याला, दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाल होईल.

४५६. जो कोणी रात्रीच्या वेळी चोरटे गृह-अतिक्रमण करील किवा रात्रीच्या वेळी घरफोडी रात्रीच्या वेळी करील त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाल होईल.

४५७. जो कोणी कारावासाच्या शिक्षेस पाल असा कोणताही अपराध करण्यासाठी रात्रीच्या वेळी चोरटे गृह-अतिक्रमण करील किवा रात्रीच्या वेळी घरफोडी करील त्याला, पाच वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाल होईल; आणि जो, अपराध करण्याचा त्याचा उद्देश असेल तो अपराध म्हणजे चोरी असेल तर, कारावासाची मुदत चौदा वर्षेपर्यंत वाढवता येईल.

४५८. कोणत्याही व्यक्तीला दुखापत करण्याची, किवा कोणत्याही व्यक्तीवर हमला करण्याची दुखापत, हमला किवा कोणत्याही व्यक्तीला गैरपणे निश्च करण्याची किवा कोणत्याही व्यक्तीला दुखापतीची अगर-हमल्याची अगर गैरनिरोधाची भीती घालण्याची पूर्वतयारी करून नंतर जो कोणी रात्रीच्या वेळी चोरटे गृह-अतिक्रमण करील किवा रात्रीच्या वेळी घरफोडी करील त्याला, चौदा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाल होईल.

४५९. जो कोणी चोरटे गृह-अतिक्रमण किवा घरफोडी करताना कोणत्याही व्यक्तीला जबर दुखापत करील अगर कोणत्याही व्यक्तीचा मूऱ्य घडवून आणण्याचा किवा तिला जबर दुखापत करण्याचा क्रथूमा करील त्याला, [अजीव कारावासाची] किवा वहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची करताना जबर कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाल होईल.

रातीच्या वेळी

चोरटे मृह-अति-

क्रिपण किंवा

घरफोडी करण्यात

संयुक्तपणे निवढ-

असलेल्यांपैकी

एका व्यक्तीने

मृत्यु घडवून

आणत्यास किंवा

जबर दुखापत

केल्यास

त्या बाबतीत सर्वे

व्यक्ती शिक्षापात्र.

आतमध्ये मालमत्ता

असलेले पात्र

जो कोणी अप्रामाणिकपणाने

फोडून उघडणे,

४६०. रातीच्या वेळी चोरटे गृह-अतिक्रमण किंवा रातीच्या वेळी घरफोडी करताना अशा अपराधावृत्त दोषी असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीने इच्छापूर्वक एखाद्या व्यक्तीचा मृत्यु घडवून आणला किंवा तिला जबर दुखापत केली अथवा तसे करण्याचा प्रयत्न केला तर, रातीच्या वेळी असे चोरटे गृह-अतिक्रमण किंवा रातीच्या वेळी घरफोडी करण्यात संयुक्तपणे संवंधित असलेल्यांपैकी प्रत्येक व्यक्तीला [आजीव कारावासाची], किंवा वहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व ती द्रव्यदंडातही पात्र होईल.

मृत्यु घडवून

आणत्यास किंवा

जबर दुखापत

केल्यास

त्या बाबतीत सर्वे

व्यक्ती शिक्षापात्र.

आतमध्ये मालमत्ता

असलेले पात्र

जो कोणी अप्रामाणिकपणाने

फोडून उघडणे,

४६१. ज्यामध्ये मालमत्ता आहे किंवा ती ज्यात आहे असे स्वतः समजतो असे कोणतेही बंद व्यक्तीले पात्र जो कोणी अप्रामाणिकपणाने किंवा आगाठीक करण्याच्या उद्देशाने फोडून किंवा सोडून उघडील अप्रामाणिकपणाने त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा फोडून उघडणे, इव्वंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

जिच्याकडे अभिरक्षेचे

काम सोडवले आहे

त्या व्यक्तीने असा

अपराध केला असता

तीन वर्षेपर्यंत असू

शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा इव्वंडाची,

त्याबद्दल शिक्षा

किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

४६२. ज्यामध्ये मालमत्ता आहे किंवा ती ज्यात आहे असे स्वतः समजतो असे कोणतेही बंद व्यक्तीले कडे विश्वासाने सोपवण्यात आले असून ते उघडण्याचा प्राधिकार स्वतःला नसताना जो कोणी, अप्रामाणिकपणाने किंवा आगाठीक करण्याच्या उद्देशाने ते पात्र फोडून किंवा सोडून उघडील त्याला, अपराध केला असता तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा इव्वंडाची, त्याबद्दल शिक्षा किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

प्रकरण १८ वे

दस्तऐवज आणि * * * स्वामित्व-चिन्हे यांसंबंधीच्या अपराधांचिन्हयी

बनावटीकरण.

४६३. जो कोणी जनतेला किंवा कोणत्याही व्यक्तीला नुकसान किंवा त्थांती पोचवण्याच्या अगर कोणत्याही हक्कमारणीस किंवा स्वत्वाधिकारास पुष्टी देण्याच्या अगर कोणत्याही व्यक्तीला तिच्या माल-मत्तेचा कब्जा सोडून द्यावयास लावण्याच्या अगर कोणतीही स्पष्ट किंवा उपलक्षित संविदा करण्याच्या उद्देशाने अथवा कपट करण्याच्या किंवा ते कपट करण्ये शक्य झावे या उद्देशाने कोणताही खोटा दस्तऐवज किंवा त्याचा काही भाग बनवतो तो “बनावटीकरण” करतो.

४६४. जी व्यक्ती—

एक.—एखादा दस्तऐवज किंवा दस्तऐवजाचा भाग ज्या व्यक्तीने किंवा जिच्या प्राधिकारान्वये बनवलेला नव्हता, स्वाक्षरित, मुद्रांकित किंवा निष्पादित केलेला नव्हता है स्वतःला माहीत आहे त्यावेळी तो बनवलेला नव्हता, स्वाक्षरित, मुद्रांकित किंवा निष्पादित केलेला नव्हता है स्वतःला माहीत आहे त्यावेळी असा वस्तऐवज किंवा दस्तऐवजाचा भाग बनवला गेला, स्वाक्षरित, मुद्रांकित किंवा निष्पादित केला गेला असा समज निर्माण करण्याच्या उद्देशाने अप्रामाणिकपणाने किंवा कपटीपणाने असा दस्तऐवज किंवा दस्तऐवजाचा भाग बनवते, स्वाक्षरित, मुद्रांकित किंवा निष्पादित करते अगर दस्तऐवजाचे निष्पादन दर्शवणारो कोणतीही खूण करते; अथवा

दोन.—स्वतःने किंवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीने एखादा दस्तऐवज बनवल्यानंतर किंवा निष्पादित केल्यानंतर, मजकूर खोडून किंवा अन्यप्रकारे कायदेशीर प्राधिकारावाचून अप्रामाणिकपणाने किंवा कपटीपणाने त्या दस्तऐवजाच्या कोणत्याही महत्वाच्या भागास फेरबदल करते—मग अशा फेरबदलाच्या वेळी ती अन्य व्यक्ती ह्यात असो वा मृत असो; अथवा

तीन.—एखादी व्यक्ती दस्तऐवजाचा मजकूर किंवा फेरबदलाचे रूप मनोविकलतेमुळे किंवा नशेमुळे समजू शकणार नाही किंवा तिची फसवणूक केली गेल्यामुळे तिला समजलेले ताही है स्वतःला माहीत असून अशा व्यक्तीला तो दस्तऐवज स्वाक्षरित, मुद्रांकित किंवा निष्पादित करण्यास, किंवा त्यात तसा फेरबदल करण्यास अप्रामाणिकपणाने किंवा कपटीपणाने भाग पाडते,

तिने खोटा दस्तऐवज बनवला असे म्हटले जाते.

१. १९५५ चा अधिनियम २६—कलम ११७ व अनुसूची यांद्यारे मूळ मजकूरऐवजी हा शब्दोलेला दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेहापासून).

२. १९५८ चा अधिनियम ४३—कलम १३५ व अनुसूची यांद्यारे “व्यापार किंवा” हे शब्द बगळण्यात आले (२५ नोव्हेंबर १९५९ रोजी व तेहापासून).

उदाहरणे

(क) 'य' ने 'ख' वर काढलेले १०,००० रु. चे पत्रपत्र 'क' कडे आहे. 'ख' ला गंडवण्यासाठी 'क' १०,००० रु. वर एक पूज्य चढवतो आणि ते पत्रपत्र 'य' ने तसे लिहिले आहे असा 'ख' चा समज ब्हावा या उद्देशाने ती रक्कम १०,००० रु. असी करतो. 'क' ने बनावटीकरण केलेले आहे.

(ख) 'य' ने 'क' ला एका संपदेचे अभिहस्तांतरण केले आहे असे दाखवणाऱ्या दस्तऐवजावर, 'ख' ला ती संपदा विकन त्याद्वारे 'ख' कडून खरेदीची क्रिमत मिळवावी या उद्देशाने 'क' हा 'य'-च्या प्राधिकारावाचून 'य' ची मोहोर लावतो. 'क' ने बनावटीकरण केले आहे.

(ग) एका बँकरवर काढलेला धारणकर्त्याला प्रदेय असा 'ख' च्या स्वाक्षरीचा, पण काहीही रक्कम न भरलेला असा धनादेश 'क' लाववतो. 'क' काप्टीपणाने त्या धनादेशात दहा हजार रुपयांचा आकडा घालून पूर्ण करतो. 'क' बनावटीकरण करतो.

(घ) प्रदेय रक्कम किती ते न भरता एका बँकरच्या नावावर काढलेला आपल्या सहीवा एक धनादेश 'क' आपला अभिकर्ता 'ख' याच्या स्वाधीन करतो आणि विवक्षित रक्कम चुकत्या करण्यासाठी दहा हजार रुपयांपेक्षा अधिक नाही इतका आकडा भूष्ण धनादेश पूर्ण करण्याम 'ख' ला प्राधिकृत करतो. 'ख' काप्टीपणाने वीस हजार रुपयांचा आकडा घालून धनादेश पूर्ण करतो. 'ख' बनावटीकरण करतो.

(इ) 'क' स्वतःप्रीत्यर्थ 'ख' च्या नावाने पण 'ख' च्या प्राधिकारावाचून एक विपत्र काढतो. ते खरे विपत्र असल्याप्रमाण बँकरकडे बटवण्याचा त्याचा उद्देश असून, विपत्र परिपक्व होताच त्याची रक्कम वसूल करण्याचा त्याचा इरादा आहे. 'क' हा आपल्याकडे 'ख' चे तारण होते असा बँकरचा समज करून देऊन त्याची फसवणूक करण्याच्या आणि त्यायोगे ते विपत्र वटवण्याच्या उद्देशाने ते विपत्र काढतो, म्हणून 'क' हा बनावटीकरणाबद्दल दोषी आहे.

(च) 'य' च्या मृत्युपत्रात असे शब्द आहेत—“मी असे निवेशित करतो की, माझी सर्व उर्वरित मालमत्ता 'क', 'ख' आणि 'ग' यांच्यामध्ये समसमान विभागली जावी.” सर्व मालमत्ता आपल्यासाठी आणि 'ग' साठी ठेवण्यात आली आहे असा समज ब्हावा या उद्देशाने 'क' हा 'ख' चे नाव काढून टाकतो. 'क' ने बनावटीकरण केलेले आहे.

(छ) 'क' एक सरकारी वचनपत्र पृष्ठांकित करतो आणि त्या विपत्रावर 'य' ला किंवा त्याच्या आदिष्टास द्यावे” असे शब्द लिहून आणि पृष्ठांकन संवाक्षरित करून ते 'य' ला किंवा त्याच्या आदिष्टास प्रदेय करतो. 'ख' अप्रामाणिकपणाने “'य' ला किंवा त्याच्या आदिष्टास द्यावे” हे शब्द खोडून टाकतो आणि त्याद्वारे पृष्ठांकन कोन्या पृष्ठांकनामध्ये परिवर्तित करतो. 'ख' बनावटीकरण करतो.

(ज) 'क' एक संपदा 'य' ला विकून अभिहस्तांतरित करतो. त्यानंतर 'य' कडून संपदा कपटाने हिरावून घेण्यासाठी 'क' हा 'य' ला ती संपदा अभिहस्तांतरित केल्याच्या तारखेच्या सहा महिने अगोदरच्या तारखेचे तीच संपदा 'ख' ला देणारे अभिहस्तांतरणपत्र निष्पादित करतो. ती संपदा 'य' कडे अभिहस्तांतरित करण्याच्या अगोदर त्याने ती 'ख' कडे अभिहस्तांतरित केली होती असा समज ब्हावा असा त्याचा उद्देश आहे. 'क' ने बनावटीकरण केलेले आहे.

(झ) 'य' स्वतःचे मृत्युपत्र 'क' ला उत्तरून घेण्यास सांगतो. 'क' उद्देशपूर्वक 'य' ने सांगितलेल्या उत्तरदानप्राहीच्या नावापेक्षा वेगळ्या उत्तरदानप्राहीचे नाव लिहितो आणि आपण ते मृत्युपत्र 'य' च्या सूचनेवरहुकूम त्यार केलेले आहे. असे 'य' ला अभिवेदन करून त्याला मृत्युपत्रावर स्वाक्षरी करण्यास प्रवृत्त करतो. 'क' ने बनावटीकरण केलेले आहे.

(ञ) 'क' हा सच्छील मरुष्य असून अकलित दुदैवामुळे तो विपत्रावस्थेस पोचला आहे असा हवाला देणारे पद लिहून 'क' अशा पत्राच्या साहाय्यान 'य' कडून आणिं इतर व्यक्तींकडून मदत मिळवावी या उद्देशाने, 'ख' च्या प्राधिकाराराशिवाय त्यावर 'ख' च्या नावाची स्वाक्षरी करतो. धावावटीत ज्याअर्थी मालमत्तेचा कड्या सोडून देण्यास 'य' आ प्रवृत्त करण्यासाठी 'क' ने खोटा दस्तऐवज बनवला आहे, त्याअर्थी 'क' ने बनावटीकरण केलेले आहे.

(ट) 'क' च्या चारिल्याचा हवाला रणारे एक पत्र 'क' हा 'ख' च्या प्राधिकाराशिवाय लिहितो आणि त्यायोगे 'य' कडे नोकरी मिळवावी या उद्देशाने त्यावर 'ख' च्या नावाची स्वाक्षरी करतो. ज्याअर्थी, बनावट प्रमाणपत्राने 'य' ला फसवावे आणि त्यायोगे नोकरीची स्पष्ट किंवा उपलक्षित संविदा करण्यास त्याला प्रवृत्त करावे असा 'क' चा उद्देश होता, त्याअर्थी त्याने बनावटीकरण केलेले आहे.

स्पष्टीकरण १.—एखाचा माणसाने केलेली स्वतःच्या नावाची स्वाक्षरी ही ‘बनावटीकरण’ या सदरात जमा होऊ शकेल.

उदाहरणे

(क) 'क' हा एका विनियमपत्रावर स्वतःच्या नावाची, त्याच नावाच्या दुसऱ्या व्यक्तीने ते विपत्र काढले होते असा समज ब्हावा या उद्देशाने स्वाक्षरी करतो. 'क' ने बनावटीकरण केलेले आहे.

(ख) 'क' एका कागदावर "स्वीकृत" असा शब्द लिहितो आणि 'य' च्या नावाची स्वाक्षरी करतो उद्देश असा की, 'ख' ने 'य' च्या नावावर काढलेले विनिमयपत्र 'ख' ने नंतर या कागदावर लिहावे आणि जणू काही 'व' ने ते स्वीकृत केलेले असावे त्याप्रमाणे ते प्रकामित करावे. 'क' हा बनावटीकरणवहूळ दोषी आहे, आणि जर 'ख' ने सत्य माहीत असूनही 'क' च्या उद्देशानुसार त्या कागदावर विनिमयपत्र लिहिले तर, 'ख' मुळा बनावटीकरणवहूळ दोषी होईल.

(ग) 'क' त्याच्याच नावाच्या दुसऱ्या व्यक्तीच्या आदिष्टास प्रदेश असलेले विनिमयपत्र लांबवतो ते दिपद या व्यक्तीच्या आदिष्टास प्रदेश होते तिनेच ते पृष्ठांकित केले असा समज व्हावा या उद्देशाने 'क' ते स्वतःच्या नावे पृष्ठांकित करतो. नावावटीच. 'क' ने बनावटीकरण केलेले आहे.

(घ) 'ख' विरुद्ध ज्ञालेल्या उक्तमनाम्याच्या अंमलबजावणीत विक्रीला काढलेली भेटदा 'क' खरेदी करतो. संपदेच्या अभिग्रहणानंतर 'ख' ही 'क' ला गडवावे आणि अभिग्रहणपूर्वी संपदेचा भाडेपट्टा झाला होता असा समज व्हावा या उद्देशाने 'य' यी संगमत करून 'य' ला नामसाव भाड्याने आणि दोषी मुदतीने खंपदा दिगार्या भाडेपट्टा निष्पादित करतो व अभिग्रहणाच्या सहा महिने वाधीची लारीख भाडेपट्टचावर घालतो. 'ख' ने जरी स्वतःच्याच नावाने भाडेपट्टा निष्पादित केला असला तरी मारील तारीख टाकलवाशुळे त्याने बनावटीकरण केले असे होतो.

(इ) दिवाळवोरीच्या पूर्वकल्पनेने 'क' हा व्यापारी आपल्या फायद्यासाठी आणि आपल्या धनकोना वंडवण्याच्या उद्देशाने 'ख' कडे एखाद ठेवतो आणि त्या व्यवहाराला खरेपणाची छटा देण्यासाठी तो, मिळालेल्या मूल्याइतकी रकम 'ख' ला देण्यासाठी स्वतःला बांधून घेणारी एक वचनचिठ्ठी लिहितो आणि 'क' वर दिवाळवोर होण्याची पाली येण्याअंदरच त्याने ती लिहिली होती असा समज व्हावा या उद्देशाने त्यावर मारील तारीख घालतो. 'क' ने व्यापारेच्या पहिल्या सदराखाली बनावटीकरण केलेले आहे.

स्पष्टिकरण २.—एखादा खोटा दस्तऐवज खन्याखुन्या व्यक्तीने बनवला होता असा समज निर्माण व्हावा या उद्देशाने काल्यत व्यक्तीच्या नावाने किंवा तो दस्तऐवज एखाद्या व्यक्तीने होयात असताना केला होता असा समज निर्माण व्हावा या उद्देशाने मृत व्यक्तीच्या नावाने तसा दस्तऐवज बनवणे हे 'बनावटीकरण' या सदरात जमा होऊ शकेल.

उदाहरण

'क' कल्पित व्यक्तीच्या नावावर एक विनिमयपद काढतो, आणि ते प्रकामित करण्याच्या उद्देशाने तो कपटीपणाने अशा व्यक्तीच्या नावाने ते विपव व्यक्तीकरण करतो. 'क' बनावटीकरण करतो.

बनावटीकरणवहूळ शिक्षा. ४६५. जो कोणी बनावटीकरण करील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची शिक्षा कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

न्यायालयीन अभिलेख किंवा सांवंजनिक नोंद-व्यापाराची बनावटीकरण. ४६६. जो दस्तऐवज म्हणजे न्यायालयाचा किंवा न्यायालयातील अभिलेख किंवा कार्यवाही असल्याचे अथवा जन्म, वातिस्मा, विवाह किंवा दफन यांचे नोंदवत्र असल्याचे अथवा लोक सेवकाने त्यावर पुस्तक, इ. चे केलेले प्रमाणपत्र किंवा दस्तऐवज असल्याचे अथवा दावा मांडणे किंवा त्यात बचाव देणे किंवा त्यातील एखादा मुख्यालयाचा असल्याचे दिसते त्या दस्तऐवजाबाबत जो कोणी बनावटीकरण करील त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पावत होईल.

मूल्यवान रोखा, ४६७. तो दस्तऐवज म्हणजे एखादा मूल्यवान रोखा किंवा एखादे मूल्यपत्र किंवा मूलगा दस्तक हस्तांतरित करण्याचा अगर मुहूळ, त्यावरील व्याज किंवा लाभांश वैण्याचा अगर कोणतीही रकम, जंगम मालमत्ता किंवा मूल्यवान रोखा स्वीकारण्याचा किंवा सूपूर्द करण्याचा प्राधिकार कोणत्याही व्यक्तीला देत असल्याचे दिसते असा एखादा दस्तऐवज अथवा जो दस्तऐवज म्हणजे पैसे चुकते न्यायाची पोच देणारे निस्तारपत्र किंवा पावती अगर कोणतीही जंगम मालमत्ता किंवा मूल्यवान रोखा सूपूर्द करण्यात आल्यावहूळचे निस्तारपत्र किंवा पावती असल्याचे दिसते असा कोणताही दस्तऐवज जो कोणी बनावट त्यार करील त्याला, [आजीव कारावासाची], किंवा दहा वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पावत होईल.

ठकबणूक ४६८. बनावट दस्तऐवज ठकबणूक करण्यासाठी वापरला जावा या उद्देशाने जो कोणी करण्यासाठी बनावटीकरण करील त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या बनावटीकरण कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पावत होईल.

१. १९५५ चा अधिनियम २६-कलम ११७ व अनुसूची याद्वारे "मूळ मजकुराऐवजी" हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला (१. जानेवारी १९५६ रोजी व तेहमासून).

४६९. जो कोणी बनावटीकरण करील आणि त्या बनावट दस्तऐवजासून कोणत्याही संहितेच्या लौकिकास शाखा काम बाध याचा असा ज्याचा उद्देश असेल किंवा त्या प्रयोगानासाठी ती दापरला जाणे संभवनीय आणण्यासाठी आहे याची ज्याला जाणीव असेल त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी बनावटीकरण. एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

४७०. जो दस्तऐवज संपूर्णतः किंवा अंशतः बनावटीकरण काळन केलेला असेल तो दस्तऐवज बनावट दस्तऐवज “बनावट दस्तऐवज” होय.

४७१. जो दस्तऐवज बनावट असल्याचे स्वतःला माहीत आहे किंवा तसेस समजण्यास स्वतःला बनावट दस्तऐवज कारण आहे असा कोणत्याही दस्तऐवज जो कोणी कपटीपणाने किंवा अप्रामाणिकपणाने खरा म्हणून खरा म्हणून वापरणे. वापरील त्याला, जणू काही त्याने अशा दस्तऐवजाबाबत बनावटीकरण केलेले असावे त्याप्रमाणे तीच शिक्षा होईल.

४७२. जर कोणी एखादी मोहोर, मुद्रापटू किंवा ठसा उभटवण्याचे अन्य साधन बनवले किंवा कलम ४६७ अन्वये नकली तयार केले आणि त्यामागे, या संहितेच्या कलम ४६७ अन्वये शिक्षापात्र होऊ शकेल असे कोणतेही शिक्षापात्र असलेले बनावटीकरण कारणासाठी त्याचा वापर करावा थका त्याचा उद्देश अभ्यास अशी कोणतीही मोहोर, बनावटीकरण मुद्रापटू किंवा अन्य साधन नकली असल्याचे माहीत असून त्याने तशा उद्देशाने ते कब्जात बालगले करण्याच्या उद्देशाने तर, त्याला [आजीव कारावासाची], किंवा सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी नकली मोहोर, इ. एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल. बनवणे किंवा कब्जात बालगणे.

४७३. जर कोणी एखादी मोहोर, मुद्रापटू किंवा ठसा उभटवण्याचे अन्य साधन बनवले किंवा अस्यथा शिक्षापात्र नकली तयार केले आणि या प्रकारातील कलम ४६७ हून अन्य कोणत्याही कलमा अन्वये शिक्षापात्र असलेले बनावटी-होऊ शकेल असे कोणतेही बनावटीकरण कारणासाठी त्याचा वापर करावा असा त्यामागे, त्याचा उद्देश करण करण्याच्या असेल अभ्यास अशी कोणतीही मोहोर, मुद्रापटू किंवा अन्य साधन नकली असल्याचे माहीत असून त्याने उद्देशाने नकली तशा उद्देशाने ते कब्जात बालगले तर, त्याला सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी मोहोर, इत्यादी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल. बनवणे किंवा कब्जात बालगणे.

४७४. एखादा दस्तऐवज बनावट असल्याचे स्वतःला माहीत असून जो कोणी, तो कपटीपणाने कलम ४६६ किंवा किंवा अप्रामाणिकपणाने खरा म्हणून वापरण्याच्या उद्देशाने कब्जात बालगील त्याला, जर तो दस्तऐवज ४६७ मध्ये वर्णन या संहितेच्या कलम ४६६ मध्ये नमूद केलेला वर्णनाचा दस्तऐवज असेल तर, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल केलेला दस्तऐवज इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र तो बनावट असल्याचे तर, त्याला सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या तो खरा म्हणून वापरण्याच्या उद्देशाने कब्जात बालगणे.

४७५. जर कोणी कोणत्याही सामग्रीवर किंवा तिच्या मुख्य द्रव्यात या संहितेच्या कलम ४६७ कलम ४६७ मध्ये वर्णन केलेला कोणताही दस्तऐवज अधिप्रमाणित करण्यासाठी वापरले जाणारे कोणतेही बोधचित्र वर्णन केलेले किंवा चिन्ह नकली तयार केले आणि अशा सामग्रीवर त्यावेळी बनावट तयार केलेला किंवा त्यानंतर दस्तऐवज अधिकृत बनावट तयार करावथाचा कोणताही दस्तऐवज अधिप्रमाणित असल्याचे भासवण्यासाठी असे बोधचित्र प्रभागित करण्या-किंवा चिन्ह यांचा वापर केला जावा असा त्यामागे त्याचा उद्देश असेल तर, अभ्यास जिध्यावर किंवा साठी वापरले जाणारे जिच्या मुख्य द्रव्यात असे कोणतेही नकली बोधचित्र किंवा चिन्ह अंकित केलेले आहे अशी कोणतीही बोधचित्र किंवा सामग्री जर कोणी अशा उद्देशाने कब्जात बालगली तर, त्याला [आजीव कारावासाची], किंवा सात चिन्ह नकली तयार वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो करणे किंवा अशी नकली चिन्हाने अंकित सामग्री कब्जात बालगणे.

४७६. जर कोणी कोणत्याही सामग्रीवर किंवा तिच्या मुख्य द्रव्यात या संहितेच्या कलम ४६७ कलम ४६७ मध्ये वर्णन केलेल्याहून अन्य कोणताही दस्तऐवज अधिप्रमाणित करण्यासाठी वापरले जाणारे कोणतेही वर्णन केलेल्याहून बोधचित्र किंवा चिन्ह नकली तयार केले आणि अशा सामग्रीवर त्यावेळी बनावट तयार केलेला किंवा अन्य दस्तऐवज त्यानंतर बनावट तयार करावथाचा कोणताही दस्तऐवज अधिप्रमाणित असल्याचे भासवण्यासाठी असे अधिप्रमाणित बोधचित्र किंवा चिन्ह यांचा वापर केला जावा असा त्यामागे त्याचा उद्देश असेल तर, अभ्यास जिध्यावर करण्यासाठी वापरले किंवा जिच्या मुख्य द्रव्यात असे कोणतेही नकली बोधचित्र किंवा चिन्ह अंकित केलेले आहे अशी कोणतीही जाणारे बोधचित्र किंवा सामग्री जर कोणी तशा उद्देशाने कब्जात बालगली तर, त्याला सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची किंवा चिन्ह नकली तयार करणे किंवा अशी नकली चिन्हाने अंकित सामग्री कब्जात बालगणे.

१. १९५५ जा अधिनियम २६-कलम ११७ व अनुसूची यांद्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा शब्दोलेख दाखल करण्यात आला (१ जनेवारी १९५६ रोजी व तेहासासून).

कपटीपणाने मूल्युपव्र,
दत्तक वेण्यासंबंधीचे ४७७. जो दस्तऐवज म्हणजे एखादे मूल्युपव्र, मुलगा दत्तक वेण्यासंबंधीचे प्राधिकारपत्र किंवा
प्राधिकारपत्र किंवा कोणताही मूल्यवान् रोखा आहे किंवा तसा असल्याचे दिसते असा कोणताही दस्तऐवज जो कोणी कपटी-
मूल्यवान् रोखा खोडून रद्द करणे, खोडून रद्द करील, नष्ट करील किंवा विहृपित करील अथवा खोडून रद्द करण्याचा
खोडून रद्द करणे, तो नष्ट करणे, प्रयत्न करील अथवा अशा दस्तऐवजाच्या बाबतीत आगढीक करील त्याला, [आजीव कारावासाची],
इत्यादी, किंवा सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्षनाच्या कारावासाची शिक्षा
होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाव होईल.

खोटे हिंशेव तथार ४७८. [४७७क. लिपिक, पदाधिकारी किंवा सेवक असलेला अथवा लिपिक, पदाधिकारी किंवा
करणे. कर्मचारी याच्या कामावर नेमलेला किंवा ते काम करणारा जो कोणी बुद्धिपुरस्सर आणि लुबाडण्याच्या
उद्देशाने, अपल्या नियोक्त्याच्या मालकीची किंवा त्याच्या कब्जात असलेली किंवा आपल्या नियोक्त्याकरता
किंवा त्याच्या वतीने घेतलेली अशी कोणतीही वही, कांगद, लिखाण, मूल्यवान् रोखा किंवा हिंशेव नष्ट
करील, बदलील, विच्छिन्न करील किंवा खोटी तथार करील अथवा बुद्धिपुरस्सर आणि लुबाडण्याच्या
उद्देशाने अशी कोणतीही वही, कांगद, लिखाण, मूल्यवान् रोखा किंवा हिंशेव यामध्ये कोणतीही खोटी नोंद
करील अगर त्यातील एखादा महत्वाचा तपशील त्यामध्यून गाळून, टाकील किंवा तो बदलील अगर
तो गाळण्यास किंवा बदलण्यास अपप्रेरणा देईल त्याला, सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची
कोणत्या तरी एका वर्षनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.]

स्पष्टीकरण.—या कलमाखालील दोषारोपात, कोणाला लुबाडण्याचा उद्देश होता त्या विशिष्ट
व्यक्तीचे नाव न देता अथवा कपटविषय म्हणून पैशाची कोणती रक्कम उद्देशित होती ती विशिष्ट रक्कम
किंवा ज्या दिवशी तो अपराध करण्यात आला तो विशिष्ट दिवस विनिर्दिष्ट न करता लुबाडण्याचा सर्वाधारण
उद्देश होता असे अभिकथन करणे पुरेसे होईल.]

[* * * स्वामित्वविषयक व इतर चिन्हे पांचिष्यी

४७९. [व्यापार-चिन्ह] 'व्यापार-चिन्ह आणि पण्य-चिन्ह अधिनियम, १९५८' (१९५८ चा ४३)
कलम १३५ आणि अनुसूची यांद्वारे निरसित (२५ नोव्हेंबर, १९५९ रोजी व तेब्हापासून).

स्वामित्व-चिन्ह. ४८०. जंगम मालमत्ता एखादा विशिष्ट व्यक्तीच्या मालकीची आहे असे दर्शवण्यासाठी वापरल्या
जाणाऱ्या चिन्हास 'स्वामित्व-चिन्ह' असे म्हणतात.

४८१. [खोटे व्यापार-चिन्ह वापरणे]. 'व्यापार-चिन्ह आणि पण्य-चिन्ह अधिनियम, १९५८'
(१९५८ चा ४३) कलम १३५ आणि अनुसूची यांद्वारे निरसित (२५ नोव्हेंबर, १९५९ रोजी व
तेब्हापासून).

खोटे स्वामित्व-चिन्ह वापरणे. ४८२. जर कोणी कोणतेही जंगम मालमत्ता किंवा माल अगर ज्याच्या आत जंगम मालमत्ता
किंवा माल आहे असा कोणताही खोका, आवेष्टन किंवा अन्य पाव असा रीतीने चिन्हांकित केले की,
अथवा ज्यावर कोणतेही चिन्ह अंकित आहे असा कोणताही खोका, आवेष्टन किंवा अन्य पाव असा
रीतीने वापरले की, जेणेकरून अशी चिन्हांकित मालमत्ता किंवा माल अथवा याप्रमाणे चिन्हांकित असा
कोणत्याही पावात असलेली कोणतीही मालमत्ता किंवा माल ज्या व्यक्तीच्या मालकीचा नाही तिच्या
मालकीचा तो आहे असा समज निर्माण घावात, तर त्याने खोटे स्वामित्व-चिन्ह वापरले असे म्हटले जाते.

खोटे स्वामित्व-चिन्ह वापरण्याबद्दल शिक्षा. ४८३. जो कोणी " * * * कोणतेही, खोटे स्वामित्व-चिन्ह वापरील त्याने लुबाडण्याक
करण्याचा उद्देश नसताना आपण तसे वागलो असे शाब्दीत केले नाही तर, त्याला एक वर्षांपर्यंत असू
शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्षनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

दुसऱ्याने वापरले असेल तसे स्वामित्व-चिन्ह नकली तथार करणे. १. १९५५ चा अधिनियम २६—कलम ११७ व अनुसूची यांद्वारे मूळ मजकुराएवजी हा शब्दोल्लेख
दाखल करण्यात आला. (१ जानेवारी, १९५६ रोजी व तेब्हापासून).

२. १८९५ चा अधिनियम, ३—कलम ४ द्वारे हे कलम जादा दाखल केले.

३. १८८९ चा अधिनियम ४—कलम ३ द्वारे मूळ शीर्षक आणि कलमे ४७८ ते ४८९ यांद्वारे हे शीर्षक व कलमे दाखल करण्यात आली.

४. १९५८ चा अधिनियम ४३—कलम १३५ व अनुसूची यांद्वारे "व्यापार" हा शब्द वगळला.
(२५ नोव्हेंबर, १९५९ रोजी व तेब्हापासून).

५. कित्ता—कलम १३५ व अनुसूची यांद्वारे "कोणतेही खोटे व्यापार-चिन्ह किंवा" हे शब्द
वगळण्यात आले (२५ नोव्हेंबर, १९५९ रोजी व तेब्हापासून).

६. कित्ता—कलम १३५ व अनुसूची यांद्वारे "व्यापार-चिन्ह किंवा" हे शब्द वगळण्यात आले
(२५ नोव्हेंबर १९५९ रोजी व तेब्हापासून).

४८४. जो कोणी लोकसेवकाने वापरलेले कोणतेही स्वामित्व-चिन्ह अथवा एखादी मालमत्ता लोकसेवकाने एखाद्या विशिष्ट व्यक्तींनं किंवा विशिष्ट वेळी किंवा विशिष्ट स्थळी नेमिलेली आहे अगर ती मालमत्ता वापरलेले चिन्ह प्रतीची आहे किंवा एखाद्या कार्यालयाच्या मार्ग निर्गमित झालेली आहे किंवा ती एखाद्या पकारे नकली तयार करील अथवा असे कोणतेही चिन्ह नकली आहे हे भाहीत असून ते खरे म्हणून वापरील त्याला, तीन वर्षपैर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

[४८५. जो कोणी स्वामित्व-चिन्ह नकली तयार करण्यासाठी एखादा साचा, मुद्रापट किंवा स्वामित्व-चिन्ह अन्य साधन नकलील किंवा कब्जात बाळगील अथवा एखादा माल या व्यक्तीच्या मालकीचा नाही. तिच्या मालकीचा तो आहे असे दर्शवण्यासाठी एखादे स्वामित्व-चिन्ह कब्जात बाळगील त्याला, तीन वर्षपैर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.]

४८६. [कोणत्या ही मालावर किंवा वस्तुवर अथवा ज्याच्या आत असा माल आहे असा कोणत्या ही खोका, आवेष्टन किंवा अन्य पात्र यांवर एखादे नकली स्वामित्व-चिन्ह लावलेले असताना जो कोणी असा माल किंवा वस्तु विकेल अथवा विक्रीसाठी मांडील किंवा कब्जात बाळगील त्याने]—

(क) या कलमाच्या विरुद्ध कोणत्या ही अपराध घडू नवे म्हणून सर्वप्रकारे वाजवी खबरदारी घेतली असल्यामुळे, अभिक्षित अपराध घडतवेळी चिन्हाच्या खरेपणाविषयी संशय घेण्याचे आपणांस कारण नव्हते, आणि

(ख) आपण या व्यक्तींकडून असा माल किंवा वस्तु मिळवल्या त्यांच्यावहूल किंवा दिनांकित वर्णनाची वर्तीने केलेल्या माणणीनुसार यथाशक्ति सर्व माहिती दिली, किंवा

(ग) अन्यथा आपण निरागसपणे वागली होतो,

असे शाब्दीत केले नाही तर, त्याला एक वर्षपैर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.]

४८७. ज्याच्या आत माल आहे असा कोणत्या ही खोका, आवेष्टन किंवा अन्य पात्र यावर जो कोणी अशा रीतीने खोटे चिन्ह करील की जेणकरून, जो माल अशा पात्रात नाही तो त्यात आहे असा किंवा जो माल त्याच्यात आहे तो त्यात नाही असा किंवा अशा पात्रातील माल त्याचे खरे स्वरूप किंवा प्रत याहून वेगळाचा स्वरूपाचा व प्रतीचा आहे असा कोणत्या ही लोकसेवकाचा किंवा अन्य कोणत्या ही व्यक्तीचा समज ज्वावा असा वाजवी ठोकताळा बांधता येईल, त्याने लुबाडणूक करण्याच्या उद्देशाने आपण तसे वागलो नव्हतो असे शाब्दीत केले नाही तर, त्याला तीन वर्षपैर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

४८८. जो कोणी लग्नपूर्व कलमाने मना केलेल्या अशा कोणत्या ही खोट्या चिन्हाचा कोणत्या ही रीतीने उपयोग करील त्याने, लुबाडणूक करण्याच्या उद्देशाने आपण तसे वागलो नव्हतो असे शाब्दीत केले नाही तर, त्याला तीन वर्षपैर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.]

४८९. जर कोणी कोणतेही स्वामित्व-चिन्ह काढून टाकले, नष्ट केले, विरुद्धित केले किंवा त्यात भर घातली आणि त्यापेमे कोणत्या ही व्यक्तीला क्षती पोचवावी असा त्याचा उद्देश असेल किंवा तसे होण्यास आपण कारण होण्याचा संभव असल्याची त्याला जाणीव असेल तर, त्याला एक वर्षपैर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.]

[चलनी नोटा व बैंक-नोटा-न्याविषयी

४८९क. जो कोणी कोणतीही चलनी नोट किंवा बैंक-नोट नकली तयार करील किंवा ती नकली तयार करण्याच्या प्रक्रियेपैकी कोणतीही भाग पार पडील त्याला, [आजीव कारावासाची], किंवा द्वहा वर्षपैर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

स्पष्टीकरण —या कलमाच्या आणि कलम ४८९, ख, [४८९३, ४८९४, आणि ४८९५] यांच्या प्रयोजनार्थ “बैंक-नोट” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, जगाच्या कोणत्या ही भागामध्ये बैंक व्यवसाय करण्याच्या कोणत्या ही व्यक्तीने अथवा कोणत्या ही राज्यसत्तेच्या किंवा सार्वभौम सत्तेच्या प्राधिकारान्वये किंवा त्याखाली

१. १९५८ चा अधिनियम ४३—कलम १३५ व अनुसूची यांदारे मूळ कलंमाएवजी हे कलम दाखल करण्यात आले (२५ नोव्हेंबर १९५९ रोजी व तेज्जपासून).

२. कित्ता—कलम १३५ व अनुसूची यांदारे विवक्षित शब्दाएवजी दाखल करण्यात आले (२५ नोव्हेंबर १९५९ रोजी व तेज्जपासून).

३. १९५९ चा अधिनियम १२—कलम २ द्वारे जावा दाखल केले.

४. १९५५ चा अधिनियम २६—कलम १७ व अनुसूची यांदारे मूळ मञ्चकुराएवजी हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेज्जपासून).

५. १९५० चा अधिनियम ३५—कलम ३ व २ री अनुसूची यांदारे “४८९-ग व ४८९-घ” याएवजी दाखल केले.

साग बाबा—१४

जे वचनपत्र किंवा अभिसंकेतपत्र मागणी होताच धारणकर्त्याला वैसे चुकते करण्यासाठी काढलेले असून पैशाचा सम्पूर्णक म्हणून किंवा पर्याय म्हणून वापरण्यासाठी थोडालेले असते असे कोणतेही वचनपत्र किंवा अभिसंकेतपत्र असा आहे.

बनावट किंवा ४८९६. जो कोणी कोणतीही बनावट किंवा नकली चलनी नोट किंवा बँक-नोट, ती बनावट किंवा नकली चलनी नोट नकली असल्याचे माहीत अभूत किंवा तसे समजण्यास कारण असत, ती खरी म्हणून अन्य कोणत्याही किंवा बँक-नोटा व्यक्तीला विकेल किंवा तिच्याकडून खरेदी करील किंवा घेईल किंवा अन्यथा तिचा अपव्याप्त असून शकेल खन्या म्हणून वापरणे. उपयोग करील त्याला, [आजीव कारवासाची], किंवा दहा वर्षपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्या तसी एका वर्णनाच्या कारवासाची शिक्षा होईल, व सो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

बनावट किंवा नकली ४८९७. जो कोणी कोणतीही बनावट किंवा नकली चलनी नोट किंवा बँक-नोट, ती बनावट चलनी नोट किंवा किंवा नकली असल्याचे माहीत अभूत किंवा तसे समजण्यास कारण असत आणि ती खरी म्हणून वापरावी बँक-नोटा कब्जात किंवा ती खरी म्हणून वापरली जावी अशा उद्देशाने कब्जात बाळगोल त्याला, सात वर्षपर्यंत असू शकेल बाळगणे. इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारवासाची, किंवा द्रव्यदंडाची किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

चलनी नोटा किंवा ४८९८. कोणतीही यंत्रसामग्री, साधन किंवा सामग्री ही, कोणतीही चलनी नोट किंवा बँक-नोट बँक-नोटा बनावट बनावट तयार करण्याच्या किंवा नकली तयार करण्याची प्रयोजनार्थ वापरण्यासाठी अथवा त्यांनी किंवा नकली तयार ती वापरण्याचे उद्देशित आहे हे माहीत असून किंवा तसे समजण्यास कारण असून जो कोणी ती सधन-करण्यासाठी साधने सामग्री बनवील किंवा ती बनवण्याच्या प्रक्रियेपैकी कोणतीही भाग परं पांडील किंवा ती विकल घेईल किंवा सामग्री किंवा विकेल किंवा तिची वासलात लावील किंवा ती कब्जात बाळगोल त्याला, [आजीव कारवासाची], बनवणे किंवा किंवा दहा वर्षपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारवासाची शिक्षा कब्जात बाळगणे. होईल व तो द्रव्यदंडासही पात्र होईल.]

चलनी नोटा किंवा [४८९९. (१) जो दस्तऐवज म्हणजे एखादी चलनी नोट किंवा बँक-नोट असल्याचे दिसते बँक-नोटा यांसारखे किंवा कोणत्याही प्रकारे तीसारखा दिसतो किंवा चलनी नोट अंगरे बँक-नोट म्हणून फसगत होऊ शकण्या-दिसणारे दस्तऐवज इतपत जवळजवळ तसाच दिसतो असा कोणतीही दस्तऐवज जो कोणी बनवील किंवा बनवून घेईल किंवा बनवणे किंवा कोणत्याही प्रयोजनासाठी वापरील किंवा कोणत्याही व्यक्तीकडून सुपूर्व करील त्याला, इमर शप्यापर्यंत वापरणे. असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

(२) जो दस्तऐवज बनवणे हा पेटकलम (१) अन्वये अपराध आहे त्यावर जिचे नाव दिसते अशा कोणत्याही व्यक्तीने जर पोलीस अधिकाऱ्याकडून तिलांचिचारणी माली असता, कोणत्या व्यक्तीने तो छापला किंवा अन्यथा बनवला तिचे नाव आणि पंती उड्डू करण्यास कायदेशीर सबर्बशिवाय नकार दिला तर, तिला दोनशे रुपयापर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

(३) ज्या कोणत्याही दस्तऐवजाबाबत पोटकलम (१) खाली कोणत्याही व्यक्तीवर अपराधाचा दोषारोप केलेला असेल त्यावर अथवा त्या दस्तऐवजाच्या संवर्धात वापरण्यास अगर देण्यात आलेला अन्य कोणत्याही दस्तऐवजावर एखादा व्यक्तीचे नाव दिसून येईल तेहा, त्या व्यक्तीने तो दस्तऐवज बनवून घेतला असे, तदविश्वद शाब्दीत होईपर्यंत, गृहीत घरती घेईल.]

प्रकरण १९६ सेवा-संविदाच्या फौजदारीपात्र भंगाविषयी

४९०. [जलप्रवासात किंवा प्रवासात असताना केलेला सेवा-संविदेचा भंग] 'कर्मचाऱ्याचा संविदाभंग (निरसन) अधिनियम, १९२५' (१९२५ चा ३) कलम १ व अनुसूची यांदारे निरसित.

असहाय्य व्यक्तीची ४९१. अल्पवय किंवा मनोविकला यामुळे अथवा रोग किंवा शारीरिक दुखलेणा यामुळे जी कोणतीही व्यक्ती असहाय्य असेल किंवा तिच्या स्वतःच्या सुरक्षाक्षेत्री तजवीज करण्यास किंवा तिच्या तिच्या गरजा पुरवणे स्वतःच्या गरजा पूर्ण करण्यास असमर्थ असेल त्या व्यक्तीची द्रव्यभाल करण्यास किंवा तिच्या गरजा यांबाबतच्या पुरवण्यास विधित: बद्द असलेला जो कोणी तसे करण्याची इच्छापूर्वक ठाळील त्याला, तीन महिन्यापर्यंत संविदेचा भंग. असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारवासाची, किंवा दोनशे रुपयापर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

४९२. [जेथे कर्मचाऱ्याल मालकाच्या खचनि नेप्यात येते त्या द्रव्याचा ठिकाणी काम करण्याच्या संविदेचा भंग] 'कर्मचाऱ्याचा संविदाभंग (निरसन) अधिनियम, १९२५' (१९२५ चा ३) कलम २ व अनुसूची यांदारे निरसित.

१. १९२५ चा अधिनियम २६-कलम १७ व अनुसूची यांदारे मंडळ भजकूराएवजी हा शब्दोल्लेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तज्ज्ञापासून).
२. १९४३ चा अधिनियम ६-कलम २ द्वारे हे कलम समाविष्ट करण्यात आले.

प्रकरण २० वे

विवाहातंडळीच्या अपरदंडांविकल्पी

४९३. जी स्त्री आपल्याची कायदेशीरपणे विवाहबद्ध झालेली नाही तिचा, आपल्याची तो कायदे- एवाचा पुरुषाने शीरपणे विवाहबद्ध झालेली आहे असा लबाडीने समज करून तशा समजुतीत तिला आपल्याबरोबर कायदेशीर विवाह दांपत्यभावाने राहण्यास किंवा लैंगिक संभोग करण्यास जो पुरुष भाग पाडतो त्या प्रत्येक पुरुषाला दहा झाल्याचा समज वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो लबाडीने निर्भाण करून दांपत्यभावाने सहवास घडवून आणणे.

४९४. पती किंवा पत्नी जिवंत असताना जो कोणी विवाह करील आणि असा विवाह अशा पती किंवा पत्नी पतीच्या किंवा पत्नीच्या हयातीत झाला या कारणामुळे तो रद्दातल असेल तर, त्याला सात वर्षेपर्यंत हयात असतानाच्या असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही काळात पुन्हा विवाह पाल्वा होईल.

अपवाद.—ज्या कोणत्याही व्यक्तीचा अशा पतीबरोबर किंवा पत्नीबरोबर झालेला विवाह सक्षम अधिकारिता असलेल्या न्यायालयाने रद्दातल असल्याचे घोषित केलेले असेल त्या व्यक्तीला है कलम लागू होत नाही,

तसेच, जी कोणीही व्यक्ती अगोदरच्या पतीच्या किंवा पत्नीच्या हयातीत विवाह करील आणि असा पती किंवा पत्नी नंतरच्या विवाहाच्या वेळी अशा व्यक्तीपासून सात वर्षेपर्यंत सातल्याने दूर राहिलेला/ राहिलेली असेल आणि तो/ती जिवंत असल्याचे त्या कालावधीत अशा व्यक्तीच्या ऐकिवात आले नसेल तर, त्या व्यक्तीला है कलम लागू होत नाही—मात्र असा नंतरचा विवाह करणाऱ्या व्यक्तीने ज्या व्यक्तीशी असा विवाह करण्यात येईल तिला आपल्याला माहीत असेल त्या मर्यादेपर्यंत खरी वस्तुस्थिती विदित कारावास हवा.

४९५. जो कोणी नंतरचा विवाह ज्या व्यक्तीबरोबर झाला आहे त्या व्यक्तीपासून पूर्वीच्या ज्या व्यक्तीबरोबर विवाहाची वस्तुस्थिती लपवून त्याद्वारे लगतपूर्व कलमात व्याख्या करण्यात आलेला अपराध करील नंतरचा विवाह झाला असेल तर्च वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाल्वा होईल.

विवाहाची वस्तु-
स्थिती लपवल्याने
तोच अपराध घडतो.

४९६. अप्रामाणिकपणाने किंवा कपटपूर्ण उद्देशाने जर कोणी स्वतःच्या बाबतीत विवाहबद्ध कायदेशीर विवाह न होण्याचा संस्कार करून घेतला आणि त्याद्वारे आपण कायदेशीरपणे विवाहबद्ध होत नाही याची त्याला जाणीव करता कपटीपणाने असेल तर, त्याला सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पाल्वा होईल.

अपला विवाह-
संस्कार करून घेणे.

४९७. जी व्यक्ती अन्य पुरुषाची पत्नी असून ते स्वतःला माहीत असेल किंवा तसे समजप्यास परगमन. स्वतःला कारण असेल अशा व्यक्तीशी त्या पुरुषाची संमती किंवा मूकानुमती नसताना जो कोणी लैंगिक संभोग करील व हा लैंगिक संभोग 'बलात्काराचा अपराध' या सदरात मोडत. नसेल तर, तो परगमनाच्या अपराधाबद्दल दोणी असेल, आणि त्याला पांच वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील. अशा प्रकरणी, पत्नी ही अपप्रेरक म्हणून शिक्षापाल झोणार नाही.

४९८. जी स्त्री अन्य कोणत्याही पुरुषाची पत्नी असून ते स्वतःला माहीत असेल किंवा तसे मुऱ्हेगारी उद्देशाने समजप्यास कारण असेल अशा कोणत्याही स्त्रीला जर कोणी तिचा कोणत्याही व्यक्तीबरोबर निधि- विवाहित स्त्रीसं निषिद्ध संभोग घडावा या उद्देशाने तिला त्या पुरुषापासून किंवा त्या पुरुषाच्या वतीने तिची देखभाल भुरळ पाढून नेणे करणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीपासून दूर पलवून किंवा भुरळ पाढून नेणे किंवा त्या उद्देशाने अशा कोणत्याही किंवा पलवून स्त्रीस लपवून किंवा अडकवून ठेवले तर, त्याला दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी नेणे किंवा अडकवून एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

देवणे.

[प्रकरण २० वै-क]

पतीने किंवा पतीच्या नातेवाईकांनी कूर वागणूक इष्याशिल्या

एखादा स्त्रीच्या ४९८क. जो कोणी एखादा स्त्रीचा पती असून किंवा पतीचा नातेवाईक असून, अशा स्त्रीला पतीने किंवा पतीच्या कूर वागणूक देईल त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो नातेवाईकांनी तिला द्रव्यदंडासही पात्र होईल.

कूर वागणूक देणे.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ “कूर वागणूक देणे” याचा अर्थ पुढीलप्रमाणे आहे:—

(क) ज्यामुळे त्या स्त्रीला आत्महत्या करणे क्रमप्राप्त होईल अथवा तिला दुखापत होईल अथवा तिच्या जीविताला, अंगाला किंवा स्वास्थ्याला (मानिसिक किंवा शारीरिक) धोका निर्माण होईल अशा तन्हेचे कोणतेही बुद्धिपुरस्सर वर्तन;

(ख) जेव्हा त्या स्त्रीवर किंवा तिच्याशी संबंधित असलेल्या कोणत्या व्यक्तीवर कोणत्याही मालमत्तेची किंवा मूल्यवान रोड्याची वेकायदेशीर मागणी पूर्ण करण्याची जबरदस्ती करण्याच्या हेतूमे अथवा अशी मागणी पूर्ण करण्यात तिच्याकडून किंवा तिच्याशी संबंधित असलेल्या व्यक्ती-कडून कसूर झाल्याबद्दल तिला सतावले जाते तेव्हा, अशी सतावणूक.]

प्रकरण २१ वै

अब्रुनुकसानीविषयी

अब्रुनुकसानी. ४९९. बोललेल्या किंवा वाचण्यासाठी योजलेल्या शब्दांदारे, किंवा खुणांदारे किंवा दृश्य प्रतिरूपांदारे जर कोणी कोणत्याही व्यक्तीसंबंधी कोणताही अभ्यारोप केला किंवा प्रकाशित केला आणि अशा अभ्यारोपामुळे अशा व्यक्तीच्या लौकिकाला बाध यावा असा त्याचा उद्देश असेल अथवा त्याची त्याला जाणीव असेल किंवा तसे समजाप्यास त्याला कारण असेल तर, यात यापुढे अपवाद केलेली प्रकरणे वेरीजकाळन एरब्ही, त्याने त्या व्यक्तीची अब्रुनुकसानी केली असे म्हटले जाते.

स्पष्टीकरण १.—मृत व्यक्तीच्या बाबतीत करण्यात आलेला अभ्यारोप ती व्यक्ती जिवंत असती तर तिच्या लौकिकास बाध आण शकला असता आणि तिच्या कुटुंबीयांच्या किंवा इतर जबळ्यांच्या नातेवाईकांच्या भावना दुखविष्ण्यासाठी योजलेला आहे असे असेल तर, ते ‘अब्रुनुकसानी’ या सदरात जमा होऊ शकेल.

स्पष्टीकरण २.—एखादी कपनी अथवा व्यक्तीचा अधिसंघ किंवा समूह या नात्याने त्यांच्यासंबंधी अभ्यारोप करणे हे ‘अब्रुनुकसानी’ या सदरात जमा होऊ शकेल.

स्पष्टीकरण ३.—पर्याय-स्वरूपातील किंवा वक्रोक्तिपूर्वक व्यक्त केलेला अभ्यारोप हा ‘अब्रुनुकसानी’ या सदरात जमा होऊ शकेल.

स्पष्टीकरण ४.—एखादा अभ्यारोपामुळे इतरांच्या नजरेत प्रत्यक्षपणे किंवा अप्रत्यक्षपणे एखादा व्यक्तीच्या नैतिक किंवा बौद्धिक व्यक्तित्वाला उणेपणा आला अथवा त्या व्यक्तीची जात किंवा तिचा व्यवसाय यासंबंधात तिच्या व्यक्तित्वाला उणेपणा आला अथवा त्या व्यक्तीच्या विश्वासावतेला उणेपणा आला अथवा त्या व्यक्तीचे शरीर धृणास्पद अवस्थेत किंवा सर्वसामान्यपणे जी लाजिरवाणी म्हणून मानली जाते अशा अवस्थेत आहे असा समज निर्माण आला असे झाल्यागिवाय त्या अभ्यारोपाने त्या व्यक्तीच्या लौकिकाला बाध आणला असे मानले जात नाही.

उदाहरणे

(क) ‘य’ नेच ‘ख’ चे घडचाळ चोरले असा समज निर्माण व्हावा या उद्देशाने ‘क’ म्हणतो—“‘य’ हा प्रामाणिक माणूस आहे, त्याने कधीही ‘ख’ चे घडचाळ चोरलेले नाही.” कोणत्याही अपवादाच्या कक्षेत येत नसेल तर ही अब्रुनुकसानी आहे.

(ख) ‘ख’ चे घडचाळ कोणी चोरले असे ‘क’ ला विचारले जाते. ‘य’ ने ‘ख’चे घडचाळ चोरले असा समज निर्माण व्हावा या उद्देशाने ‘क’ हा ‘य’ कडे निर्देश करतो. कोणत्याही अपवादाच्या कक्षेत येत नसेल तर, ही अब्रुनुकसानी आहे.

(ग) ‘य’ ने ‘ख’ चे घडचाळ चोरले असा समज निर्माण व्हावा या उद्देशाने ‘ख’ चे घडचाळ घेऊन ‘य’ पछून जात आहे असे एक चित्र ‘क’ काढतो. कोणत्याही अपवादाच्या कक्षेत येत नसेल तर, ही अब्रुनुकसानी आहे.

१. फौजदारी विधि (दुसरे विशेषण) अधिनियम, १९८३ (१९८३ ऑगस्ट ४६)—कलम २ द्वारे हे प्रकरण समाविष्ट केले (२५ डिसेंबर १९८३ रोजी जतेज्ञापासून).

पहिला अपवाद.—कोणत्याही व्यक्तीच्या संबंधात सन्या असलेल्या कोणत्याही गोष्टीचा अभ्यारोप लोकहितासाठी केला जाणे किंवा ती प्रकाशित केली जाणे हे लोकहितासाठी आवश्यक असेल तर, असा अभ्यारोप ही आवश्यक अग्ना खन्या गोष्टीचा अभ्यारोप करणे किंवा ती प्रकाशित करणे.

दुसरा अपवाद.—आपली सार्वजनिक कार्ये पार पाडताना एखाद्या लोकसेवकाने केलेल्या वर्तनासंबंधी लोकसेवकांचे अथवा त्या वर्तनामध्ये जितपत त्याचे व्यक्तित्व दिसून येते तितपत—त्या पलिकडे मात्र नाही—त्याच्या सार्वजनिक वर्तन व्यक्तित्वासंबंधी सद्भावपूर्वक कसलेही मत व्यक्त करणे ही अब्रुनुकसानी नव्हे.

तिसरा अपवाद.—कोणत्याही सार्वजनिक प्रश्नाच्या अनुषंगाने कोणत्याही व्यक्तीने केलेल्या वर्तनासंबंधी आणि त्या वर्तनामध्ये जितपत तिचे व्यक्तित्व दिसून येते तितपत—त्या पलिकडे मात्र नाही—कोणत्याही सार्वजनिक प्रश्नाच्या अनुषंगाने कोणत्याही व्यक्तीने वर्तन.

उदाहरण

एखाद्या सार्वजनिक प्रश्नावर शासनाला लेखी विनंतीअर्ज करणे, एखाद्या सार्वजनिक प्रश्नावर सभा बोलावणाऱ्या मागणी-अजावर सही करणे, अशा सभेचे अध्यक्षस्थान स्वीकारणे किंवा तिळा हजर राहणे, जनतेचा पाठिंदा मागण्यासाठी एखादी संस्था स्थापन करणे किंवा तिच्यामध्ये सामील होणे, ज्या पदातीची कामे कायंक्षमतेने पार पाडली जाण्यामध्ये जनतेचे हित आहे अशा कोणत्याही पदाकरता एखाद्या विशिष्ट उमेदवाराच्या बाबजे मतदान करणे किंवा प्रचार करणे यावाबतीत 'य' ने केलेल्या वर्तनासंबंधी 'क' ने सद्भावपूर्वक कसलेही मत व्यक्त करणे ही अब्रुनुकसानी होत नाही.

चौथा अपवाद.—एखाद्या न्यायालयाच्या कार्यवाहीचे किंवा अशा कोणत्याही कार्यवाहीच्या निकालाचे न्यायालयाच्या कार्यवाहीची प्रतिवृत्त प्रकाशित करणे ही अब्रुनुकसानी नव्हे.

स्पष्टीकरण.—न्यायालयातील संपरीक्षेच्या पूर्वीची अशी चौकशी करणारा जस्टिस आँफ दि पीस किंवा अन्य अधिकारी हा वरील कलमाच्या अर्थानुसार न्यायालय असतो.

पाचवा अपवाद.—न्यायालयाने ज्याचा निर्णय केलेला आहे अशा कोणत्याही दिवाणी किंवा फौजदारी खटल्याच्या गुणावणांच्याबाबत अथवा अशा खटल्यातील पक्षकार किंवा साक्षीदार किंवा अभिकर्ता म्हणून कोणत्याही व्यक्तीने केलेल्या वर्तनाबाबत अथवा अशा वर्तनातून जितपत अशा व्यक्तीचे व्यक्तित्व दिसून येते तितपत—त्या पलिकडे मात्र नाही—त्याच्या व्यक्तित्वाबाबत सद्भावपूर्वक कसलेही मत व्यक्त करणे ही अब्रुनुकसानी नव्हे.

न्यायालयात निर्णीत झालेल्या खटल्याचे गुणावगुण किंवा साक्षीदाराचे आणि इतर संबंधितांचे वर्तन.

उदाहरण

(क) 'क' म्हणतो—“त्या संपरीक्षेमध्यील 'य' ची साक्ष ही इतकी असंगत आहे की, मला वाटते, 'य' हा एकतर मूळ किंवा अप्रामाणिक तरी असला पाहिजे.” 'क' हे सद्भावपूर्वक बोलला असेल तर तो या अपवादाच्या कक्षेत आहे, कारण त्याने व्यक्त केलेले मत हे साक्षीदार म्हणून 'य' ने केलेल्या वर्तनामध्ये जितपत 'य' चे व्यक्तित्व दिसून येते तितपतच त्याच्या व्यक्तित्वाशी संबंधित आहे,—त्या पलिकडे मात्र नाही.

(ख) पण जर 'क' असे म्हणाला की, “त्या संपरीक्षेमध्ये 'य' ने जे प्रापादन केले त्यावर माझा विश्वास नाही, कारण मी त्याला असत्यवादी मनुष्य म्हणून ओळखतो.” तर 'क' या अपवादाच्या कक्षेत येत नाही. कारण 'य' च्या व्यक्तित्वाबाबत 'क' जे मत व्यक्त करतो ते 'य' ने साक्षीदार म्हणून केलेल्या वर्तनावर आधारलेले मत नाही.

सहावा अपवाद.—जी कोणतीही आविष्कृती तिच्या कत्यनि मूल्यांकनासाठी जनतेपुढे सादर केली जाहीर आविष्कृतीचे असेल तिच्या गुणावणांच्याबाबत किंवा अशा आविष्कृतीमध्ये जितपत कत्याचे व्यक्तित्व दिसून येते तितपतच—गुणावण.

स्पष्टीकरण.—एखादी आविष्कृती मूल्यांकनासाठी जनतेपुढे स्पष्टपणे सादर करता येईल किंवा कर्त्ताच्या ज्या कृतीमध्ये मूल्यांकनासाठी जनतेपुढे असे सादर करणे हे उपलक्षित आहे त्या कृतीच्याढारे सादर करता येईल.

उदाहरणे

- (क) जो व्यक्ती एखादे पुस्तक प्रकाशित करते ती ते पुस्तक मूल्यांकनासाठी जनतेपुढे सादर करते.
- (ख) जो व्यक्ती एखादे जाहीर भाषण करते ती ने भाषण मूल्यांकनासाठी जनतेपुढे सादर करते.
- (ग) सार्वजनिक मंचावर येणारा अभिनेता किंवा गायक आपला अभिनय किंवा गायन मूल्यांकनासाठी जनतेपुढे सादर करते.

(घ) 'क' हा 'य' ने प्रकाशित केलेल्या पुस्तकाबद्दल म्हणतो, "'य' चे पुस्तक मूर्खपणाचे आहे, 'य' नेहाळा भाषण असला पाहिजे. 'य' चे पुस्तक असभ्य आहे, 'य' घारीरड्या भनेवृत्तीचा भाषूस असला पाहिजे.' जर 'क' हे सद्भावपूर्वक वोलिला असेल तर तो अपवादाच्या कक्षेत आहे, कारण 'क' हा 'य' बद्दल जे मत व्यक्त करतो ते 'य' च्या पुस्तकामध्ये जितपत 'य' चे व्यक्तित्व दिसून येते तितपतच त्याच्या व्यक्तित्वासंबंधी आहे—त्या पलिकडे मात्र नाही.

(इ) पण जर 'क' असे स्फृणाला की, "'य' चे पुस्तक मूर्खपणाचे आणि असभ्य आहे याचे मला अजिदात आश्चर्य वाटले नाही, कारण तो नेहाळा आणि स्वैराचारी भाषूस आहे.' तर, 'क' या अपवादाच्या कक्षेत येत नाही. कारण 'क' ने 'य' च्या व्यक्तित्वाबद्दल व्यक्त केलेले मत हे 'य' च्या पुस्तकावर आधारलेले मत नाही.

दुसऱ्यावर कायदेशीर   **सातवा अधिकार**—एखादा व्यक्तीची अन्य व्यक्तीवर, कायदेशीर संविदेतून निर्माण होणारी कोणतीही हुक्मत असते तेहा, तिने अशी कायदेशीर हुक्मत असलेल्या वरोवर केलेल्या कायदेशीर संविदेतून निर्भर्त्सना करणारा विभाग-प्रमूख; इतर मुलाच्या समझ एखादा मुलाची सद्भावपूर्वक निर्भर्त्सना करणारी जाईवा-जाप; विद्यार्थ्याच्या आईवा-बापाकडून हुक्मत प्राप्त झालेला शाळेतील जो शिक्षक सद्भावपूर्वक त्या विद्यार्थ्याची इतर विद्यार्थ्याच्या देखत निर्भर्त्सना करतो तो शिक्षक; कामचुकारपणाबद्दल सद्भावपूर्वक एखादा नोंकराची निर्भर्त्सना करणारा भालक; आपल्या बँकेच्या रोखपालाला त्याने असा रोखपाल म्हणून केलेल्या वर्तनाबद्दल सद्भावपूर्वक निर्भर्त्सना करणारा एखादा बँकर—हे या अपवादाच्या कक्षेत येतात.

प्राधिकृत व्यक्तीकडे   **आठवा अधिकार**—कोणत्याही व्यक्तीविहृद करावयाचा आरोप, त्या आरोपाच्या विषयवस्तुवाबत सद्भावपूर्वक आरोप त्या व्यक्तीवर ज्यांची कायदेशीर हुक्मत असेल त्यांच्यापैकी कोणाकडे ही सद्भावपूर्वक सादर करणे ही सादर करणे. अबुनुकसानी नव्हे.

उदाहरणे

जर 'क' ने सद्भावपूर्वक दंडाधिकाऱ्यासमोर 'य' वर आरोप केला; जर 'क' ने सद्भावपूर्वक 'य' च्या मुलाच्या वर्तनाबाबत 'य' च्या भालकाकडे तकार केली; जर 'क' ने सद्भावपूर्वक 'य' च्या मुलाच्या वर्तनाबाबत 'य' च्या बँडिलाकडे तकार केली तर; 'क' या अपवादाच्या कक्षेत येतो.

एखादा व्यक्तीने   **नवदा अधिकार**—दुसऱ्याच्या चारित्यावरील अभ्यारोप जर तो करणाऱ्या व्यक्तीच्या, किंवा अन्य स्वतःच्या किंवा कोणत्याही व्यक्तीच्या हितसंबंधाचे संरक्षण करण्यासाठी किंवा लोककल्याणासाठी सद्भावपूर्वक केलेला इतराच्या हित-असेल तर, असा अभ्यारोप करणे ही अबुनुकसानी नव्हे. संबंधाचे संरक्षण

करण्यासाठी

सद्भावपूर्वक
केलेला अभ्यारोप.

(क) 'क' हा दुकानदार, त्याच्या धंदाची व्यवस्था पाहणाऱ्या 'ख' ला म्हणतो, "'य' ने तुला रोख पैसे दिल्याचिवापैस तू त्याला काहीही विकू नकोस, कारण त्याच्या प्रमाणिकपणाविषयी माझी खाली नाही.' जर 'क' ने स्वतःच्या हितसंबंधाचे संरक्षण करण्यासाठी सद्भावपूर्वक 'य' वर अभ्यारोप केलेला असेल तर, 'क' अपवादाच्या कक्षेत आहे.

(ख) 'क' हा दंडाधिकारी आपल्या वरिष्ठ अधिकाऱ्याकडे अहवाल देताना 'य' च्या चारित्यावर अभ्यारोप करतो. यावाबतीत, जर तो अभ्यारोप सद्भावपूर्वक आणि लोककल्याणासाठी केलेला असेल तर, 'क' अपवादाच्या कक्षेत आहे.

एखादा व्यक्तीला   **व्याहार अधिकार**—सद्भावपूर्वक एखादा व्यक्तीस दुसऱ्यापासून सावध राहण्याबद्दल त्यावयाची त्येहित करण्याच्या सूचना, ज्या व्यक्तीला ती यावयाची तिच्या किंवा जिच्यामध्ये ती हितसंबंधित आहे असा एखादा धरण्याच्या उद्देश्याने नुकसानी नव्हे. किंवा लोकहितासाठी उद्देश्यात असेल तर, सद्भावपूर्वक अशी सूचना देणे ही अबुवधान-सूचना देणे.

५००. जो कोणी दुसऱ्याची अब्रुनुकसानी करील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या, अब्रुनुकसानीबद्दल मुदतीची साध्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

शिक्षा.

५०१. जो कोणी एखादे साहित्य कोणत्याही व्यक्तीला अब्रुनुकसानीकारक आहे हे माहीत असताना अब्रुनुकसानीकारक तसे समजण्यास सगळ कारण असताना असे साहित्य छापील किंवा कोरील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची साध्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

असलेले साहित्य

असलेले साहित्य

छापणे किंवा कोरणे.

५०२. अब्रुनुकसानीकारक साहित्य अंतर्भूत असलेला कोणताही छापील किंवा कोरीव पदार्थ अब्रुनुकसानीकारक त्यात असे साहित्य आहे हे माहीत असून जो कोणी तो विकेल किंवा विकत डेऊ करील त्याला, दोन साहित्य अंतर्भूत अस- वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची साध्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा लेला छापील किंवा कोरीव पदार्थ विकणे.

प्रकरण २२ दे

फौजदारीपात्र धाकदपटशा करणे, अपमान करणे आणि द्वास देणे यांचित्याची

५०३. जर कोणी दुसऱ्या व्यक्तीला तिचा देह, लौकिक किंवा मालगता याबाबत किंवा जिच्या- फौजदारीपात्र मध्ये ती व्यक्ती हितसंबंधित आहे अशा कोणाचाही देह किंवा लौकिक याबाबत क्षती पोचवण्याची धमकी दिली आणि त्यामागे, त्या व्यक्तीला भयभीत करण्याचा अथवा अशी धमकी अंमलात येण्याचे टाळण्याकरता साधन म्हणून, ती व्यक्ती जो कोणतीही कृती करण्यास विधित: वढ नाही ती कृती तिने करावी किंवा ती व्यक्ती जी कोणतीही कृती करण्यास विधित: हक्कदावार आहे ती करण्याचे तिने चुकवावे अशी तिला सक्ती करण्याचा उद्देश असेल तर, त्याने फौजदारीपात्र धाकदपटशा केला असे होते.

स्पष्टीकरण.—धमकी दिली गेलेली व्यक्ती ज्या मृत व्यक्तीमध्ये हितसंबंधित असेल तिच्या लौकिकास क्षती पोचवण्याची धमकी ही या कलमाच्या कक्षेत आहे.

उचाहण

दिवाणी दावा चालू ठेवण्यापासून 'ख' परावृत्त व्हावा यासाठी 'क' हा 'ख' चे घर जाळण्याची धमकी देतो. 'क' हा फौजदारीपात्र धाकदपटशा केल्याबद्दल दोपी आहे.

५०४. जर कोणी उद्देशपूर्वक अपमान करून त्यायेगे कोणत्याही व्यक्तीला प्रश्नोभित केले अणि शांतताखंग, घडवून अशा प्रश्नोभनामुळे तिच्याकडून सार्वजनिक शांततेचा भंग व्हावा किंवा अन्य कोणताही अपराध घडावा आणण्याच्या असा त्यामागे त्याचा उद्देश असेल किंवा तसे होण्याचा सम्बव असल्याची त्याला जाणीव असेल तर, त्याला उद्देशाने अपमान दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, करणे. किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

५०५. [(१)] जर कोणी एखादे विधान, अफवा किंवा वृत्त, प्रकरणपत्र, करील, प्रसिद्ध सार्वजनिक आगळीक करील किंवा प्रसूत करील आणि त्यामागे,—

होण्यास साधक अशी विधाने.

(क) '[भारताची] भूसेना, [नौसेना किंवा वायुसेना] यातील कोणताही अधिकारी, भूसैनिक, [नौसैनिक किंवा वायूसैनिक] याच्याकडून वंड घडवून आणण्याचा किंवा त्या नात्याने त्याची जे करत्य असेल त्याकडे त्याला दुर्लक्ष करायला लावण्याचा किंवा त्यात कसूर करायला लावण्याचा उद्देश असेल किंवा त्यामुळे तसे होण्याची शक्यता असेल तर; किंवा

(ख) ज्यामुळे एखादी व्यक्ती देशाविरुद्ध किंवा सार्वजनिक प्रशांतेविरुद्ध अपराध करण्यास प्रवृत्त होईल अशा प्रकारे जनतेमध्ये अथवा जनतेपैकी एखादा भागामध्ये भीती किंवा भयग्रस्तता निर्माण करण्याचा उद्देश असेल किंवा त्यामुळे तसे होण्याची शक्यता असेल तर; किंवा

१. १८९८ चा अधिनियम ४-कलम ६ द्वारे मूळ कलमाएवजी हे कलम दाखल करण्यात आले.

२. १९६९ चा अधिनियम ३५-कलम ३ द्वारे मूळ कलम ५०५ याला त्या कलमाचे पोटकलम (१) असा नवीन क्रमांक देण्यात आला.

३. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे "हर मॅजेस्टीच्या किंवा इम्पीरिअल सर्टिफिस्ट्स ट्रॅसमधील" या मजकुराएवजी हा मजकुर दाखल करण्यात आला. "मॅजेस्टीच्या" या शब्दानंतर असलेला किंवा "रॅयल इंडियन मरीनमधील" हा मजकुर १९३४ चा अधिनियम ३५-कलम २ व अनुसूची यांद्वारे वर्गात्यात आला होता.

४. १९२७ चा अधिनियम १०-कलम २ व अनुसूची यांद्वारे "नौसेना" या शब्दाएवजी हे शब्द दाखल करण्यात आले.

५. किंता—कलम २ व अनुसूची यांद्वारे "किंवा नौसैनिक" या शब्दाएवजी हे शब्द दाखल करण्यात आले.

(ग) एखाद्या वर्गातील किंवा समूहातील व्यक्तींना दुसऱ्या कोणत्याही वर्गाविहळ किंवा समूहाविहळ कोणत्याही अपराध करण्यास चिन्हावणी देण्याचा उद्देश असेल किंवा त्यामुळे तशी चिन्हावणी दिली जाण्याची शक्यता असेल तर,

त्याला [तीन वर्षेपर्यंत] असू शकेल इतक्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

वर्गविर्गामध्ये शब्दुत्त्व [(२) जर कोणी अफवा किंवा भयप्रद वृत्त अंतर्भूत असलेले कोणतेही विधान किंवा वृत्त करील, द्वेषभाव किंवा प्रसिद्ध करील किंवा प्रसूत करील आणि धर्म, वंश, जन्मस्थान, निवासस्थान, भाषा, जात किंवा समाज दुष्टाचा निर्माण या कारणावरून किंवा इतर कोणत्याही कारणावरून निरनिराळे धार्मिक, वांशिक, भाषिक किंवा प्रादेशिक करणारी किंवा गट किंवा जाती किंवा समाज यांच्यामध्ये शब्दुत्त्वाची किंवा द्वेषाची भावना किंवा दुर्भविता निर्माण वाढवणारी विधाने, करण्याचा किंवा वाढवण्याचा त्यामारे उद्देश असेल अथवा त्यामुळे अणी शब्दुत्त्वाची किंवा द्वेषाची भावना किंवा दुष्टाचा निर्माण होण्याची शक्यता असेल त्याला, तीन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या कारावासाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.]

उपासना स्थान, (३) जो कोणी, कोणत्याही उपासनास्थानी अथवा धार्मिक उपासना किंवा धार्मिक संस्कार इत्यादी ठिकाणी केले- करण्यात गंतलेल्या कोणत्याही जमावामध्ये पोटकलम (२) मध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात आलेला अपराध ना पोटकलम (२) करील त्याला, पाच वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या कारावासाची शिक्षा होईल, व तो द्रव्यदंडासही पात्र खालील अपराध होईल.]

अपवाद.—जेव्हा कोणतेही विधान, अन्तवा किंवा वृत्त करण्याचा, प्रसिद्ध करण्याचा किंवा प्रसूत करण्याचा व्यक्तीला असे विधान, अफवा किंवा वृत्त सर्व आहे असे भावाव्यास वाजवी आधारकारण असतील आणि ती व्यक्ती ते विधान, अफवा किंवा वृत्त [सद्भावपूर्वक आणि पूर्वीकृत असा कोणत्याही उद्देश नसताना] करील, प्रसिद्ध करील किंवा प्रसूत करील तेच्हा, ते कृत्य या कलमाच्या अवर्तनिसार 'अपराध' या सदरात जमा होणार नाही.

फौजदारीपात्र ५०६. जो कोणी फौजदारीपात्र धाकदपटशाचा अपराध करील त्याला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल धाकदपटशावद्दल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील; शिक्षा.

मूल्य किंवा जबर आणि जर मूल्य किंवा जबर हुक्मापत घडवून आणण्याची, अथवा आग लावून कोणतीही मालमत्ता दुखापत घडवून नष्ट करण्याची अथवा मृत्युच्या किंवा [आजीव कारावासाच्या], किंवा सात वर्षेपर्यंत असू शकेल आणण्येची इतक्या मुदतीच्या कारावासाच्या शिक्षेस पाच असेला अपराध घडवण्याची, अथवा कोणत्याही स्त्रीवर धर्मकी असल्यास व्यभिचारीपात्राचा अभ्यारोप करण्याची धर्मकी असेल तर, त्याला सात वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

निनावी संदेशाद्वारे ५०७. जो कोणी निनावी संदेशाद्वारे किंवा कोणी धर्मकी दिलेली आहे त्या व्यक्तीचे नाव किंवा फौजदारीपात्र वास्तव्यस्थळ लपवण्याची खबरदारी घेऊन फौजदारीपात्र धाकदपटशाचा अपराध करील त्याला, त्या धाकदपटशा, अपराधासाठी लगतपूर्व कलमान्वये उपबंधित केलेल्या शिक्षेच्या जोडीला, दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होईल.

एखादी व्यक्ती देवी ५०८. जर कोणी एखाद्या व्यक्तीला जी गोष्ट करवयास लावणे हे त्या अपराध्याचे उद्दिष्ट प्रकोपाचा विषय आहे ती तिने केली नाही तर किंवा तिला जी गोष्ट करण्याचे टाळावयास लावणे हे अपराध्याचे उद्दिष्ट होईल असा तिचा आहे ती तिने केली तर ती व्यक्ती किंवा जिच्यामध्ये ती हितसंबंधित आहे अशी कोणतीही व्यक्ती देवी समज करून प्रकोपाचा विषय होईल किंवा अपराध्याच्या कोणत्याही कृतीमुळे केली जाईल असा त्या व्यक्तीचा समज देऊन घडवलेली करून देऊन किंवा करून देण्याचा प्रयत्न करून त्या व्यक्तीला जी कोणतीही गोष्ट करण्यास ती विधित: कृती, वद्द नाही ती करण्यास किंवा जी कोणतीही गोष्ट करण्यास ती विधित: हक्कदार आहे ती करण्याचे टाळावयास इच्छापूर्वक भाग पाडले किंवा भाग पाडण्याचा प्रयत्न केला तर, त्याला एक वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

उदाहरणे

(क) 'क' हा 'य' च्या दाराशी अशा उद्देशाने धरणे धरून बसतो की, अशा बसण्याने तो 'य' ला देवी प्रकोपाचा विषय वनकील असा समज व्हावा: 'क' ने या कलमामध्ये व्यास्था करण्यात आलेला अपराध केला आहे.

१. १९६१ चा अधिनियम ४१—कलम ४ द्वारे “दोन वर्षे” या ऐवजी हा शब्दोलेल दाखल करण्यात आला.

२. १९६९ चा अधिनियम ३५—कलम ३ द्वारे पोटकलमे (२) व (३) समाविष्ट करण्यात आली.

३. कित्ता—कलम—३ द्वारे हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.

४. १९५५ चा अधिनियम २६—कलम ११७ व अनुसूची यांद्वारे मूळ मजकुराएवजी हा शब्दोलेल दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी, १९५६ रोजी व तेज़्वापासून).

(क) 'क' हा 'य' ला ब्रह्मकी देतो की, जर 'य' ने एखादी विगिंट कृती केली नाही तर, 'क' खलंज्ञा मुलांपैकी एखादा मुलाची अशा परिस्थितीत हत्या करील की, त्या हत्येमुळे 'ब' हा दैवी अकोशाचा दिव्य बोनेल असा समज निर्माण होईल. 'क' ने या कलमामध्ये व्याख्या करण्यात आलेला अपराध केला आहे.

५०९. कोणत्याही स्वीचा दिनदिवंग करण्यासाठी जो कोणी, एखादा शब्द किंवा आवाज अशा स्वीचा दिनदिवंग कानावर पडावा अथवा एखादा हावभाव किंवा वस्तू तिच्या नजरेला पडावी या उद्देशने असा करण्याच्या उद्देशने शब्द उच्छारील, असा आवाज किंवा हावभाव करील किंवा अशी वस्तू प्रदर्शित करील, अमर अशा स्वीच्या शब्दोच्चार, हावभाव एवंतपणाचा भंग करील त्याला, एक वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्या तरी एका वर्णनाच्या किंवा कृती करणे कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

५१०. जो कोणी मशेच्या अवस्थेत कोणत्याही सार्वजनिक ठिकाणी किंवा त्याने जेथे प्रवेश करणे नशापाणी केलेल्या हे अतिक्रमण आहे अशा कोणत्याही ठिकाणी वावरेल आणि कोणत्याही व्यक्तीस न्नास होईल अशा तन्हेने व्यक्तीने सार्वजनिक तेचे वर्तम करील त्याला, चोदीस तासांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची, किंवा ठिकाणी केलेले दहा इप्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील. गैरवर्तम.

प्रकरण २३ वे

अपराध करण्याच्या प्रयत्नाविषयी

५११. जो कोणी, या सहितेअन्वये '[आजीव कारावासाच्या]', किंवा कारावासाच्या शिक्षेस पाव आजीव कारावासाच्या किंवा अन्य कारावासाच्या विषयावर आत कोणतेही रत्न नसल्याचे त्याला आढळून येते. त्याने चोरी करण्याच्या दिशेने अशी कृती केलेली आहे आणि म्हणून तो या कलमाखाली दोषी आहे.

उदाहरणे

(क) 'क' एक पेटी फोडून काही रत्न चोरण्याचा प्रयत्न करतो, आणि अशा रीतीने पेटी फोडल्यानंतर आत कोणतेही रत्न नसल्याचे त्याला आढळून येते. त्याने चोरी करण्याच्या दिशेने अशी कृती केलेली आहे आणि म्हणून तो या कलमाखाली दोषी आहे.

(ख) 'क' हा 'य' च्या विशात आपला हात खुपसून 'य' चा विसा कापण्याचा प्रयत्न करतो. 'य' च्या विशात काहीही नसल्यामुळे 'क' चा प्रयत्न फसतो. 'क' या कलमाखाली दोषी आहे.

१. १९५५ चा अधिनियम २६—कलम ११७ व अनुसूची यांदारे मूळ मजकुराएवजी हा शब्दोलेख दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेज्हापासून).

२. कित्ता—कलम ११७ व अनुसूची यांदारे विवक्षित मूळ शब्दांएवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला (१ जानेवारी १९५६ रोजी व तेज्हापासून).

के. ए.ल. मोहनपुरिया,
सचिव, भारत सरकार